ATLANTI

International review for modern archival theory and practice
Rivista internazionale di teoria e pratica archivistica moderna
Mednarodna revija za sodobno arhivsko teorijo in prakso

Volume 36(2026) Number 2

Trieste - Maribor 2026

ATLANTI

International review for modern archival theory and practice
Mednarodna revija za sodobno arhivsko teorijo in prakso
Rivista internazionale di teoria e pratica archivistica moderna

Volume 36(2026) Number 2

PROFESSIONAL PROCESSING OF ARCHIVAL RECORDS USING NEW INFORMATION TECHNOLOGIES

STROKOVNA OBDELAVA ARHIVSKEGA GRADIVA Z UPORABO NOVIH INFORMACIJSKIH TEHNOLOGIJ

TRATTAMENTO ARCHIVISTICO PROFESSIONALE DELLA DOCUMENTAZIONE D'ARCHIVIO MEDIANTE L'UTILIZZO DELLE NUOVE TECNOLOGIE INFORMATICHE

International Institute for Archival Science of Trieste and Maribor
State Archives of Trieste
ALMA MATER EUROPAEA UNIVERSITY – ECM

Trieste - Maribor 2026

International Institute for Archival Science of Trieste (Italy) and Maribor (Slovenia)
Alma Mater Europaea University - European Center Maribor (Slovenia)
General Directorate of Archives (Italy)
State Archives of Trieste (Italy)

Editors in Chief: Peter Pavel Klasinc, Ph.D. (Slovenia)
Grazia Tatò, Ph.D. (Italy)

Assistant Editor: Anja Prša (Slovenia)

Scientific Committee/ Editorial Board:
Stefano Allegrezza, Ph.D. (Italy)
Dimitri Brunetti, Ph.D. (Italy)
Arian Rajh, Ph.D. (Croatia)
Peter Pavel Klasinc, Ph.D. (Slovenia)
Mikhail V. Larin, Ph.D. (Russia)
Julijana Visočnik, Ph.D. (Slovenia)
Antonio Monteduro (Italy)
Miroslav Novak, Ph.D. (Slovenia)
Andrei Rybakou, Ph.D. (Belarus)
Azem Kožar, Ph.D. (Bosnia and Herzegovina)
Elisabeth Schöggl-Ernst, Ph.D. (Austria)
Zdenka Semlič Rajh, Ph.D. (Slovenia)
Grazia Tatò, Ph.D. (Italy)
Ludvik Toplak, Ph.D. (Slovenia)

Design: Tjaša Pogorevc (Slovenia)

Translations: Antonio Monteduro (Italy) (Italian, English)
Tanja Angleitner Sagadin, Ph.D. (Slovenia) (English, Slovenian)

All the texts have been peer reviewed.
Process of the peer review was lead by:
Peter Pavel Klasinc, Ph.D. (Slovenia)
The publisher resumes no responsability for the contents of the reports.
The authors are fully responsible for the contents.
The edition was finished in October 2026.
The publication is available on the AMEU Press website:
https://journal.almamater.si/.

The publication was made possible by the support of:
International Institute for Archival Science of Trieste (Italy) and Maribor (Slovenia)
Public Agency for Scientific Research and Innovation of the Republic of Slovenia (ARIS)
Alma Mater Europaea University – European Center Maribor, Slovenia

The publication was made possible by the support of: International Institute for Archival Science of Trieste (Italy) and Maribor (Slovenia) Public Agency for Scientific Research and Innovation of the Republic of Slovenia (ARIS) Alma Mater Europaea University – European Center Maribor, Slovenia

UDC 930.251

ISSN 1318-0134
For Italy: ISSN 2282-9709

Published by: Alma Mater Europaea University (Slovenia)
International Institut for Archival Science of Trieste (Italy) and Maribor (Slovenia)

Printed by: Design Studio

Circulation of 200 copies

Copyright 2020 by: International Institute for Archival Science of Trieste and Maribor, via La Marmora n.17,I-34139 Trieste – Italy

All rights reserved: No parts of this publication may by reproduced, in any form or by any means, without permission in writing from the publisher.

Organizing Secretariat: International Institute for Archival Science of Trieste and Maribor
c/o State Archives of Trieste
Via A. La Marmora, 17 - I-34139 Trieste - Italy
e-mail: peter.klasinc@almamater.si

The figure of Atlant taken from:
ATLAS NOUVEAU, Contenant toutes les parties du monde, Ou sont exactement Remarquées les Empires, Mon - archies, Royaumes, Etats, Republiques etc. Par Guillame dI'Isle, a Amsterdam, Chez Jean Covens & Corneille Morties, 1733.

TABLE OF CONTENTS

Marie Ryantová
THE ROLE OF ARCHIVES IN THE GLOBAL WORLD OF TOMORROW – SOME REFLECTIONS ____ 7
VLOGA ARHIVOV V GLOBALNEM SVETU PRIHODNOSTI – NEKAJ RAZMISLEKOV
IL RUOLO DEGLI ARCHIVI NEL MONDO GLOBALIZZATO DI DOMANI – ALCUNE RIFLESSIONI

Charles J. Farrugia
ARCHIVES: PRIME CHAMPIONS OF AUTHENTICITY ____ 21
ARHIVI: KLJUČNI ZAGOVORNIKI AVTENTIČNOSTI
GLI ARCHIVI: PRINCIPALI PROMOTORI DELL'AUTENTICITÀ

Adriano Buzzanca
THE STATE ARCHIVE AS A TREASURE TROVE OF MEMORY IN A DYNAMIC SENSE ____ 35
DRŽAVNI ARHIV KOT DINAMIČNA ZAKLADNICA SPOMINA
L'ARCHIVIO DI STATO COME SCRIGNO DELLA MEMORIA IN UNA PROSPETTIVA DINAMICA

Yaqoob Salim Almahruqi
THE ARCHIVE AS A TOOL FOR IDENTITY CONSTRUCTION AND FOSTERING BELONGING BETWEEN THE INDIVIDUAL AND SOCIETY IN THE CONTEMPORARY WORLD; THE SULTANATE OF OMAN AS A CASE STUDY ____ 51
ARHIV KOT ORODJE ZA OBLIKOVANJE IDENTITETE IN KREPITEV POSAMEZNIKOVE PRIPADNOSTI DRUŽBI V SODOBNEM SVETU: ŠTUDIJA PRIMERA SULTANATA OMAN
L'ARCHIVIO COME STRUMENTO PER LA COSTRUZIONE DELL'IDENTITÀ E IL RAFFORZAMENTO DEL SENSO DI APPARTENENZA DELL'INDIVIDUO ALLA SOCIETÀ NEL MONDO CONTEMPORANEO: IL SULTANATO DELL'OMAN COME CASO DI STUDIO

Khawla Alshamsi, Omar Ahmed Ibrahim
FROM MEMORY TO IMPACT: ARCHIVES AS A STRATEGIC ACTOR IN A TRANSFORMING DIGITAL WORLD; A STUDY OF THE UNITED ARAB EMIRATES AND THE EMIRATE OF SHARJAH EXPERIENCE ____ 93
OD SPOMINA DO VPLIVA: ARHIVI KOT STRATEŠKI AKTERJI V SPREMINJAJOČEM SE DIGITALNEM SVETU – ŠTUDIJA IZKUŠENJ ZDRUŽENIH ARABSKIH EMIRATOV IN EMIRATA SHARJAH
DALLA MEMORIA ALL'IMPATTO: GLI ARCHIVI COME ATTORI STRATEGICI IN UN MONDO DIGITALE IN TRASFORMAZIONE; UNO STUDIO SULL'ESPERIENZA DEGLI EMIRATI ARABI UNITI E DELL'EMIRATO DI SHARJAH

Azem Kožar
ARHIVI I DRUŠTVENE MREŽE – ISKUSTVA BOSNE I HERCEGOVINE ____ 109
ARCHIVES AND SOCIAL MEDIA – EXPERIENCES OF BOSNIA AND HERZEGOVINA
ARHIVI IN DRUŽBENA OMREŽJA – IZKUŠNJE BOSNE IN HERCEGOVINE
ARCHIVI E SOCIAL MEDIA – ESPERIENZE DALLA BOSNIA-ERZEGOVINA

Rebecca Hankins
COMMUNITY ARCHIVES AND THE DIGITAL DIVIDE 2.0: WHO IS LEFT OUT OF TRUSTED DIGITAL REPOSITORIES AND HISTORICAL PRESERVATION CONVERSATIONS ____ 125
ARHIVI SKUPNOSTI IN DIGITALNI RAZKORAK 2.0: KDO OSTAJA IZKLJUČEN IZ ZAUPANJA VREDNIH DIGITALNIH REPOZITORIJEV IN RAZPRAV O OHRANJANJU ZGODOVINSKE DEDIŠČINE
ARCHIVI COMUNITARI E IL DIVARIO DIGITALE 2.0: CHI VIENE ESCLUSO DAI DEPOSITI DIGITALI AFFIDABILI E DAL DIBATTITO SULLA CONSERVAZIONE STORICA

Miroslav Novak, Nuša Kovačević Tojnko
VSEŽIVLJENJSKO IN MODULARNO IZOBRAŽEVANJE ARHIVSKIH STROKOVNIH DELAVCEV 145
LIFELONG AND MODULAR EDUCATION FOR ARCHIVAL PROFESSIONALS
FORMAZIONE PERMANENTE E MODULARE PER I PROFESSIONISTI DEL SETTORE ARCHIVISTICO

Eva Maršič
KNJIGA KOT OBLIKA ARHIVSKEGA GRADIVA IN NJENO MATERIALNO VARSTVO V ZGODOVINSKEM ARHIVU LJUBLJANA – ENOTA ZA GORENJSKO KRANJ 187
THE BOOK AS A FORM OF ARCHIVAL MATERIAL AND ITS PHYSICAL PRESERVATION AT THE HISTORICAL ARCHIVES OF LJUBLJANA – GORENJSKA UNIT IN KRANJ
IL LIBRO COME MATERIALE D'ARCHIVIO E LA SUA CONSERVAZIONE FISICA PRESSO GLI ARCHIVI STORICI DI LUBIANA – SEZIONE DI GORENJSKA A KRANJ

Marie Ryantová[1]

THE ROLE OF ARCHIVES IN THE GLOBAL WORLD OF TOMORROW – SOME REFLECTIONS

Abstract

Purpose: *The aim of the article is to offer some reflections on the role of archives in a global world, with a focus on specific areas (particularly making archives accessible, digitization, the use of artificial intelligence, and the education and competencies of archivists).*

Method/approach: *The method used in the paper is a description and an explication.*

Results: *The article presents various reflections on issues facing the archival profession, with a view to its future development.*

Conclusions/findings: *Even in the global world of tomorrow, archives should retain their fundamental tasks regarding the preservation, registration, processing, and making accessible of archival materials. On the one hand, archives should not become „information vaults" accessible only to a select few; on the other, it will be necessary to ensure the protection of vulnerable materials and information against unauthorized use or even misuse, with ethical, security, and cybersecurity issues playing a significant role. Significant attention will need to be devoted to the preservation of digitized and, above all, born-digital archival materials – a task that will entail considerable challenges, not only technical but also economic and even environmental. Various questions also arise in connection with the use of artificial intelligence. Fulfilling all these tasks will require archive staff to possess adequate professional expertise and training; alongside competencies related to the development of digital archiving, it is also essential not to overlook the skills needed for the management (and processing) of analog documents created in previous centuries.*

***Key words*:** *making archives accessible – digitization – artificial intelligence – education and competencies of archivists*

[1] Marie Ryantová, Prof. PhDr., CSc., Professor and Director of the Institute of Archival Science and Auxiliary Historical Sciences of the Faculty of Arts at the South Bohemian University in České Budějovice, Branišovská 31a, CZ 370 05 České Budějovice, e-mail: ryantova@ff.jcu.cz. She is also a professor at the Department of Auxiliary Historical Sciences and Archive Studies at the Faculty of Arts, Charles University in Prague.

VLOGA ARHIVOV V GLOBALNEM SVETU PRIHODNOSTI – NEKAJ RAZMISLEKOV

Izvleček

Namen: *Namen članka je predstaviti nekaj razmislekov o vlogi arhivov v globalnem svetu, s poudarkom na posameznih področjih, zlasti na zagotavljanju dostopnosti arhivskega gradiva, digitalizaciji, uporabi umetne inteligence ter izobraževanju in kompetencah arhivistov.*

Metoda/pristop: *V prispevku sta uporabljeni metodi deskripcije in eksplikacije.*

Rezultati: *Članek predstavlja različne razmisleke o vprašanjih, s katerimi se sooča arhivska stroka, z vidika njenega prihodnjega razvoja.*

Sklepi/ugotovitve: *Tudi v globalnem svetu prihodnosti bi morali arhivi ohraniti svoje temeljne naloge na področju hrambe, evidentiranja, strokovne obdelave in zagotavljanja dostopnosti arhivskega gradiva. Po eni strani arhivi ne bi smeli postati »informacijski trezorji«, dostopni le izbranim posameznikom, po drugi strani pa bo treba zagotoviti ustrezno varstvo občutljivega gradiva in informacij pred nepooblaščeno uporabo ali celo zlorabo, pri čemer bodo pomembno vlogo imela etična, varnostna in kibernetsko varnostna vprašanja. Veliko pozornosti bo treba nameniti dolgoročnemu ohranjanju digitaliziranega, predvsem pa izvorno digitalnega arhivskega gradiva, kar bo prinašalo številne izzive, ne le tehnične, temveč tudi ekonomske in celo okoljske. Različna vprašanja se odpirajo tudi v povezavi z uporabo umetne inteligence. Za uspešno izvajanje vseh teh nalog bo moralo arhivsko osebje razpolagati z ustreznim strokovnim znanjem in biti ustrezno usposobljeno; poleg kompetenc, povezanih z razvojem digitalnega arhiviranja, pa ne smemo zanemariti niti znanj in veščin, potrebnih za upravljanje in strokovno obdelavo analognega gradiva, nastalega v preteklih stoletjih.*

Ključne besede: *dostopnost arhivskega gradiva – digitalizacija – umetna inteligenca – izobraževanje in kompetence arhivistov*

IL RUOLO DEGLI ARCHIVI NEL MONDO GLOBALIZZATO DI DOMANI – ALCUNE RIFLESSIONI

Abstract

Scopo: *Lo scopo dell'articolo è quello di offrire alcune riflessioni sul ruolo degli archivi in un mondo globalizzato, con particolare attenzione ad alcuni ambiti specifici (in particolare l'accessibilità degli archivi, la digitalizzazione, l'uso dell'intelligenza artificiale, nonché la formazione e le competenze degli archivisti).*

Metodo/approccio: *Il metodo utilizzato nel presente articolo consiste in una descrizione e in una spiegazione.*

Risultati: *L'articolo presenta varie riflessioni sulle sfide che la professione archivistica deve affrontare, in vista del suo sviluppo futuro.*

Conclusioni/risultati: *Anche nel mondo globalizzato di domani, gli archivi dovrebbero mantenere i propri compiti fondamentali relativi alla conservazione, alla registrazione, al trattamento e alla messa a disposizione dei materiali d'archivio. Da un lato, gli archivi non dovrebbero diventare «caveau di informazioni» accessibili solo a pochi eletti; dall'altro, sarà necessario garantire la protezione dei materiali e delle informazioni vulnerabili da un uso non autorizzato o addirittura improprio, con questioni etiche, di sicurezza e di sicurezza informatica che rivestiranno un ruolo significativo. Sarà necessario dedicare grande attenzione alla conservazione dei materiali d'archivio digitalizzati e, soprattutto, di quelli nati in formato digitale – un compito che comporterà sfide considerevoli, non solo tecniche ma anche economiche e persino ambientali. Sorgono inoltre diverse questioni relative all'uso dell'intelligenza artificiale. Per svolgere tutti questi compiti, il personale archivistico dovrà disporre di adeguate competenze professionali e di una formazione adeguata; oltre alle competenze relative allo sviluppo dell'archiviazione digitale, è fondamentale non trascurare le competenze necessarie per la gestione (e il trattamento) dei documenti analogici prodotti nei secoli precedenti.*

Parole chiave: *accessibilità degli archivi, digitalizzazione, intelligenza artificiale, formazione e competenze degli archivisti.*

1. INTRODUCTION

Archives rank among the oldest institutions of human society; indeed, the maturity of states in the past was often reflected in the extent to which care was devoted to preserving documents vital to the existence of individual state entities. The purpose of archiving has changed little since the dawn of the earliest civilizations: its primary task remains the collection and preservation of significant records and vestiges of past human existence and activity – as well as the products of human consciousness and knowledge – that possess significant and enduring historical, cultural, and social value. Other tasks of archives include the registration and processing of these records; equally important is making archival funds accessible – that is, presenting the results of past activities to the public and facilitating their subsequent use. Alongside archaeological, architectural, and other tangible monuments, archival documents constitute one of the most significant sources for understanding the past, serving not only purely historical purposes but also a range of other functions, including practical ones. Archives thus fulfill a wide array of roles, encompassing scientific and cultural functions in addition to administrative and informational ones. More than other institutions, they significantly link the past with the present and the future. Contemporary globalization changes nothing in this regard, although the global world does create greater scope for connections across nations, cultures, and societies. But is this actually the case? Do archives not remain, for the most part, closed entities? And is that not as it should be? The following text offers a few reflections on archives in a global world and their future evolution.

2. THE IMPORTANCE OF ARCHIVES IN THE ERA OF GLOBALIZATION

Archives safeguard the written, visual, and – increasingly – digital heritage of humanity, and are of fundamental importance for preserving cultural and historical memory. In an era of globalization marked by rapid social change and extensive cultural intermingling, the archives can help preserve the identities of individual nations, regions, and minority groups – and contribute to safeguarding their uniqueness – while countering the loss of distinctive characteristics. In this case, the role of archives and archivists depends not only on their focus, content,

and capabilities, but also on the preparedness and ability of the archivists to carry out these tasks.

Modern archives are an essential component of the rule of law. By preserving the records of public administration bodies, they enable the oversight of state institutions, the protection of citizens‘ rights, and the holding of public authorities accountable. In this regard, they provide significant support for democracy and transparency. A prerequisite for this is the free use of archival materials and their accessibility as provided by the creating entities (see also below).

Archives play a significant role in the protection of human rights and collective memory. They preserve evidence of war crimes, persecution, and human rights violations. Consequently, they can contribute to coming to terms with the past, processes of reconciliation, and the safeguarding of historical truth. In this context, the free use of archival materials is a fundamental prerequisite also.

In the era of globalization, many historical processes transcend national borders to a greater extent than in the past – whether it be migration, trade, wars or various environmental issues. Consequently, international cooperation is becoming increasingly important, extending to archives and the diverse areas of their operations (particularly regarding digitization and providing access to archival materials on various topics). One of the most important international archival organizations from this perspective is ICARus (International Center for Archival Research), which began to develop intensive cooperation first in the Central European and then in the European framework, and its result is a number of interesting and significant projects (especially Monasterium – the virtual charters‘ archive with over 700.000 medieval and early modern charters provided by 100 institutions from 20 European countries, but also Topotheque or Matricula – online portal to church registers on a cross-border and interdenominational basis). The fundamental issue in this case is the financial security of similar projects, which is not easy in an international environment.

3. MAKING ARCHIVES ACCESSIBLE

A benefit of the modern era, beginning with the French Revolution in 1789, was the gradual opening of archives to the public; this trend spread from France to other countries and led, among other things, to the opening of one of the world’s

most extensive and – in terms of its scope – most significant archives: the Vatican Apostolic Archive (Archivum Apostolicum Vaticanum; known as the Archivum Secretum Vaticanum from 1646 to 2019). However, the opening of archives has always faced – and continues to face – limitations, typically in the form of a protective period (usually thirty years from the time of creation); furthermore, private archives (such as family or ecclesiastical collections) may establish their own specific rules. Significant restrictions on archival research and access to archival materials were imposed by various totalitarian states, which determined not only which archives and records would be made available but also who would be granted access and who would be denied. Can it be stated unequivocally that these realities belong solely to the past and will have no place in the world of tomorrow? Archivists will certainly strive – and indeed ought to strive – to ensure this does not happen, and to prevent archives from turning into „information vaults" accessible only to the chosen few, or repositories of compromising material that serve the ruling power and function as places of fear (as seen in the film „Cloud Atlas"); yet, will archivists have the opportunity to influence or change this?

Another factor is that certain archival materials, due to their nature and significance, cannot be made generally and unrestrictedly accessible – usually out of concern for the security of the state and its citizens. A further development that has recently brought about significant changes – and is likely to see these effects intensify in the future – is the application of GDPR (General Data Protection Regulation) principles regarding the protection of individuals and personal data; while this impacts archival operations, it may also be perceived, particularly by investigative journalists, as a restriction on the right of access to information. The role of archives in this respect consists and will continue to consist in ensuring the protection of endangered materials and information from unauthorized use or even misuse - without leading to the aforementioned totalitarian regulation. Ethical and security issues, cyber security issues, etc. will play a significant role. In this regard, international cooperation could also yield benefits.

4. DIGITIZATION

The digitization of analog archival records marked a genuine breakthrough in making documents accessible – whether they were exceptionally rare or hard-to-

find materials, or documents that were frequently used, fragile, or oversized. The impact was felt almost immediately: it relieved pressure on often-overcrowded archive reading rooms where genealogists consulted parish registers and other sought-after records, while simultaneously helping to preserve original materials and reduce the workload of archival staff. The COVID-19 pandemic undoubtedly contributed to the expansion of digital access, particularly regarding the use of digitized archival materials. Digitization enables a wide range of experts to utilize archival resources on a global scale without having to visit the archive in person. Researchers are thus no longer constrained by distance, the accessibility of the archive in terms of time and transport, or the cost of traveling to access archival materials; instead, they can work with digital copies anytime and anywhere (unless, of course, they need to examine the original for some reason – such as the writing material itself). This transforms the archive from a local institution into part of a global information structure.

On the other hand, creating digital copies demands significant effort from archivists – in terms of personnel and technical resources (unless digitization is outsourced), but above all in terms of professional expertise, such as the preparation of metadata, indexes, and the like. Archivists need no lengthy explanation to understand that digitization is costly – whether it involves the actual creation of digital copies and their descriptions or ensuring their long-term preservation. This stands in contrast to the general public, who may view the process as a simple matter that will (or should, or must?) lead to the digitization of all archival treasures and make everything accessible online. However, this is not realistic. (Even with digitized archival materials, consulting the originals remains essential for investigating certain specialized questions.) However, the digitization process should not result in non-digitized materials appearing „invisible“ compared to their digitized counterparts (for instance, some students already tend to overlook other materials when selecting topics for their final projects and working with them). A key prerequisite for the use of archival materials (whether digitized or not) is awareness of their existence and informational value – on the part of both researchers and archivists. In this context, the role of archives lies not only in further facilitating access to digitized materials but also in providing information about and access to all other documents (a task requiring a high level of profes-

sional expertise – see below); however, initiative on the part of researchers and mutual communication with archivists are also essential.

While the digitization of analog archives can rely on archival material (and various archival aids) that have often been processed and made available long ago, the processing and making available of the electronic or digital archives themselves (digital born) is still in its infancy (both for technical reasons and due to the aforementioned protection periods). This is a fundamentally different area, so the archive is referred to as an „information hub" or „a manager of digital memory". While traditional archives acquired, registered, and preserved physical documents, the digital environment requires the ongoing management of information from the moment of its creation, necessitating new rules for the creation, storage, and long-term preservation of electronic documents. In addition to official documents (and potentially those of a personal nature), it is also necessary to address the archiving of emails, databases, websites, digital photographs, audiovisual files, and social media content. These issues are currently among the most pressing and will certainly continue to be addressed in the future – on a global scale. Moreover, as a result, the archivist is no longer merely a custodian of historical collections as in the past; instead, they are becoming (or should become) a specialist in digital curation, an expert on metadata, a guarantor of the authenticity of electronic documents, and a partner to IT professionals and information system administrators. The long-term preservation and sustainability of these documents also pose a significant challenge. Considerable attention must also be paid to ensuring cybersecurity. Paradoxically, digital documents can be more vulnerable than paper ones; risks include the technological obsolescence of formats, data loss, cyberattacks, and dependence on specific hardware and software. Archives therefore must – and will continue to – invest substantial resources in digital storage, data migration, and security systems. All of this presents significant problems – not only technical but, to a large extent, economic and environmental – that are particularly concerning given the deepening climate crisis and the associated energy demands. It is already clear that preserving everything will be impossible (just as it was impossible to preserve every analog document); nevertheless, the active management and preservation of digital documents will pose a major challenge for archives in the global world of tomorrow.

5. ARTIFICIAL INTELLIGENCE

The use of AI in archival work is also in its early stages, although we are witnessing very dynamic – even rapid – developments in this area. Currently, AI is primarily used to transcribe audio recordings or written texts; however, experience to date indicates that caution and human oversight are required. The same applies to information regarding available archival collections. At the same time, concerns about the future development of artificial intelligence are increasingly emerging – even among its creators. Thus, the spread of AI certainly does not mean that the roles and work of archivists will be replaced or that archives will lose their significance. Conversely, in the era of social media and the rapid spread of information – as well as disinformation – archives serve as a source of verified and authentic data, making it possible to substantiate the provenance of documents and the roles played by institutions and prominent figures in various historical events, as well as the course of those events. Furthermore, verifying information generated by artificial intelligence will remain a task for archivists – a role that may even grow in importance – which in turn requires that archival staff possess the necessary professional expertise.

6. EDUCATION AND COMPETENCIES OF ARCHIVISTS

All the aforementioned factors regarding the role of archives in a globalized world will naturally place demands on the competencies of archivists – demands that cannot always be met (partly for the reasons mentioned above) through the use of artificial intelligence. With the development of digital archiving – specifically the preservation of electronic documents – there has recently been a justified emphasis on competencies related to digital curation and metadata, leading to a significant convergence between the archival profession and information technology. This is also reflected in archival studies programs, which nowadays frequently lack „traditional“ disciplines linked to history. Unfortunately, however, it seems that the management (and processing) of analog documents from previous centuries – materials requiring extensive knowledge of history, auxiliary historical sciences, historical languages, and the like – is also being somewhat overlooked. In the past, archivists were the very experts capable of comprehensively evaluating archival materials – a fact reflected in the methods used to process and provide access to them. This

expertise also enabled them to communicate effectively with researchers at a high professional level (whereas today, one may sometimes encounter difficulties when attempting to access specific historical materials or obtain expert consultation). There is no surplus of experts in auxiliary historical sciences or historical languages to whom one might turn, and, moreover, such experts may not be immediately available. The solution lies precisely in preserving traditional instruction – though this does not mean rejecting newly designed study programs in the field of archival science. Naturally, this also entails staffing requirements that are not always easy to meet within the framework of accreditation standards; moreover, a traditional focus may not always align with the strategies of the respective higher education institutions (partly due to issues regarding their funding, etc.). However, given the specific characteristics of different countries and their historical development – as reflected in extant archival records – addressing the issue of training archival specialists on a global scale will certainly not be easy; on the contrary, maintaining specialization will remain desirable (also in the context of preserving the identities of individual nations, regions, and minority groups, as mentioned above). This, too, will therefore pose a challenge for archives in a globalized world.

7. CONCLUSION

Even in the global world of tomorrow, archives should retain their fundamental tasks regarding the preservation, registration, processing, and making accessible of archival materials. On the one hand, archives should not become „information vaults“ accessible only to a select few; on the other, it will be necessary to ensure the protection of vulnerable materials and information against unauthorized use or even misuse, with ethical, security, and cybersecurity issues playing a significant role. Significant attention will need to be devoted to the preservation of digitized and, above all, born-digital archival materials – a task that will entail considerable challenges, not only technical but also economic and even environmental. Various questions also arise in connection with the use of artificial intelligence. Fulfilling all these tasks will require archive staff to possess adequate professional expertise and training; alongside competencies related to the development of digital archiving, it is also essential not to overlook the skills needed for the management (and processing) of analog documents created in previous centuries.

REFERENCES

Archive im digitalen Zeitalter. Überlieferung – Erschließung – Präsentation. 79. Deutscher Archivtag 2009 in Regensburg. Fulda 2010 (= Tagungsdokumentationen zum Deutschen Archivtag, Band 14).

Bischoff, F. M. (2014). Bewertung elektronischer Unterlagen und die Auswirkung archivarischer Eingriffe auf die Typologie zukünftiger Quellen. *Der Archivar, 67*(1). 40–52.

Burkard, B., Vogeler, G., Gruner, S. (2007). Informatics for Historians: Tools for Medieval Document XML Markup, and thein Impact on the History–Sciences. *Journal of Universal Computer Science*, *14*(2). 193–210.

Hochedelinger, M. (2013). Miteinander – Gegeneinander – Nebeneinander? Archive und Geschichtswissenschaft im Schatten von „Erinnerungskultur", Kulturgeschichte und Digitalisierungspopulismus. *Scrinium* 67, 27–63.

Keitel, C. (2011). Archivwissenschaft zwischen Marginalisierung und Neubeginn. *Der Archivar, 64*(1). 33–37.

Kluttig, T., Kretzschmar, R., Lupprian, K. E., Reininghaus, W., Schäfer, U., Schneider-Kempf, B., Wartenberg, G. (2004). Die deutschen Archive in der Informationsgesellschaft – Standortbestimmung und Perspektiven. *Der Archivar, 57*(1). 28–36.

Kretzschmar, R. (2013a). Quo vadis – Archivwissenschaft? Anmerkungen zu einer stagnierenden Diskusssion. *Archivalische Zeitschrift, 93*, 9–32.

Kretzschmar, R. (2013b). Archive als digitale Informationsinfrastrukturen. Stand und Perspektiven. *Der Archivar, 66*(2). 146–153.

Marckhgott, G. (2011). Vom Diener zum Dienstleister. Gedanken zu einem neuen Selbstbewusstsein der Archive. In: Aigner, Thomas et al. (eds.). *Archiv im Web. Erfahrungen. Herausforderungen* (pp. 12–20). St. Pölten.

Ryantová, M. (ed.). (2014a). *Výuka archivnictví – vývoj, úkoly a perspektivy. Mezinárodní konference 14.–16. 3. 2012 České Budějovice*. Archivní časopis 64 – supplementum.

Schuster, W. (2010). Archiv und Geschichte. *Scrinium, 64*, 114–119.

The Universal Declaration on Archives (UDA). (s. d.). Retrieved from https://www.ica.org/resource/universal-declaration-on-archives-uda/ (accessed 20. 9. 2026).

Vogeler, G. (2009). *Digitale Diplomatik. Neue Technologien in der historischen Arbeit mit Urkunden.* Köln.

SUMMARY

Archives connect the past with the present and the future. Even the current globalization does not change all of this, but in the global world there is more space for connecting across states, cultures and societies. The study brings some reflections on archives in the global world and their further development.

In an era of globalization characterized by rapid social change and extensive cultural intermingling, archives can help preserve the identities of individual nations, regions, and minority groups – thereby safeguarding their uniqueness – and counter the loss of distinct characteristics. The role of archives and archivists in this context depends not only on their specific focus, holdings, and resources but also on the archivists‘ readiness and ability to fulfill these tasks.

Modern archives are an important element of the rule of law. They keep public administration documentation, thereby enabling the control of the activities of state institutions, the protection of citizens‘ rights and the accountability of public authorities. From this point of view, they represent a significant support for democracy and transparency. They can therefore contribute to coming to terms with the past, to processes of reconciliation, and to the preservation of historical truth. In all these instances, a prerequisite is the free use of archival records and their being made accessible by the creating entities. The goal of archivists is – and will remain – to ensure that archives do not become „information vaults“ accessible only to a select few, nor repositories of compromising material that serve the ruling power and function as places of fear.

While making archives accessible is desirable, certain archival materials – due to their nature and significance – cannot be made available to the general public without restriction; this is usually out of concern for the security of the state and its citizens. In this regard, the role of archives lies – and will continue to lie – in protecting sensitive materials and information against unauthorized use or even misuse,

without veering into the aforementioned totalitarian-style regulation. Ethical and security considerations, including cybersecurity issues, will play a significant role.

International cooperation is also gaining importance, encompassing archives and the diverse areas of their operations – particularly regarding digitization, making archival materials accessible for various topics, and addressing security issues. A crucial challenge in this context is securing funding for such projects, a task that is far from simple in an international setting.

Digitization brings significant changes – encompassing both the digitization of analog documents and the processing and provision of access to electronic or digital archival materials. Archives must contend with both the processing and long-term preservation of these materials, tasks that entail considerable challenges – not only technical but, to a large extent, economic and environmental as well; the latter are particularly concerning given the deepening climate crisis and the associated energy demands.

The use of artificial intelligence raises a number of questions. In an era of social media and the rapid spread of both information and disinformation, archives serve as a source of verified, authentic data, making it possible to substantiate the provenance of documents and the roles played by institutions and prominent figures in various historical events, as well as the course of those events. Consequently, the tasks of archivists will also include verifying information generated by artificial intelligence.

Fulfilling all these tasks will require archivists to possess adequate professional expertise and training; alongside competencies related to the development of digital archiving, it is crucial not to overlook the skills needed to manage (and process) analog documents originating in earlier centuries. However, given the specific characteristics of different countries and their historical development – which are reflected in the surviving archival records – addressing the training of archival specialists on a global scale will certainly not be easy; maintaining specialization will remain desirable. This, too, will pose a challenge for archives in a globalized world.

Typology: 1.04 Professional article

Charles J. Farrugia[1]

ARCHIVES: PRIME CHAMPIONS OF AUTHENTICITY

Abstract

Purpose: *In an era marked by misinformation, algorithmic hallucinations, and the widespread erosion of intellectual property rights, the concept of authenticity has become increasingly contested and fragile. This paper examines the role that archives can play in public and institutional responses to digital falsification and generative AI, arguing for a more visible and proactive archival contribution to contemporary information ecosystems.*

Method/Approach: *The paper adopts a conceptual and analytical approach grounded in core archival principles, including provenance, original order, metadata integrity, professional appraisal, evidentiary value, and long-term stewardship. It considers how these principles can be applied across analogue and digital environments to address challenges arising from falsification, manipulation, unreliable information, and misuse of intellectual property.*

Results: *The analysis shows that archival institutions possess a distinctive combination of methodological rigor, contextual understanding, accountability, and preservation expertise that enables them to support the validation of records and their evidentiary contexts. Archival expertise can therefore contribute to strengthening democratic resilience, legal certainty, digital literacy, trustworthy information environments, and the responsible and ethical use of generative AI.*

Conclusions/Findings: *The paper concludes that archives should move beyond a predominantly custodial and historical role and position themselves more visibly as champions of authenticity and trustworthy information. Such a shift requires strategic repositioning, stronger advocacy, and greater archival presence in policy-making, governance, digital preservation, AI-related debates, and public discourse.*

Keywords: *Archives, Authenticity, Information Ecosystems, Provenance, Metadata Integrity, Generative AI, Digital Preservation, Trustworthy Repositories.*

[1] Professor Charles J. Farrugia, phd, University of Malta, email: charles.j.farrugia@gov.mt.

ARHIVI: KLJUČNI ZAGOVORNIKI AVTENTIČNOSTI

Izvleček

Namen: *V času, ki ga zaznamujejo dezinformacije, algoritemske halucinacije in vse bolj razširjeno kršenje pravic intelektualne lastnine, postaja pojem avtentičnosti vse bolj sporen in ranljiv. Prispevek obravnava vlogo, ki jo lahko imajo arhivi pri javnem in institucionalnem odzivanju na digitalno ponarejanje ter generativno umetno inteligenco, pri čemer zagovarja vidnejšo in dejavnejšo vlogo arhivov v sodobnih informacijskih ekosistemih.*

Metoda/pristop: *Prispevek temelji na konceptualnem in analitičnem pristopu, ki izhaja iz temeljnih arhivskih načel, med drugim načela provenience, prvotne ureditve, integritete metapodatkov, strokovnega vrednotenja, dokazne vrednosti in dolgoročnega upravljanja. Obravnava možnosti uporabe teh načel v analognem in digitalnem okolju pri soočanju z izzivi, ki izhajajo iz ponarejanja, manipulacije, nezanesljivih informacij in zlorabe intelektualne lastnine.*

Rezultati: *Analiza kaže, da arhivske institucije združujejo metodološko doslednost, razumevanje konteksta, odgovornost in strokovno znanje na področju dolgoročnega ohranjanja, kar jim omogoča, da pomembno prispevajo k preverjanju avtentičnosti dokumentov in njihovih dokaznih kontekstov. Arhivsko strokovno znanje lahko zato prispeva h krepitvi demokratične odpornosti, pravne varnosti, digitalne pismenosti, zaupanja vrednih informacijskih okolij ter odgovorne in etične uporabe generativne umetne inteligence.*

Zaključki/ugotovitve: *Prispevek ugotavlja, da bi morali arhivi preseči pretežno skrbniško in zgodovinsko vlogo ter se izraziteje uveljaviti kot zagovorniki avtentičnosti in zaupanja vrednih informacij. Takšen premik zahteva strateško prepozicioniranje, močnejše zagovorništvo ter večjo prisotnost arhivske stroke pri oblikovanju politik, upravljanju, digitalnem ohranjanju, razpravah o umetni inteligenci in v javnem diskurzu.*

Ključne besede: *arhivi, avtentičnost, informacijski ekosistemi, provenienca, integriteta metapodatkov, generativna umetna inteligenca, digitalno ohranjanje, zaupanja vredni repozitoriji.*

GLI ARCHIVI: PRINCIPALI PROMOTORI DELL'AUTENTICITÀ

Abstract

Scopo: *In un'epoca caratterizzata dalla disinformazione, dalle allucinazioni algoritmiche e dalla diffusa erosione dei diritti di proprietà intellettuale, il concetto di autenticità è diventato sempre più controverso e fragile. Il presente contributo esamina il ruolo che gli archivi possono svolgere nelle risposte pubbliche e istituzionali alla falsificazione digitale e all'intelligenza artificiale generativa, sostenendo la necessità di un contributo archivistico più visibile e proattivo all'interno degli attuali ecosistemi informativi.*

Metodo/Approccio: *Il contributo adotta un approccio concettuale e analitico fondato sui principi fondamentali dell'archivistica, tra cui il principio di provenienza, l'ordine originario, l'integrità dei metadati, la valutazione archivistica professionale, il valore probatorio e la conservazione a lungo termine. Viene esaminato il modo in cui tali principi possono essere applicati sia negli ambienti analogici sia in quelli digitali per affrontare le sfide derivanti dalla falsificazione, dalla manipolazione, dall'inaffidabilità delle informazioni e dall'abuso della proprietà intellettuale.*

Risultati: *L'analisi evidenzia che le istituzioni archivistiche possiedono una combinazione distintiva di rigore metodologico, comprensione del contesto, responsabilità e competenze in materia di conservazione, che consente loro di contribuire alla verifica dell'autenticità dei documenti e dei relativi contesti probatori. Le competenze archivistiche possono pertanto contribuire a rafforzare la resilienza democratica, la certezza giuridica, l'alfabetizzazione digitale, gli ambienti informativi affidabili e l'uso responsabile ed etico dell'intelligenza artificiale generativa.*

Conclusioni/Risultati: *Il contributo conclude che gli archivi dovrebbero superare un ruolo prevalentemente custodiale e storico e posizionarsi in modo più visibile come promotori dell'autenticità e dell'affidabilità delle informazioni. Tale cambiamento richiede un riposizionamento strategico, una più incisiva attività di sensibilizzazione e una maggiore presenza della professione archivistica nei processi di definizione delle politiche, nella governance, nella conservazione digitale, nel dibattito sull'intelligenza artificiale e nel discorso pubblico.*

Parole chiave: *archivi, autenticità, ecosistemi informativi, provenienza, integrità dei metadati, intelligenza artificiale generativa, conservazione digitale, repository affidabili.*

1. INTRODUCTION: AUTHENTICITY IN CONTEMPORARY INFORMATION ENVIRONMENTS

The contemporary digital landscape is characterised by an unprecedented epistemological crisis. It raises important questions about how convincing information should be evaluated. The rapid proliferation of generative artificial intelligence, automated synthesis engines, and deepfake technologies have eroded public confidence in shared informational milieus. In an era where digital text, audio, image, and video content can be dynamically modified, spoofed, or synthesised at creation phase without leaving overt visual or technical artifacts, traditional informal heuristics for determining truth have proved overwhelmingly inadequate. Society increasingly finds itself navigating a hyper-mediated landscape where the boundary between authentic documentation and algorithmic invention is continuously blurred.

Parallel to this systemic erosion of verifiable truth is a widespread challenge to intellectual property rights (IPR). Automated data harvesting pipelines and large language model (LLM) scrapers routinely ingest human creative, literary, and scientific output without attribution, contextual authorisation, or structural rights management. This wholesale extraction decontextualises intellectual property, detaching knowledge from its creators and rendering ownership lines virtually untraceable. When synthetic media models generate derivative work derived from uncredited human intellectual output, they accelerate both epistemological confusion and legal ambiguity.

Within this volatile atmosphere, the concept of *authenticity,* understood in archival science as the quality of a record being genuine, uncorrupted, untampered with, and definitively embedding an unbroken traceability to its claimed author or administrative provenance, has transformed from an abstract theoretical consideration into an urgent socio-political imperative. While academic bodies, journalistic networks, and technology firms attempt to deploy algorithmic verification tools to counter synthetic distortion, these technical countermeasures often suffer from the same vulnerabilities as the systems they seek to monitor.

Memory institutions, and archives in particular, offer a structural solution that remains vastly underutilised in current public policy and digital governance debates. This paper contends that archives must assertively reposition themselves in

public discourse as the primary institutional guardians and champions of authenticity. Departing from passive, back-office custodial traditions, archival science possesses a mature, time-tested methodological framework engineered explicitly to protect evidentiary value. Notwithstanding the rapid changes in technology, no other typology of institution has managed to develop the culture and tools to guarantee contextual integrity against manipulation, loss, and falsification across both analogue and digital paradigms.

On order to delve into the equation of to what extent are archives indispensable champions of authenticity, the method used in this paper embarked on a review of the main archival principles and the way these were applied by a number of theoreticians. It supplements this with the personal experience of the author who has worked in a national archive for 37 years. In the various office held, the author could see archives reacting the socio-political changes and a whole technological change. All these observations are subtly integrated into the assessment of the readings and leading to the tabulation of the changes the sector is envisaging.

2. THEORETICAL FOUNDATIONS: ARCHIVAL PRINCIPLES AS EPISTEMIC ANCHORS

Archival science does not evaluate information based on superficial plausibility, statistical frequency, or engagement metrics. Instead, it measures the trustworthiness of information through structural relationship, context, and organic creation. At a time when information is routinely consumed as isolated, floating data points, archival methodology grounds records within their operational networks. Having worked in the archives sector for almost four decades I do feel that at times we do lack the assertiveness needed to make the point that the traditional tenants of archival theory and practice still provide us with the best guarantees in today's information wilderness. Thus, this study argues in favour of four fundamental principles of archival science serve as vital safeguards against contemporary information degradation:

2.1 PROVENANCE

The principle of provenance dictates that records created, received, or accumulated by a specific entity must remain unified and distinct from those of other entities. In the digital domain, provenance forms the foundational backbone of

chain-of-custody tracking. By ensuring that every document, dataset, or record remains permanently attached to its organisational or individual origin, archives prevent the uncontextualized appropriation and floating re-use that characterise modern digital disinformation campaigns. There is no doubt that such a principle does receive widespread acceptance, however, can it be applied with the same vigour of before in an environment of rapid data flows, shared information backbones and mutation of data?

2.2 ORIGINAL ORDER

Original order demands that records be preserved in the sequence and structural arrangement established by their creator during their active administrative life. This principle protects the functional relationships connecting individual files. In digital environments where bad actors can selectively extract, rearrange, or truncate genuine records to fabricate misleading narratives, original order preserves systemic context, ensuring that evidentiary value is evaluated holistically rather than in isolated fragments. Now in traditional environment archives used to intervene years after the creation of records. We still have most national archives in Europe applying a closure period of 20, 25, 30 or even 50 years. What relevance has such intervention by the archives if it is not carried out *pari passu* with the creation of the record. Am I advocating for archival institutions to merge themselves with the creators of records? That is not the argument of this study. Rather than pulling down forever the boundaries between the sciences of records management and archives studies (an argument which dominated a lot the Schellenberg vs Jenkinson theoretical frameworks), this study advocates towards a general repositioning of archives (especially national ones) as public digital literacy leadership institutions focusing on critical source evaluation and verification.

2.3 METADATA INTEGRITY AND TECHNICAL AUDITABILITY

Authenticity in digital records cannot rely on visual appearance alone. Archival management requires comprehensive administrative, technical, and structural metadata logging. By recording detailed lineage metadata, checksum hashes, migration histories, and access logs, archival workflows establish tamper-evident recordkeeping architectures. Any unauthorised modification, structural corruption, or synthetic alteration becomes immediately detectable when measured against documented preservation baselines. While even this principle is widely held, it

is worth turning on archives to verify to what extent they are involved in such processes. The various projects that I have witnessed so far by other archives tend to tackle the ever present dilemma of how to give access to kilometres of records that are not catalogued, at times not even at item level. While such processes have a noble end and do present innovative solutions to unimaginable levels of access, on its own it does not solve the issue of authenticity, especially for records that might still be used for decision making.

2.4 PROFESSIONAL APPRAISAL AND CONTEXTUALIZATION

Unlike automated search indexing that indiscriminately ingests content across the web, archival appraisal is an intentional, disciplined, and scientifically proven evaluation process. Archival professionals evaluate records for their enduring legal, fiscal, historical, and evidentiary value. This human-driven, professional appraisal isolates verified primary sources from unvetted background noise, deliberate falsifications, and self-referential web content. Yet, archives had already moved away from file-by-file appraisal to more agile systems such as retention policies. And here AI does pose benefits. Extensive appraisal work can be done in an automated manner, following the human induced process of retention schedule creation.

3. ARCHIVES IN THE AGE OF GENERATIVE AI

The widespread adoption of generative AI systems has introduced systemic vulnerabilities into the global information infrastructure. One of the most prominent challenges is “algorithmic hallucination”, the phenomenon wherein AI models generate factually incorrect, false, or entirely invented statements, citations, historical events, and legal precedents with high linguistic confidence.

As AI-generated content continues to saturate the public internet, digital search engines and automated scrapers increasingly ingest synthetic data to train subsequent generations of machine learning models. This feedback loop creates a compounding risk: synthetic errors are re-indexed as factual inputs, steadily degrading the baseline accuracy of public digital knowledge repositories. Without external, immutable reference points, information ecosystems risk self-referential corruption.

Thus, the new data generation landscape poses the ever-growing reality of Generative AI Models (LLMs) that will infiltrate different levels of governance. These

will continuously generate synthetic content and algorithmic hallucinations. Public web and search indexing will provide a wide basis of automated web scraping with the resulting ingestion of synthetic data. An intrinsic process of this environment is model retraining and iteration which will support the compounding of truth degradation. In all this, we need to guarantee the archival intervention which should provide the ground truth baseline. Archival institutions have performed such function and continue to be well positioned to play this role affectively through primacy of immutable primary sources and provenance of metadata.

In this environment, archives serve as essential, independent "ground truth" anchors. By maintaining immutable primary sources with verifiable chains of custody, archival repositories provide the foundational baseline against which synthetic claims and machine outputs can be verified.

Furthermore, archival adherence to clear metadata standards offers a direct solution to ongoing IPR erosion. Archival repositories systematically preserve rights metadata, licensing conditions, and creator provenance. When training datasets are filtered through archival standards, the intellectual property rights of human creators can be accurately recognised, credited, and protected against unauthorized algorithmic exploitation.

4. TRADITIONAL PRINCIPLES VS. CONTEMPORARY DIGITAL CHALLENGES

The struggle to maintain record authenticity across technological transitions is a core theme in contemporary archival scholarship. Within the pages of *Atlanti* and *Atlanti+*, the journals of the International Institute for Archival Science Trieste-Maribor (IIAS), archival theorists have systematically evaluated how classical principles must evolve to meet the demands of digital transformations.

In his foundational work published in *Atlanti*, Lajos Körmendy (2015, 146) emphasises the preservation of essential elements of electronic records, including their content, identifier, context and structure. His discussion also recognises the difficulty of keeping electronic records unchanged over time and considers migration as a preservation response (Körmendy, 2015,143, 148–149). This distinction is important here: maintaining authenticity should not be reduced to keeping every file permanently unchanged.

Expanding on this imperative, Peter Pavel Klasinc (2015, 43–45) argues for continuity between classical and contemporary archival approaches. He warns that "archivists must not fall under the dependence of IT in archives" (Klasinc, 2015, 45), while also stressing appraisal and the quality of professional archival work. His discussion of electronic preservation includes integrity, accessibility, usability and authenticity among its objectives (Klasinc, 2015, 44). For the present argument, the significance of this discussion is the need to retain professional judgement when adopting technical solutions.

Addressing the operational challenges of digital transactions, Thi Hoa Doan (2017, 100–103) highlighted in *Atlanti* the intersection of legal frameworks and electronic recordkeeping. Examining requirements for electronic records within the Vietnamese legal framework discussed at the time of publication, Doan (2017) addresses reliability, integrity, identification of the originator, accessibility and usability, rather than an exclusively cryptographic test. It provides a jurisdiction-specific illustration of the relationship between legal requirements and electronic recordkeeping, not a universal statement of current law

Taken together, these perspectives support the argument that preserving the authenticity of digital records requires active, continuous stewardship. Preserving authenticity requires aligning technical preservation, legal mandates, and archival methodologies.

5. STRATEGIC ACTION FRAMEWORK FOR MODERN ARCHIVAL ADVOCACY

To transition from passive preservation repositories into proactive champions of authenticity, archives must update their strategic priorities across public policy, legal structures, educational outreach, and technological implementation.

Action Domain	Traditional Archival Role	Modern Strategic Imperative
Public Policy	Internal compliance with records legislation and static retention schedules	Active advocacy in AI governance, data privacy standards, and public information policy
Legal Certainty	Historical recordkeeping and institutional reference	Provision of admissible digital forensics, cryptographic proof of custody, and verified evidence
Public Education	On-site reading room support and specialised archival research guidance	Public digital literacy leadership focusing on critical source evaluation and verification

Action Domain	Traditional Archival Role	Modern Strategic Imperative
Technology Deployment	Ad-hoc digitisation of physical holdings for access	Implementation of immutable, audit-ready digital archival systems (OAIS-compliant)
IPR Safeguarding	Manual copyright clearances for physical collections	Dynamic rights metadata management protecting creator intellectual property against unauthorized AI scraping

The above table sums up the modern strategic imperative that can help archives maintain their primacy as champions of authenticity. Archives need to amend laws and strategies to make them take an active advocacy in AI governance, data privacy standards, and public information policy. The necessary tools for the same archives to embrace provision of admissible digital forensics, cryptographic proof of custody, and verified evidence need to be sought. This has also to be reflected in the curricula or archival training. The gap in this sector is highlighted in the recent work by Ponichtera and Huddleston (2026), whereby they argue that "the most surprising gap in the recent archival literature is the relative lack of attention paid to cybersecurity in the professional discourse, particularly among North American archivists". The authors commented on the terrain they studied but it is probable that similar deficiencies do exist in other geographical jurisdictions. Another strategic imperative is that public digital literacy leadership becomes focusing on critical source evaluation and verification. Concurrent with this, the implementation of immutable, audit-ready digital archival systems (OAIS-compliant) is highly recommended while dynamic rights metadata management protecting creator intellectual property against unauthorized AI scraping is to be a desideratum.

6. ARCHIVAL METHODOLOGY AS A PILLAR OF DEMOCRATIC RESILIENCE

The erosion of trust in public information threatens democratic governance, social stability, and legal certainty. When citizens can no longer distinguish between genuine civic documentation and synthetic manipulation, democratic accountability degrades.

By guaranteeing the authenticity of public records, legal instruments, and historical documents, archives provide the evidentiary framework necessary for open governance. They hold institutions accountable, protect human rights, safeguard

land and property registries, and preserve the historical memory of nations. Repositioning archives as champions of authenticity is therefore not merely an internal professional concern, but a fundamental societal necessity.

7. CONCLUSION

As society confronts the dual challenges of algorithmic hallucination and digital falsification, the need for verifiable, authentic information has never been more urgent. Archives are uniquely positioned to meet this challenge. Through the rigorous application of provenance, original order, metadata integrity, and professional appraisal, archival science offers a proven framework for maintaining trust in complex information ecosystems.

To fulfil this mission, archives must step beyond traditional boundaries and actively advocate for their role in policy, legal, and technological spheres. Elevating archives as the prime champions of authenticity requires strategic investment, updated policy frameworks, and sustained public engagement. While in the past archives have already focused on this role, what emerges from the literature is that the approach must be a strategic one. The strong emphasis on outreach and visibility in the past aimed and widening the use base. In the current and envisaged future environment and for archives to become prime champions of authenticity they have to form part of the core of government. Our main targets are no longer just users who will our reading rooms or populate our online followers. They are the politicians, top public officers and all those moulding the future of governance. Only in such a way can archives survive the era dominated by synthetic media. While in the past the business of archives was mainly as guardians of memory, they should now be shapers of memory and verifies of authenticity. This should guarantee that archival integrity remains an indispensable defence for legal certainty, intellectual property rights, and human memory.

REFERENCES

Cook, T. (2013). Evidence, memory, identity, and community: Four shifting archival paradigms. *Archival Science, 13*(2–3), 95–120. Retrieved from https://doi.org/10.1007/s10502-012-9180-7 (accessed on 4. 10. 2026).

Doan, T. H. (2017). The current legal provisions on electronic records and electronic archives in Vietnam. *Atlanti, 27*(1), 99–105. Retrieved from https://doi.org/10.33700/2670-451X.27.1.99-105(2017) (accessed on 4. 10. 2026).

Duranti, L. (1995). Reliability and authenticity: The concepts and their implications. Archivaria, (39), 5–10. Retrieved from https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12063 (accessed on 4. 10. 2026).

Klasinc, P. P. (2015). From classical to contemporary problems of archives and archivists. *Atlanti, 25*(1), 43–49.

Körmendy, L. (2015). Information society, e-records and the new archival science. *Atlanti, 25*(1), 141–152. Retrieved from https://doi.org/10.33700/2670-451X.25.1.141-152(2015) (accessed on 4. 10. 2026).

MacNeil, H. (2000). Trusting *records*: Legal, *historical* and *diplomatic perspectives*. Kluwer Academic Publishers. Retrieved from https://doi.org/10.1007/978-94-015-9375-5 (accessed on 4. 10. 2026).

Ponichtera, S. (2026). Lost in digital translation: forging a common approach to tehcnology in a cross-cultural saharan archives initiative. *Comma 2023:2*, 329–339.

Yeo, G. (2018). *Records, information* and *data: Exploring* the *role of record-keeping in an information culture*. Facet Publishing.

SUMMARY

The rapid development of digital technologies, generative artificial intelligence, and increasingly complex information ecosystems has intensified concerns regarding authenticity, reliability, and evidentiary value of information. Misinformation manipulated digital content, algorithmic hallucinations, and the misuse of intellectual property have all contributed to a growing crisis of trust. Within this context, archives possess a particularly important role because their professional principles and practices are fundamentally concerned with authenticity, provenance, context, integrity, and long-term preservation.

This paper argues that archives should assume a more visible and proactive position in contemporary debates concerning digital authenticity and trustworthy information. Archival institutions have traditionally been associated with custody, preservation, historical research, and access to records. However, the principles that underpin archival practice extend far beyond these traditional functions. Provenance, original order, appraisal, metadata management, contextual description, and preservation strategies provide a methodological framework that can contribute directly to the verification and interpretation of information in both analogue and digital environments.

The archival profession is therefore uniquely positioned to address some of the challenges created by generative AI and digital falsification. By preserving records together with their context, documenting relationships between creators, functions, processes, and records, and maintaining evidence of authenticity and integrity over time, archives can provide essential support for legal certainty, accountability, and institutional transparency. These functions are particularly significant in environments where the origin and reliability of digital information may be difficult to determine.

The paper further emphasizes the broader societal value of archival expertise. Strong and trustworthy archival systems can contribute to democratic resilience by supporting access to reliable evidence, enabling accountability, and helping citizens distinguish between authentic records and manipulated information. Archival knowledge can also strengthen digital and information literacy and contribute to discussions concerning the ethical and responsible use of artificial intelligence.

The growing importance of authenticity in digital society requires archives to reconsider how they communicate their role to policymakers, institutions, technology professionals, and the wider public. Archival institutions should no longer be perceived solely as repositories of the past, but also as active participants in the governance of contemporary information.

The paper concludes that strengthening the public role of archives as guardians and advocates of authenticity is increasingly essential. This requires greater professional visibility, strategic advocacy, stronger engagement with policy and governance, and closer involvement in discussions concerning artificial intelligence, digital preservation, intellectual property, and trustworthy information ecosystems.

Typology: 1.02 Review article

Adriano Buzzanca[1]

THE STATE ARCHIVE AS A TREASURE TROVE OF MEMORY IN A DYNAMIC SENSE

Abstract

Purpose: *The article examines judicial archives held in the State Archives as documentary heritage of both legal-institutional and historical-archival significance. It aims to address their management within the digital transformation of justice, considering records creation, file management, preservation, digitisation of analogue records, and access as interconnected stages of a single records process.*

Methods/Approach: *The article adopts a conceptual and descriptive approach to judicial archives, discussing the technical and legal requirements governing records creation and preservation. Particular attention is given to the archival bond and the relationships connecting records in the archives of public institutions and private creators.*

Results: *Judicial archives document the activities of judicial offices, civil, criminal, and administrative proceedings, judicial decisions, and the exercise of the State's judicial function. The archival bond is more readily apparent in public institutions subject to detailed technical and legal requirements, but it also characterises archives created by private institutions, companies, families, and individuals. These internal relationships connect records generated for the practical purposes of their creators. Access to judicial records serves research, administrative, and personal needs and is governed by internal regulations.*

Discussion and conclusions: *The archival bond remains a defining characteristic of every archive, regardless of the creator's institutional status or how clearly the relationships between records are visible. The digital transformation of justice calls for an integrated approach to judicial archives that connects records creation and management with preservation, digitisation, and access while maintaining the relationships that give records their archival context.*

Keywords: *cultural heritage, digitisation, State Archives, judicial archives, archival bond.*

[1] Adriano Buzzanca, Ph.D., Director of the State Archive of Bari, email: adriano.buzzanca@cultura.gov.it.

DRŽAVNI ARHIV KOT DINAMIČNA ZAKLADNICA SPOMINA

Izvleček

Namen: *Prispevek obravnava sodno arhivsko gradivo, ki ga hranijo državni arhivi, kot dokumentarno dediščino s pravno-institucionalnim ter zgodovinsko-arhivskim pomenom. Njegov namen je obravnavati upravljanje tega gradiva v okviru digitalne preobrazbe pravosodja, pri čemer so nastajanje dokumentov, upravljanje spisov, hramba, digitalizacija analognega gradiva in dostop medsebojno povezane faze enotnega procesa upravljanja dokumentov.*

Metode/pristop: *Prispevek temelji na konceptualnem in opisnem pristopu k sodnemu arhivskemu gradivu ter obravnava tehnične in pravne zahteve, ki urejajo nastajanje in hrambo dokumentov. Posebna pozornost je namenjena arhivski vezi in povezavam med dokumenti v arhivskem gradivu javnih ustanov in zasebnih ustvarjalcev.*

Rezultati: *Sodno arhivsko gradivo dokumentira delovanje sodnih organov, potek civilnih, kazenskih in upravnih postopkov, sodne odločitve ter izvajanje sodne funkcije države. Arhivska vez je izrazitejša pri javnih ustanovah, za katere veljajo podrobne tehnične in pravne zahteve, vendar je značilna tudi za arhivsko gradivo zasebnih ustanov, podjetij, družin in posameznikov. Te notranje povezave povezujejo dokumente, ki nastajajo za praktične potrebe njihovih ustvarjalcev. Dostop do sodnega gradiva je namenjen raziskovalnim, upravnim in osebnim potrebam ter ga urejajo notranji predpisi.*

Razprava in sklepi: *Arhivska vez ostaja temeljna značilnost vsakega arhiva ne glede na institucionalni položaj ustvarjalca ali izrazitost povezav med dokumenti. Digitalna preobrazba pravosodja zahteva celovit pristop k sodnemu arhivskemu gradivu, ki povezuje nastajanje in upravljanje dokumentov z njihovo hrambo, digitalizacijo in dostopom ter ohranja povezave, ki dokumentom zagotavljajo arhivski kontekst.*

Ključne besede: *kulturna dediščina, digitalizacija, državni arhivi, sodno arhivsko gradivo, arhivska vez.*

L'ARCHIVIO DI STATO COME SCRIGNO DELLA MEMORIA IN UNA PROSPETTIVA DINAMICA

Abstract

Obiettivo: *Il contributo esamina gli archivi giudiziari custoditi presso gli Archivi di Stato, evidenziandone l'importanza sotto il duplice profilo giuridico-istituzionale e storico-archivistico. L'obiettivo è mettere in relazione la funzione della documentazione giudiziaria nella tutela dei diritti e nell'esercizio delle attività istituzionali con il suo valore storico, considerando le esigenze poste dalla trasformazione digitale della giustizia.*

Metodo/approccio: *Il contributo propone una riflessione concettuale e descrittiva sulla documentazione giudiziaria, dalla fase di utilizzo corrente all'individuazione dei documenti destinati alla conservazione permanente. L'approccio considera la formazione del documento, la gestione del fascicolo, la conservazione, la digitalizzazione del patrimonio analogico e l'accessibilità come componenti interconnesse del processo documentale.*

Risultati: *Gli archivi giudiziari documentano l'attività degli uffici giudiziari, lo svolgimento dei procedimenti civili, penali e amministrativi, le decisioni dell'autorità giudiziaria e l'esercizio della funzione giurisdizionale dello Stato. La documentazione costituisce uno strumento indispensabile per lo svolgimento delle funzioni istituzionali e la tutela dei diritti. Superata la fase di utilizzo corrente e individuati i documenti destinati alla conservazione permanente, essa assume un rilevante valore come fonte per la ricostruzione della storia delle istituzioni, della società e della cultura giuridica del Paese.*

Discussione e conclusioni: *La trasformazione digitale della giustizia richiede una gestione integrata degli archivi giudiziari, nella quale formazione, gestione, conservazione, digitalizzazione e accessibilità siano considerate fasi di un unico processo documentale. Questa prospettiva collega le esigenze istituzionali della documentazione con la sua conservazione permanente e il suo valore come patrimonio storico e archivistico.*

Parole chiave: *patrimonio culturale, digitalizzazione, Archivi di Stato, archivi giudiziari, vincolo archivistico.*

1 INTRODUCTION

Since ancient Greece and Rome, the consultation of documentation for legal-administrative purposes has been posed, while that for study purposes was episodic (Polybius, Tacitus, Suetonius, etc.) (Cencetti, 1940).

Even Virgil, in the Georgics, speaks of the consultations of the tabularies as one of the signs of tumultuous city life, in contrast to the quiet of the fields: "[...] nec ferrea iura / insanumque forum aut populi tabularia vidit" (The end of the golden age, book II, 501–502,). Private individuals could ask for certified or simple copies of documents for legal purposes. In the Middle Ages, with the age of the Communes, the free consultation of all the documents preserved in the municipal archives was affirmed, as can be deduced from the statutes of many municipalities in central-northern Italy.

Following the well-known events of the French Revolution, in art. 37 of the law of 7 messidor year II (25 June 1794), the principle of the free consultation of documents for the protection of citizens' rights was reaffirmed.

In Italy, the Cibrario Commission, immediately after the Unification, recognized the right of citizens to consult the so-called ancient part of the archives, a principle that was not provided for the modern part, in order to prevent consultation from becoming an instrument of abuse, with the right of the Ministry to limit its admission to consultation. The aforementioned principles relevant from a historical point of view seem to be relevant again.

If the documentation is kept by public assistance institutions, they are subject to the principles set out in Legislative Decree no. 42/2004 which generate, for the applicant, enhanced protection due to the public control exercised by the institutions responsible for supervising the protected assets pursuant to art. 10, paragraph 1, Legislative Decree no. 42/2004.

In this regard, it should be noted that the documents preserved in the State Archives and in the historical archives of regions, other local public bodies and other public bodies and institutions are freely available for consultation, except for those declared confidential pursuant to art. 125 for which the so-called declaration of confidentiality has been issued and those relating to the foreign and domestic policy of the State, which become available fifty years after their date.

Pursuant to art. 122 of the Cultural Heritage Code, documents relating to sensitive data and data relating to criminal measures expressly indicated by the legislation on the processing of personal data, become available forty years after their date, and seventy years if the data relate to the state of health, sexual life and confidential family relationships; for certificates of assistance in childbirth, the term of segregation is increased to one hundred years.

This provision highlights that the consultation of archival documents admits some limits, especially for those documents with an internal office or personal character not intended for dissemination to the public.

A significant challenge in digitization is balancing historical document authenticity with personal data protection (Buzzanca, 2023). This necessitates aligning European and national data protection laws with cultural heritage legislation.

Regarding archive access and confidentiality, the cultural heritage code specifically addresses State and public body archives. Restrictions apply to confidential documents (accessible after 50 years) and those containing sensitive or criminal data (accessible after 40 or 70 years, depending on the nature of the data). Prior to these terms, access is governed by administrative document access regulations. These provisions also apply to private archives and documents in State or public body archives.

The forms of private participation in the cultural heritage sector can take different configurations that can be traced back to various hypotheses, such as, for example, additional services, sponsorships, donations. The public, on the other hand, participates in the management and enhancement of those cultural assets of the private owner through the use of conventions for public use and various consensual instruments, including, to name a few by way of example, collaboration agreements, negotiated programming, memoranda of understanding, organizational and program agreements, to which private owners can also join. The State, through the aforementioned negotiation tools, allows the private owner of the asset to access public subsidies for the rehabilitation of the cultural property, so that the cultural asset is enhanced through public support and ad hoc regulations for the purpose of public use by the community

2 THE ARCHIVAL RELEVANCE OF JUDICIAL ARCHIVES KEPT AT THE STATE ARCHIVES

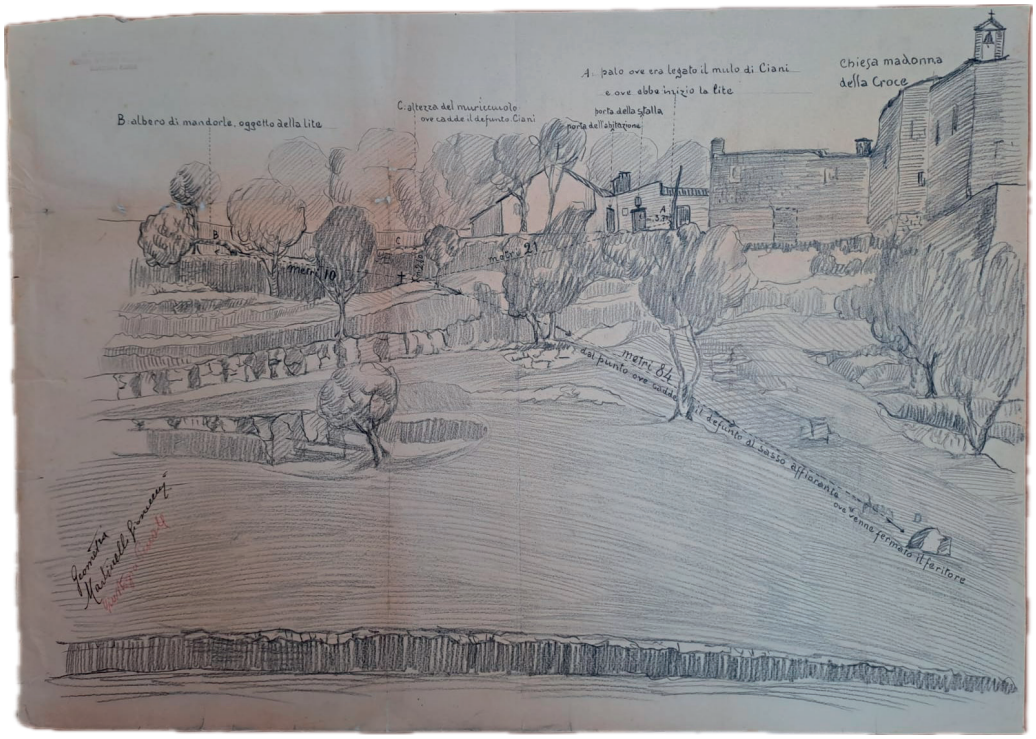
The archival value of the judicial documentation, kept in the State Archives, derives first of all from its ability to represent, in an organic and contextualized way, the activity of the judicial offices and the exercise of the judicial function.

The Code of Cultural Heritage and Landscape, referred to in Legislative Decree no. 42 of 22 January 2004, expressly recognises the nature of archives and individual documents of the State and public bodies as cultural heritage. Art. 10, paragraph 2, letter b), in fact includes among cultural assets "the archives and individual documents of the State" and those of other public bodies.

It follows that judicial documentation cannot be considered exclusively according to the operational needs of the office that produced it. It must also be preserved as evidence of the activity of public institutions and their evolution over time.

From an archival point of view, the original link that connects the documents to the procedure and the office that produced them is of particular importance. Proper conservation must therefore safeguard not only the individual document, but also the relationships that link it to the other documents in the file and to the archival series to which it belongs.

Digitization, therefore, should not be understood as a simple scanning operation, but as a process aimed at preserving, together with the image of the document, also its archival context, through appropriate metadata, collation structures and information relating to the provenance and formation of the document.

Pencil drawing of the crime scene. *(Minervino 1933 Court of Assizes b. 24 fasc. 256 Judicial Archives of the State Archives of Bari)*

3 DIGITIZATION AND PRESERVATION OF JUDICIAL MEMORY

A specific and particularly significant area is represented by the digitization of the acts of the processes of whose documents are of historical interest.

The Ministry of Justice and the Ministry of Culture have officially renewed the Memorandum of Understanding for the digitization of processes of historical interest relating to terrorism, massacres, political violence and organized crime, as part of the Network of Archives so as not to forget. The initiative aims to preserve the memory of important procedural events and the future consultation of documentation through digital archives (Ministry of Justice, 2026a).

In this context, digitization performs a function that goes beyond administrative efficiency: it becomes a tool for the protection of institutional and collective memory (Borgesano et al. 2025).

In fact, judicial archives make it possible to study not only the history of law and the judiciary, but also social, economic and political phenomena, offering often unique documentation on the ways in which institutions have dealt with events relevant to national history.

An organic project for the digitization of judicial archives should be based on a prior archival and legal analysis.

In particular, it is necessary to ensure:

1. recognition and census of the documentation, with identification of the series, files and related details;
2. archival selection and evaluation, distinguishing documentation intended for permanent conservation from that subject to discarding according to applicable regulations;
3. sorting and description, preventing digitization from simply producing large quantities of images without context;
4. quality digital acquisition, through technical parameters appropriate to the nature of the documents;
5. quality control, aimed at verifying completeness, legibility and correspondence with the originals;
6. metadating, to allow identification, search, linking and management of the document;
7. integrity and authenticity, through procedures suitable for documenting the origin and operations carried out;
8. long-term digital preservation, with systems capable of coping with technological obsolescence and deterioration of supports;
9. security, especially considering the presence of personal data and particularly sensitive information;
10. management of access, differentiating the operational needs of the administration from the forms of consultation allowed to interested parties, scholars and the public. (MiC, 2022)

Restored poster found at the home of one of the defendants for the explosion of a bomb in Peschici (Fg) 1946 *(Court of Assizes b. 181 fasc 1328 Judicial Archives of the State Archives of Bari).*

The AgID Guidelines expressly highlight that the storage system must guarantee access to the objects stored for the period provided for and must also provide for periodic checks of integrity and readability, as well as measures against the obsolescence of systems and formats.

4 FROM DOCUMENT MANAGEMENT TO DIGITAL PRESERVATION

Digital preservation does not coincide with the simple saving of files on computer media.

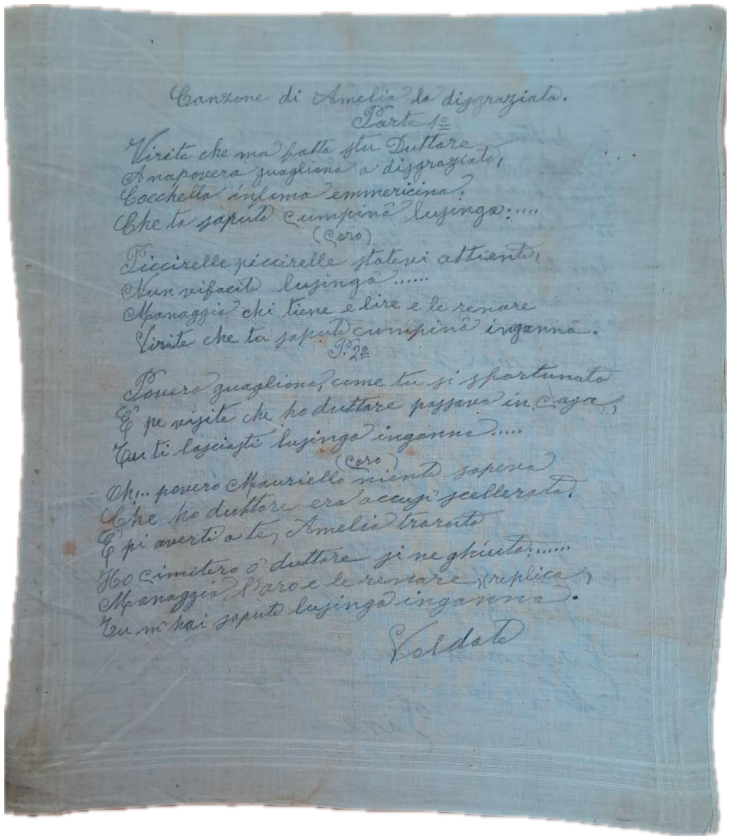
According to the Agency for Digital Italy (AgID), the storage system must guarantee the characteristics of authenticity, integrity, reliability, legibility and availability of electronic documents over time (AgID, 2020b; MiC 2022).

The AgID Guidelines (2020b) on the formation, management and storage of electronic documents represent the main technical-organizational reference for the management of the digital document life cycle. They govern, among other things, formation, registration, management, metadata, formats, transfer and storage. The Guidelines were adopted pursuant to art. 71 of the CAD and published in the Official Gazette in 2020 Mic, 2020).

Conservation must therefore be considered already in the document formation and management phase. In fact, the Guidelines underline the need to pay attention to conservation aspects from the creation of the document and provide for the transfer of files and documentary series to the preservation system according to defined procedures (Ministry of Justice, 2025).

Hence the need to clearly distinguish (Crespo & Viñas, 2025):

1. digitization, transformation of analogue documentation into digital representations;
2. document management, i.e. organisation and management of documents during administrative and judicial activity;
3. digital preservation, i.e. a set of procedures and systems intended to maintain the legal, archival and technical characteristics of documents over time;
4. access and use, which must be carried out in compliance with the rules on access to documents, confidentiality and protection of personal data.

Canzone di Amelia la disgraziata.

P.te 1a

Virite che ma fatta stu Dottore,
Anapocera guagliona a disgraziata,
Cocchella infama emmericina,
Che ta saputo cumpirnè lusinga:....
(coro)
Piccirelle piccirelle statevi attienti,
Nun vi facite lusinga .....
Mpanaggia chi tiene e lire e le renare
Virite che ta saputo cumpirnè inganna.

P.te 2a

Povera guagliona come tu si sfortunata
E pe visite che pe duttore passava in casa,
Tu ti lasciaste lusinga inganna....
(coro)
Oh... povero Mauriello mio sapeva
Che pe duttore era accusi scellerato,
E pi averti a te, Amelia trarito
Ho cimitero o duttore si ne gghiuto.....
Mpanaggia Pizzo e le renare (replica)
Tu mi hai saputo lusinga inganna.

Soldato

Cotton handkerchief on which is transcribed the "Song of Amelia" the unfortunate" with a coded message with which the defendant Savino Mauro commissioned a murder, Bari 1901. *(Court of Assizes b. 317 fasc 199. Judicial Archives of the State Archives of Bari).*

5 PUBLIC-PRIVATE COOPERATION IN THE ARCHIVAL SECTOR

In recent decades, there has been extensive use by the public administration of consensual forms, including in the field of cultural heritage, forms that can be traced back, in the legal system, to variously named forms of negotiation, such as agreements or contracts, conventions, pacts, understandings, protocols and so on, all inherent to consensuality as an expression of bilateral or plurilateral legal autonomy. It is an action aimed at carrying out the interest of the parties, with regard to the composition of their respective interests.

This applies not only to the sphere of relations between public administrations, but also to the area of relations between public bodies and private entities, since the latter are allowed to participate in the agreements in question, as well as to sign *ad hoc agreements*.

However, if in relation to the protection of cultural heritage, the private individual is only a passive subject, in relation to the enhancement, he can become an active subject for the reasons illustrated above. In this regard, the Code provides for the possibility of resorting to the stable and organized establishment of resources, networks and structures, as well as technical skills, financial or instrumental resources aimed at promoting knowledge of cultural heritage, thus ensuring better conditions for the use and public enjoyment of the assets.

Due to the scarce availability of financial resources, both public and private, cultural heritage policies have developed precisely towards an entrepreneurial management of cultural heritage, with a view to greater cooperation between the public and private sectors. In particular, relations between public administration and private individuals now assume a multilateral structure, in which, in addition to the public interest, the interest of the private owner and the interest of the community, other interests also appear, such as those of private financiers.

The forms of participation of private individuals in the cultural heritage sector can take different configurations that can be traced back to various hypotheses, such as, for example, additional services, sponsorships, donations as well as agreements between administration and private individuals.

On the one hand, the public part participates in the management and enhancement activities of the private owner's cultural heritage, through the use of agreements for public use and various consensual instruments including, to name a few by way of example, collaboration agreements, negotiated programming, memoranda of understanding, organizational and program agreements. Through these negotiation tools, the State allows the private owner, the owner of the property, to access public subsidies for the rehabilitation of the cultural asset and consequently the cultural asset is enhanced through public support and *ad hoc regulation*, for the purposes of public usability. On the other hand, the role of private individuals becomes increasingly important, even in the case of urban recovery and redevelopment interventions in which cultural heritage is considered an instrument of

social and economic development: in this context, the enhancement of cultural heritage takes on an extended meaning, because it is inserted in the relationships between society and territorial identities.

In other words, a strong link is created between the *quantum* of public support and the relevance of the asset, so as to make the latter profile the only element that can be used when determining the commitment deriving from the public intervention.

6 CONCLUSIONS

Judicial archives represent a heritage of particular importance for the State, as they simultaneously ensure the documentation of judicial activity, the protection of rights, the legal certainty of acts and the preservation of the historical memory of institutions.

The Italian regulatory framework recognizes the nature of public archives as cultural heritage and, at the same time, regulates the electronic document and its conservation.

The recent digitization activities promoted by the Ministry of Justice, including those relating to the millions of judicial files and the acts of trials of historical interest, confirm the centrality of the digital transformation process of justice.

The real challenge, however, is to ensure that digital transformation is not limited to the conversion of paper into electronic format but ensures the continuity of the archival and legal value of documentation. To this end, each intervention must preserve the relationship between document, file, procedure and producer, ensuring authenticity, integrity, legibility, availability and possibility of verification over time.

The digitization of judicial archives must therefore be interpreted as an investment not only in the efficiency of justice, but also in the protection of the State's documentary heritage and in the preservation of the country's legal and institutional memory. Finally, these processes can also be implemented through projects carried out between public-private cooperation.

REFERENCES

AgID – Agenzia per l'Italia Digitale. (2020a). Documentation regarding the preservation system and document management, with reference to the requirements of authenticity, integrity, reliability, readability, and retrievability.

AgID – Agenzia per l'Italia Digitale. (2020b). Guidelines on the creation, management, and preservation of electronic documents, adopted pursuant to Article 71 of the CAD. Retrieved from https://trasparenza.agid.gov.it/page/29/details/38/linee-guida-sulla-formazione-gestione-e-conservazione-dei-documenti-informatici.html (accessed on 2. 10. 2026).

Alibrandi, T., and Ferri, P. G. (1987). Cultural and environmental heritage in administrative law. In Digesto delle discipline pubblicistiche (Vol. II, p. 223). Torino.

Borgesano, F., De Maio, A., Laghi, P., and Musanno, R. (2025). Artificial intelligence and justice: A systematic literature review and future research perspectives on Justice 5.0. *European Journal of Innovation Management, 28*(11), 349–385. DOI: https://doi.org/10.1108/EJIM-01-2025-0117.

Buzzanca, A. (2019). The enhancement of private cultural heritage: Statutory profiles. Roma: ESI.

Buzzanca, A. (2023). The right to be forgotten between the right to report, the historical re-enactment of the news and the obligation to protect cultural heritage. *Ambiente Diritto, 3*, 154–166. Retrieved from https://www.ambientediritto.it/ (accessed on 1. 10 2026).

Cencetti, G. (1940). The archives of ancient Rome in the Republican age. *Archives, 2*(VII), 7–49.

Crespo, C., and Viñas, V. (1984). The preservation and restoration of paper records and books: A RAMP study with guidelines. UNESCO. Retrieved from https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000063519 (accessed on 1. 10 2026).

Guercio, M. (2019). *Archivistica informatica*. Roma: Carocci Editore.

Ministry of Culture (MiC). (2022). Guidelines for the digitization of cultural heritage: National Plan for the Digitization of Cultural Heritage 2022–2023. Retrieved from https://digitallibrary.cultura.gov.it/linee-guida/ (accessed on 1. 10. 2026).

Ministry of Culture (MiC), Central Institute for the Digitization of Cultural Heritage – Digital Library. (2023). National Plan for the Digitization (PND2023) of cultural heritage. Retrived from https://trasparenza.agid.gov.it/page/29/details/38/linee-guida-sulla-formazione-gestione-e-conservazione-dei-documenti-informatici.html (accessed on 1. 10. 2026).

Ministry of Justice. (17 December 2025). Digitization of case files of historical interest. Retrieved from https://www.giustizia.it/giustizia/page/it/digitalizzazione_atti_processi_di_interesse_storico (accessed on 1. 10 .2026).

Ministry of Justice. (2026a). Digitalization reform (M1C1-R1.8): Digitalization of the justice system under the PNRR. Retrived from https://www.giustizia.it/cmsresources/cms/documents/anno_giudiziario2026_relazione_amministrazione2025.pdf (accessed on 1. 10. 2026).

Ministry of Justice. (2026b). Report for the judicial year: Digitization of judicial case files and achievement of the target.

SUMMARY

The article examines judicial archives in State Archives as sources of legal and historical significance. It highlights the archival bond connecting records and advocates integrated management within a single records process. Digital transformation requires coordinated records creation, file management, preservation, digitisation, and access while safeguarding the relationships that establish archival context.

Typology: 1.04 Professional article

Yaqoob Salim Almahruqi[1]

THE ARCHIVE AS A TOOL FOR IDENTITY CONSTRUCTION AND FOSTERING BELONGING BETWEEN THE INDIVIDUAL AND SOCIETY IN THE CONTEMPORARY WORLD; THE SULTANATE OF OMAN AS A CASE STUDY[2]

Abstract

Purpose: *This study aims to explore the modern roles of national archives, shifting them from the traditional concept of merely preserving official records and transactions to a strategic framework that views them as active instruments contributing to identity construction, collective consciousness, and national belonging. The paper examines how historical documents, maps, oral memory, and manuscripts function as a sovereign and emotional infrastructure connecting the individual, society, and the state.*

Method/approach: *The researcher utilized a descriptive-analytical approach to ground the theoretical frameworks of archival philosophy, memory politics, and digital citizenship. This was complemented by a case study methodology applied to the Sultanate of Oman as an empirical model, analyzing the institutional initiatives of the National Records and Archives Authority (NRAA) in oral history, private family archives, cartography, and ancient manuscript preservation.*

Results: *The study revealed that archives serve as an effective mechanism for fusing diverse cultural, linguistic, and geographical streams into a cohesive national identity that supports social stability. Engaging citizens in documenting private family archives significantly reduces the psychological barrier between individuals and state institutions, fostering affective, participatory citizenship. Furthermore, safeguarding cultural security in the contemporary digital era is directly linked to adopting Fourth Industrial Revolution technologies within archival workflows.*

[1] Yaqoob Salim Almahruqi, General Supervisor of Documents and Archives – National Records and Archives Authority, Sultanate of Oman, E-mail: almahruqiyaqoob@gmail.com.

[2] This research was conducted with the support and guidance of Prof. Dr. Roziah binti Sidik and Prof. Dr. Zumhari bin Arifin, Institute of Islamic Civilization, National University of Malaysia (UKM).

Conclusions/findings: *The research concludes that national archives must transition from physical preservation to smart knowledge dissemination. Transforming static records into interactive visual narratives, virtual exhibitions, and educational tools is vital to protect national memory from cultural alienation and engage younger cyber generations effectively.*

Keywords: *archival science, national identity, Sultanate of Oman, oral history, affective citizenship, archival digital transformation*

ARHIV KOT ORODJE ZA OBLIKOVANJE IDENTITETE IN KREPITEV POSAMEZNIKOVE PRIPADNOSTI DRUŽBI V SODOBNEM SVETU: ŠTUDIJA PRIMERA SULTANATA OMAN

Izvleček

Namen: *Raziskava proučuje spreminjajoče se vloge nacionalnih arhivov kot strateških ustanov, ki prispevajo k oblikovanju identitete, občutku pripadnosti in kolektivni zavesti. Obravnava dva sodobna izziva: težave pri vključevanju mlajših digitalnih generacij s tradicionalnimi arhivskimi pristopi ter morebitno slabljenje lokalnih identitet zaradi vse večje izpostavljenosti globalni digitalni kulturi.*

Metode/pristop: *Raziskava združuje opisno-analitični pristop k teoretičnim konceptom s študijo primera Sultanata Oman. Proučuje prizadevanja Nacionalne uprave za dokumente in arhive pri dokumentiranju ustne zgodovine, ohranjanju zasebnih družinskih arhivov ter varovanju arhitekturne in vizualne dediščine.*

Rezultati: *Ugotovitve kažejo, da lahko arhivi kulturno in jezikovno raznolikost povezujejo v skupno nacionalno identiteto, ki podpira družbeno stabilnost. Vključevanje posameznikov v dokumentiranje njihovih družinskih arhivov pomaga zmanjševati psihološko razdaljo med njimi in državo ter spodbuja afektivno in participativno državljanstvo. Ugotovitve poudarjajo tudi tesno povezanost med kulturno varnostjo sodobnih družb in uvajanjem sodobnih tehnologij v arhivsko delo.*

Razprava in sklepi: *Raziskava priporoča preoblikovanje arhivskega gradiva v interaktivne digitalne vsebine, prilagojene interesom mlajših generacij. Predlagani ukrepi vključujejo uporabo umetne inteligence in razširjene resničnosti za*

pripravo virtualnih razstav ter vključevanje izvirnih zgodovinskih dokumentov in korespondence v izobraževalne programe na privlačen način. Namen teh ukrepov je okrepiti povezanost z nacionalnim spominom in preprečevati odtujitev od njega.

Ključne besede: *arhivska filozofija, nacionalna identiteta, Sultanat Oman, ustna zgodovina, afektivno državljanstvo, digitalna preobrazba arhivske dejavnosti.*

L'ARCHIVIO COME STRUMENTO PER LA COSTRUZIONE DELL'IDENTITÀ E IL RAFFORZAMENTO DEL SENSO DI APPARTENENZA DELL'INDIVIDUO ALLA SOCIETÀ NEL MONDO CONTEMPORANEO: IL SULTANATO DELL'OMAN COME CASO DI STUDIO

Abstract

Obiettivo: *Lo studio esamina l'evoluzione del ruolo degli archivi nazionali come istituzioni strategiche che contribuiscono alla costruzione dell'identità, al senso di appartenenza e alla coscienza collettiva. Affronta due sfide contemporanee: la difficoltà di coinvolgere le giovani generazioni digitali attraverso pratiche archivistiche tradizionali e il possibile indebolimento delle identità locali dovuto alla crescente esposizione alla cultura digitale globale.*

Metodo/approccio: *La ricerca combina un approccio descrittivo-analitico ai concetti teorici con un caso di studio relativo al Sultanato dell'Oman. Esamina le iniziative dell'Autorità nazionale per i documenti e gli archivi nella documentazione della storia orale, nella conservazione degli archivi familiari privati e nella salvaguardia del patrimonio architettonico e visivo.*

Risultati: *I risultati indicano che gli archivi possono integrare la diversità culturale e linguistica in un'identità nazionale condivisa che sostiene la stabilità sociale. Il coinvolgimento degli individui nella documentazione dei propri archivi familiari contribuisce a ridurre la distanza psicologica tra loro e lo Stato, favorendo una cittadinanza affettiva e partecipativa. I risultati evidenziano inoltre uno stretto legame tra la sicurezza culturale delle società contemporanee e l'adozione di tecnologie moderne nel lavoro archivistico.*

Discussione e conclusioni: *Lo studio raccomanda di trasformare il materiale archivistico in contenuti digitali interattivi adeguati agli interessi delle giovani generazioni. Le misure proposte comprendono l'impiego dell'intelligenza artificiale e della realtà aumentata per realizzare mostre virtuali e l'integrazione di documenti storici originali e corrispondenza nei programmi educativi in modo coinvolgente. Tali misure mirano a rafforzare il legame con la memoria nazionale e a prevenire l'estraniazione da essa.*

Parole chiave: *filosofia archivistica, identità nazionale, Sultanato dell'Oman, storia orale, cittadinanza affettiva, trasformazione digitale degli archivi.*

INTRODUCTION

Contemporary human thought has witnessed deep and critical revisions within the fields of philosophy and political sociology to redefine the functional roles of knowledge institutions amidst accelerating globalization and digital liquidity. Today, it is no longer academically acceptable to reduce national archives to their traditional physical dimensions as mere repositories for storing expired administrative records and documents. Rather, the modern epistemological perspective views the archive as an active entity that directly contributes to engineering collective consciousness, shaping the national narrative, and instilling the values of belonging and loyalty between the individual and society.

With its holdings of documents, inscriptions, maps, manuscripts, and oral memory, the archive represents the genetic repository of any nation's national identity. It connects the contemporary citizen to a continuous civilizational continuum of ancestral sacrifices and achievements, providing psychological and spatial anchors that safeguard them from cultural alienation. This strategic role of the archive is amplified in societies with deep historical and geopolitical roots. Yet, despite this sovereign and cognitive value, the contemporary archival institution faces a dual challenge threatening its efficacy: many archives remain confined to narrow academic research corridors, creating a sharp communicative disconnect with the cognitive perception patterns of younger and future generations, while globalizing forces threaten local cultural specificities with homogenization and dissolution.

Herein lies the central research problem: the imperative to understand how historical documents, manuscripts, and visual artifacts can transition from passive preservation into active strategic instruments that enhance social cohesion, foster affective citizenship, and safeguard national identity. This study adopts the Sultanate of Oman as an empirical model, given its maritime imperial heritage and harmonious cultural diversity, complemented by a pioneering institutional endeavor led by the National Records and Archives Authority. This makes Oman an exemplary case study to evaluate the success of Arab archival institutions in bridging the gap between the individual, society, and the state through documented national memory.

Accordingly, this research paper seeks to transition the archive from a classical construct to a strategic framework for identity construction, leveraging archival

assets to evoke national emotional resonance across generations in service of a unified identity. The significance of this study lies in enriching the academic literature with an interdisciplinary approach integrating archival science, social psychology, and political science. Methodologically, the paper employs a descriptive-analytical approach to deconstruct the theoretical frameworks of memory politics and digital citizenship, alongside a case study methodology to highlight Oman's experience, examine the impact of its national projects, and explore the future of archival practice in the era of digitization, artificial intelligence, and the information revolution.

1. ARCHIVAL PHILOSOPHY AND THE EVOLVING ROLES OF THE ARCHIVAL ENTITY IN THE CONTEMPORARY WORLD

Contemporary human thought is undergoing profound critical revisions regarding traditional concepts of heritage preservation and historical knowledge management. Within modern academic discourse, it is no longer acceptable to reduce the archive to its passive physical dimension as a repository for the past or a storage space for neglected papers. Hence, we seek to deconstruct archival philosophy and examine the fundamental transformations in its roles within the contemporary world, tracing its trajectory from a bureaucratic tool for maintaining administrative records to an active cyber and cognitive domain that contributes to identity construction and guides national narratives.

Through this lens, this section addresses three interconnected dimensions. First, it investigates how the archive reproduces national identity and builds communities grounded in shared civilizational roots. Second, it analyzes the politics of memory and systematic forgetting, exploring how cognitive conflicts are navigated to determine what is commemorated in collective memory and what is excluded. Finally, the third dimension explores the impact of digital transformation on the democratization of archival knowledge and the emergence of digital citizenship, which has liberated the archive from its traditional isolation, turning it into an interactive daily experience connecting the individual, society, and the state within an open sphere.

1.1 FROM PRESERVING HISTORY TO CONSTRUCTING IDENTITY

In contemporary philosophical practice, the archive is no longer a passive repository for dead documents or a bureaucratic tool for keeping historical records. Instead, it has become a dynamic entity instrumental in engineering collective consciousness and shaping national identity. Derrida (1996), in his foundational thesis *Archive Fever*, notes that the archive does not merely record a past event; rather, the archival structure itself produces the event and determines the conditions of its future appearance. Thus, the archive creates history rather than merely transmitting it.

From this standpoint, the archival institution transforms from a custodian of records into a creator of cultural reference points. The processes of appraisal and classification to which archives are subjected directly contribute to formulating what Anderson (2006) terms "imagined communities." Here, documents, manuscripts, and symbolic photographs constitute the raw material through which individuals imagine their belonging to a unified nation with shared roots. Consequently, the archive becomes a vital instrument for anchoring identity by connecting the contemporary citizen to a continuous chain of political triumphs or civilizational achievements.

1.2 THE POLITICS OF MEMORY AND FORGETTING

The philosophy of the archive is intrinsically linked to the concept of archival authority. The archive is not a neutral space; it is an arena for executing policies of selection. Schwartz and Cook (2002) define the archive as a tool of power capable of granting a voice to certain documents while marginalizing others. This systematic selection gives rise to what is known as a society's selective memory.

The decision to preserve a specific document is simultaneously a decision to forget others-a phenomenon termed systematic institutional forgetting. Foucault (1972), in *The Archaeology of Knowledge*, posits that the archive is the system that governs what can be said and what cannot be said within a culture. Control over the archive thus equates to control over the national narrative. Contemporary societies utilize the archive to reinvent their past in alignment with present aspirations and core identity principles, making the archive a strategic instrument for fostering social cohesion and integrating diverse cultural components under a unified narrative umbrella.

1.3 ARCHIVES AND DIGITAL CITIZENSHIP

The twenty-first century has witnessed a radical shift in the philosophy of archival access, driven by the digital revolution. This transformation has shifted the archive from a closed physical space, historically restricted to an academic and research elite, into an open domain that supports the democratization of knowledge (Ketelaar, 2008).

Digitization fosters the rise of archive-based digital citizenship, where interactive digital platforms enable ordinary citizens-particularly youth-to access, interact with, and contribute to historical records through crowdsourcing and participatory archiving of written and oral local memory. This digital interaction bridges the gap between the individual and official institutions, converting the archive from a rigid, elitist entity into a lived daily experience that promotes self-education and deepens awareness of national rights and the society's historical continuum within the global virtual space (Jimerson, 2009).

Based on the foregoing, the contemporary archive has evolved from a site of document preservation to a locus for meaning production and knowledge authority. The true value of an archival institution is no longer measured by the volume of manuscripts and documents on its shelves, but by its capacity to transform this static documentary asset into a vibrant cognitive force that enhances social cohesion, anchors national belonging, and fortifies local identity against cross-border cultural globalization.

The roles of the archival entity in the contemporary world are no longer an academic luxury or an isolated museum activity; they constitute a sovereign, strategic instrument for engineering a nation's cultural and social security. The researcher posits that the power of the archive to select what is remembered and what is forgotten places contemporary archival professionals before a major ethical and historical responsibility. Consequently, relying solely on official archives is insufficient; flexible archival strategies must be adopted to capture the margins and oral memories of society.

Accordingly, the researcher concludes that the success of the archive as an instrument for fostering belonging hinges on the institution's ability to achieve a precise balance among three pillars: the historical authenticity of the material, distributive justice in digital access, and communicative intelligence in transforming raw documents into engaging visual narratives that meet the expectations of contemporary generations

2. THE SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ROLE OF THE ARCHIVE IN BUILDING BRIDGES BETWEEN THE INDIVIDUAL AND SOCIETY

National archives cannot be truly understood if isolated from their human context. A historical document is not merely a static physical entity; it is a psychological and social vector capable of shaping emotional bonds and framing societal structures. This section aims to explore the social and psychological dimensions of archival work, examining how the archive transforms into a resilient bridge connecting the individual to their societal environment and broader national sphere in the contemporary world.

By deconstructing this interactive relationship, this section addresses three fundamental dimensions. The first focuses on the psycho-emotional aspect by studying the impact of visual and oral memory (photographs, arts, and sound recordings) in evoking national sentiment and creating intergenerational connections. The second transitions to a sociological perspective to analyze the archive's role as a tool for social cohesion, capable of absorbing cultural diversity and fusing it into a unifying identity. The third dimension explores the psycho-social dialectic between individual and collective identity, investigating how contemporary citizens discover their personal roots and legal guarantees within the broader national archive.

2.1. FOSTERING BELONGING THROUGH VISUAL AND ORAL MEMORY: EMOTIONAL IMPACT AND AFFECTIVE RESONANCE

Visual and audio archives possess an exceptional capacity to transcend temporal barriers and evoke emotional responses that written text alone cannot stimulate. Contemporary psychological research indicates that historical photographs, ancient sound recordings, and inherited visual arts act as affective catalysts that strengthen psychological attachment to place and homeland (Assmann, 2011).

An archival photograph-such as scenes of traditional marketplaces, the faces of ancestors at work, or early images of national institutions-is not merely read as cognitive material; it is experienced as an emotional encounter. Barthes (1981) posits that the photograph holds an existential power that brings the past into the present with striking immediacy, generating a profound sense of pride and affective empathy for the sacrifices of previous generations.

When contemporary youth interact with oral history recordings-such as seafaring narratives, traditional folk songs, or live speeches of founding leaders-what social psychology terms "intergenerational contact" occurs. This contact transforms history from a dry textbook into a living legacy. Young individuals no longer feel disconnected from their past; rather, they recognize themselves as links in a continuous human chain. This deepens affective citizenship and mitigates the psychological alienation imposed by accelerating digital globalization (Misztal, 2003).

2.2. THE ARCHIVE AS A TOOL FOR SOCIAL COHESION: MANAGING DIVERSITY AND SHAPING A UNIFYING IDENTITY

From a sociological perspective, the archive serves as the institutional space that curbs divisive or sectarian tendencies by providing a visual and documentary narrative that highlights cohesion and integration. Contemporary nations face a continuous challenge in managing cultural, linguistic, and geographical diversity within their borders; here, the archive emerges as an instrument of inclusion rather than exclusion (Cook, 2013).

When a national archival institution actively represents the documents and heritage of all social, tribal, and cultural components without discrimination, it legitimately and historically acknowledges each group's contribution to building the nation. This comprehensive documentation achieves what Jimerson (2009) terms "archival justice," which directly aids in dissolving sub-national divides.

The archive integrates diversity into a unified collective identity by demonstrating how these groups historically converged through trade networks, intermarriage, and mutual defense of the homeland. Historical documents become empirical evidence that societal strength lies in harmonious diversity, thereby protecting the social fabric from fragmentation and enhancing social capital built on mutual trust and recognition under the umbrella of the modern state (Ketelaar, 2008).

2.3. INDIVIDUAL IDENTITY VERSUS COLLECTIVE IDENTITY: SEARCHING FOR PERSONAL ROOTS IN THE PUBLIC ARCHIVE

The relationship between the individual and the national archive represents a deep psychological dialectic oscillating between the desire for self-distinctiveness and the need for collective belonging. In contemporary societies, many individuals experience identity crises resulting from rapid urbanization and the dissolution of extended family structures. Consequently, the national archive transforms into

a therapeutic and psychological destination where individuals seek their social placement (Yakel, 2003).

This dimension manifests clearly through three primary archival conduits where the personal intersects with the public:

- **Family Archives and Genealogies**: An individual's search for family trees and domestic manuscripts preserved in the national archive is not mere intellectual curiosity; it is a deeply rooted psychological need for self-affirmation and historical positioning (constructing individual roots).
- **Historical Property Records (Deeds and Endowments)**: These documents serve as a material and legal extension of the family's presence. When a citizen discovers an ancestral property deed, it instills a profound sense of legitimacy and geographical citizenship within the nation.
- **Social Integration**: When an individual sees their family name, village, or an ancestor's achievement officially documented within the national archive, the sharp psychological barrier between the "individual I" and the "collective We" dissolves (Halbwachs, 1992). The archive shifts from a static administrative document belonging to the state into a personal mirror reflecting individual dignity and heritage, making the preservation and defense of the archive synonymous with defending the self and family memory.

Based on the advanced analysis of these social and psychological dimensions, this research concludes that the archive serves as the emotional and social infrastructure upon which major societal consensuses are built. The archive is not merely a mechanism for verifying past facts; it is a psycho-social technology utilized to manage the present and secure the future by balancing individual emotions with collective aspirations.

The researcher posits that the national archive must entirely shed its traditional mantle as a rigid administrative body and be redefined as a social institution for national identity. Neglecting the archive's emotional impact squanders immense motivational and civic potential that could otherwise safeguard societies against intrusive ideologies and fragmentation.

Furthermore, successfully building bridges between the individual and society requires engaging local communities and inspiring family interest through

community workshops dedicated to restoring domestic memory records. It also demands leveraging interactive digital display platforms that speak to younger generations in their modern visual and auditory language. Linking citizens to their personal archives-such as genealogies and historical deeds-transforms citizenship from an abstract legal construct into a vibrant, culturally rooted reality, wherein the state's narrative becomes identical to the collective and personal narrative of every citizen.

3. CHALLENGES AND FUTURE PROSPECTS FOR THE ARCHIVE IN THE CONTEMPORARY WORLD

The role of the contemporary archival institution extends beyond preserving the achievements of the past and managing the demands of the present to formulating proactive approaches that anticipate the features of the future cyber and cultural environment. Examining the future prospects of the archive is no longer a theoretical luxury; it has become a strategic necessity dictated by rapid technological transformations and cross-border waves of cultural openness. This forward-looking section seeks to present a critical and in-depth reading of the future challenges facing archival institutions, both locally and globally.

Through this prospective vision, the discussion centres on two integrated strategic dimensions. The first examines the technical and communicative aspect by analysing the challenges of digitization and artificial intelligence, exploring how the archive can be reinvented as an engaging platform for the current digital generation and subsequent cyber generations. The second shifts toward the cultural and sovereign dimension to explore the role of the archive as a defensive bulwark safeguarding local identities from dissolution and assimilation in the face of cultural globalization and global homogenization.

3.1. CHALLENGES OF DIGITIZATION AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: REINVENTING THE ARCHIVE TO ENGAGE THE CURRENT GENERATION

The contemporary archive faces a sharp communicative disconnect between the nature of traditional documentary materials and the cognitive perception patterns of the current digital generation and the generations that follow-cohorts born into a networked environment that consume information through rapid, interactive, and

visual media (Seemiller & Grace, 2017). The digital transformation of archives is no longer confined to merely scanning documents; rather, it extends to a smart transformation that leverages artificial intelligence (AI) technologies and machine learning algorithms to break the rigidity of historical documents (Bantin, 2016).

Advanced natural language processing (NLP) and optical character recognition (OCR) technologies enable the conversion of ancient manuscripts and records into live, smart-searchable texts, automatically classifying them by subject and context. Furthermore, generative artificial intelligence, augmented reality (AR), and virtual reality (VR) represent revolutionary tools for humanizing the archive and transforming it into an immersive experience. Young users can step inside a historical document or interact with 3D-embodied figures speaking on the basis of authentic archival records and correspondence (Gilliland, 2014).

The deployment of these technologies liberates the archive from its elitist mold, re-presenting it as a platform for interactive content creation and edutainment. This technological dynamism fosters a historical consciousness among younger generations that aligns with their digital vernacular, transforming the archive into a vibrant space that sparks intellectual curiosity, cultivates digital citizenship values, and equips individuals with critical immunity to evaluate historical narratives promoted by unvetted social media platforms (Cox, 2020).

3.2. ARCHIVES IN THE FACE OF CULTURAL GLOBALIZATION: SAFEGUARDING SPECIFICITY AND PROTECTING IDENTITIES FROM DISSOLUTION

Cultural globalization and cross-continental media flows exert unprecedented pressure toward cultural homogenization, threatening the cultural specificities and local identities of societies-particularly developing ones-with dissolution and extinction. Within this open global sphere, the national archive transcends its administrative function to become a strategic instrument for preserving cultural sovereignty and serving as the first line of defence for national memory (Assmann, 2020).

The archive constitutes the unique physical, legal, and historical documentation that proves a nation's civilizational distinctiveness. It encompasses the intricacies of social structure, ancient legal systems, and local intellectual and literary output, alongside intangible archives such as customs, traditions, and performing arts (Featherstone, 2006). When the state actively mobilizes its archival holdings,

it presents society with its historical authenticity and protects it from cultural disorientation in an age of globalized information flows.

Schwartz (2007) posits that safeguarding archives and making them accessible through modern means operates as a mechanism of cultural resistance against value infiltration. Archives highlight the strengths and authenticity of local history, assuring present generations that their society is not a transient consumer of civilization, but an authentic producer of it with deep historical roots. Consequently, the archive transitions from a repository of past evidence into a driving force for building a conscious citizenship capable of engaging with globalization and benefiting from its horizons without forfeiting the core pillars of its identity and national fundamentals (Xie, 2019).

Based on these prospective insights, the research concludes that the future of the contemporary archive is contingent upon its ability to adapt to two simultaneous revolutions: the technological revolution represented by artificial intelligence and digitization, and the cultural revolution manifested in the ramifications of globalization and value liquidity. The successful archival institution of the future is one capable of deploying the tools of the first revolution as strategic allies to counter the consequences of the second.

The researcher posits that the greatest challenge facing the future archive is not a technological hurdle of acquiring smart technologies per se, but rather a challenge of vision and communicative methodology among leadership in archival institutions. Confining documents behind silent digital servers under the guise of digital preservation is merely an extension of the sterile, classical concept of paper storage. Building a forward-looking archive requires adopting a philosophy of an "open and culturally leveraged archive" by converting national documentary assets into raw materials for content creators, directors, historical and educational video game developers, and virtual museum designers. This approach alone can bridge the gap with the current digital generation, which no longer searches for information in catalogue cards, but consumes it through interactive smart screens.

Finally, the researcher concludes that the cultural and sovereign security of states in the coming decades will depend directly on their success in archiving their digital present and efficiently preserving their documentary past through smart means. This will ensure that local identity remains a living, resilient, and com-

petitive component within the global virtual sphere, rather than leaving the cyber landscape open to currents of cultural homogenization that erase the memories of peoples.

4.THE ROLE OF THE NATIONAL RECORDS AND ARCHIVES AUTHORITY IN IDENTITY FORMATION AND FOSTERING BELONGING

The transition from general theoretical and philosophical frameworks to practical application represents a methodological necessity to test the effectiveness of the contemporary archival institution in shaping collective consciousness and embedding values of belonging. The Sultanate of Oman offers a unique empirical model and a rich research laboratory in this context. It possesses deep historical roots as a maritime empire with global civilizational reach, complemented in the modern era by a pioneering institutional endeavor led by the National Records and Archives Authority (NRAA).

This section seeks to deconstruct the Omani context through four primary practical dimensions: first, examining the historical specificity and diverse identity streams of the Omani Empire; second, analyzing the pioneering institutional and legislative structure of the NRAA; third, highlighting efforts to document oral history to preserve intangible memory; and fourth, analyzing the invocation of visual and architectural identity through archival evidence.

4.1 . DIVERSE STREAMS OF IDENTITY AT THE NATIONAL RECORDS AND ARCHIVES AUTHORITY

The Sultanate of Oman holds an exceptional historical and geopolitical position in the Arabian Peninsula. Rather than existing as an isolated administrative entity, it operated as a maritime empire whose influence and ties extended from the shores of the Arabian Gulf to East Africa (Zanzibar and Mombasa) and parts of the Indian subcontinent and Balochistan (Al-Hashmi, 2018). This expansive reach generated a prolific historical archive spanning multiple languages and facets, including Arabic, Swahili, English, Persian, and French.

Oman's maritime and commercial archives reflect a concept of open identity and civilizational tolerance. The documents and correspondence exchanged between Omani sultans and global powers contribute to formulating a contemporary

national narrative that instills values of long-standing political and diplomatic leadership in the consciousness of Omani citizens (Al-Maamari, 2021). Furthermore, the archive plays a vital role in accommodating harmonious local cultural diversity. The Omani state has successfully integrated the private archives of diverse linguistic and cultural groups-such as the Mehri and Jibbali communities in the south, as well as Swahili-speaking Omanis returning from East Africa-into a unifying national identity framework. Consequently, the archive serves as a mechanism for reinforcing social cohesion rather than retreating into narrow sub-national identities (Al-Siyabi, 2020).

4.2. THE ROLE OF THE NATIONAL RECORDS AND ARCHIVES AUTHORITY IN FOSTERING IDENTITY AND NATIONAL BELONGING

Established by Royal Decree No. 60/2007, the National Records and Archives Authority (NRAA) represents a qualitative leap forward for archival institutions in the Arab world. Its mandate extends far beyond the bureaucratic preservation of state administrative records to encompass a comprehensive national strategy aimed at making the archive an active partner in constructing contemporary citizenship.

A. Private Documents

Among the most prominent practical projects fostering belonging is the National Project for Collecting and Tracking Private Documents and Records. This field and institutional campaign encourages Omani citizens and families to register and deposit their private documents, manuscripts, old photographs, and property deeds with the Authority in exchange for restored and digitally preserved copies. This intersection between the state's official archive and the private records of the individual or family creates a profound psychological shift: ordinary citizens come to see their personal family history as an authentic, official component of the nation's overarching historical narrative, thereby deepening loyalty and emotional attachment to the state (Al-Kharusi, 2022). This institutional recognition fosters loyalty and reproduces national history as a shared, participatory property created by all, rather than a top-down narrative imposed from above (Ketelaar, 2008).

B. Document Exhibitions and Conferences

Local and international documentary exhibitions, along with global conferences organized by the NRAA, serve as key practical instruments for disseminating ar-

chival knowledge and enhancing societal awareness regarding the importance of records. Rather than functioning as traditional display platforms, these events operate as interactive educational spaces that grant the public direct access to original documents, manuscripts, and historical photographs, reinforcing their appreciation of records as primary sources of historical knowledge (Jimerson, 2009). These activities also solidify national identity among younger generations by presenting living evidence of the nation's trajectory and achievements, sparking feelings of pride and belonging. Furthermore, these exhibitions showcase Oman's historical diplomatic correspondence with global powers over the centuries, emphasizing its pioneering role as an open maritime empire dedicated to peace and safe trade (Al-Maamari, 2021). International archival conferences also serve as platforms for exchanging professional expertise, discussing advanced practices, and adopting cutting-edge management techniques. Thus, these events combine educational and national dimensions to build a firm societal consensus grounded in safeguarding documentary heritage for future generations (Assmann, 2011).

C. Oral Archives and Preserving Intangible Memory

The Omani archival institution recognized early on that a significant portion of the social history and cultural identity of Omani society resides in memory rather than text-specifically within the oral recollections of elders, navigators, artisans, and trusted narrators. Consequently, the NRAA launched the Oral History Project as a strategic pillar of the national archive (Al-Maawali & Al-Yaqoobi, 2021). Specialized research teams travel across Omani governorates and districts to record live testimony on political and social transformations, daily life, customs, traditions, folk arts, proverbs, and traditional irrigation systems (*Aflaj*) (Al-Gheilani, 2023). The oral archive operates as a cultural bulwark protecting Omani identity from dissolving amidst globalizing and digital trends. Transcribing these interviews and transforming them into accessible visual and audio digital content re-links contemporary youth to their society's authenticity and inherited ethical values, bolstering cultural immunity and civilizational self-awareness. In an era where globalized trends across social media platforms promote uniform consumerist and expressive behaviors, individuals risk losing their distinctiveness and falling into psychological and cultural alienation (Misztal, 2003). The oral archive acts as an umbilical cord connecting the contemporary virtual sphere

to the roots of land and history, safeguarding youth from assimilation into incoming cultural patterns (Vansina, 1985).

D. Visual and Architectural Identity in Omani Archival Evidence

Manifestations of national identity are not confined to linguistic dimensions or written and spoken political narratives; they materialize visually within the architectural landscape that defines the nation's physical presence. The functional role of the archive in Oman extends to preserving and guiding the country's visual and architectural identity. Omani archives abound with historical maps, engineering blueprints, and old photographs that document the structure of forts, castles, traditional markets, and -Aflaj- systems listed as UNESCO World Heritage sites (Al-Busaidi, 2021). Providing access to these archival materials for engineers, planners, and cultural decision-makers is not intended for rigid imitation, but rather to reproduce contemporary Omani architectural spaces infused with an authentic spirit. The Sultanate maintains a unique architectural style combining modernity with historical authenticity derived from its visual archives-a harmony evident in major official landmarks such as the Royal Opera House Muscat, Sultan Qaboos Grand Mosque, and national museums. This visual presence, anchored in historical documentation, instills a sense of stability and cultural continuity in citizens' daily physical environment, reinforcing pride in a distinct identity resilient against global architectural homogenization and urban standardization (Featherstone, 2006).

The Omani model of archival management and deployment demonstrates a successful transition from classical record-keeping to a comprehensive strategic paradigm. The Sultanate's rich historical specificity, paired with conscious institutional willpower, offers a pioneering experience proving that the archive can serve as a primary engine for cultural development and conscious citizenship.

The researcher posits that Oman, through the National Records and Archives Authority, has presented an exemplary model for dismantling archival elitism-transforming records from an exclusive tool of authority or academia into a public asset supporting societal identity. The success of the Omani approach lies in integrating citizens' private archives into the national project, making individuals active partners in constructing their nation's memory rather than passive consumers.

However, the real challenge facing the Omani archive today and in the future centers on creating engaging digital archival content. Possessing vast documentary holdings and rich oral histories is insufficient to influence younger generations unless these materials are converted into formats suited to the digital age-such as short documentary films for social media platforms, interactive augmented reality (AR) applications within archaeological sites, and artificial intelligence tools that streamline document retrieval through compelling storytelling. Continuously developing the legal and technical infrastructure of the Omani archive, alongside enhancing archival education in academic curricula, will ensure that Omani memory remains dynamic, vibrant, and capable of generating and renewing belonging in the hearts of individuals and society amidst a changing world.

5. THE SULTANATE OF OMAN (A CASE STUDY)

In this context, the Sultanate of Oman constitutes a prominent model and a rich research laboratory, owing to its historical depth and geopolitical profile that transcends the concept of the "modern nation-state" to rest upon a deeply rooted maritime imperial heritage. This section seeks to deconstruct the historical and anthropological specificity of Oman through two main dimensions: first, analyzing the maritime and commercial archive and its role in shaping an open identity and civilizational communication; second, exploring the manifestations of harmonious cultural and linguistic diversity within the archive, examining how these multiple streams fused into a unifying national identity framework that bolstered values of belonging and social cohesion.

5.1 THE OMANI MARITIME AND COMMERCIAL ARCHIVE: A STREAM FOR OPENNESS AND CIVILIZATIONAL COMMUNICATION

The historical geography of the Sultanate of Oman as a maritime empire dictated a unique pattern of archival documentation. Omani records were not merely internal bureaucratic logs; rather, they consisted of ocean-crossing correspondence, treaties, and commercial ledgers that reflected Omani political and economic influence extending from the shores of the Arabian Gulf to East Africa (Zanzibar, Mombasa, and Kilwa) and the fringes of the Indian subcontinent and Balochistan (Al-Hashmi, 2018). This prolific maritime archive, housed at the National Re-

cords and Archives Authority in the Sultanate of Oman, contributes to shaping the contours of contemporary Omani identity and steering it toward values of belonging grounded in openness and tolerance.

When contemporary Omani citizens evoke archival evidence-such as Sayyid Said bin Sultan's diplomatic correspondence with international powers in the nineteenth century, or records of Omani merchant fleet movements between Muscat and Indian and African platforms-it solidifies within their collective consciousness that their civilizational selfhood is fundamentally built on "humanitarian diplomacy" and the capacity to absorb and coexist with the Other (Al-Maamari, 2021).

Here, the commercial and maritime archive operates as a psychological and social driver, instilling pride in historical leadership and transforming tolerance from a mere modern political slogan into documented historical genes substantiated by official evidence and records. This endows society with an intrinsic immunity against insular tendencies or fanaticism.

5.2 HARMONIOUS CULTURAL DIVERSITY: FUSING CULTURAL STREAMS INTO A UNIFYING IDENTITY

Oman represents a distinctive anthropological case in managing social and cultural diversity within a unified national framework. The Omani archive contains living documentary evidence that reflects clear linguistic and cultural pluralism, such as the historical presence of the Mehri and Jibbali (Shahri) languages in southern Oman, the Baloch and Lawati streams along the coasts, as well as the rich Swahili stream resulting from Omani expansion in East Africa and those returning from it (Al-Siyabi, 2020).

The role of the archive as an instrument for social cohesion is manifested in how it absorbed this diversity. Historical documents, deeds, folklore, and oral archives belonging to these components were not treated institutionally as isolated entities or threats to the official identity; rather, they were collected and recorded as authentic streams enriching the collective national body. Oman's historical archive illustrates how these groups fused ethnically, economically, and defensively under the umbrella of "Omani citizenship" across the ages (Al-Kharusi, 2020).

Through this documentary fusion, contemporary citizens belonging to any of these streams find that their ancestors' cultural, linguistic, and social heritage is celebrated and officially preserved in the national archive as an integral part of

the nation's overall history. This documented institutional recognition provides psychological reassurance to social components, blocks narratives of marginalization, and integrates diversity into a unified national narrative that deepens belonging to the homeland and state as the protector, documenter, and unifier of all these shared achievements.

Based on the preceding data, the empirical Omani model demonstrates that the richness and diversity of the archive represent a source of qualitative strength for both state and society simultaneously. Oman's historical specificity has enabled it to possess a dynamic, cross-border archive capable of accommodating local variances and fusing them into a balanced and flexible identity matrix.

The researcher posits that utilizing the Omani model as a case study in this research paper lends realistic and empirical weight that transcends Western theoretical archival frameworks. The Omani archive breaks the traditional concept of the archive as a tool for consolidating one-sided administrative authority, presenting it instead as a flexible, democratic vessel that accommodates civilizational pluralism. It is essential to highlight this pluralistic advantage in international academic forums as a pioneering model for managing diversity through documented national memory, thereby offering scientific and practical solutions for contemporary societies struggling with identity fragmentation and social cohesion crises.

5.3 THE ROLE OF INSCRIPTIONS, MAPS, INTERNATIONAL CORRESPONDENCE, AND MANUSCRIPTS IN FOSTERING OMANI NATIONAL IDENTITY

The Sultanate of Oman possesses an exceptional wealth of physical documentary evidence spanning extended historical epochs-beginning with ancient rock carvings and inscriptions, passing through historical maps and diplomatic correspondence with global monarchs and sultans, and culminating in jurisprudential, scientific, and literary manuscripts. This research seeks to deconstruct these four documentary streams and analyze their psycho-social impact in formulating the Omani civilizational selfhood and anchoring awareness of national identity.

5.3.1 ANCIENT ROCK CARVINGS AND INSCRIPTIONS: THE LEGITIMACY OF ROOTEDNESS AND GEOGRAPHICAL CITIZENSHIP

Rock inscriptions and ancient writings scattered across the valleys and mountains of the Sultanate of Oman (such as the inscriptions of Wadi Al-Sahtan, Jabal

Al-Jalb, and Dhofar Governorate) constitute the oldest physical documents connecting contemporary Omani citizens to their national geography. These inscriptions, some dating back to prior to the third millennium BCE, feature writings in ancient South Arabian scripts such as Musnad and Thamudic, alongside rock carvings documenting daily life, hunting, battles, and maritime connections of the ancient region of "Magan" (Al-Jahwari, 2019).

From a psychological and social perspective, these inscriptions endow the Omani individual with a sense of historical legitimacy and absolute geographical citizenship. Viewing these writings on the homeland's rocks assures younger generations that their presence on this land is not transient, but rather an extension of an ancient human and civilizational continuum that mastered writing and record-keeping and interacted with its civilizational surroundings since the dawn of history. This rock-carved archive functions as an anchor for national identity against trends of westernization, instilling in collective consciousness the concept of authenticity and organic attachment to the national soil (Assmann, 2011). This reality manifests in two primary sites reflecting the anthropological specificity of Omani identity:

A. The "Hasat Bin Salt" Rock in Wadi Al-Sahtan: A Document of Stability and Social Organization: The famous "Hasat Bin Salt" rock, located in the course of Wadi Al-Sahtan in the Wilayat of Rustaq (South Al Batinah Governorate), is considered one of the purest prominent rock documents in the Arabian Peninsula dating back to the Bronze Age (Al-Jahwari, 2019). As shown in (Figure 1), this large granite rock features incised and relief carvings executed near life-size, endowing it with superior documentary value.

An analysis of the inscription's content reveals a main scene depicting two human figures of men in a face-to-face stance with precise dynamic movement, holding bows, arrows, and spears, surrounded by drawings of wild animals such as ibexes and panthers. This scene documents the transition from random hunting to organized hunting and joint defense of the sanctuary (Hima). This phenomenon represents an early social marker reflecting features of collective organization, the emergence of ownership concepts, and human integration aimed at protecting the land-forming in its entirety the initial foundational nucleus for the crystallization of the concept of citizenship and the deepening of collective belonging values (Al-Harthi, 2021).

Figure 1: The Archaeological "Hasat Bin Salt" Rock in Wadi Al-Sahtan, Wilayat of Rustaq

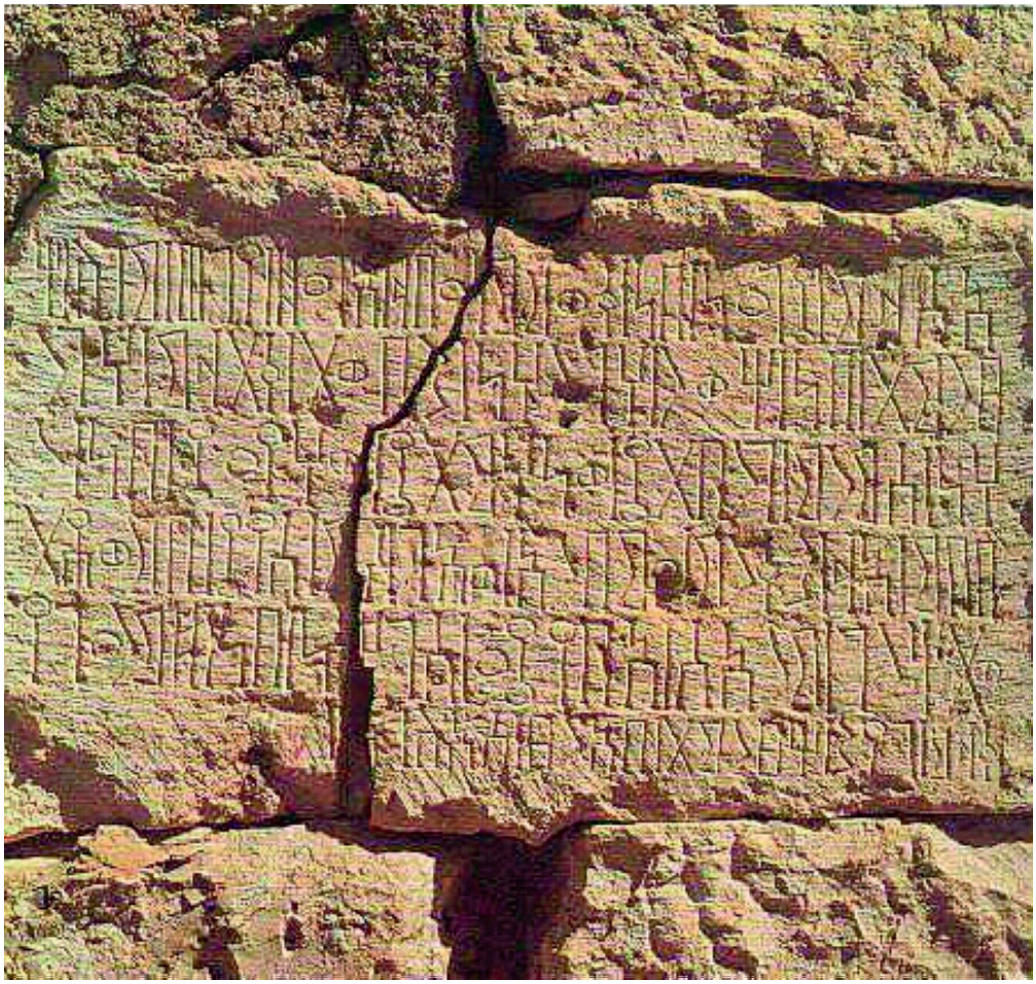
Note. The figure illustrates the overall structure of the granite rock bearing archaeological inscriptions that document early human settlement patterns in the Sultanate of Oman. Adapted from Archaeological Landmarks in Northern Oman (p. 45), by N. S. Al-Harthi, 2021, Ministry of Heritage and Tourism.

B. Writings and Inscriptions of the Dhofar Caves: Linguistic Documentation and the Roots of the Alphabet

In the southern part of Oman, rock inscriptions acquire an advanced linguistic and scribal dimension. The caves and valleys of Dhofar Governorate (such as Wadi Nahiz, Wadi Jurziz, and the Shaat area) abound with hundreds of inscriptions executed through carving or painted with red and yellow vegetable dyes, locally known as the "Ancient Omani Script" or modified South Arabian Musnad (Al-Mashani, 2018).

The transformation of rock art from mere pictorial representations of animals into "alphabetic symbols and phonetic scripts" demonstrates that the ancient Omani society developed a dedicated symbolic system to document property rights, tribal names, and religious rituals. This documentative and linguistic independence, extending back to the first millennium BCE, provides contemporary national identity with a deeply rooted historical dimension, proving that Oman was a culture-producing and knowledge-generating environment rather than a mere passive consumer of it (Al-Mashani, 2018).

Figure 2: Rock Inscription in the Omani South Arabian Musnad Scrip

Note. Adapted from Rock Writings and Inscriptions in Dhofar Governorate (p. 45), by A. Al-Mashani, 2022, Al-Ithra Publishing. Copyright 2022 by Al-Ithra Publishing.

5.4. HISTORICAL MAPS ACROSS ERAS: ARCHIVING SOVEREIGNTY AND CIVILIZATIONAL BOUNDARIES

Historical maps-whether drawn by Muslim geographers such as Al-Idrisi and Al-Muqaddasi, or Portuguese, Dutch, and British maritime charts from the great centuries of exploration-represent vital sovereign documents in preserving Omani national identity. These maps clearly delineate Oman's geographical and political boundaries, highlighting strategic Omani ports such as Muscat, Sohar, Sur, and Dhofar as pivotal nodes in global trade networks and Indian Ocean navigation (Al-Busaidi, 2022).

Making these maps accessible and studying them academically and museologi-

cally fosters "geographical and sovereign awareness" among Omanis. The recurrent appearance of the name "Oman" or the "Gulf of Oman" in global atlas maps across various eras instills in the contemporary citizen a sense of pride and resilience. It proves with definitive cartographic evidence that the Omani state has consistently been an internationally recognized entity with geopolitical weight and fundamental contributions to shaping global free trade (Black, 2000).

A. Classical Geography: Ptolemy's Map (2nd Century CE)

In the Geography of the Greek scholar Claudius Ptolemy, the Arabian Peninsula appeared with a precise delineation of the Omani coastline. Strategic Omani locations and ports were mapped-as documented in (Figure 3)-such as the port of Sumhuram in Dhofar, alongside other ports in northern Oman under the Latin designation Moscha Nobilis. Moscha signifies Muscat or the port of frankincense, while Nobilis denotes noble, distinguished, or magnificent (Al-Nasri, 2020). These classical maps serve as international geographical documents proving that Oman's commercial and maritime identity has been an integral part of the global trade system (the Frankincense Route and the Maritime Silk Road) since pre-Islamic times

Figure 3: Map of the Arabian Peninsula by the Greek Historian Claudius Ptolemy Showing Omani Coasts and Ports

Note. The figure illustrates the early geographical and political dimensions of Oman in global classical cartography, highlighting the precise mapping of the coastline and sovereign ports integral to international trade. Adapted from Oman in Historical and Ancient Maps (p. 112), by S. J. Al-Nasri, 2020, Dar Al-Dhakira for Publishing and Distribution.

B. Islamic Geography: Al-Sharif Al-Idrisi's Map (12th Century CE)

Cartographic documentation of Oman reached its scientific zenith during the Islamic era, most notably in the works of Al-Sharif Al-Idrisi in his treatise Nuzhat al-Mushtaq fi Ikhtiraq al-Afaq (The Excursion of the One Who Yearns to Penetrate the Horizons). As shown in (Figure 4), Al-Idrisi's circular world map highlighted the Sea of Oman as an independent and major body of water connecting the Arabian Gulf to the Indian Ocean (Al-Nasri, 2020).

Furthermore, the map accurately designated prominent Omani urban centers, such as Sohar-described as the metropolis of Oman and its most populous city-alongside Muscat and Qalhat. The persistent presence of the name of Oman, its sea, and its cities across these historical maps carries significant political weight and endows contemporary Omani citizens with a sense of stability and historical continuity. It demonstrates that the nation's cognitive and geographical boundaries are not the product of modern agreements, but rather a documented geographical and cultural entity firmly established in global intellectual consciousness over the centuries (Al-Nasri, 2020).

Figure 4: Al-Sharif Al-Idrisi's Circular World Map Showing the Geography and Historical Urban Centers of Oman

Note. The figure illustrates the leadership of the Islamic cartographic school in documenting the geographical and political identity of the Sultanate of Oman and its sea as a strategic connecting node in international navigation throughout the Middle Ages. Adapted from Oman in Historical and Ancient Maps (p. 143), by S. J. Al-Nasri, 2020, Dar Al-Dhakira for Publishing and Distribution.

This foundational and conceptual section concludes that historical documents in their broadest sense-encompassing inscriptions, cuneiform tablets, and maps-serve as the cornerstone supporting the national identity and civilizational selfhood of any nation, prior to examining any specific country case study. Projecting this theoretical premise onto the Omani heritage, this study demonstrates that Oman possesses an interconnected and deeply rooted documentary matrix that removes any doubt regarding the authenticity of its statehood.

The Bronze Age engravings-such as the "Hasat Bin Salt" rock-and the cave writings of Dhofar establish the early social organization and linguistic independence of Omani society. Concurrently, Mesopotamian cuneiform records referencing Magan and Mazun, alongside classical and medieval world maps by Ptolemy and Al-Idrisi, provide conclusive international recognition of Oman as an independent political and maritime power with clearly defined and acknowledged geographical boundaries centuries prior to the advent of Islam.

This comprehensive physical documentary heritage forms the solid emotional and cognitive foundation that paved the way for Oman's voluntary reception of its major foundational document-the Noble Prophetic Letters-making its principles a supreme reference framework that safeguards internal cohesion and protects national security in its most holistic sense.

5.5. DIPLOMATIC CORRESPONDENCE WITH GLOBAL MONARCHS AND SULTANS:

Fostering Pride and Sovereign DiplomacyOfficial diplomatic correspondence exchanged between the Imams and Sultans of Oman and world leaders throughout history represents one of the most refined documentary attestations enhancing national belonging and loyalty. The Omani archive abounds with:

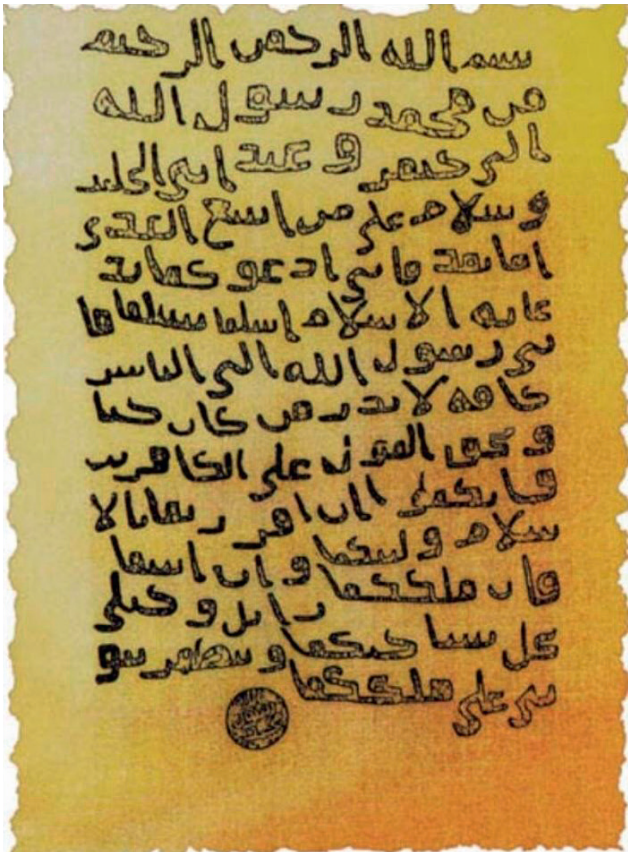
5.5.1 The Letter of the Prophet Muhammad (PBUH) to the Kings of Oman (Jaifar and 'Abd, Sons of Al-Julanda)

This letter constitutes the foundational document for Oman's political Islamic identity, highlighting the voluntary entry of Omanis into Islam driven by inherited political wisdom and foresight. Issued in the month of Dhu al-Qi'dah in the eighth year of the Hijra **(8 AH / 630 CE)**, this official document was directly addressed by Prophet Muhammad (PBUH) to the apex of executive political authority in Oman, represented by the brothers Jaifar and 'Abd, sons of Al-Julanda.The docu-

ment is characterized by eloquent brevity and absolute clarity, combining spiritual theological invitation with an explicit political affirmation of the global message ("to all mankind"). Furthermore, it addressed both monarchs in their official political capacities without overlooking their status, reflecting a mutual respect that established the principle of diplomatic parity and administrative independence that Oman subsequently maintained within the Islamic state (Al-Rahbi, 2023).

The discourse was distinguished by its synthesis of spiritual invitation and political delineation of the emerging state's features. The calligraphic script, historical phrasing, and placement of the Noble Seal of this primary foundational document can be examined in the preserved historical manuscript illustrated in (Figure 5).

Figure 5: Manuscript of the Letter from Prophet Muhammad (PBUH) to the Kings of Oman, Jaifar and 'Abd, Sons of Al-Julanda (8 AH/ 630 CE(

Note. The figure illustrates the preserved original text of the Noble Prophetic Letter written in unpointed ancient Arabic script and bearing the Noble Prophetic Seal at the bottom of the manuscript. This document served as a constitutional declaration that guided Omani identity and sovereignty toward integration into the Islamic fold. Adapted from Historical Collections and Documents, National Records and Archives Authority, Sultanate of Oman.

5.5.2 Correspondence During the Ya'rubid and Busaidi Eras

This era features diplomatic letters from Omani Imams and Sultans to world leaders, including French monarchs (Louis XIV and Louis XVI), British sovereigns, Chinese emperors, and Presidents of the United States. A notable highlight is the historic exchange between Sayyid Said bin Sultan and U.S. President Andrew Jackson in 1833 upon signing the Treaty of Amity and Commerce (Al-Maamari, 2021).

A. The Position of the Sultanate of Oman During the Era of Ottoman Presence

Within the geopolitical history of the Arabian Gulf and the Indian Ocean, diplomatic correspondence between the Omani Empire and the Ottoman Empire holds exceptional significance. Preserved between the halls of the National Records and Archives Authority in the Sultanate of Oman and the Sublime Porte Archives in Istanbul, these documents disclose refined details regarding Oman's prestigious strategic and political standing during the era of Ottoman presence. Oman represented the maritime power guaranteeing regional security and trade, as well as an independent political entity that maintained diplomatic parity with the largest empires of the modern Islamic era.

The core research problem centers on deconstructing this archival diplomatic discourse to examine how it fosters national identity and anchors affective citizenship among Omanis in the age of digital globalization. This is analyzed through four primary dimensions:

- Analyzing manifestations of diplomatic parity and mutual recognition of sovereignty.
- Exploring strategic partnerships in safeguarding regional maritime security.
- Examining the central economic and commercial weight of Omani ports.
- Investigating the Omani philosophy of political balance and wisdom as inherited identity traits.

These economic documents demonstrate that Oman served as a vital lifeline driving the regional economy and acting as a prominent commercial intermediary between East and West. Omani ports-such as Muscat, Sohar, and Sur-operated as key hubs for re-exportation and securing essential commodities. Preserving this economic memory and making it accessible to society strengthens national belonging by linking modern development to the country's deep economic roots.

This endows society with cognitive confidence in its nation's capacity for contemporary economic leadership, grounded in documented achievements backed by conclusive archival evidence (Black, 2000).

The use of elevated titles and grand diplomatic formulas in letters addressed by Ottoman Sultans to Omani rulers constitutes explicit archival recognition of Oman's distinct political status. From a psycho-social perspective, this documented political equality leaves a profound impact on the structure of national identity among contemporary citizens. When individuals internalize that their homeland was never subordinate to dominant regional powers, but rather interacted with them with competence and parity, values of pride and self-resilience take root. Belonging transforms from a transient geographical connection into an attachment to a long history of sovereignty and political dignity that protects society from cultural dissolution.

Furthermore, these documents reveal military and security parity. Despite its vast land empire, the Ottoman Empire depended heavily on the striking power of the Omani fleet in open seas. Consequently, the correspondence reflects a relationship not of superior and subordinate, but of strategic allies sharing responsibility for protecting Islamic maritime passages. Written in refined diplomatic language and sealed with official royal seals, these letters exert a deep psychological effect: they reproduce Omani identity as sovereign and equal. Contemporary Omani citizens discern through these records that their ancestors led an institutionally mature state holding the diplomatic initiative and engaging global powers with dignity and mutual respect, thereby raising the ceiling of national ambition among youth and reinforcing proud, sovereign citizenship (Jimerson, 2009).

B. Early Omani-American Relations as an Archival Witness to Sovereignty and Identity Formation

The reign of Sayyid Said bin Sultan Al-Busaidi (1804–1856) represents the golden age of Omani diplomatic integration into the modern international system. Oman successfully established political and commercial bridges with the United States at an early juncture in modern history. The early decades of the nineteenth century witnessed a strategic shift in Omani governance, as Sayyid Said bin Sultan transferred his administrative center to Zanzibar in 1840 to consolidate control over maritime trade routes and expand Omani influence across East Africa and the northern Indian Ocean (Al-Hashmi, 2018).

Sayyid Said dispatched his special envoy, Hajji Ahmad bin Na'aman Al-Kaabi, aboard the famous Omani ship *Sultana* to New York. He became the first Arab diplomatic envoy to reach the United States, carrying official correspondence and gifts from Sayyid Said bin Sultan to activate the Treaty of Amity and Commerce between Oman and the United States, leaving behind a wealth of records, documents, and memoirs detailing this relationship (Al-Maamari, 2021).

The scholarly value of these historical records intersects with the psycho-social dimensions of constructing contemporary citizenship through three core pillars:

- **Establishing Historical Sovereignty:** The official treaty and correspondence provide conclusive evidence that the Sultanate of Oman has consistently operated as an internationally recognized political entity capable of negotiating and executing major agreements with rising global powers, countering narratives that seek to reduce the region's geopolitical history (Jimerson, 2009).
- **Dismantling Isolation and Anchoring Openness:** Accessing the archive of the Sultana's voyage protects individuals from insularity, demonstrating that their national identity is dynamic and built on civilizational interaction with both East and West. This reinforces values of tolerance and peaceful coexistence within the collective subconscious of Omani society (Al-Siyabi, 2020).
- **Safeguarding National Memory for Generations:** The restoration of these treaties and letters by the National Records and Archives Authority, alongside their digital and visual presentation in national museums and exhibitions, equips younger generations with firm knowledge structures that spark national pride. This links them emotionally to their deep political roots in an era dominated by distorted digital information across unvetted social media platforms (Assmann, 2011).

5.6 OMANI MANUSCRIPTS: ANCHORING COGNITIVE AND CULTURAL SECURITY

Omani manuscripts represent the intellectual repository and heritage asset that preserved Omani thought throughout history, constituting a fundamental pillar in constructing national identity. The diversity of this manuscript heritage-spanning Islamic jurisprudence, political science, and applied sciences-was not merely abstract record-keeping; rather, it served as the vital lifeline sustaining the nation's mind and preserving its cognitive framework across centuries (Al-Rashdi, 2020).

This intrinsic value materializes in specific manuscript models that shaped Omani consciousness and anchored belonging. In encyclopedic jurisprudence and legislation, *Bayan al-Shar'* by Sheikh Muhammad bin Ibrahim Al-Kadmi and *Qamus al-Shari'ah* by Sheikh Ja'id bin Khamis Al-Kharusi stand out not only as foundational legal references, but as frameworks establishing an independent Omani methodology for societal governance based on tolerance and justice.

In history and political governance, manuscripts such as *Kashf al-Ghummah al-Jami' li-Akhbar al-Ummah* by Sirhan bin Said Al-Azkawi and *Tuhfat al-A'yan bi-Ba'd Sirat Ahl 'Oman* by Nur al-Din Al-Salimi serve as crucial documents defining Omani political thought and recording key historical junctures where state sovereignty and positive neutrality were forged.

In applied and maritime sciences, Omani maritime expertise shines in the navigational poems and manuscripts of the "Lion of the Seas" Ahmad bin Majid, such as *Kitab al-Fawa'id fi Usul 'Ilm al-Bahr wa al-Qawa'id*, as well as Captain Nasir bin Ali Al-Khadoori's manuscript *Ma'dan al-Asrar fi 'Ilm al-Bihar*. These texts provide empirical proof of Omani leadership in navigation and seamanship across the Indian Ocean (Al-Salimi, 2021).

5.6.1 Dimensions of Cognitive and Cultural Security: Refuting "Civilizational Inferiority"

The functional dimension of these manuscripts transcends traditional archival storage to achieve comprehensive "cognitive and cultural security." When contemporary researchers and citizens engage with these texts authored by Omani scholars across complex fields, they realize that Omani civilization was never merely a transient military or commercial power, but rather a "knowledge-producing nation" possessing distinct legal and philosophical schools characterized by moderation and intellectual tolerance (Al-Harthi, 2018).

This preserved heritage acts as a protective shield safeguarding contemporary Omani society against:

- **Intellectual Alienation:** Shielding against cross-border cultural hegemony.
- **Civilizational Inferiority:** Countering feelings of inadequacy toward the Other.
- **Historical Disconnection:** Providing a solid foundation to derive solutions for contemporary challenges rooted in authentic Omani values (Derrida, 1996).

5.6.2 Manuscripts as Material Proof of Geopolitical Parity

Omani manuscripts and historical records supply concrete material evidence refuting the assumption that Omani national identity is a recent product or a construct of modern state-building. On the contrary, documentary evidence confirms that this identity was structurally founded on long-standing geopolitical parity, maritime strength, and political sovereignty in the face of major global and colonial powers throughout the ages.

The core value of these documents lies in bolstering national consciousness by dismantling the psychological gap between a citizen's personal history and their state's official history. When Omanis recall documented evidence demonstrating how global superpowers engaged with Oman as an equal empire and strategic partner in securing trade routes and maintaining balance across the Indian Ocean, it positively reinforces their psychological and cultural security.

The cumulative awareness of this historical equality produces what can be termed "sovereign citizenship and affective pride"-a state wherein citizens acquire an intellectual resilience that enables them to navigate globalizing trends and cultural homogenization with confidence and conscious engagement, free from assimilation or alienation.

6. CONCLUSION

This research concludes that historical documents, manuscripts, and written materials in the Sultanate of Oman represent the "genetic baseline of Omani national identity." These materials transcend their classical role as mere witnesses to the past, evolving into dynamic instruments for engineering social peace, cultivating sovereign consciousness, and deepening the citizen's emotional bond to their state and land across centuries.

The researcher posits that Oman's physical documentary assets-encompassing rock carvings, maps, diplomatic correspondence, and manuscripts-serve as "cultural and national insurance policies for Omani sovereignty." In today's world, where identities are erased and history is virtually reshaped, Omanis possess a distinct strategic advantage: definitive, irrefutable material evidence proving their civilizational depth and intellectual and political independence.

Furthermore, the researcher asserts that the success of these documents in generating and sustaining national belonging hinges on transitioning them from "physical preservation and restoration" to "smart knowledge dissemination and communication." It is no longer sufficient for a nation to merely take pride in housing a letter from Prophet Muhammad (PBUH) or a nineteenth-century treaty with Washington behind glass display cases. Rather, these texts, seals, and maps must be transformed into "visual icons" deployed across contemporary arts, architectural design, interactive educational curricula, and the official and personal visual identity of citizens.

Finally, the researcher concludes that integrating these venerable documentary materials into digitization and artificial intelligence initiatives-such as constructing an interactive digital map atlas or rendering international correspondence through virtual museum technologies-is the most effective avenue for connecting future cyber generations to their heritage. This approach ensures that Omani belonging remains anchored in solid cognitive and historical certainty, resilient against the currents of cultural globalization.

Based on the topics and frameworks examined across the sections of this study, it becomes clearly evident that the archival entity in the contemporary world has transcended its traditional function of mere bureaucratic and physical preservation of official records and documents. It has evolved into a "sovereign and emotional infrastructure" that actively contributes to engineering collective consciousness, formulating national narratives, and safeguarding the cultural security of societies. This study has demonstrated that archival materials of all types-written, visual, oral, and cartographic-do not merely represent records of the past; rather, they constitute a dynamic strategic instrument for anchoring affective citizenship and constructing bridges of communication among the individual, society, and the state.

Through the experience of the National Records and Archives Authority (NRAA), the Sultanate of Oman has presented an empirical model and a pioneering research laboratory that underscores the success of the Arab archival institution in integrating physical and intangible documentary heritage into a unifying national project. The Sultanate has successfully fused deeply rooted historical evidence-such as Bronze Age rock carvings, global maps, sovereign diplomat-

ic correspondence, and scientific manuscripts-within a balanced identity matrix that combines authenticity with civilizational openness. Furthermore, the Omani experience proves that incorporating private and family archives into the broader national memory reduces the psychological barrier between the citizen and state institutions, converting citizenship from a dry legal framework into a participatory emotional encounter.

8. RECOMMENDATIONS

Based on the scientific conclusions reached by this study, a set of strategic and practical recommendations is proposed for archival, cultural, and educational institutions to maximize the utility of archives as instruments for identity construction and renewed belonging:

First: Strategic and Sovereign Recommendations (Cultural Security)

Modernizing Archival Access Policies: Launch field campaigns and community workshops across governorates and wilayats to restore and archive citizens' private and family documents, thereby deepening participatory citizenship.

Adopting Archival Pedagogy: Establish structured coordination between the National Records and Archives Authority (NRAA) and educational authorities to organically integrate primary archival materials, historical maps, and international diplomatic correspondence into school curricula, moving away from static historical texts.

Safeguarding Architectural and Visual Sovereignty: Enact legislation and design guidelines that draw inspiration from the environmental and architectural heritage preserved in historical archives-such as **Aflaj** systems and traditional mud-brick structures-and apply them to future smart and sustainable urban developments, ensuring psycho-spatial continuity for citizens.

Second: Technical and Communicative Recommendations (Digital Era)

Re-engineering Digital Archival Content: Convert long hours of oral history interviews and manuscripts into concise, interactive visual formats tailored to the cognitive engagement patterns of modern digital generations, distributing them across social media platforms.

Leveraging Fourth Industrial Revolution Technologies: Expand the utilization of generative artificial intelligence, natural language processing (NLP), and 3D digital twins to establish permanent virtual museums and exhibitions, allowing young users to enter and emotionally interact with historical events and national figures.

Opening Archives to Creative Industries: Grant access to visual and oral archival assets-subject to legal frameworks and intellectual property rights-to filmmakers, dramatists, and developers of historical and educational video games to re-produce national memory in engaging, world-class formats.

Third: Research Recommendations (Future Study Horizons)

Expanding Studies on Memory and Affective Citizenship: Direct researchers and graduate students toward interdisciplinary studies combining archival science, social psychology, and digital sociology to measure the psychological impact of digital archival platforms on youth consciousness.

Documenting Marginalized Heritage and Oral Memory: Intensify institutional efforts to document local historical languages, traditional performing arts, and heritage practices vulnerable to rapid urbanization, recognizing them as authentic streams that enrich the collective identity and protect it from standardization.

REFERENCES

Al-Busaidi, N. A. (2021). *Al-huwiyyah al-'umraniyyah al-'omaniyyah bayna al-asalah wa-al-tahdeeth: Dirasah watha'iqiyyah wa-tarikhiyyah* [Omani architectural identity between authenticity and modernization: A documentary and historical study]. Dar Al-Lban for Publishing and Distribution.

Al-Busaidi, N. A. (2022). *'Oman fi al-kharai't al-tarikhiyyah al-'alamiyyah: Dirasah kartughrafiyyah wa-tarikhiyyah* [Oman in global historical maps: A cartographic and historical study]. Dar Al-Lban for Publishing and Distribution.

Al-Dhawayani, H. M. (2019, October). *Istiratijiyyat Hay'at al-Watha'iq wa-al-Mahfuzat al-Wataniyyah bi-Sultanat 'Oman fi hifz al-dhakirah al-wataniyyah wa-idarat al-watha'iq al-hayyah* [The strategy of the National Records and Archives Authority in the Sultanate of Oman in preserving national memory and managing active records] [Conference presentation]. International Conference on Archives, Muscat, Oman.

Al-Gheilani, H. H. (2023a). *Al-handasah al-taqlidiyyah wa-sawun al-'imarah al-athariyyah fi Sultanat 'Oman bina'an 'ala al-shawahid al-tarikhiyyah* [Traditional engineering and the preservation of archaeological architecture in the Sultanate of Oman based on historical evidence]. Kanz Al-Ma'rifah Publishing.

Al-Gheilani, H. H. (2023b). *Manhajiyyat tawthiq al-tarikh al-shafawi fi Sultanat 'Oman: Tahaddiyat wa-afaq* [Methodology of documenting oral history in the Sultanate of Oman: Challenges and prospects]. Kanz Al-Ma'rifah Publishing.

Al-Harthi, M. M. (2018). *Al-makhtutat al-'omaniyyah ka-masdar li-siyaghat al-fikr al-thaqafi wa-al-watani* [Omani manuscripts as a source for shaping cultural and national thought]. Ministry of Culture, Sports and Youth Publications.

Al-Hashmi, S. M. (2018). *Al-Imbraturiyyah al-'Omaniyyah: Al-imtitad al-jughrafi wa-al-tawasul al-hadari* [The Omani Empire: Geographical expansion and civilizational communication]. Dar Al-Jarir for Publishing and Distribution.

Al-Jahwari, N. S. (2019). Al-nuqush wa-al-rusum al-sakhriyyah fi 'Oman wa-dawruha fi tawthiq al-hadarat al-qadimah [Rock inscriptions and carvings in Oman and their role in documenting ancient civilizations]. *Journal of Omani Studies, 20*, 45–72.

Al-Kharusi, H. S. (2022). Athar al-arshifat al-khassah wa-al-'a'iliyyah fi ta'zeez al-dhakirah al-wataniyyah: Tajribat Sultanat 'Oman namudhajan [The impact of private and family archives in reinforcing national memory: The experience of the Sultanate of Oman as a model]. *The Arab Journal of Informatics and Documents, 3*(5), 45–68.

Al-Kharusi, S. M. (2020). *Tarikh 'Oman al-bahri wa-ta'thiruhu fi al-tamasuk al-thaqafi wa-al-ijtima'i 'abra al-'usur* [Oman's maritime history and its impact on cultural and social cohesion through the ages]. Ministry of Culture, Sports and Youth Publications.

Al-Maamari, A. S. (2021). *Al-'alaqat al-diblumasiyyah al-'omaniyyah al-duwaliyyah fi al-qarn al-tasi' 'ashar min khilal al-watha'iq al-arshifiyyah* [Omani international diplomatic relations in the nineteenth century through archival documents]. National Records and Archives Authority.

Al-Maawali, B. K., & Al-Yaqoobi, S. R. (2021). Istiratijiyyat jam' wa-tawthiq al-tarikh al-shafawi fi Sultanat 'Oman: Dirasah tahleeliyyah li-juhud Hay'at al-Watha'iq wa-al-Mahfuzat al-Wataniyyah [Strategies for collecting and documenting oral history in the Sultanate of Oman: An analytical study of the efforts of the National Records and Archives Authority]. *Rissalat Al-Maktaba, 56*(1), 73–98.

Al-Rashdi, S. S. (2020). Mawsūʻāt al-fiqh al-ʻUmānīyah wa-atharuhā fī ṣawn al-huwīyah al-fikrīyah lil-mujtamaʻ [Omani jurisprudence encyclopedias and their impact on safeguarding the intellectual identity of society]. *The Arab Journal of Informatics and Documents, 2*(4), 115–138.

Al-Siyabi, K. R. (2020). Al-tanawwu' al-thaqafi fi 'Oman wa-insiharuhu fi al-huwiyyah al-wataniyyah: Qira'ah fi al-watha'iq wa-al-makhtutat al-tarikhiyyah [Cultural diversity in Oman and its fusion into national identity: A reading in historical documents and manuscripts]. *Journal of Omani Studies, 21*, 89–112.

Anderson, B. (2006). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism* (Rev. ed.). Verso.

Assmann, J. (2011). *Cultural memory and early civilization: Writing, remembrance, and political imagination*. Cambridge University Press.

Bantin, P. R. (Ed.). (2016). *Building trustworthy digital repositories: Theory and practice*. Rowman & Littlefield.

Barthes, R. (1981). *Camera lucida: Reflections on photography* (R. Howard, Trans.). Hill and Wang.

Black, J. (2000). *Maps and history: Constructing images of the past*. Yale University Press.

Cook, T. (2013). Evidence, memory, identity, and community: Four shifting archival paradigms. *Archival Science, 13*(2–3), 95–120. Retrieved from https://doi.org/10.1007/s10502-012-9180-7 (1. 10.2026).

Cox, R. J. (2020). *The archivist's manifesto: Essays on the future of memory institutions*. Library Juice Press.

Derrida, J. (1996). *Archive fever: A Freudian impression* (E. Prenowitz, Trans.). University of Chicago Press.

Featherstone, M. (2006). Archive. *Theory, Culture & Society, 23*(2–3), 591–596. Retrieved from https://doi.org/10.1177/0263276406023002106 (1. 10. 2026).

Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge and the discourse on language* (A. M. Sheridan Smith, Trans.). Pantheon Books.

Gilliland, A. J. (2014). *Conceptualizing 21st-century archives*. Society of American Archivists.

Halbwachs, M. (1992). *On collective memory* (L. A. Coser, Trans.). University of Chicago Press.

Jimerson, R. C. (2009). *Archives power: Memory, accountability, and social justice*. Society of American Archivists.

Ketelaar, E. (2008). Archives as spaces of memory. *Journal of the Society of Archivists, 29*(1), 9–27. Retrieved from https://doi.org/10.1080/00379810802499678 (1. 10. 2026).

Misztal, B. A. (2003). *Theories of social remembering*. Open University Press.

National Records and Archives Authority. (2024). *Al-ma'arid al-watha'iqiyyah wa-dawruha fi ta'zeez al-wa'i al-watani* [Documentary exhibitions and their role in enhancing national awareness].

Schwartz, J. M. (2007). Archives as spaces of resistance: Challenging the global cultural hegemony. *Archival Science, 7*(4), 321–338.

Schwartz, J. M., & Cook, T. (2002). Archives, records, and power: The making of modern memory. *Archival Science, 2*(1–2), 1–19. Retrieved from https://doi.org/10.1007/BF02435628 (1. 10. 2026).

Seemiller, C., & Grace, M. (2017). Generation Z: Changes on the horizon for higher education. *Online Submission, 19*(3), 21–26.

Vansina, J. (1985). *Oral tradition as history*. University of Wisconsin Press.

Xie, S. (2019). Digital preservation and cultural identity in the globalized era. *Journal of Documentation, 75*(2), 412–430.

Yakel, E. (2003). Archival representation. *Archival Science, 3*(1), 1–25. Retrieved from https://doi.org/10.1007/BF02442290 (1. 10. 2026).

SUMMARY

This study examines the evolving philosophical, social, and psychological functions of national archives in the contemporary world, transitioning them from traditional administrative storage centers into strategic infrastructures for identity construction and civic belonging. The core research problem addresses the dual pressure facing memory institutions: a communicative disconnect with young digital generations and the risk of local identity dissolution under cultural globalization.

Utilizing a descriptive-analytical framework alongside an empirical case study of the Sultanate of Oman, the research deconstructs how physical, oral, and cartographic records actively formulate collective consciousness. The Omani experience, spearheaded by the National Records and Archives Authority (NRAA), provides an instructive model. Through projects like the National Private Documents Campaign, the Oral History Initiative, and documentary exhibitions, Oman has effectively integrated local cultural streams-including Swahili, Mehri, Jibbali, Lawati, and Baloch traditions-into a cohesive national narrative.

The paper analyzes specific historical artifacts demonstrating Oman's long-standing sovereignty and geopolitical parity. Bronze Age rock carvings such as "Hasat Bin Salt" and modified South Arabian Musnad cave inscriptions in Dhofar establish early social organization and linguistic independence. Classical maps by Ptolemy and medieval world maps by Al-Sharif Al-Idrisi confirm early international recognition of Omani maritime borders and strategic ports. Diplomatic

records, including the 7th-century letter from Prophet Muhammad (PBUH) to the Kings of Oman and 19th-century treaties with the United States and European powers, reinforce a sovereign identity built on diplomatic equality and open maritime trade.

Furthermore, the study highlights how jurisprudence, historical, and maritime manuscripts (such as those by Ahmad bin Majid) protect contemporary citizens from cultural alienation and feelings of civilizational inferiority. Incorporating citizens' private records into the state archive dissolves the barrier between individual and official histories, transforming citizenship into a participatory, emotional bond.

The study concludes that the future efficacy of national archives depends on transitioning from physical containment to smart, interactive dissemination. Leveraging Fourth Industrial Revolution tools-such as artificial intelligence, natural language processing, 3D digital twins, and virtual reality-is essential to re-engineer archival assets into visual icons, virtual museum displays, and educational media. This strategic evolution ensures that national identity remains resilient, vibrant, and deeply rooted among future digital generations.

Typlogoy: 1.01 Original scientific research

Khawla Alshamsi[1]

Omar Ahmed Ibrahim[2]

FROM MEMORY TO IMPACT: ARCHIVES AS A STRATEGIC ACTOR IN A TRANSFORMING DIGITAL WORLD; A STUDY OF THE UNITED ARAB EMIRATES AND THE EMIRATE OF SHARJAH EXPERIENCE

Abstract

Purpose: *This paper examines the conceptual and functional transformation of archives from static repositories of institutional memory into strategic actors that support digital governance and decision-making. It highlights the role of archives in building the knowledge economy, focusing on the pioneering experience of the United Arab Emirates and, in particular, the Emirate of Sharjah and the Sharjah Archives.*

Method/approach: *The paper adopts a descriptive-analytical approach based on a review of the conceptual literature on archives and digital governance, combined with an examination of the institutional practice of the United Arab Emirates and the Emirate of Sharjah in adopting emerging technologies within archival systems.*

Results: *The analysis shows that archives in the United Arab Emirates have evolved from repositories for preserving records into strategic actors within the governmental ecosystem, contributing to knowledge production, institutional transparency, and evidence-based decision-making. Emerging technologies, particularly Artificial Intelligence, Big Data, and cloud computing, have become decisive factors in enhancing archival efficiency, while institutional, technological, human-resource, and legal challenges continue to shape the pace of this transformation.*

Conclusions/findings: *Archives have become an essential component of national knowledge infrastructure, contributing to institutional sustainability, transparency, and innovation. Realizing this transformation requires comprehensive institutional development, investment in professional capacity, and the adoption of innovative approaches to archival management.*

[1] Khawla Alshamsi, Head of Records Management Section, Sharjah Archives, Al Majaz 3, Sharjah, United Arab Emirates, e-mail: k.alkhader@sa.gov.ae.

[2] Omar Ahmed Ibrahim, Records Officer, Sharjah Archives, Al Majaz 3, Sharjah, United Arab Emirates, e-mail: o.ibrahim@sa.gov.ae.

Keywords: *Digital Archives, Strategic Archives, Digital Transformation, Digital Governance, Artificial Intelligence.*

OD SPOMINA DO VPLIVA: ARHIVI KOT STRATEŠKI AKTERJI V SPREMINJAJOČEM SE DIGITALNEM SVETU – ŠTUDIJA IZKUŠENJ ZDRUŽENIH ARABSKIH EMIRATOV IN EMIRATA SHARJAH

Izvleček

Namen: *Prispevek obravnava konceptualno in funkcionalno preobrazbo arhivov iz ustanov za hrambo institucionalnega spomina v strateške akterje, ki podpirajo digitalno upravljanje in sprejemanje odločitev. Poudarja vlogo arhivov pri razvoju gospodarstva, temelječega na znanju, pri čemer se osredotoča na izkušnje Združenih arabskih emiratov, zlasti emirata Sharjah in ustanove Sharjah Archives.*

Metoda/pristop: *Prispevek temelji na deskriptivno-analitičnem pristopu. Združuje pregled strokovne literature o arhivih in digitalnem upravljanju z obravnavo uvajanja novih tehnologij v arhivske sisteme Združenih arabskih emiratov in emirata Sharjah.*

Rezultati: *Analiza kaže, da so se arhivi v Združenih arabskih emiratih iz ustanov za hrambo dokumentarnega in arhivskega gradiva razvili v strateške akterje v sistemu javne uprave. Prispevajo k ustvarjanju znanja, preglednosti delovanja institucij in sprejemanju odločitev na podlagi dokazov. Nove tehnologije, zlasti umetna inteligenca, velepodatki in računalništvo v oblaku, so postale pomemben dejavnik učinkovitosti arhivske dejavnosti. Na hitrost te preobrazbe še naprej vplivajo institucionalni, tehnološki, kadrovski in pravni izzivi.*

Sklepi/ugotovitve: *Arhivi so postali pomemben del nacionalne infrastrukture znanja ter prispevajo k trajnostnemu delovanju institucij, preglednosti in inovacijam. Za uresničitev te preobrazbe so potrebni celovit razvoj institucij, vlaganje v strokovne kompetence in uvajanje novih pristopov k upravljanju arhivov.*

Ključne besede: *digitalni arhivi, strateška vloga arhivov, digitalna preobrazba, digitalno upravljanje, umetna inteligenca.*

DALLA MEMORIA ALL'IMPATTO: GLI ARCHIVI COME ATTORI STRATEGICI IN UN MONDO DIGITALE IN TRASFORMAZIONE; UNO STUDIO SULL'ESPERIENZA DEGLI EMIRATI ARABI UNITI E DELL'EMIRATO DI SHARJAH

Abstract

Obiettivo: *Il presente articolo esamina la trasformazione concettuale e funzionale degli archivi da depositi statici della memoria istituzionale ad attori strategici a sostegno della governance digitale e del processo decisionale. Esso evidenzia il ruolo degli archivi nella costruzione dell'economia della conoscenza, concentrandosi sull'esperienza pionieristica degli Emirati Arabi Uniti e, in particolare, dell'Emirato di Sharjah e degli Archivi di Sharjah.*

Metodo/approccio: *Il documento adotta un approccio descrittivo-analitico basato su una rassegna della letteratura concettuale sugli archivi e sulla governance digitale, combinata con un'analisi delle pratiche istituzionali degli Emirati Arabi Uniti e dell'Emirato di Sharjah nell'adozione di tecnologie emergenti all'interno dei sistemi archivistici.*

Risultati: *L'analisi mostra che gli archivi negli Emirati Arabi Uniti si sono evoluti da semplici depositi per la conservazione dei documenti a attori strategici all'interno dell'ecosistema governativo, contribuendo alla produzione di conoscenza, alla trasparenza istituzionale e al processo decisionale basato su dati concreti. Le tecnologie emergenti, in particolare l'intelligenza artificiale, i big data e il cloud computing, sono diventate fattori decisivi nel migliorare l'efficienza archivistica, mentre le sfide istituzionali, tecnologiche, relative alle risorse umane e giuridiche continuano a determinare il ritmo di questa trasformazione.*

Conclusioni/risultati: *Gli archivi sono diventati una componente essenziale dell'infrastruttura nazionale della conoscenza, contribuendo alla sostenibilità istituzionale, alla trasparenza e all'innovazione. Per realizzare questa trasformazione sono necessari uno sviluppo istituzionale globale, investimenti nelle competenze professionali e l'adozione di approcci innovativi alla gestione archivistica.*

Parole chiave: *archivi digitali, archivi strategici, trasformazione digitale, governance digitale, intelligenza artificiale.*

INTRODUCTION

The world is experiencing rapid digital transformation that has fundamentally reshaped the concepts of information and knowledge management, creating an integrated and interconnected digital environment. Within this context, archives are no longer merely static repositories of records; rather, they have become pivotal components of national digital infrastructure and key enablers of decision-making and governance (Rahman et al., 2024).

The United Arab Emirates represents a leading model in this field through its adoption of comprehensive digital transformation strategies and the development of advanced archival systems. Likewise, the Emirate of Sharjah, through the Sharjah Archives, exemplifies an advanced model for transforming archives into active institutions that support knowledge-based and cultural development (United Arab Emirates Government, 2024).

This paper seeks to answer the following research question: how can archives evolve from institutional memory into influential strategic actors in the digital world, considering the experience of the United Arab Emirates and the Emirate of Sharjah?

1. THE CONCEPTUAL TRANSFORMATION OF ARCHIVES: FROM MEMORY TO IMPACT

The concept of archives has undergone a fundamental transformation, evolving from a mechanism for preserving documents into an active contributor to knowledge production and strategic decision-making. Traditionally, archival institutions focused primarily on collecting, classifying, and preserving records to safeguard national and institutional memory. However, digital transformation has fundamentally reshaped this role, positioning archives as integral components of comprehensive digital ecosystems that enable immediate access to and analysis of information (ISO 2016; Rahman et al., 2024).

In the United Arab Emirates, this transformation has been reflected through the integration of archival practices into digital government strategies. Documents are no longer regarded merely as administrative records but as strategic knowledge assets. Within this framework, the Sharjah Archives has emerged as a model of this transformation by developing modern records management systems that

facilitate efficient access to archival materials while strengthening the role of archives in supporting governmental operations and cultural development (United Arab Emirates Government, 2024; Sharjah24, 2025).

Consequently, archives are no longer viewed as "silent memory" but rather as "active memory" that contributes to influence, innovation, and future development.

2. ARCHIVES IN THE TRANSFORMING DIGITAL WORLD

In the era of global digital transformation, archives have undergone a fundamental repositioning, becoming inseparable components of the digital infrastructure of governments and institutions. They are no longer isolated entities dedicated solely to document preservation but have become essential elements within digital government systems, information management frameworks, and knowledge economies.

Within this evolving digital environment, archives play a vital role in organizing data flows, ensuring their sustainability, and providing reliable access according to recognized standards. This significantly enhances institutional efficiency and improves administrative performance (ISO, 2016).

Moreover, archives have evolved into producers of knowledge through their ability to transform records and data into analytical resources that facilitate pattern recognition, foster innovation, and support evidence-based strategic planning.

Digital openness has also expanded the reach of archival collections beyond geographical boundaries. Archives are increasingly accessible through open digital platforms that provide global access to information, thereby strengthening international cooperation, facilitating knowledge exchange, and contributing to the development of a shared global knowledge environment (National Archives of Singapore, 2026; The National Archives, 2025).

In this sense, archives have become fundamental pillars in shaping global knowledge systems and key actors in supporting the transition toward more interconnected, transparent, and sustainable digital societies.

In the United Arab Emirates, archives constitute one of the foundations of smart government, where they are integrated into information management systems and digital governance frameworks.

In the Emirate of Sharjah, the Sharjah Archives has played a significant role in regulating governmental data flows and ensuring their preservation according to modern archival standards, thereby enhancing institutional efficiency. Archives have also become valuable sources of knowledge production through document analysis and data extraction that support strategic planning.

Furthermore, digitization has broadened public access to the UAE's archival collections, strengthening the country's position within the global knowledge landscape while fostering cultural and scientific cooperation. As a result, archives have evolved from local repositories into global knowledge platforms (National Library and Archives, 2019).

A comparison with leading international experiences demonstrates that the United Arab Emirates has adopted an advanced approach to digital archiving that aligns with global best practices while reflecting its own national priorities. In Estonia, archival development has been closely linked to the country's comprehensive digital government ecosystem, where interoperability and secure digital information exchange form the foundation of public administration. Singapore has focused on strengthening data governance and digital public services, positioning archives as part of a broader framework for institutional efficiency and information management. In South Korea, archival modernization has been integrated into national smart government strategies, emphasizing digital preservation, information accessibility, and support for evidence-based policymaking. Meanwhile, the United Kingdom has prioritized public access to archival heritage through extensive digitization programs and open digital platforms managed by The National Archives. Within this international context, the United Arab Emirates distinguishes itself through the integration of archives into digital governance, knowledge management, and national innovation agendas (Federal Law No. 7 of 2008, 2008; United Arab Emirates Government, 2024). Furthermore, the experience of the Emirate of Sharjah and the Sharjah Documentation and Archives Authority illustrates how archival institutions can evolve into strategic actors that support institutional excellence, sustainable knowledge development, and digital transformation.

Comparative Overview of Leading Digital Archival Models:

Country	Key Characteristic	Role of Archives
Estonia	Integrated digital government ecosystem	Core component of national digital infrastructure (National Archives of Estonia, n.d.)
Singapore	Strong data governance and digital services	Supports institutional efficiency and information management (National Archives of Singapore, 2026)
South Korea	Smart government and digital transformation	Facilitates evidence-based decision-making and digital preservation (National Archives of Korea, n.d.)
United Kingdom	Digitization and open access initiatives	Expands public access to archival and historical resources (The National Archives, 2025)
United Arab Emirates	Integration of archives with digital governance and innovation	Strategic actor supporting knowledge management, decision-making, and sustainable development (United Arab Emirates Government, 2024)

3. ARCHIVES AND EMERGING TECHNOLOGIES

Archival practice is undergoing a qualitative transformation driven by emerging technologies that have fundamentally reshaped its methods and operations. Artificial Intelligence (AI), in particular, has significantly enhanced archival processes by enabling the automatic indexing of records, analyzing textual and visual content, and improving the accuracy and speed of information retrieval.

In addition, Big Data technologies have empowered archival institutions to process massive volumes of records and extract valuable indicators and knowledge patterns that support strategic decision-making. Cloud computing has likewise provided flexible and secure environments for storing and managing archival data, ensuring accessibility while reducing operational costs.

However, this technological transformation has also introduced increasing cybersecurity challenges, necessitating the adoption of advanced policies and mechanisms to protect archival records, preserve their integrity, and ensure their long-term accessibility.

Consequently, emerging technologies have become decisive factors in improving the efficiency, effectiveness, and strategic value of archives within the digital environment.

In the United Arab Emirates, archival institutions are increasingly incorporating these technologies into their digital transformation strategies, thereby enhancing operational efficiency and improving archival services. Big Data analytics facilitates the extraction of strategic insights from archival records, while cloud-based

solutions provide flexible environments for digital preservation and access. At the same time, cybersecurity remains a national priority, requiring comprehensive protection strategies aligned with the country's digital governance policies.

4. ARCHIVES AS ACTORS IN DIGITAL GOVERNANCE

Within the transition toward digital governance, archives have emerged as fundamental components of modern public administration. They play a pivotal role in providing accurate and reliable information that supports evidence-based decision-making and public policy formulation.

Archives also enhance institutional transparency by documenting governmental activities and providing lawful access to official records, thereby reinforcing accountability and strengthening public trust in governmental institutions.

Furthermore, archives contribute to institutional integration by connecting diverse information systems and unifying data sources, ensuring the seamless flow of information among government entities.

Accordingly, the role of archives extends far beyond their traditional preservation function, positioning them as essential pillars of sound governance in the digital era.

In the United Arab Emirates, archives constitute a cornerstone of digital governance by providing reliable data for decision-making, promoting transparency, and supporting accountability. The Sharjah Archives contributes to this vision by integrating government entities within a unified records management framework, thereby enhancing data integration and improving governmental performance.

Moreover, archives strengthen public confidence by facilitating access to information, fully aligning with the principles of open government.

5. CHALLENGES IN THE TRANSFORMING DIGITAL WORLD

Despite the opportunities created by digital transformation, archival institutions continue to face a range of interconnected challenges that affect their performance and long-term sustainability.

From a technological perspective, the rapid pace of innovation necessitates continuous modernization of archival systems and digital infrastructure, requiring substantial financial and technical investments.

On the human resources level, the shortage of specialized digital archival professionals represents one of the most significant obstacles, highlighting the need for continuous education, professional development, and capacity building.

Legally, issues concerning data governance, privacy protection, and information security require the continuous development of legislative and regulatory frameworks that are compatible with the evolving digital environment.

Organizationally, institutions continue to face challenges related to resistance to change, fragmented coordination among stakeholders, and insufficient institutional integration, all of which may hinder the effective management of digital records.

Although archival practices have advanced considerably at both national and international levels, these multidimensional challenges reveal the complexity of transitioning from traditional archival models to digitally integrated systems. Consequently, they underscore the need for comprehensive reengineering of archival institutions to facilitate a genuine transformation from preservation-oriented organizations into strategic institutions capable of creating value and generating societal impact.

In the United Arab Emirates, many of these challenges have been addressed through investments in professional training, legislative modernization, and enhanced institutional integration. Nevertheless, continuous development remains essential. In the Emirate of Sharjah, the Sharjah Archives is well positioned to play a leading role in this transformation by developing advanced models for digital knowledge management.

6. PROSPECTS OF ARCHIVES

Considering accelerating global trends, the future of archives can be envisioned as an intelligent and integrated system that increasingly relies on advanced digital technologies, particularly Artificial Intelligence (AI) and data analytics. Archives are also expected to promote the concept of open access, enabling broader availability of information while maintaining appropriate legal and security frameworks. Furthermore, the archival field is anticipated to expand through the establishment of international cooperation networks that facilitate knowledge exchange and the harmonization of professional standards. Archives are also expected to play an increasingly significant role in supporting the digital economy

by providing reliable data that fosters innovation and value creation. Consequently, archives are evolving into active components of the broader transformation toward an integrated digital society.

In the United Arab Emirates, the future of archives is directed toward the development of smart archival systems powered by Artificial Intelligence, the promotion of open digital access, the expansion of international partnerships, the support of the digital economy, and the transformation of archives into platforms for innovation.

7. RESULTS

This study demonstrates that archives have evolved from being mere repositories of institutional memory into strategic actors. It also confirms that modern technologies have become decisive factors in enhancing the efficiency of archival work and expanding its sphere of influence. The findings further indicate that achieving this transformation requires comprehensive institutional development and the adoption of innovative approaches to archival management.

The findings reveal that archives in the United Arab Emirates have undergone a significant transformation, enabling them to move beyond their traditional function as repositories for preserving records to become strategic actors within the governmental ecosystem, contributing to knowledge production and supporting digital governance. This transformation is reflected in the effective integration of archives with the digital government framework, which has enhanced information management and facilitated the seamless flow of information among government entities.

The study further demonstrates that modern technologies have become critical enablers of archival efficiency and effectiveness. Archives have also proven their pivotal role in promoting institutional transparency and supporting evidence-based decision-making by providing accurate and reliable information upon which public policies can be developed.

Moreover, the growing adoption of emerging technologies - particularly Artificial Intelligence and advanced digital systems - has significantly strengthened archival capabilities, enabling archives to meet the demands of the evolving digital environment. This development underscores the role of archives as an essential

component of the knowledge infrastructure supporting sustainable development, while highlighting the need to restructure archival institutions and adopt innovative approaches based on institutional integration and continuous innovation.

8. RECOMMENDATIONS

Based on the foregoing discussion, several recommendations are proposed to strengthen the role of archives in the digital environment. First, comprehensive national strategies for digital archiving should be developed to keep pace with the rapid transformation of information management. Second, Artificial Intelligence applications should be integrated into various archival processes to enhance operational efficiency and improve service quality.

Furthermore, investment in professional training and human capacity building is essential to ensure sustainable development and continuous improvement. Legislative and regulatory frameworks should also be updated to align with the evolving digital environment while effectively addressing issues related to privacy and data protection.

In addition, strengthening international cooperation has become increasingly important for promoting knowledge exchange and harmonizing professional standards. Finally, empowering the Sharjah Archives, particularly in the Emirate of Sharjah, as a regional knowledge center represents a strategic step toward reinforcing leadership in digital archiving at both the regional and international levels.

9. CONCLUSION

The rapid pace of digital transformation confirms that archives are no longer static institutions concerned solely with preserving the past. Rather, they have become vital components in shaping the present and anticipating the future. By adopting innovative strategic visions, archives can strengthen their position as key actors in supporting governance, fostering knowledge creation, and advancing sustainable development within an increasingly dynamic digital world.

REFERENCES

Colavizza, G., Blanke, T., Jeurgens, C., & Noordegraaf, J. (2021). Archives and AI: An overview of current debates and future perspectives. *ACM Journal on Computing and Cultural Heritage, 15*(1), Article 4. Retrieved from: https://doi.org/10.1145/3479010 (accessed on 25. 9. 2026).

Federal Law No. (7) of 2008 concerning the National Library and Archives, United Arab Emirates.

International Organization for Standardization (ISO). (2016). *ISO 15489-1:2016: Information and documentation - Records management - Part 1: Concepts and principles*.

Jaillant, L., & Rees, A. (2023). Applying AI to digital archives: Trust, collaboration and shared professional ethics. *Digital Scholarship in the Humanities, 38*(2), 571–585. Retrieved from: https://doi.org/10.1093/llc/fqac073 (accessed on 25. 9. 2026).

Liu, Z. (2024). The prospects and challenges of artificial intelligence technology in archival management. *Academic Journal of Management and Social Sciences, 6*(3), 64–66. Retrieved from: https://doi.org/10.54097/wxdsk683 (accessed on 25. 9. 2026).

National Archives of Estonia. (n.d.). *About us*. Retrieved from: https://www.ra.ee/en/national-archives/about-us/ (accessed on 25. 9. 2026).

National Archives of Korea. (n.d.). *National Archives Portal Service*. Retrieved from: https://www.archives.go.kr/english/technology/naps.jsp (accessed on 25. 9. 2026).

National Archives of Singapore. (2026). *Access to records*. Retrieved from: https://corporate.nas.gov.sg/archives-reading-room/access-to-records/ (accessed on 25. 9. 2026).

National Library and Archives. (2019, May 23). *The National Archives launches a specialized digital portal on the history of the UAE and the Gulf region*. Retrieved from: https://www.nla.ae/en/news/the-national-archives-launches-a-specialized-digital-portal-on-the-history-of-the-uae-and-the-gulf-region/ (accessed on 25. 9. 2026).

National Library and Archives. (2025). *Charter for Government Documents Protection*. Retrieved from https://www.nla.ae (accessed on 25. 9. 2026).

Rahman, K., Adni, D. F., & Nasution, M. A. T. P. (2024). Enhancing e-government in digital transformation: Integrating archive management and digital solutions in Pekanbaru, Indonesia. *Otoritas: Jurnal Ilmu Pemerintahan, 14*(2), 262–276. Retrieved from: https://doi.org/10.26618/ojip.v14i2.12374 (accessed on 25. 9. 2026).

Sharjah24. (2025, July 1). Sharjah Archives creates records management system at SCHS. Retrieved from: https://sharjah24.ae/en/Articles/2025/07/01/kmr7 (accessed on 25. 9. 2026).

The National Archives. (2025). *The National Archives Strategy 2025–2030*. Retrieved from: https://www.nationalarchives.gov.uk/about-us/how-we-work/plans-policies-performance-and-projects/strategy-2025-2030/ (accessed on 25. 9. 2026).

United Arab Emirates Government. (2024). *The UAE Digital Government Strategy 2025*. Retrieved from: https://u.ae/en/about-the-uae/strategies-initiatives-and-awards/strategies-plans-and-visions/government-services-and-digital-transformation/uae-national-digital-government-strategy (accessed on 25. 9. 2026).

SUMMARY

Archival institutions have undergone a profound transformation in the context of accelerating digital transformation and globalization. Historically confined to the preservation of institutional memory, archives are increasingly recognized as strategic actors that support digital governance, evidence-based decision-making, and the growth of the knowledge economy. This paper set out to answer a central research question: how can archives evolve from institutional memory into influential strategic actors within the digital world, drawing on the experience of the United Arab Emirates and, in particular, the Emirate of Sharjah?

The paper began by tracing the conceptual transformation of archives, showing how they have shifted from a passive, preservation-oriented function toward an active role in knowledge production and strategic planning. In the United Arab Emirates, this shift has been embedded within national digital government strategies, where documents are treated as strategic knowledge assets rather than purely administrative records. Sharjah Archives was presented as a leading example of this transformation, having developed modern records management systems

that improve access to archival materials while reinforcing the role of archives in governmental and cultural development.

The analysis then examined the position of archives within the broader digital ecosystem, highlighting their role in organizing data flows, ensuring sustainable access, and supporting institutional efficiency. Archives were shown to have become producers of knowledge, converting records into analytical resources that support pattern recognition and innovation. Digital openness was identified as a further driver of transformation, expanding the reach of archival collections beyond national borders and strengthening international cooperation and knowledge exchange.

A central theme of the paper was the impact of emerging technologies on archival practice. Artificial Intelligence, Big Data, and cloud computing were discussed as decisive enablers of more efficient indexing, retrieval, and analysis of archival records, while cybersecurity was identified as an accompanying and growing challenge that requires continuous policy development. The paper further explored the role of archives as actors in digital governance, arguing that they contribute directly to institutional transparency, accountability, and the integration of information systems across government entities. In the United Arab Emirates, archives were shown to constitute a cornerstone of digital governance, providing reliable data for decision-making and reinforcing the principles of open government.

The paper also addressed the range of challenges that continue to affect archival institutions during this transformation, spanning technological, human-resource, legal, and organizational dimensions. These include the financial and technical demands of continuous modernization, shortages of specialized digital archival professionals, the need for updated legislative and regulatory frameworks, and organizational resistance to change. Despite these challenges, the United Arab Emirates has made considerable progress through investment in professional training, legislative modernization, and institutional integration, positioning the Sharjah Archives to play a leading role in future development.

Looking ahead, the paper envisioned the future of archives as an intelligent, integrated system built on advanced digital technologies, open access, international cooperation, and support for the digital economy. The results confirm that archives in the United Arab Emirates have moved beyond their traditional preservation

function to become strategic actors within the governmental ecosystem, contributing to knowledge production, institutional transparency, and evidence-based policymaking. Based on these findings, the paper recommends the development of comprehensive national strategies for digital archiving, the integration of Artificial Intelligence into archival processes, sustained investment in professional training, the modernization of legislative frameworks, and the strengthening of international cooperation. Ultimately, the paper concludes that archives have become an essential component of national knowledge infrastructure, contributing to institutional sustainability, transparency, and innovation, and that realizing their full strategic potential requires continuous institutional development and innovative approaches to archival management.

Typology: 1.04 Professional Article

Azem Kožar[1]

ARHIVI I DRUŠTVENE MREŽE – ISKUSTVA BOSNE I HERCEGOVINE

Sažetak

Svrha: *Cilj rada je utvrditi u kojoj su mjeri bosanskohercegovački arhivi prisutni na društvenim mrežama, koje sadržaje objavljuju i kakve rezultate ostvaruju. Posebna pažnja posvećena je postojanju zajedničke strategije korištenja društvenih mreža, određivanju ciljnih grupa i mogućnostima interakcije s korisnicima.*

Metodologija/pristup: *Istraživanje se zasniva na deskriptivnoj i komparativnoj analizi javno dostupnih podataka o korištenju društvenih mreža u jedanaest javnih arhiva u Bosni i Hercegovini. Za razdoblje od 1. januara do 31. jula 2026. godine analizirani su broj, sadržaj i pregledi objava na Facebooku, kao i načini predstavljanja arhivske građe, aktivnosti arhiva i komunikacije s korisnicima.*

Rezultati: *Devet od jedanaest javnih arhiva koristilo je Facebook, dok dva kantonalna arhiva nisu koristila nijednu društvenu mrežu. Analizirani arhivi objavili su ukupno 335 objava, koje su ostvarile 11.086 pregleda, odnosno prosječno 33 pregleda po objavi. Najviše objava i pregleda ostvario je Historijski arhiv Sarajevo sa 130 objava i 7.200 pregleda. Objave su se najčešće odnosile na izložbe, posjete, obilježavanje značajnih datuma, promocije knjiga, konferencije i međuarhivsku saradnju. Većina komunikacije bila je jednosmjerna, bez jasno određenih ciljnih grupa i razvijenih mogućnosti interakcije s korisnicima. Analiza nije pokazala postojanje zajedničke strategije bosanskohercegovačkih arhiva za korištenje društvenih mreža.*

Zaključci: *Korištenje društvenih mreža u bosanskohercegovačkim arhivima još nije dovoljno plansko, strateški usmjereno ni prilagođeno različitim grupama korisnika. Potrebno je izraditi strategiju na nivou pojedinačnih arhiva, a po mogućnosti i cjelokupne arhivske djelatnosti Bosne i Hercegovine. Objave bi se trebale više zasnivati na sadržajima iz arhivske građe, poticati interakciju s korisnicima te se prilagođavati obilježjima i namjeni različitih društvenih mreža.*

Kjučne riječi: *arhivi, društvene mreže, Facebook, objave (informacije), interakcija (pregledi), struka, korisnici.*

[1] Azem Kožar, prof. ddr., UG „Društvo historičara“ Tuzla, Put Križani broj 261, 75.000 Tuzla, Bosna i Hercegovina, email: kozar.azem@bih.net.ba.

ARCHIVES AND SOCIAL MEDIA – EXPERIENCES OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract

Purpose: *This paper examines the extent to which archives in Bosnia and Herzegovina are present on social media, the types of content they publish, and the results they achieve. Particular attention is paid to the existence of a common social media strategy, the identification of target audiences, and opportunities for interaction with users.*

Method/approach: *The study is based on a descriptive and comparative analysis of publicly available data concerning social media use by the eleven public archives in Bosnia and Herzegovina. Facebook posts published between 1 January and 31 July 2026 were analysed in terms of their number, content and views, as well as the ways in which archives presented their holdings, institutional activities and communication with users.*

Results: *Nine of the eleven public archives used Facebook, while two cantonal archives did not use any social media platform. The archives published a total of 335 posts, which received 11,086 views, averaging 33 views per post. The Historical Archives of Sarajevo achieved the highest level of activity and visibility, with 130 posts and 7,200 views. Most posts concerned exhibitions, visits, anniversaries, book promotions, conferences and cooperation between archival institutions. Communication was predominantly one-way, with insufficient differentiation between target audiences and limited opportunities for user interaction. The analysis found no common social media strategy among the archives in Bosnia and Herzegovina.*

Conclusions/findings: *Social media use by archives in Bosnia and Herzegovina remains insufficiently planned, strategically coordinated and adapted to different user groups. Strategies should be developed both by individual institutions and, if possible, at the level of the archival service as a whole. Archives should place greater emphasis on content derived from archival holdings, encourage interaction with users, diversify their use of social media platforms, and adapt posts to the characteristics and audiences of each platform.*

Keywords: *archives, social media, Facebook, archival holdings, posts, users, promotion of archival activities.*

ARHIVI IN DRUŽBENA OMREŽJA – IZKUŠNJE BOSNE IN HERCEGOVINE

Izvleček

Namen: *Namen prispevka je ugotoviti, v kolikšni meri so arhivi v Bosni in Hercegovini prisotni na družbenih omrežjih, katere vsebine objavljajo in kakšne rezultate pri tem dosegajo. Posebna pozornost je namenjena obstoju skupne strategije uporabe družbenih omrežij, opredelitvi ciljnih skupin in možnostim interakcije z uporabniki.*

Metoda/pristop: *Raziskava temelji na deskriptivni in primerjalni analizi javno dostopnih podatkov o uporabi družbenih omrežij v enajstih javnih arhivih v Bosni in Hercegovini. Za obdobje od 1. januarja do 31. julija 2026 so bili analizirani število, vsebina in ogledi objav na Facebooku ter načini predstavljanja arhivskega gradiva, dejavnosti arhivov in komunikacije z uporabniki.*

Rezultati: *Facebook je uporabljalo devet od enajstih javnih arhivov, medtem ko dva kantonalna arhiva nista uporabljala nobenega družbenega omrežja. Analizirani arhivi so objavili skupno 335 objav, ki so dosegle 11.086 ogledov oziroma povprečno 33 ogledov na objavo. Največ objav in ogledov je dosegel Historijski arhiv Sarajevo, in sicer 130 objav in 7.200 ogledov. Objave so se najpogosteje nanašale na razstave, obiske, obletnice, predstavitve knjig, konference in medarhivsko sodelovanje. Komunikacija je bila večinoma enosmerna, brez jasno opredeljenih ciljnih skupin in z omejenimi možnostmi interakcije z uporabniki. Analiza ni pokazala obstoja skupne strategije bosanskohercegovskih arhivov za uporabo družbenih omrežij.*

Sklepi/ugotovitve: *Uporaba družbenih omrežij v bosanskohercegovskih arhivih še ni dovolj načrtna, strateško usklajena in prilagojena različnim skupinam uporabnikov. Strategijo bi bilo treba oblikovati na ravni posameznih arhivov, po možnosti pa tudi na ravni celotne arhivske dejavnosti Bosne in Hercegovine. Arhivi bi morali več pozornosti nameniti vsebinam iz arhivskega gradiva, spodbujati interakcijo z uporabniki, razširiti svojo prisotnost na druga družbena omrežja ter objave prilagajati značilnostim in uporabnikom posamezne platforme.*

Ključne besede: *arhivi, družbena omrežja, Facebook, arhivsko gradivo, objave, uporabniki, popularizacija arhivske dejavnosti.*

ARCHIVI E SOCIAL MEDIA – ESPERIENZE DALLA BOSNIA-ERZEGOVINA

Abstract

Obiettivo: *Il presente articolo esamina la presenza degli archivi della Bosnia-Erzegovina sui social media, i tipi di contenuti che pubblicano e i risultati ottenuti. Particolare attenzione è rivolta all'esistenza di una strategia comune sui social media, all'identificazione dei destinatari e alle opportunità di interazione con gli utenti.*

Metodo/approccio: *Lo studio si basa su un'analisi descrittiva e comparativa dei dati disponibili al pubblico relativi all'uso dei social media da parte degli undici archivi pubblici della Bosnia-Erzegovina. I post pubblicati su Facebook tra il 1° gennaio e il 31 luglio 2026 sono stati analizzati in termini di numero, contenuto e visualizzazioni, nonché per quanto riguarda le modalità con cui gli archivi hanno presentato i propri fondi, le attività istituzionali e la comunicazione con gli utenti.*

Risultati: *Nove degli undici archivi pubblici utilizzavano Facebook, mentre due archivi cantonali non utilizzavano alcuna piattaforma di social media. Gli archivi hanno pubblicato un totale di 335 post, che hanno ricevuto 11.086 visualizzazioni, con una media di 33 visualizzazioni per post. L'Archivio Storico di Sarajevo ha raggiunto il livello più elevato di attività e visibilità, con 130 post e 7.200 visualizzazioni. La maggior parte dei post riguardava mostre, visite, anniversari, promozioni di libri, conferenze e collaborazioni tra istituzioni archivistiche. La comunicazione era prevalentemente unidirezionale, con una differenziazione insufficiente tra i destinatari e opportunità limitate di interazione con gli utenti. L'analisi non ha rilevato alcuna strategia comune sui social media tra gli archivi della Bosnia-Erzegovina.*

Conclusioni/risultati: *L'uso dei social media da parte degli archivi della Bosnia-Erzegovina rimane insufficientemente pianificato, coordinato a livello strategico e adattato ai diversi gruppi di utenti. Le strategie dovrebbero essere sviluppate sia dalle singole istituzioni sia, se possibile, a livello dell'intero servizio archivistico. Gli archivi dovrebbero porre maggiore enfasi sui contenuti tratti dai fondi archivistici, incoraggiare l'interazione con gli utenti, diversificare l'uso delle piattaforme dei social media e adattare i post alle caratteristiche e al pubblico di ciascuna piattaforma.*

Parole chiave: *archivi, social media, Facebook, fondi archivistici, post, utenti, promozione delle attività archivistiche.*

UVODNE NAPOMENE

U savremenom svijetu je komuniciranje putem društvenih mreža conditio sine qua non svakoga posla - u svim sferama života. Digitalne platforme poput Facebooka, Instagrama, Platforme X, YouTube, TikToka i drugih omogućavaju brzu (trenutnu) razmjenu informacija, stvaranje virtualnih zajednica i animiranje svih zainteresiranih korisnika. Njima se koristi preko 60% svjetske populacije, uz napomenu da je u zemljama u razvoju (tranziciji) taj procenat znatno manji. Svaka digitalna platforma ima svojih osobenosti, što omogućava korisnicima da shodno svojim interesiranjima (i načinu prezentacije) izaberu onu, odnosno one, koje im najviše odgovaraju.[2] Pogodne su za promociju arhiva i arhivske djelatnosti, za edukaciju korisnika, za interakciju stručne i laičke javnosti, za bolje razumijevanje prošlosti i njeno povezivanje sa sadašnjošću i dr. Ovo i zbog toga što su informacije o arhivskoj građi (fondovima i zbirkama) koju baštine arhivi, u praksi veoma ograničene za širu javnost, što negativno utiče na pravilnu percepciju o njihovom značaju za znanost, kulturu, nacionalni i državni identitet itd.

U Evropi (i svijetu) se pridaje veliki značaj korištenju društvenih mreža. Vijeće Evrope je donijelo Preporuku o evropskoj politici pristupa arhivima 2000. godine, kojom je, iako neobavezujućom, prvi put uspostavljen međunarodni standard, kojim se preporučuju zajednički principi i iskazuje očekivanje da će ga se pridržavati svi arhivi. U njoj se konstatira da je pristup informacijama i arhivima pravo a ne privilegija, u skladu sa principom vladavine prava, potrebama struke i znanosti, te težnjama civilnog društva. Ukazuje se na važnost pravilnog upravljanja podacima koje sadrži arhivska građa, vodeći brigu o zaštiti privatnosti, autorskih prava i dosljedne primjene odgovarajućih zakona. [3]

Arhivi i arhivske službe u svim djelovima svijeta sve više prepoznaju značaj i prednosti koje donose društvene mreže i nastoje da ih koriste kao alat za promociju svojih aktivnosti: da predstave svoju arhivsku građu, uspostave saradnju i interakciju te animiraju nove korisnike. Na svojim web stranicama objavljuju podatke o društvenim mrežama na kojima predstavljaju odgovarajuće sadržaje (arhivsku građu, informacije o projektima, izdanjima, izložbama, svečanostima, posjetama,

---

[2] Facebook omogućava interakciju putem tekstualnih i vizuelnih sadržaja, Instagram je fokusiran na vizuelni sadržaj, YouTube na duže video sadržaje i edukaciju, TikTok generira kratne i zanimljive video sadržaje okrenute mladim generacijama itd. DataReportal, *Digital 2024: The State of Social Media,* https://wearesocial.com/uk/blog/2024/01/digital-2024-5-bibllion-social-media-users/. (Pristup: 4. 08. 2026).

[3] Vijeće Evrope, *Preporuka br. R (2000) 13 Komiteta ministara državama članicama o evropskoj politici o pristupu arhivima*, Strazbur, 2000, https://rm.coe.int/16804cea4f. (Pristup: 3. 08. 2026).

konferencijama idr.). Ilustracije radi, najveći broj nacionalnih (i drugih) arhiva se najintenzivnije koristi Facebook-om: od 2009. nacionalni/državni arhivi SAD, Ujedinjenog Kraljevstva i Srbije, te Hrvatske (2010), Francuske i Njemačke (2011), Slovenije (2019) i dr. Nešto kasnije su angažovani i na platformama: Platforma X, YouTube, Instagramu i dr. okupljajući na hiljade pratilaca. Pošto su svi arhivi fokusirani na predstavljanje svoje arhivske građe, a slično tome postupaju i druge institucije kulture, pojavila se evropska digitalna platforma Europeana (2008) koja objedinjuje sadržaje iz ukupne kulturne baštine, iz preko 2.000 evropskih kulturnih institucija, uključujući i sve vrste arhivske građe.[4]

ARHIVI I DRUŠTVENE MREŽE U BOSNI I HERCEGOVINI

U Bosni i Hercegovini djeluje 11 javnih arhiva: jedan državni: Arhiv Bosne i Hercegovine u Sarajevu, dva entitetska: Arhiv Federacije Bosne i Hercegovine u Sarajevu i Arhiv Republike Srpske u Banjaluci, sedam kantonalnih/županijskih: u Sarajevu, Mostaru, Širokom Brijegu, Travniku, Bihaću, Tuzli i Goraždu, te Arhiv Brčko distrikta Bosne i Hercegovine u Brčkom.[5] Privatni arhivi nisu formirani iako su te mogućnosti utvrđene u svim arhivskim propisima, osim Izmjenama i dopunama Zakona o arhivskoj djelatnosti Tuzlanskog kantona iz 2021. godine. [6]

Iako je bh. arhivsko zakonodavstvo neharmonizirano, pa i konzervativno,[7] svi arhivski propisi generiraju i obavezuju arhive na sadržaje promocije arhivske građe koju posjeduju i svih drugih sadržaja koji se na njoj temelje: izložbe, promocije, posjete, edukacije, stručne i znanstvene skupove, istraživanja idr. Međutim, činjenice da je u arhivima pohranjena arhivska građa različitog ranga i značaja, kako po obimu i vremenu nastanka tako i po raritetnosti i drugim osobenostima, te u zavisnosti od kadrovskih osposobljenosti i kvantuma arhivskih znanja koji-

4 Europeana, https://www.europeana.eu/en. (Pristup: 6. 08. 2026).

5 Kantonalni arhivi nisu formirani u tri kantona: Zeničko-dobojskom (Zakon o osnivanju Arhiva je donesen ali Arhiv nije formiran), u Posavskom i Livanjskom (Kanton broj 10) kantonu, ali je funkcioniranje arhivske djelatnosti u njima u nadležnosti Arhiva Federacije BiH (sve do osnivanja kantonalnog arhiva). Arhiv Brčko distrikta BiH djeluje kao pododjeljenje u Odjeljenju za javni registar Brčko distrikta BiH. U Okviru Arhiva Republike Srpske djeluju arhivska odjeljenja u Doboju, Zvorniku, Foči i Trebinju (Šehović i Čekić, 2007).

6 *Izmjenama i dopunama Zakona o arhivskoj djelatnosti TK* („Sl. novine TK“, br. 11/21), utvrđeno je da arhivsku djelatnost obavljaju javni i specijalni arhivi, dok su privatni arhivi brisani iz arhivske mreže. Ovo je noncenc u arhivskoj pravnoj teoriji i praksi, da se naknadnim izmjenama Zakona onemogućava rad 2016. godine u Sudu registriranog privatnog arhiva kao privatne arhivske ustanove u skladu sa tada važećim propisima. Politika, oličena u odlukama zakonodavne vlasti, stavila se iznad sudske vlasti, što je samo po sebi nedopustivo. Ova destrukcija je izvršena na inicijativu menadžmenta Arhiva Tuzlanskog kantona, kako bi se zadržao monopol na upravljanje arhivskom djelatnošću na ovom području, što je tim više neprofesionalno i skandalozno – kako sa aspekta prava tako i sa aspekta potreba struke.

7 Naprimjer: *Zakon o arhivskoj građi i Arhivu Bosne i Hercegovine*, donesen 2001. godine („Službeni glasnik BiH“, br. 16/01), za više od 25 godina nije mijenjan odnosno dopunjavan.

ma arhivi i arhivisti raspolažu, odlučujuće utiču na dinamiku i kvalitet svakog arhivskog posla, pa i na planu korištenja društvenih mreža. Ovo se odnosi na javne arhive jer drugih u Bosni i Hercegovini i nema.

Od 11 postojećih javnih arhiva (svih nivoa) u Bosni i Hercegovini, njih devet promoviše svoje projekte i postignuća koristeći društvenu mrežu Facebook,[8] dok dva kantonalna arhiva ne koriste nikakve društvene mreže (u Širokom brijegu i Goraždu). Radi se o državnom arhivu (Arhiv BiH), dva entitetska arhiva (Federacije BiH i Republike Srpske), pet kantonalnih (u Sarajevu, Mostaru, Travniku, Bihaću i Tuzli), te o Arhivu Brčko distrikta BiH (Brčko). U cilju odgovarajućeg predstavljanja njihovih aktivnosti ove vrste, donosimo okvirni pregled najvažnijih sadržaja/objava: broj objava (kao i tekst po nekoliko posebno karakterističnih objava svakog arhiva) i broj pregleda zbirno za svaki arhiv, sve to u vremenskom razdoblju od 1. 01. do 31. 07. 2026 godine.

Red. broj	Arhiv	Sadržaj objava	Broj objava	Broj pregleda
1.	Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo	Posjete Arhivu predstavnika institucija, ambasada i dr. povodom saradnje, Dana arhiva, o izložbama, konferencijama, sporazumima, o domaćoj i međunarodnoj saradnji, nabavci knjiga za biblioteku i dr.[9]	26.263	(10,1 po objavi)
2.	Arhiv Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo	Izložbe, rad na prikupljanju ratne građe, saradnja sa institucijama (Memorijalni centar u Potočarima i dr.), konferencije, sastanci arhiva sa područja Federacije, građa inostranih ratnih reportera iz ratnog Sarajeva, Dan arhiva, saradnja sa mas medijima i dr.[10]	29.510	17,6 po objavi)
3.	Arhiv Republike srpske, Banja Luka	Izložbe, promocije knjiga, objavljene knjige, o Danu Arhiva, posjetama, o održanom seminaru za registrature i dr.[11]	20.145	(7,3 po objavi)

[8] Arhivi u Srbiji koriste više društvenih mreža, ali apsolutnu dominaciju ima korištenje Facebooka (Dimitrijević, 2025).

[9] Karakteristična je npr. objava (informacija): „Povodom obilježavanja Međunarodnog dana arhiva, direktorica Arhiva Bosne i Hercegovine Danijela Mrda ugostila je ambasadora Ruske Federacije u BiH Igora Kalabuhova, zamjenika ambasadora Republike Srbije, predstavnika Ambasade Narodne Republike Kine, delegata u Domu naroda Parlamentarne skupštine BiH Nebojšu Radmanovića, predstavnike diplomatskog kora, kao i brojne zvaničnike sa svih nivoa vlasti u BiH", objavljena 10. juna 2026. godine, koja je imala 21 pregled (https://www.facebook.com/p/Arhiv-Bosne-i-Hercegovine locale=hr_HR, pristupljeno: 10. 08. 2026).

[10] Između ostalog, 25. 05. 2026. godine objavljena je informacija: „Izložba Rikarda Larme u Brusa bezistanu donosi potresne fotografije života i stradanja tokom opsade Sarajeva, koje će od sada biti trajno sačuvane u Arhivu Federacije BiH", koja je imala svega jedan pregled (https://www.facebook.com/p/Arhiv-Federacije-100076480214774/?, pristupljeno: 10. 08. 2026).

[11] Jedna od 20 objava od 9. marta 2026. glasi: „U organizaciji Udruženja arhivskih radnika Republike Srpske i Arhiva Republike Srpske, 23. seminar o temi „Kancelarijsko, arhivsko i elektronsko poslovanje" održat će se u hotelu „Terme Ozren" (Kakmuž bb, Petrovo) od 22. do 24. aprila 2026. godine", koja je imala svega tri pregleda (https://www.facebook.com/arhivrs/?locale=sr_RS, pristupljeno: 11. 08. 2026).

4.	Historijski arhiv Sarajevo	Dokumenta i fotografije iz starog Sarajeva, Dan arhiva, nove zbirke građe u Arhivu, informacije o ratnom stradanju Orjentalnog instituta, više prikaza dokumenata iz monografske publikacije o Sarajevu iz 1960, promocije novoga Vodiča i arhivske građe, žrtve opsade Sarajeva, iz ratne štampe, posjete učenika, praznične čestitke, XIV olimpijske igre Sarajevo, izdanja Arhiva i dr.[12]	1.307.200	(55,4 po objavi)
5.	Arhiv Tuzlanskog kantona, Tuzla	Konferencije, izložbe, promocije knjiga, Dan Arhiva, međuarhivska saradnja, obilježavanje godišnjica, posjete učenika, dodjela zahvalnica i dr.[13]	471.062	(22,6 po objavi)
6.	Arhiv Hercegovačko-neretvanskog kantona, Mostar	Fotografije spomenika kulture, o poplavama i klimatskim promjenama, godišnjicama smrti: Džemala Bijedića, Alekse Šantića, fra Didaka Bruntića, promocije, izložbe i dr. [14]	281.064	(38 po objavi)

[12] Među brojnim objavama su: „Danas je 32. godišnjica užasne tragedije, masakra na sarajevskoj pijaci Marakale. Tog 5. februara 1994. godine ubijeno je 68, a ranjeno 144 sarajevskih civila od minobacačkaog projektila ispaljenog sa položaja Vojske Republike Srpske, tokom opsade Sarajeva i agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992.-1995." objavljena 5. 02. 2026, pregleda 14. (https://www.facebook.com/ HistorijskiArhivSarajevo/?locale=hr_HR, pristupljeno 10. 08. 2026); Informacija: "564 godine Isa-begove vakufname (1. februar - 2. mart 1462. - 1. februar 2025. godina). Isa-begova vakufnama je dokument o osnivanju njegovih zadužbina/vakufa, s kojima je, zapravo, počelo urbano formiranje Sarajeva i ujedno predstavlja najstariji izvor koji se odnosi na Sarajevo i njegovu najbližu okolinu iz vremena osmanske uprave", objavljena 1. 02. 2026, pregleda 20. https://www.facebook.com/HistorijskiArhivSarajevo/?locale=hr_HR, pristupljeno 10. 08. 2026); Najposjećenija je objava od 20. 01. 2026. koja donosi skenirani isječak iz štampe o prodaji kuće Ahmed Age Mešića u Sarajevu, objavljen 15. 01. 1880. u Bosanskohercegovačkim novinama, koja je imala čak 542 pregleda, neuporedivo više od pregleda svih drugih sadržaja ponaosob. (https://www.facebook.com/HistorijskiArhivSarajevo/?locale=hr_HR, pristupljeno 10. 08. 2026).

[13] Kako graditi arhive sjećanja u društvu koje se još uvijek suočavaju s posljedicama rata i genocida, objavljena 3. 02. 2026, pregleda 8. (https://www.facebook.com/arhivtk/?locale=hr_HR, pristupljeno 11. 08. 2026); U organizaciji Memorijalnog centra Potočari-Srebrenica uz podršku Vlade Ujedinjenog Kraljevstva (British Embassy Sarajevo) kroz Srebrenica Outreach projekat, 5.–6. februara 2026. godine održana je konferencija pod nazivom Global Archiving and Museology Conference, objavljena 6. 02. 2026, pregleda 26. (https://www.facebook.com/arhivtk/?locale=hr_HR, pristupljeno 11. 08. 2026); PROMOVISANA PUBLIKACIJA „SVJEDOCI GENOCIDA – Zbornik izjava svjedoka genocida u sigurnoj zoni UN-a u Srebrenici", objavljena 9. 07. 2026, pregleda 60. (https://www.facebook.com/arhivtk/?locale=hr_HR, pristupljeno 11. 08. 2026).

[14] Ovdje izdvajamo tri objave: „MOSTAR, 1963: GRAD U LEDENOM ZAGRLJAJU. Arhiv HNK/Ž donosi jedinstvene prizore iz godine koja je ostala urezana u kolektivno sjećanje Mostaraca. Iako smo navikli na blagu mediteransku klimu, zima 1963. pokazala je svoju surovu stranu donijevši ekstremne vremenske uslove i obilne snježne nanose", objava 9. 01. 2026, pregleda 83. (https://www.facebook.com/profile.php?id=61556322680337HYPERLINK „https://www.facebook.com/profile.php?id=61556322680337&locale=hr_HR#"&HYPERLINK „https://www.facebook.com/profile.php?id=61556322680337&locale=hr_HR#"locale=hr_HR#, (Pristupljeno 12. 08. 2026); "SJEĆANJE NA ALEKSU ŠANTIĆA (1868–1924) – 102. GODIŠNJICA SMRTI", objavljeno 2. 02. 2026, pregleda 26. (https://www.facebook.com/profile.php?id=61556322680337HYPERLINK „https://www.facebook.com/profile.php?id=61556322680337&locale=hr_HR#"&HYPERLINK „https://www.facebook.com/profile.php?id=61556322680337&locale=hr_HR#"locale=hr_HR#, (Pristupljeno 12. 08. 2026); "U autentičnom ambijentu Brusa bezistana Muzeja Sarajeva održan je multimedijalni kulturni događaj ‚Mozaik baštine Arhiva HNK/Ž'. Arhiv Hercegovačko-neretvanskog kantona javnosti je prezentiran dio svog bogatog kulturno-historijskog naslijeđa", objavljeno 3. 07. 2026, pregleda 31. (https://www.facebook.com/profile.php?id=61556322680337HYPERLINK "https://www.facebook.com/profile.php?id=61556322680337&locale=hr_HR#"&HYPERLINK "https://www.facebook.com/profile.php?id=61556322680337&locale=hr_HR#"locale=hr_HR#, (Pristupljeno 12. 08. 2026).

7.	Arhiv Srednjo-bosanskog kantona, Travnik	Donacije, posjete, sjećanja, zahvalnosti, informacije iz arhivske građe, i dr. [15]	7.324	(46 po objavi)
8.	Arhiv Unsko-sanskog kantona, Bihać	Izložbe, saradnja sa Vladom USK, saradnja sa registraturama, posjete učenika i dr.[16]	17.245	(14 po objavi)
9.	Arhiv Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Brčko	Izložbe, arhivska saradnja, posjete učenika, prijem arhivske građe, posjete arhivima, konferencije, Dan arhiva, informacije iz građe i dr.[17]	31.273	(8,8 po objavi)

Kada se sumiraju naznačeni brojčani pokazatelji (broj objava i broj pregleda) dolazi se do sljedećih podataka: devet bh. arhiva je na Facebooku imalo ukupno 335 objava, odnosno 11.086 pregleda (u prosjeku 33 pregleda po objavi). Značajno najveći broj objava (130) i pregleda (7.200, u prosjeku 55,4 po objavi) imao je Historijski arhiv Sarajevo, a slijede ga kantonalni arhivi u Mostaru (28 objava sa 1.064 pregleda – 38 po objavi) i Tuzli (47 objava sa 1.062 pregleda - 22, 6 po objavi). Najmanji broj objava imali su kantonalni arhivi u Travniku (svega 7) i Bihaću (svega 17). Ovdje treba naznačiti činjenice da broj objava isključivo zavisi od samoga arhiva: od sadržaja i dinamike njegovog rada, (ne)postojanja planskog pristupa korištenju društvenih mreža u promotivne i informativne svrhe, za konekciju sa širom javnošću, za raspravu o važnim stručnim pitanjima i slično. Jedan od mogućih uzroka neadekvatnog korištenja društvenih mreža (u našem slučaju Fasebooka), može biti i u sporoj kadrovskoj transformaciji arhiva od tradicio-

[15] Izdvajamo dvije objave ovog arhiva i to: „Od danas smo bogatiji za još jedno potpuno novo vozilo", objava 26. 01. 2026, pregleda 57. (https://www.facebook.com/kantonalniarhiv.travnik/?locale=hr_HR, 12. 08. 2026); "Kantonalni arhiv Travnik posjetio je ministar obrazovanja, znanosti, mladih, kulture i sporta Kantona Središnja Bosna, gospodin Bojan Domić. Tokom sastanka poseban akcenat je stavljen na realizaciju zajedničkih projekata za koje je postignut dogovor o njihovoj provedbi u narednom periodu. Ova posjeta potvrđuje opredijeljenost za jačanje suradnje i daljnji razvoj Kantonalnog arhiva Travnik na dobrobit kulture i historijske baštine Kantona Središnja Bosna", objava 10. 07. 2026, pregleda 54. (https://www.facebook.com/kantonalniarhiv.travnik/?locale=hr_HR, 12. 08. 2026).

[16] Iz objava izdvajamo: „Povodom obilježavanja Dana Arhiva Unsko-sanskog kantona, organizovana je panel diskusija na temu: „Rad sa registraturama i saradnja registratura sa Arhivom – izazovi i perspektive", objava 16. 04. 2026, pregleda 17. (https://www.facebook.com/arhiv.usk/?locale=hr_HR, pristupljeno, 12. 08. 2026); "Jučer 04. 06. 2026. godine direktorica JU Arhiv USK prof. Rejhana Saračević boravila je u Sarajevu gdje je u Federalnom ministarstvu kulture i sporta potpisala Ugovor o dodjeli sredstava iz Proračuna Federacije BiH za 2026. godinu. Iz ovih sredstava JU Arhiv USK izvršit će realizaciju projekta „Umrežavanje i nabavka servera u Arhivu USK", potrebnih za rad Arhiva, skeniranje i pohranjivanje bitne arhivske građe, radi njenog daljeg čuvanja", objava 5. 06. 2026, pregleda 55. (https://www.facebook.com/arhiv.usk/?locale=hr_HR, pristupljeno, 12. 08. 2026).

[17] Izdvajamo tri objave: „Predstavnici arhivstičkih društava Mađarske, Srbije i Bosne i Hercegovine na prijemu kod gradonačelnika, objava 5. 02. 2026, pregleda 12. (https://www.facebook.com/ARHIVistickoudruzenjeBRCKO/ pregledano, 12. 08. 2026); U organizaciji Službe za arhiv Odjeljenja za javni registar Vlade Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, tokom 4. i 5. februara 2026. godine, realiziran je bogat i sadržajan dvodnevni program povodom otvaranja izložbe „Brčko u mađarskim arhivima (1422–1937)", koji je Brčko još jednom pozicionirao kao važno mjesto susreta arhivske struke, historije i međunarodne saradnje", objava 6. 02. 2026, pregleda 27. (https://www.facebook.com/ARHIVistickoudruzenjeBRCKO/ pregledano, 12. 08. 2026); "Predstavnici Službe za arhiv Brčko distrikta BiH, Slaviša Ćurić i Esaf Lević učestvovali su na Međunarodnoj konferenciji „Problemi klasičnog i elektronskog arhiviranja", koja je održana u Radencima (Republika Slovenija) od 20-22. maja 2026. godine u organizaciji Pokrajinskog arhiva Maribor", objava 4. 06. 2026, pregleda 9. (https://www.facebook.com/ARHIVistickoudruzenjeBRCKO/ pregledano, 12. 08. 2026).

nalnih prema novim (informatičkim) oblicima komuniciranja. Međutim, šta god da je od naprijed naznačenog u pitanju, nameće se jasna konstatacija da arhivi (sa izvjesnim izuzećem Historijskog arhiva Sarajevo) nedovoljno shvataju značaj društvenih mreža za afirmaciju i promociju svoga rada, za prezentaciju značaja i vrijednosti arhivske građe kojom raspolažu, odnosno za popularizaciju arhivske djelatnosti u cjelini.

Analizom sadržaja samih objava evidentno je da većina arhiva objavljuje informacije o arhivskim izložbama (sopstvenim ili onima iz drugih arhiva), o obilježavanju dana svoga arhiva i Dana arhiva, o posjetama zvaničnika iz zemlje i inozemstva, o grupnim posjetama učenika osnovnih i srednjih škola a vrlo malo i studenata univerziteta, o posjeti predstavnika arhiva drugim arhivima i naučnim konferencijama, o godišnjicama poznatih ličnosti iz svijeta znanosti, kulture i politike, o promocijama knjiga, o donacijama arhivalija od strane poznatih ličnosti (ratna građa i dr.) itd. Brojnost objava ovih sadržaja je različita među arhivima: veoma je mali broj arhiva u kojima je objavljena većina naznačenih sadržaja, a znatno je veći broj onih koji su objavili samo neke od njih. Razumljivo, pored nekih od naznačenih zajedničkih sadržaja u objavama arhiva, postoji i jedan broj objava koje se odnose na sadržaje koji su osobeni za određene arhive: npr. Arhiv BiH objavljuje sadržaje o posjeti Arhivu, u povodu Dana arhiva, predstavnika inozemnih ambasada, vjerskih zajednica i drugih nosilaca visokih funkcija u vrhu državnih struktura vlasti; Arhiv RS obavještava o održavanju ustaljenog godišnjeg seminara za registrature; Arhiv FBiH obavještava o održavanju konferencije o arhivskoj, muzejskoj i drugoj ratnoj građi od značaja za kulturu sjećanja (u Potočarima kod Srebrenice), o godišnjici genocida nad Bošnjacima Srebrenice i dr.; Historijski arhiv Sarajevo donosi više objava iz historije starog Sarajeva, iz vremena opsade Sarajeva, o XIV olimpijskim igrama održanim u Sarajevu 1984. dr.; Arhiv HNK iz Mostara donosi objave sa sadržajima po kojima se prepoznaje sam grad Mostar: fotose spomenika kulture, o godišnjicama smrti tri velikana grada i dr.; Arhiv TK obavještava o konferenciji Global Archiving and Museology Conference (Potočari, 5. i 6. 02. 2026), o saradnji sa Državnim arhivom Osijeka i dr.; Arhiv SBK Travnik objavljuje vijesti o donaciji prigodnog vozila za potrebe Arhiva, o posjeti Arhivu zvaničnika Kantona i dr.; Arhiv USK Bihać donosi podatke o savjetovanju sa registraturama i dr.; Arhiv Brčko distrikta objavljuje podatke o preuzimanju arhivske građe iz registratura, objavljuje dokumente i fotografije iz prošlosti grada, o pruzi Brčko-Banovići, prisustvu svečanosti obilježavanja 100 godina Arhiva Vojvodine i dr.

Bez obzira o kojim je objavama riječ, zajedničkim za većinu arhiva ili osobenim za pojedine arhive, nezaobilazno je pitanje kvaliteta njihovog sadržaja. Najrelevantniji odgovor na ovo pitanje ogleda se u broju pregleda – pojedinačno za svaku objavu i zbirno za svaki arhiv, odnosno za sve arhive u državi: ukupno 335 objava, 11.086 pregleda - u prosjeku 33 pregleda po objavi. Više objava je imalo jednocifren broj pregleda, jedan broj do sto pregleda, dok je broj objava sa preko sto pregleda neznatan (najveći broj pregleda (542) imala je objava Historijskog arhiva Sarajevo od 15. 01. 1880. godine u vidu skeniranog isječka iz štampe o prodaji kuće Adem Age Mešića u Sarajevu). U stvari, većina objava je nedovoljno sadržajna i amaterski oblikovana. Naprimjer: kada se govori o arhivskim savjetovanjima i konferencijama, nema podataka o programima, učesnicima, ciljevima i zaključcima (očekivanjima), niti se doima mjesto i uloga takvog skupa u procesu (sistemu) edukacije arhivskih djelatnika u arhivima i registraturama. Slično se postupa i sa objavom o sastanku predstavnika eks jugoslovenskih arhiva u vezi sa sukcesijom arhivske građe (Arhiv BiH), koja je vrlo štura, bez ijedne riječi o toku i značaju toga procesa. Objave koje se odnose na sadržaje iz arhivske građe arhiva su, također, većinom vrlo uopštene, bez da se daju podaci kojima se pridaje značaj dokumentu, arhivskoj građi kao memoriji društva, temelju nacionalnog i državnog identiteta i sl. Površna (nestručna, amaterska) objava neće zaintrigirati nikoga, ni stručnjaka ni građanina laika. Drugim riječima: arhivi ne znaju da plasiraju i profitiraju (u smislu popularizacije) od stvarnih vrijednosti koje imaju u svojim fondovima i zbirkama, za razliku od npr. menadžmenta neke tvrtke, farmaceutske kompanije i sl., koji i nedovoljno provjerene vrijednosti plasiraju kao izuzetno značajne – i u tome uspijevaju. Ne zagovaramo propagandu, ona arhivima nije potrebna, već ukazujemo na potencijalne prednosti arhivskih vrijednosti koje se nedovoljno i neprofesionalno koriste za popularizaciju kulturnog naslijeđa koje svaki arhiv čuva. Dakle, kvalitet arhivskih objava na društvenim mrežama nije na razini mogućnosti i potreba, što potvrđuje neodgovarajuća zainteresiranost stručne i laičke javnosti koja se prepoznaje u malom broju pregleda.[18] Također je neophodno naznačiti da objave arhiva na društvenim mrežama, kako se iz više citiranih objava može i zaključiti, imaju političke konotacije različite vrste. Politička indoktrinacija arhiva je konstantan proces, interesi

[18] Zbog ograničene indeksiranosti i promjenjive dostupnosti sadržaja n)a Facebooku (i drugim društvenim mrežama), nije moguće tvrditi da su ovim prilogom obuhvaćene sve objave svih arhivskih ustanova u Bosni i Hercegovini u naznačenom vremenskom razdoblju. Za sveobuhvatnu znanstvenu analizu neophodna je dodatna provjera direktnih Facebook stranica arhivskih institucija, posebno objava koje nisu indeksirane u web-pretraživačima.

politike idu ispred struke, usmjeravaju je i oblikuju na različite načine, umjesto da se nihova djelatnost temelji na postulatima struke kojoj politika (oličena u interesima osnivača arhiva) omogućava da se realizira, razvija i unapređuje (Kožar, 2002).

ZAKLJUČAK

Većina arhiva u Bosni i Hercegovini koristi društvene mreže, među kojima je dominirajući Facebook. Pored toga svi arhivi koriste web stranice i mail adrese – što nije bilo predmetom interesiranja ovoga rada.

Arhivi prepoznaju značaj društvenih mreža u aktualnoj digitalnoj eri, kao sredstva za istovremeno dostavljanje informacija velikom broju korisnika. Međutim, bh. arhivi nemaju razrađenu strategiju objavljivanja na društvenim mrežama, ciljne grupe nisu jasno određene, tako da se objavljuju skoro identični sadržaji usmjereni prema stručnoj kao i oni prema široj javnosti. Najveći broj objava je jednosmjeran: obavijesti o sopstvenim aktivnostima, najava značajnih događaja i/ili obavijest o njima, promocije arhiva, direktora i malog broja arhivista, promocije knjiga i slično. Nedostaju objave kojima se otvaraju mogućnosti interakcije sa korisnicima, koja se prvenstveno treba zasnivati na sadržajima iz arhivske građe.

Za kvalitetno i intenzivno korištenje društvenih mreža i postizanje optimalnih rezultata, najvažnije je postojanje odgovarajuće strategije u svakom arhivu, a po mogućstvu na nivou arhivske djelatnosti Bosne i Hercegovine. Ovo moraju biti uhodane planske aktivnosti arhiva. Iz naprijed naznačene analize aktuelnog stanja, izvršene na osnovu pokazatelje za prvih sedam mjeseci 2026. godine, proizilazi potreba orjentacije prevashodno na sadržajima koji se zasnivaju na arhivskoj građi (stare fotografije, dokumenti na različitim podlogama, raritetni i značajni identitetski dokumenti i dr.). Iako Facebook može ostati dominirajuća korisnička mreža, arhivi se trebaju usmjeravati i ka drugim mrežama, prilagođavajući svoje objave njihovoj namjeni. Sve u svemu, iako skromni rezultati koje su bh. arhivi postigli u minulom vremenu, oni čine dobru osnovu za dalja unapređenja na ovom planu.

REFERENCE

Arhiv Bosne i Hercegovine. (n. d.-a). *Arhiv Bosne i Hercegovine* [Facebook page]. Facebook. Retrieved from https://www.facebook.com/p/Arhiv-Bosne-i-Hercegovine-100069332644479/ (accessed on 10. 8. 2026).

Arhiv Bosne i Hercegovine. (n. d.-b). *Početna stranica*. Retrieved from https://arhivbih.gov.ba/ (accessed on 13. 9. 2026).

Arhiv Federacije Bosne i Hercegovine. (n. d.). *Arhiv Federacije* [Facebook page]. Facebook. Retrieved from https://www.facebook.com/p/Arhiv-Federacije-100076480214774/ (accessed on 10. 8. 2026).

Arhiv Hercegovačko-neretvanskog kantona/županije. (n. d.). *Arhiv HNK/Ž* [Facebook page]. Facebook. Retrieved from https://www.facebook.com/profile.php?id=61556322680337 (accessed on 12. 8. 2026).

Arhiv Republike Srpske. (n. d.). *Arhiv Republike Srpske* [Facebook page]. Facebook. Retrieved from https://www.facebook.com/arhivrs/ (accessed on 11. 8. 2026).

Arhiv Tuzlanskog kantona. (9. 6. 2026). *Obilježavanje Međunarodnog dana arhiva postavkom izložbe „Biseri tuzlanske arhitekture“*. Retrieved from https://www.arhivtk.ba/?p=7865 (accessed on 13. 9. 2026).

Arhiv Tuzlanskog kantona. (n. d.-a). *Arhiv Tuzlanskog kantona* [Facebook page]. Facebook. Retrieved from https://www.facebook.com/arhivtk/ (accessed on 11. 8. 2026).

Arhiv Tuzlanskog kantona. (n. d.-b). *Novosti*. Retrieved from https://www.arhivtk.ba/?cat=1 (accessed on 13. 9. 2026).

Arhiv Unsko-sanskog kantona. (n. d.). *Arhiv USK* [Facebook page]. Facebook. Retrieved from https://www.facebook.com/arhiv.usk/ (accessed on 12. 8. 2026).

Arhivističko udruženje Brčko. (n. d.). *Arhivističko udruženje Brčko* [Facebook page]. Facebook. Retrieved from https://www.facebook.com/ARHIVistickoudruzenjeBRCKO/ (accessed on 12. 8. 2026).

Council of Europe. (13. 7. 2000). *Recommendation No. R (2000) 13 of the Committee of Ministers to member states on a European policy on access to archives*. Retrieved from https://rm.coe.int/16804cea4f (accessed on 3. 8. 2026).

Dimitrijević, M. (2025). Uloga društvenih mreža u popularizaciji arhivske delatnosti. *Arhivski pogledi*, 6, 109–123. Retrieved from https://arhivskipogledi.daztk.net/wp-content/uploads/2025/10/mirjana-dimitrijevic-ap6.pdf (accessed on 13. 9. 2026).

Europeana. (n. d.). *Discover Europe's digital cultural heritage*. Retrieved from https://www.europeana.eu/en (accessed on 6. 8. 2026).

Historijski arhiv Sarajevo. (2026a). *2026*. Retrieved from https://www.arhivsa.ba/wordpress/?m=2026 (accessed on 13. 9. 2026).

Historijski arhiv Sarajevo. (2026b). *March 2026*. Retrieved from https://www.arhivsa.ba/wordpress/?m=202603 (accessed on 13. 9. 2026).

Historijski arhiv Sarajevo. (n. d.). *Historijski arhiv Sarajevo* [Facebook page]. Facebook. Retrieved from https://www.facebook.com/HistorijskiArhivSarajevo/ (accessed on 10. 8. 2026).

Kantonalni arhiv Travnik. (n. d.). *Kantonalni arhiv Travnik* [Facebook page]. Facebook. Retrieved from https://www.facebook.com/kantonalniarhiv.travnik/ (accessed on 12. 8. 2026).

Kemp, S. (31. 1. 2024). *Digital 2024: 5 billion social media users*. We Are Social. Retrieved from https://wearesocial.com/uk/blog/2024/01/digital-2024-5-billion-social-media-users/ (accessed on 4. 8. 2026).

Kožar, A. (2002). The influence of political factors to the conditio of archival holdings. *Atlanti, 12*(1), 83–87.

Šehović, A. and Čekić, Dž. (2007). *Zbirka arhivskih propisa Bosne i Hercegovine 1947–2007*. Sarajevo: Arhiv Bosne i Hercegovine and JU Istorijski arhiv Sarajevo.

Zakon o arhivskoj građi i Arhivu Bosne i Hercegovine. (2001). *Službeni glasnik Bosne i Hercegovine*, br. 16/01.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o arhivskoj djelatnosti. (2021). *Službene novine Tuzlanskog kantona*, br. 11/21.

SUMMARY

The majority of archives in Bosnia and Herzegovina utilize social networks, among which Facebook predominates. In addition, all archives utilize websites and email addresses, which fell outside the scope of interest of this paper.

Archives recognize the importance of social networks in the current digital era as a means of simultaneously delivering information to a large number of users. However, archives in Bosnia and Herzegovina lack a fully developed strategy for social media publishing, and target audiences are not clearly defined, resulting in nearly identical content being directed toward both professional and general publics. The vast majority of posts are one-way: notices about internal activities, announcements and coverage of significant events, promotion of the archives, directors, and a small number of archivists, book launches, and similar content. There is a lack of posts that open opportunities for interaction with users, which should primarily be based on content derived from archival materials.

For high-quality and intensive use of social networks and the achievement of optimal results, the most critical factor is the existence of an appropriate strategy within each archive, and preferably at the level of the archival domain in Bosnia and Herzegovina. These must be routine, planned activities of the archives. From the analysis of the current state presented above, conducted on the basis of indicators for the first seven months of 2026, there arises a need to orient primarily toward content based on archival holdings (old photographs, documents on various media, rare and significant identity documents, etc.). Although Facebook may remain the dominant user network, archives should also direct their efforts toward other platforms, tailoring their posts to their specific purposes. All in all, despite the modest results achieved by archives in Bosnia and Herzegovina in the past period, they constitute a sound foundation for further improvements in this field.

Typology: 1.03 Short Scientific Article

Rebecca Hankins[1]

COMMUNITY ARCHIVES AND THE DIGITAL DIVIDE 2.0: WHO IS LEFT OUT OF TRUSTED DIGITAL REPOSITORIES AND HISTORICAL PRESERVATION CONVERSATIONS

Abstract

Purpose: *This article examines whose voices are missing from discussions of trusted digital archiving and argues that the digital divide has shifted from a question of who can access technology to a question of whose records survive. It focuses on community archives and on what professional archivists can do to support them.*

Method/approach: *The article combines a literature review on the digital divide and community archives with a mixed methods survey of professional archivists administered in 2016. Of 152 respondents, 139 had worked with community archives, 77 completed the survey, and respondents described 283 community archives.*

Results: *Processing was the most frequent request from community archives (61%), while preservation was the need professionals ranked highest (70%) yet only the sixth most requested. Nearly half of the community archives collected electronic records, but only 23% had a preservation or sustainability plan, 29% used collection management software and 16% had a grant writer. Three quarters of respondents said resources for supporting community archives were insufficient, and they wanted new resources to be free, accessible, written for a lay audience and focused on sustaining archives over time.*

Conclusions/findings: *Economic, technical and institutional barriers, reinforced by the positionality of those who set standards and funding priorities, exclude small, racialized, Indigenous, working-class, rural and LGBTQ+ communities from trusted digital preservation. Free plain language resources, dedicated funding and partnerships grounded in an ethics of care are proposed as steps toward a more inclusive record.*

Keywords: *digital divide, community archives, trusted digital preservation, ethics of care, professional archivists*

[1] Rebecca Hankins Professor, Texas A&M University, 4215 College Station, Texas 77843, USA, E-mail: Rebecca.Hankins@almamater.si.

ARHIVI SKUPNOSTI IN DIGITALNI RAZKORAK 2.0: KDO OSTAJA IZKLJUČEN IZ ZAUPANJA VREDNIH DIGITALNIH REPOZITORIJEV IN RAZPRAV O OHRANJANJU ZGODOVINSKE DEDIŠČINE

Izvleček

Namen: *Članek proučuje, čigavi glasovi so prezrti v razpravah o zaupanja vrednem digitalnem arhiviranju, in zagovarja stališče, da se je digitalni razkorak od vprašanja dostopa do tehnologije premaknil k vprašanju, čigavo gradivo se ohrani. Osredotoča se na arhive skupnosti in možnosti, kako jih lahko podprejo poklicni arhivisti.*

Metoda/pristop: *Članek združuje pregled literature o digitalnem razkoraku in arhivih skupnosti z anketo med poklicnimi arhivisti, izvedeno leta 2016, ki je vključevala kvantitativne in kvalitativne metode. Od 152 sodelujočih jih je 139 že sodelovalo z arhivi skupnosti, 77 jih je anketo izpolnilo v celoti, skupaj pa so opisali 283 arhivov skupnosti.*

Rezultati: *Arhivi skupnosti so najpogosteje zaprosili za pomoč pri strokovni obdelavi gradiva (61 %). Poklicni arhivisti so kot najpomembnejšo potrebo prepoznali ohranjanje gradiva (70 %), vendar je bilo to šele na šestem mestu med oblikami pomoči, za katere so zaprosili arhivi skupnosti. Skoraj polovica arhivov skupnosti je zbirala gradivo v elektronski obliki, vendar jih je le 23 % imelo načrt za ohranjanje gradiva ali dolgoročno vzdržnost delovanja, 29 % jih je uporabljalo programsko opremo za upravljanje zbirk, 16 % pa jih je imelo osebo za pripravo prijav na razpise za pridobivanje sredstev. Tri četrtine anketirancev so ocenile, da so viri za podporo arhivom skupnosti nezadostni. Želeli so si novih virov, ki bi bili brezplačni, dostopni, napisani za nestrokovno javnost in usmerjeni v dolgoročno delovanje arhivov.*

Sklepi/ugotovitve: *Ekonomske, tehnične in institucionalne ovire, ki jih dodatno utrjuje družbeni in institucionalni položaj tistih, ki določajo standarde in prednostne naloge financiranja. Iz zaupanja vrednega digitalnega ohranjanja izključujejo majhne, rasizirane, staroselske, delavske in podeželske skupnosti ter skupnosti LGBTQ+. Kot korake k ohranjanju arhivskega gradiva, ki bi celoviteje odražalo raznolikost družbe, članek predlaga brezplačna gradiva v*

jasnem in razumljivem jeziku, namenska finančna sredstva ter partnerstva, utemeljena na etiki skrbi.

Ključne besede: *digitalni razkorak, arhivi skupnosti, zaupanja vredno digitalno ohranjanje, etika skrbi, poklicni arhivisti*

ARCHIVI COMUNITARI E IL DIVARIO DIGITALE 2.0: CHI VIENE ESCLUSO DAI DEPOSITI DIGITALI AFFIDABILI E DAL DIBATTITO SULLA CONSERVAZIONE STORICA

Abstract

Scopo: *Questo articolo esamina quali voci manchino nelle discussioni sull'archiviazione digitale affidabile e sostiene che il divario digitale si sia spostato da una questione di chi possa accedere alla tecnologia a una questione di quali documenti sopravvivano. Si concentra sugli archivi comunitari e su ciò che gli archivisti professionisti possono fare per sostenerli.*

Metodo/approccio: *L'articolo combina una rassegna della letteratura sul divario digitale e sugli archivi comunitari con un'indagine condotta nel 2016 utilizzando metodi misti tra archivisti professionisti. Dei 152 intervistati, 139 avevano lavorato con archivi comunitari, 77 hanno completato il questionario e gli intervistati hanno descritto 283 archivi comunitari.*

Risultati: *l'elaborazione è stata la richiesta più frequente da parte degli archivi comunitari (61%), mentre la conservazione è stata l'esigenza che i professionisti hanno classificato al primo posto (70%), pur essendo solo al sesto posto tra le richieste più frequenti. Quasi la metà degli archivi comunitari raccoglieva documenti elettronici, ma solo il 23% disponeva di un piano di conservazione o di sostenibilità, il 29% utilizzava un software di gestione delle collezioni e il 16% si avvaleva di un responsabile per la redazione delle domande di sovvenzione. Tre quarti degli intervistati hanno affermato che le risorse a sostegno degli archivi comunitari erano insufficienti e hanno espresso il desiderio che le nuove risorse fossero gratuite, accessibili, redatte per un pubblico non specializzato e incentrate sulla sostenibilità degli archivi nel tempo.*

Conclusioni/risultati: *Barriere economiche, tecniche e istituzionali, rafforzate dalla posizione di chi stabilisce gli standard e le priorità di finanziamento, escludono le comunità piccole, razzializzate, indigene, della classe operaia, rurali e LGBTQ+ da una conservazione digitale affidabile. Risorse gratuite in linguaggio semplice, finanziamenti dedicati e partnership fondate su un'etica della cura sono proposti come passi verso una documentazione più inclusiva.*

Parole chiave: *divario digitale, archivi comunitari, conservazione digitale affidabile, etica della cura, archivisti professionisti*

1 INTRODUCTION

Professional archivists are often approached by community members who ask, in effect, "Our group has an archive, or would like to start one; can you help?" As government websites vanish, historical documents face digital decay and institutional memory disappears with each server migration, the answer to that question has never mattered more. Yet the discourse on trusted digital archiving remains dominated by well-funded institutions, while entire communities and their histories slip through the digital cracks. The digital divide, once focused on access to technology, has become a systematic exclusion from the infrastructure that determines whose stories survive (Van Dijk, 2020). If Digital Divide 1.0 was about who could get online, Digital Divide 2.0 is about whose lives, once online, are remembered and whose disappear.

This article examines the voices missing from these conversations and the economic, technological and institutional barriers that create a hierarchy of historical importance. It takes community archives as its focus and presents, for the first time, the results of a 2016 survey of professional archivists who work with them, originally designed by the author with Sonia Yaco and Kris Bronstad (Survey, 2016–22). Professional and community archives often work in parallel universes: their practices intersect, but their resources, networks and priorities rarely meet. The article also revisits the author's early work on digital library development, which argued that librarians could help bridge the digital divide, and her more recent experience of long-term, cross-professional collaboration in digital humanities.

2 THE TRADITIONAL DIGITAL DIVIDE REIMAGINED

The digital divide concept, first articulated in the 1990s, focused on disparities in access to computers and the internet (Norris, 2001). From the Communications Act of 1934 to the National Information Infrastructure initiative of 1994, United States policy encouraged the development of communication technology, supporting global information sharing and collaborations that improved digital services and collections (Library of Congress, 2001). By 2000, the U.S. Department of Commerce described the divide as "one of America's leading economic and civil rights issues" (Goldsborough, 2000, 46).

Libraries responded by reimagining their educational role. Resource-based learning held that lifelong learners "must be able to access, evaluate, organize, and present information from all the real-world sources existing in today's information society" (Breivik, 1998, 25), and it made collaboration between faculty and librarians essential (Breivik, 1998, 30). Saunders (1993) placed the emerging virtual library within librarianship's purpose of bringing people and recorded knowledge together, and anticipated strategies later adopted by digital libraries, including shared resources, collaborative projects and campus-wide infrastructure. These frameworks, however, assumed an institutional host. How communities without such hosts would preserve their own digital records was rarely asked.

In 2026 the divide operates on multiple levels. Basic access has improved dramatically, but meaningful participation in trusted digital archiving requires technical expertise, financial resources and institutional knowledge that remain concentrated among privileged groups (Hargittai, 2002). International efforts such as InterPARES Trust have developed standards that archival institutions can adopt across cultures and contexts (InterPARES Trust, 2016), yet they also expose the gap between international standard setting and grassroots practice.

3 COMMUNITY ARCHIVES AND THE ARCHIVAL PROFESSION

Community archives engage in "the (often) grassroots activities of creating, collecting, processing, curating, preserving, and making accessible collections related to a particular community or specified subject" (Flinn, 2007, 153). They have strategic connections within their communities, they allow communities to document their own history, and they rest on trust already built with the people they document. As Hedstrom (2014) observes, archives are mobilized "to discover and recover evidence that has been lost or denied to communities seeking memory" (p. 228). Such archives form in response to documentation gaps in traditional repositories, a lack of trust in established institutions and a desire to control how a community's history is preserved (Flinn, 2007; Flinn et al., 2009; Nestle, 1990), and some are created as an explicit strategy of social activism (Flinn et al., 2009).

Many are founded with no models, manuals or trained archivists to guide them. Scholars have urged the profession to lend assistance and to develop best prac-

tices for supporting groups that preserve their history outside institutional repositories (Caswell, 2014; Grimm & Noriega, 2013; Paschild, 2012). Stevens et al. (2010) describe a range of engagement, from lending expertise to learning from communities and forming partnerships that equalize power, while cautioning that help must not impose hegemonic values or dilute a community archive's autonomy. Case studies have identified sustainability (Wakimoto et al., 2013), the digital preservation of online communities (Oiarzabal, 2014), space, staffing, collection development and description as recurring challenges. Existing manuals such as Millar (2010) cover appraisal, access and preservation, but they are written primarily for professionals, and few studies have asked what community archives actually need.

4 METHODOLOGY

To address that gap, a mixed methods survey was administered through Qualtrics from April 27 to June 27, 2016. It targeted professional archivists who work with community archives or wish to support them. Professionals rather than community archivists were surveyed for pragmatic reasons: there was then no national network of community archives through which to reach them, while professional archivists could be reached through established channels and often serve community archives as advisers, founders, funders and grant writers. Because the boundary of "professional" is itself unclear, respondents who self-identified as professional archivists were included.

Invitations were sent to the Society of American Archivists (SAA) "Archives and Archivists" list and to the lists of its sections on archivists and archives of color, human rights, issues and advocacy, labor archives, Latin American and Caribbean cultural heritage, lesbian and gay archives, Native American archives and women's collections, and were shared through archives-related Twitter accounts. The Institutional Review Board of Texas A&M University approved the study, informed consent was obtained, and no personally identifiable information was recorded. The questionnaire, pretested on six people whose responses were discarded, had five sections: employment and archival involvement; characteristics of each community archive the respondent had worked with; time spent assisting community archives; respondents' views of community archives' needs and of

the resources required; and demographics. Closed questions were analyzed descriptively; for the three most important features of new resources, first, second and third choices were weighted at 60%, 30% and 10%. Open responses were read thematically.

Of 152 people who answered the employment questions, 139 (91.5%) had been involved with, advised or researched community archives, and 77 completed the survey. Questions were analyzed regardless of completion, so denominators vary. Because community archives are described through professionals' eyes, the findings represent professional perceptions rather than community archivists' own voices, which is the survey's principal limitation.

5 FINDINGS

5.1 RESPONDENTS AND THE COMMUNITY ARCHIVES THEY DESCRIBED

Of those answering employment questions, 42% worked at academic institutions, 19% at government agencies and 26% at nonprofit organizations. All 77 completing respondents held a master's degree, 10% held doctorates and about a quarter were certified archivists. Compared with the A*CENSUS of U.S. archivists (Walch et al., 2006), respondents were younger, more likely to be women and more ethnically diverse. Most lived in the United States, followed by Canada, with others in New Zealand, Australia, Italy and Austria. Forty-seven percent said working with community archives was part of their job, and about 60% had spent fewer than 50 hours assisting community archives in the previous six months.

Respondents described 283 community archives, 70% in the United States and 18% in Canada. Roughly equal numbers were independent (47%) or part of a larger organization (46%). They documented regional culture (30%), events, movements or topics (25.5%), shared cultural backgrounds such as LGBTQ+ or religious communities (24.8%), shared ethnic or racial backgrounds (19%), common interests (16%), political interests (11.6%) and diasporas or people displaced by war, oppression or disaster (6%), often in combination. Most collected print, photographs and ephemera, 65% collected audiovisual materials created by the community, and 48% collected electronic records.

5.2 INFRASTRUCTURE IN PLACE

Table 1 shows that more than half of the community archives had dedicated space and storage, staff or supplies, but far fewer had the policies, tools and plans on which trusted digital preservation depends.

Table 1: Infrastructure in place at the community archives described by respondents (n = 262)

Element in place	Share of archives
Dedicated space for archives	64%
Storage, staff and/or supplies	51%
Public access	49%
Finding aids, inventories or other discovery tools	46%
Accession policy documentation (e.g., deed of gift)	39%
Collection management software	29%
Preservation or sustainability plan	23%
Training procedures	18%
Grant writer	16%

Source: Author's survey (2016).

5.3 REQUESTED HELP AND PERCEIVED NEEDS

Community archives most often asked for help with processing (61%), followed by getting started, designing policy, discovery tools and storage, supplies or staffing (43% each). Preservation ranked only sixth among requests (37%), yet it was the need respondents themselves ranked most pressing (70%). Born-digital records show a similar gap: requested by 21% of archives, but identified as a pressing need by 52% of respondents (Table 2). Two respondents added that archivists must be equipped to build relationships before any other need can be addressed.

Table 2: Help requested by community archives compared with needs identified by respondents

Area	Requested (n = 283 archives)	Pressing need (n = 77 respondents)
Processing	61%	68%
Designing policy	43%	67%
Getting started	43%	57%
Preservation	37%	70%
Funding	31%	61%
Collection management software	24%	43%
Training	23%	56%
Born-digital records	21%	52%

Source: Author's survey (2016).

5.4 RESOURCES NEEDED

Seventy-five percent of respondents said there were not enough resources for archivists working with or advising community archives; another 10% said resources existed but were hard to find, and 9% said community archives were important, but career archivists were too overworked to help. Asked for the single most important feature of new resources, 49% chose "accessible and free." In the weighted ranking, accessible and free resources came first (35%), followed by a focus on maintaining archives over time (20%), writing for a lay audience (19%), guidance on getting started (13%) and step-by-step instruction (12%). Open responses were blunt: "resources behind paywalls do no good for community archives which generally have little to no funds," and because community archives "are generally run by people who do not have formal training," plain language is key. Another respondent described an archive that was "non-profit, all volunteer, and not archival trained" and could "barely afford materials, let alone expensive resources on how to run/maintain the archive."

6 THE EXCLUDED VOICES

The survey's community archives mirror the communities most at risk of digital erasure. Local historical societies, grassroots organizations, and Black, Hispanic and Indigenous communities hold irreplaceable documentation of neighborhood change and social movements, often on fragile media without adequate backup (Flinn, 2007). Official records already undercount many of these populations: the United States Census Bureau (2022) reported that the 2020 Census undercounted the Black, Hispanic and reservation-based American Indian and Alaska Native populations. Undocumented people may disappear from the record through removal or the need to go underground, and when volunteer archivists move on or servers fail, whole segments of experience vanish (Flinn et al., 2009).

Indigenous communities face challenges rooted in centuries of appropriation, and their materials require approaches that respect sovereignty and cultural protocols (Christen, 2011, 2015). SAA endorsed the Protocols for Native American Archival Materials (First Archivists Circle, 2007) in 2018, a turning point in cultural sensitivity, but the Protocols treat digital materials mainly in terms of access and say little about the authenticity and reliability central to trusted repositories.

Working-class family and labor archives sit in basements and attics, deemed less worthy of investment than elite collections (Sheffield, 2016). Rural communities contend with limited broadband, about 22% of them lacking high-speed internet (Federal Communications Commission, 2026), and only 76% of rural students have fixed broadband at home (National Center for Education Statistics, 2022). LGBTQ+ and religious minority communities, a quarter of the archives in the survey, maintain archives that remain fragile and underfunded (Caswell, 2014), while their organizing increasingly takes place on ephemeral social media platforms.

7 THE QUESTION OF POSITIONALITY

These exclusions are shaped by positionality: the social, cultural and institutional positions that determine whose voices are heard in archival decision making (Cook, 2013). Faculty, government archivists, executives and foundation officers bring their own assumptions about what is significant, feasible and worthy of investment (Dunbar, 2006), while community organizers, undocumented immigrants and formerly incarcerated people are rarely present where priorities are set. Those with lived experience of exclusion have the least influence over whose stories are preserved, while those with power often lack understanding of communities' needs and protocols (Bastian & Alexander, 2009). The gap in Table 2 between what community archives ask for and what professionals prioritize is one expression of this tension.

8 BARRIERS TO PARTICIPATION

8.1 ECONOMIC BARRIERS

Trusted digital archiving demands sustained investment in infrastructure, software, expertise and maintenance (Digital Preservation Coalition, 2015), and the long-term costs of migration, redundant copies and continued access typically exceed the cost of digitization several times over (Ross, 2012). For volunteer-run archives with little or no budget, these costs are prohibitive. With only 16% able to draw on a grant writer, and with many funders requiring existing capacity, partnerships or matching funds, community archives are caught in a cycle in which they cannot build the capacity needed to compete for the resources that would build it.

8.2 TECHNICAL COMPLEXITY

Format migration, metadata standards such as Dublin Core or PREMIS, checksums and redundant storage demand specialized training (Gilliland, 2014; Ross, 2012). The survey shows the consequence. Nearly half of the community archives collected electronic records, yet fewer than a quarter had a preservation plan and fewer than a third used collection management software. The low number of requests for help with born-digital records likely reflects not a lack of need but a lack of awareness, or of the vocabulary to name it. Because formats and software become obsolete quickly, the burden of learning is continuous and falls on volunteers who change frequently. Legal and ethical questions of copyright, privacy and Indigenous data sovereignty add further complexity.

8.3 INSTITUTIONAL BIAS AND REPRESENTATION

Institutions that dominate archival discourse prioritize materials aligned with their missions, so well-documented communities attract further resources while others remain invisible. Most respondents worked in academic or government settings, which shaped the support they could offer; the 9% who said career archivists are too overworked to help point to how rarely this work is resourced. The committees and boards that set standards and funding priorities seldom include representatives of marginalized communities (Gilliland, 2014), and even international projects can reproduce these gaps if their networks connect institutions rather than grassroots organizations.

9 THE STAKES OF EXCLUSION

When marginalized communities' archives disappear, it becomes easier to deny their contributions and erase evidence of injustice (Caswell, 2014). As transparency decreases and institutional archives face cuts, community preservation grows more important for democratic accountability (Jaeger & Bertot, 2010). Monitoring of federal websites has shown how quickly government information can disappear (Sunlight Foundation, 2017). When official channels fail, community archives are often the last line of defense against historical erasure.

10 TOWARD INCLUSIVE DIGITAL PRESERVATION: AN ETHICS OF CARE

The survey found no clear relationship between what a community archive documented and what it needed; at a basic level, needs were shared across very different archives. Most fall within traditional archival practice, which suggests that existing professional literature could be adapted rather than reinvented, provided it is freed from paywalls and specialist language. The survey points to concrete priorities. Community archives need free, discoverable resources written in plain language that cover processing, preservation and born-digital records, and that address sustaining an archive over time. One practical resource would be a checklist of policies and forms, including bylaws, accessioning, collection development, storage, print and digital donation protocols and deeds of gift, linked to templates. Videos, webinars and unconferences could supplement written guides. A clearinghouse could match community archives with archivists by subject or geography, and a professional body could keep resources current. Because funders favor collaborations between community and institutional partners, grants that pay professional archivists to build such resources with communities would be an effective use of public funds (Thorpe, 2019).

Partnerships, however, can easily become extractive, with the institution gaining collections, publications or grant credit while the community bears the labor. Nowviskie (2015) describes an ethics of care that fosters "an appreciation of context, interdependence, and vulnerability," and Muñoz (2012) urges librarians to "claim identities as researchers" rather than service providers. Both arguments apply to community archivists, who should be recognized as knowledge holders and intellectual partners. The author's own team of a digital librarian, archivist and two instructional faculty members (all faculty at the Texas A&M University) has sustained such a partnership since 2011, from a project on Alex Haley and Malcolm X materials to a tool for visualizing Black bibliographies that was name *Digital Black Bibliography* (Earhart, et.al., 2018). This project was in the forefront of a group of scholars, archivists, and librarians attempt to address important problems of representation and accuracy of the digital cultural record. It relies on a written public collaboration statement (DiBB, 2019), value statements, continual conversation and a flexible model of authorship that credits every participant.

For community archives, this means written agreements specifying who owns and controls records, how credit is shared and what happens if a partnership ends; shared or consortial infrastructure of the kind Saunders (1993) anticipated, so that communities gain storage and expertise without surrendering custody; and Lougee's (1998) principles of collaboration, sustainable architecture, durable collections and leveraging activity, measured by communities' continued control of their history. Finally, as one respondent insisted, archivists need training in relationship building, cultural competency and avoiding microaggressions, which graduate programs, archival educators and community groups can provide together.

11 CONCLUSION

The traditional digital divide has evolved into a preservation divide that threatens to produce a historical record dominated by those with resources and institutional power. The survey shows that professionals closest to community archives see the gaps in funding, policy and preservation clearly, and that their priorities do not always match those of the communities they serve. It also has a clear limitation: community archivists did not speak for themselves. Future research must listen to them directly, through ethnographic and participatory work, and include archival educators.

Digital preservation is not a neutral technical process but a political act that shapes whose stories survive. Resources alone cannot remove the power disparity between the profession and community groups, but they can help democratize knowledge long held inside professional walls. The question is not whether we can afford to include these voices, but whether we can afford to keep excluding them as shared history vanishes one server crash, one budget cut, one election cycle or one closing organization at a time.

REFERENCES

Bastian, J. A. & Alexander, B. (Eds.). (2009). *Community archives: The shaping of memory*. London: Facet Publishing.

Breivik, P. S. (1998). *Student learning in the information age*. Phoenix, AZ: Oryx Press.

Bronstad, L.K., Yaco, S. & Hankins, R. (2019) Parallel Universes: Community Archives and Professional Archivists (unpublished survey), 2019. Email permission from Yaco and Bronstad, 2026.

Caswell, M. (2014). Seeing yourself in history: Community archives and the fight against symbolic annihilation. *The Public Historian, 36*(4), 26-37. Retrieved from https://doi.org/10.1525/tph.2014.36.4.26 (accessed on 27.09.2026).

Christen, K. (2011). Opening archives: Respectful repatriation. *The American Archivist, 74*(1), 185-210.

Christen, K. (2015). Tribal archives, traditional knowledge, and local contexts: Why the "s" matters. *Journal of Western Archives, 6*(1), Article 3. Retrieved from https://digitalcommons.usu.edu/westernarchives/vol6/iss1/3 (accessed on 27.09.2026).

Cook, T. (2013). Evidence, memory, identity, and community: Four shifting archival paradigms. *Archival Science, 13*(2-3), 95-120. Retrieved from https://doi.org/10.1007/s10502-012-9180-7 (accessed on 27.09.2026).

Earhart, A., Hankins, R., Ives, M, & Potvin, S. (2018-2019). *Collaboration statement*. Retrieved from http://dhrace.net/DIBB/collaboration-statement/ (accessed on 27.09.2026).

Digital Preservation Coalition. (2015). *Digital preservation handbook* (2nd ed.). Retrieved from https://www.dpconline.org/handbook (accessed on 27.09.2026).

Dunbar, A. W. (2006). Introducing critical race theory to archival discourse: Getting the conversation started. *Archival Science, 6*(1), 109-129.

Federal Communications Commission. (2026). *National broadband map*. Retrieved from https://broadbandmap.fcc.gov (accessed on 27.09.2026).

First Archivists Circle. (2007). *Protocols for Native American archival materials*. Retrieved from https://www2.nau.edu/libnap-p/protocols.html (accessed on 27.09.2026).

Flinn, A. (2007). Community histories, community archives: Some opportunities and challenges. *Journal of the Society of Archivists, 28*(2), 151-176.

Flinn, A., Stevens, M. & Shepherd, E. (2009). Whose memories, whose archives? Independent community archives, autonomy and the mainstream. *Archival Science, 9*(1-2), 71-86.

Gilliland, A. J. (2014). *Conceptualizing 21st-century archives*. Chicago: Society of American Archivists.

Goldsborough, R. (2000). Bridging the digital divide. *Black Issues in Higher Education, 16*(27), 46.

Grimm, T. B. & Noriega, C. A. (2013). Documenting regional Latino arts and culture: Case studies for a collaborative, community-oriented approach. *The American Archivist, 76*(1), 95-112.

Hargittai, E. (2002). Second-level digital divide: Differences in people's online skills. *First Monday, 7*(4). Retrieved from https://doi.org/10.5210/fm.v7i4.942 (accessed on 27.09.2026).

Hedstrom, M. (2014). [Chapter title]. In D. Daniel & A. Levi (Eds.), *Identity palimpsests: Archiving ethnicity in the U.S. and Canada* (pp. [pages]). Sacramento, CA: Litwin Books.

InterPARES Trust. (2016). *Terminology database*. Retrieved from https://interparestrust.org/terminology (accessed on 27.09.2026).

Jaeger, P. T. & Bertot, J. C. (2010). Transparency and technological change: Ensuring equal and sustained public access to government information. *Government Information Quarterly, 27*(4), 371-376.

Library of Congress. (2001). *Digital library initiatives*. Retrieved from http://lcweb2.loc.gov/ammem/dli2/index.html (accessed on 27.09.2026).

Lougee, W. P. (1998). Building an institutional infrastructure: A prerequisite to scanning. In *School for scanning.* Andover, MA: Northeast Document Conservation Center.

Millar, L. (2010). *Archives: Principles and practices*. New York: Neal-Schuman.

Muñoz, T. (2012, August 19). *Digital humanities in the library isn't a service*. Retrieved from http://trevormunoz.com/notebook/2012/08/19/doing-dh-in-the-library.html (accessed on 27.09.2026).

National Center for Education Statistics. (2022). *Rural students' access to the internet*. Retrieved from https://nces.ed.gov/programs/coe/indicator/lfc/internet-access-students-rural (accessed on 27.09.2026).

Nestle, J. (1990). The will to remember: The Lesbian Herstory Archives of New York. *Feminist Review, 34*, 86-94.

Norris, P. (2001). *Digital divide: Civic engagement, information poverty, and the Internet worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.

Nowviskie, B. (2015, October 4). *On capacity and care*. Retrieved from http://nowviskie.org/2015/on-capacity-and-care/ (accessed on 27.09.2026).

Oiarzabal, P. J. (2014). Migrant memories in the ephemeral digital age: The case of the Basque institutional diaspora in North America. In D. Daniel & A. Levi (Eds.), *Identity palimpsests: Archiving ethnicity in the U.S. and Canada* (pp. [pages]). Sacramento, CA: Litwin Books.

Paschild, C. N. (2012). Community archives and the limitations of identity: Considering discursive impact on material needs. *The American Archivist, 75*(1), 125-142.

Ross, S. (2012). Digital preservation, archival science and methodological foundations for digital libraries. *New Review of Information Networking, 17*(1), 43-68.

Saunders, L. M. (Ed.). (1993). *The virtual library: Visions and realities*. Westport, CT: Meckler.

Sheffield, R. T. (2016). More than acid-free folders: Extending the concept of preservation to include the stewardship of unexplored histories. *Library Trends, 64*(3), 572-584.

Stevens, M., Flinn, A. & Shepherd, E. (2010). New frameworks for community engagement in the archive sector: From handing over to handing on. *International Journal of Heritage Studies, 16*(1-2), 59-76.

Sunlight Foundation. (2017). *Web integrity project: Tracking changes to federal websites*. Washington, DC: Sunlight Foundation.

Thorpe, K. (2019). Transformative praxis: Building spaces for Indigenous self-determination in libraries and archives. *In the Library with the Lead Pipe*. Retrieved from http://www.inthelibrarywiththeleadpipe.org/2019/transformative-praxis/ (accessed on 27.09.2026).

United States Census Bureau. (2022). *Census Bureau releases estimates of undercount and overcount in the 2020 Census*. Retrieved from https://www.census.gov/newsroom/press-releases/2022/2020-census-estimates-of-undercount-and-overcount.html (accessed on 27.09.2026).

Van Dijk, J. A. G. M. (2020). *The digital divide*. Cambridge: Polity Press.

Wakimoto, D. K., Hansen, D. G. & Bruce, C. (2013). The case of LLACE: Challenges, triumphs, and lessons of a community archives. *The American Archivist, 76*(2), 438-457.

Walch, V. I., Beaumont, N. K., Yakel, E., Bastian, J. A., Zimmelman, N., Davis, S. E. & Diffley, A. (2006). A*CENSUS (Archival census and education needs survey in the United States).* The American Archivist, 69*(2), 291-419.

SUMMARY

This article argues that the digital divide, first understood in the 1990s as unequal access to computers and the internet, has become a divide in who participates in, and benefits from, trusted digital archiving. If the first digital divide concerned who could get online, the second concerns whose lives, once recorded digitally, will be remembered. The discourse on trusted digital preservation remains dominated by well-funded institutions, while small organizations and marginalized communities are largely absent. The article focuses on community archives, the grassroots initiatives through which communities collect and preserve their own histories, and on the relationship between these archives and the archival profession, which often operate in parallel with little contact.

Historically, federal policy encouraged technological development, and by 2000 the digital divide was described as a leading economic and civil rights issue. Libraries responded with resource-based learning and early digital library models built on collaboration and shared infrastructure, but these models assumed an institutional host. The literature on community archives shows that such archives arise from gaps in traditional collections, distrust of institutions, a desire for control and social activism, and that many are founded without models or trained staff. Scholars have urged the profession to help, while warning against imposing institutional values.

The empirical core of the article is a mixed methods survey of professional archivists conducted in 2016 and approved by the Texas A&M University Institutional Review Board. Of 152 respondents, 139 had worked with community archives and 77 completed the survey; together they described 283 community archives, mostly in the United States and Canada, documenting regional culture, movements, cultural, ethnic and racial communities, and diasporas. Because professionals reported on community archives, the findings reflect professional perceptions, which is the study's main limitation.

The findings reveal both capacity and fragility. More than half of the archives had space and staff or supplies, but only 29% had collection management software, 23% a preservation plan and 16% a grant writer, even though 48% collected electronic records. Community archives most often requested help with processing, while respondents ranked preservation as the most pressing need, although it was only the sixth most frequent request. Seventy-five percent of respondents said resources were insufficient, and they wanted new resources to be free and accessible, focused on sustaining archives, and written for a lay audience.

The article connects these findings to the groups excluded from preservation conversations, including communities of color, Indigenous nations, working-class, rural and LGBTQ+ communities, and explains their exclusion through positionality and through economic, technical and institutional barriers. It concludes with recommendations: free plain language resources and checklists, a clearinghouse matching archives with archivists, dedicated grants for collaborative resource building, shared infrastructure that leaves custody with communities, and training for archivists in relationship building and cultural competency. Drawing on the ethics of care and on the author's decade-long collaboration among librarians, archivists and faculty, it argues that partnerships must credit all participants and respect community control. Future research must hear community archivists directly. Digital preservation is a political act, and the profession must decide whether it can afford to keep excluding these voices.

Typology: 1.04 Professional article

Miroslav Novak[1]

Nuša Kovačević Tojnko[2]

VSEŽIVLJENJSKO IN MODULARNO IZOBRAŽEVANJE ARHIVSKIH STROKOVNIH DELAVCEV

Izvleček

Namen: *Arhivski strokovni delavci v arhivskih ustanovah, dokumentalisti pri ustvarjalcih arhivskega gradiva in zaposleni pri ponudnikih storitev s področja arhivske dejavnosti se srečujejo z mnogimi arhivskimi strokovnimi izzivi in z njimi povezanimi arhivskimi strokovnimi odločitvami. V tej zvezi se postavlja vprašanje, ali so ti strokovno in operativno dovolj usposobljeni za odgovorno sprejemanje odločitev in za posredovanje arhivskih nasvetov v zvezi s celovitim upravljanjem z dokumentacijo v hitro razvijajočih se fizičnih, hibridnih ali elektronskih okoljih. Osnovni namen prispevka je ugotoviti, kakšne osnovne profile arhivskih strokovnih delavcev s kakšnimi znanji potrebujemo. Kako pridobiti in kako nadgrajevati arhivska strokovna znanja in za kakšen sistem izobraževanja naj si prizadevamo, da bodo rezultati arhivskega strokovnega dela etično neoporečni ter dolgoročno vzdržni in uporabni.*

Metoda / pristop: *Prispevek je zasnovan kot konceptualna in interdisciplinarna analiza. Temelji na narativni obravnavi arhivske strokovne literature, relevantnih predpisov in izbranih virov organizacijske ter pedagoške psihologije, dopolnjeni s strokovnimi izkušnjami pri izvajanju arhivskega izobraževanja in usposabljanja. Na tej podlagi je oblikovan predlog modularnega sistema vseživljenjskega izobraževanja. Njegove prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti so obravnavane z avtorsko kvalitativno analizo SWOT. Psihološki del opredeljuje predvidene pogoje za motivacijo, sodelovanje pri učenju in prenos znanja v prakso. Model v prispevku ni empirično preverjen.*

[1] izr. prof. dr. Miroslav Novak, arhivski svetnik, Univerza Alma Mater Europaea, Oddelek za arhivske znanosti, Slovenija; email: miroslav.novak@almamater.si; Pokrajinski arhiv Maribor, Slovenija; email: miroslav.novak@pokarh-mb.si.

[2] doc. dr. Nuša Kovačević Tojnko, Univerza Alma Mater Europaea, Katedra za psihologijo in psihoterapijo, Slovenija; email: nusa.kt@almamater.si, Ambulanta za duševno zdravje Pamina; email: nusa@pamina.si.

Rezultati: *Za potrebe celotnega cikla dokumentacije je razvit in predlagan model vseživljenjskega učenja strokovnih delavcev v arhivih, pri ustvarjalcih in pri ponudnikih storitev s področja arhivske dejavnosti. Model predvideva implementacijo rešitev obstoječe, klasične arhivske paradigme in njeno nadgradnjo v smeri hitro naraščajočih potreb po novih specialnih, multidisciplinarnih in interdisciplinarnih znanj. Njegov namen je, da v prvi vrsti formalizira sistem izobraževanja arhivskih strokovnih delavcev različnih profilov, ki bi omogočal na eni strani višjo stopnjo specializacij tako na dodiplomskem, kot tudi podiplomskem študiju, hkrati pa bi s sistemom mikrodokazil formalizirali mnoga operativna znanja in spretnosti, ki so potrebna v sodobni arhivski teoriji in praksi. S tem bi vzpostavili osnovo sistema vseživljenjskega učenja na področju arhivske dejavnosti. Psihološki del zasnove opredeljuje motivacijske, odnosne in organizacijske pogoje vključevanja v učenje ter predlaga spremljanje prenosa znanja v delovno prakso.*

Sklepi / ugotovitve*: V prispevku je predstavljena zasnova modularnega izobraževanja arhivskih strokovnih delavcev na operativni in na univerzitetni ravni. Njegovo izhodišče predstavlja študij arhivskih vsebin na vseh treh stopnjah, ki bi ga dopolnjevali sistem mikrodokazil in različne oblike neformalnega izobraževanja. Na ta način bi dobili fleksibilen in racionalen sistem izobraževanja arhivskih strokovnih delavcev in dokumentalistov z jasno opredeljenimi postopki zagotavljanja kakovosti in priznavanja učnih izidov, ki bi ga bilo mogoče hitro prilagajati potrebam stroke. Hkrati s tem pa bi lahko zagotavljali preglednost nad potrebnimi arhivskimi strokovnimi znanji v natančno določenih okoljih in s tem povezanim trgom delovne sile. Vse to ob zagotavljanju najvišjih možnih standardov formalnega izobraževanja ter s tem povezanih najsodobnejših virov novih znanj in spretnosti za potrebe sodobne arhivske teorije in prakse.*

Ključne besede: *vseživljenjsko učenje, formalno izobraževanje, zasnova modularnega študija, študij arhivskih znanosti, mikrodokazila, arhivska teorija in praksa, psihološki vidiki izobraževanja.*

LIFELONG AND MODULAR EDUCATION FOR ARCHIVAL PROFESSIONALS

Abstract

Purpose: *Archival professionals in archival institutions, records managers at organizations that create archival material, and employees of archival service providers face numerous professional challenges and the associated decision-making processes. This raises the question of whether they possess the professional and operational competence to make responsible decisions and provide expert advice on comprehensive records management within rapidly evolving physical, hybrid, or electronic environments. The primary aim of this paper is to determine the essential profiles and skill sets required for archival professionals. It addresses how to acquire and enhance professional archival expertise and what type of educational system should be pursued to ensure that the results of archival work are ethically sound, as well as sustainable and useful in the long term.*

Method / approach: *The paper presents a conceptual and interdisciplinary analysis based on a narrative examination of archival literature, relevant regulations, and selected sources from organizational and educational psychology, supplemented by professional experience in archival education and training. These sources inform a proposed modular lifelong education framework, which is examined through an author-developed qualitative SWOT analysis. The psychological component identifies proposed conditions supporting motivation, participation in learning, and the transfer of learning to practice. The framework has not been empirically tested.*

Results: *A conceptual framework for lifelong education is proposed for professionals working in archival institutions, records-creating organizations, and archival service providers. The framework connects degree programmes, shorter assessed learning opportunities leading to micro-credentials, and complementary non-formal learning. It aims to support professional specialization and the updating of knowledge across the records lifecycle. The psychological analysis identifies motivation, supportive learning relationships, and workplace conditions for applying acquired knowledge as important considerations in programme*

design. These are proposed features and implementation conditions, rather than demonstrated outcomes of an evaluated educational intervention.

Conclusions / findings: *This paper presents a framework for the modular education of archival professionals at both operational and university levels. It is grounded in a study of archival subjects across all three academic cycles, complemented by a system of micro-credentials and various forms of non-formal education. This approach could support a flexible and efficient education system for archival professionals and records managers, with clearly defined quality assurance and recognition procedures and the capacity to adapt to the profession's evolving needs. Simultaneously, it would ensure transparency regarding the specific professional competencies required in particular environments and the associated labor market. All of this would be achieved while upholding the highest standards of formal education and providing access to state-of-the-art resources for acquiring the knowledge and skills essential to modern archival theory and practice.*

Key words: *lifelong learning, formal education, modular study concept, archival science studies, micro-credentials, archival theory and practice, psychological aspects of education.*

FORMAZIONE PERMANENTE E MODULARE PER I PROFESSIONISTI DEL SETTORE ARCHIVISTICO

Obiettivo: *I professionisti che operano presso istituzioni archivistiche, i responsabili della gestione dei documenti presso le organizzazioni che producono materiale archivistico e i dipendenti dei fornitori di servizi archivistici si trovano ad affrontare numerose sfide professionali e i relativi processi decisionali. Ciò solleva la questione se essi possiedano le competenze professionali e operative necessarie per prendere decisioni responsabili e fornire consulenza specialistica in materia di gestione integrata dei documenti in contesti fisici, ibridi o elettronici in rapida evoluzione. L'obiettivo principale del presente articolo è quello di individuare i profili essenziali e le competenze richieste ai professionisti dell'archivistica. Esso affronta il tema di come acquisire e potenziare le competenze professionali in materia di archivistica e quale tipo di sistema formativo debba*

essere perseguito per garantire che i risultati del lavoro archivistico siano eticamente corretti, oltre che sostenibili e utili nel lungo termine.

Metodo / approccio: *Il documento presenta un'analisi concettuale e interdisciplinare basata su un esame narrativo della letteratura archivistica, delle normative pertinenti e di fonti selezionate dalla psicologia organizzativa ed educativa, integrata dall'esperienza professionale nell'ambito della formazione e dell'istruzione archivistica. Queste fonti sono alla base di un quadro modulare proposto per l'educazione permanente, che viene esaminato attraverso un'analisi SWOT qualitativa sviluppata dall'autore. La componente psicologica individua le condizioni proposte a sostegno della motivazione, della partecipazione all'apprendimento e del trasferimento delle conoscenze acquisite alla pratica. Il quadro di riferimento non è stato verificato empiricamente.*

Risultati: *Viene proposto un quadro concettuale per la formazione permanente rivolto ai professionisti che operano presso istituzioni archivistiche, organizzazioni produttrici di documenti e fornitori di servizi archivistici. Il quadro collega i corsi di laurea, le opportunità di apprendimento più brevi e valutate che portano al conseguimento di micro-credenziali e l'apprendimento non formale complementare. Esso mira a sostenere la specializzazione professionale e l'aggiornamento delle conoscenze lungo l'intero ciclo di vita dei documenti. L'analisi psicologica identifica la motivazione, le relazioni di apprendimento di sostegno e le condizioni sul posto di lavoro per l'applicazione delle conoscenze acquisite come considerazioni importanti nella progettazione dei programmi. Si tratta di caratteristiche e condizioni di attuazione proposte, piuttosto che di risultati dimostrati di un intervento formativo valutato.*

Conclusioni / risultati: *Il presente articolo presenta un quadro di riferimento per la formazione modulare dei professionisti dell'archivistica sia a livello operativo che universitario. Esso si basa su uno studio delle discipline archivistiche in tutti e tre i cicli accademici, integrato da un sistema di micro-credenziali e da varie forme di istruzione non formale. Questo approccio potrebbe sostenere un sistema formativo flessibile ed efficiente per i professionisti dell'archivistica e i responsabili della gestione dei documenti, con procedure di garanzia della qualità e di riconoscimento chiaramente definite e la capacità di adattarsi alle esigenze in continua evoluzione della professione. Allo stesso tempo, garantireb-*

be trasparenza riguardo alle competenze professionali specifiche richieste in determinati contesti e al relativo mercato del lavoro. Tutto ciò verrebbe realizzato mantenendo i più elevati standard di istruzione formale e fornendo accesso a risorse all'avanguardia per l'acquisizione delle conoscenze e delle competenze essenziali per la teoria e la pratica archivistica moderna.

Parole chiave: *apprendimento permanente, istruzione formale, concetto di studio modulare, studi di archivistica, micro-credenziali, teoria e pratica archivistica, aspetti psicologici dell'istruzione.*

1. UVOD

V sodobni arhivski teoriji in praksi zaznavamo velike spremembe na področju zahtev po novih arhivskih znanjih in spretnostih. V tem kontekstu je posebej izpostavljeno izobraževanja arhivskih strokovnih delavcev v javnih in drugih arhivskih organizacijah, pri ustvarjalcih arhivskega gradiva in ne nazadnje pri ponudnikih storitev s področja arhivske dejavnosti (Škoro Babić, 2017; Mustafina, 2022). Izhodišča, metode in postopki in s tem povezane zahteve po novih znanjih se manifestirajo skozi rezultate mnogih projektov, pa tudi skozi zahteve vsakdanjega arhivskega strokovnega dela ne samo v elektronskih ali hibridnih okoljih, ampak tudi v fizičnem okolju. Pojave opredeljujemo kot kazalnike nove paradigme sodobne arhivske teorije in praske na področju izobraževanja arhivskih strokovnih delavcev, ki se uresničuje tako na objektivno – teoretični, kot tudi subjektivno - praktični ravni in sicer v različnih smereh. Običajno v smeri interdisciplinarnih povezovanj[3], ki so po svoji vsebini vedno bolj kompleksne in multidisciplinarne[4], velikokrat pa tudi v smeri transdisciplinarnosti[5].

V arhivski teoriji in praksi se pogosto pojavljajo različna vprašanja, dileme in premisleki v zvezi s pričakovanji oz. zahtevanimi po teoretičnih in praktičnih znanjih oz. spretnostih v arhivih, pri ponudnikih storitev, pa tudi pri ustvarjalcih arhivskega in dokumentarnega gradiva (Klasinc, 1987; Toplak & Klasinc, 2012; Klasinc 2024). Razprave in zahteve po spremembah postajajo aktualne v primerih večjih nekonsistentnosti v arhivskih strokovnih procesih ali v arhivskih strokovnih produktih, pa tudi takrat, ko se uvajajo nove tehnologije, še posebej disruptivne, ki posredno ali neposredno vplivajo na teoretične in praktične vidike opravljanja arhivske dejavnosti. V tem kontekstu naj izpostavimo le nekatera pričakovanja oz. zahteve, ki posredno ali neposredno generirajo mnoge arhivske strokovne razprave in vplivajo na potrebe po novih vsebinah izobraževanj:

- vzajemnost in standardizacija meta- in para podatkovnih struktur v arhivskih informacijskih sistemih;

---

[3] Interdisciplinarnost ima različne pomene, vsem pa je skupno sinergično povezovanje med različnimi vedami, omogoča kvalitativen preskok v obravnavanju raziskovalnih vprašanj (Ožbot, M., 2011). To pomeni, da analizira, sintetizira in usklajuje povezave med disciplinami v usklajeno in koherentno celoto (Choi, B. C., & Pak, A. W. 2006).

[4] Multidisciplinarnost je oblika znanstvenega sodelovanja, ki vključujejo dve ali več predmetnih področij za reševanje raziskovalnega vprašanja ali raziskave predmeta (Multidisciplinary". 2026). Pri tem črpa znanja iz različnih disciplin, vendar ostaja znotraj njihovih meja (Choi, B. C., & Pak, A. W. 2006).

[5] Transdisciplinarnost združuje naravoslovne, družboslovne in zdravstvene vede v humanističnem kontekstu in presega njihove tradicionalne meje (Choi, B. C., & Pak, A. W. 2006).

- intenzivna implementacija rešitev na podlagi umetne inteligence in s tem povezane posledice glede upravljanja in uporabe arhivskega in dokumentarnega gradiva;
- interoperabilnost arhivskih vsebin tako na primarni, kot tudi na meta- in para podatkovni ravni;
- digitalizacija arhivskih strokovnih postopkov in uvajanje različnih sodobnih rešitev s področja upravljanja z dokumentacijo;
- naraščajoča količina arhivskega gradiva in s tem povezano vrednotenje njihovih ustvarjalcev, množice različnih relevantnih informacij in s tem povezanih tipov podatkov ter meta- in para podatkov;
- vedno kompleksnejše strukture arhivskih vsebin ustvarjalcev arhivskega gradiva;
- nova spoznanja na področju materialnega varovanja fizičnega, hibridnega in elektronskega arhivskega in dokumentarnega gradiva;
- nove zahteve na področju vrednotenja in dolgoročnega ohranjanja arhivskega gradiva in z njim povezanih meta in para podatkov;
- vedno večja pričakovanja uporabnikov glede ohranjenih in dostopnih arhivskih vsebin itd.

Nekateri kazalniki arhivskih strokovnih dejavnosti kažejo, da se arhivski strokovni delavci pri svojih strokovnih odločitvah praviloma zanašajo na obstoječa znanja in s tem na preizkušene metode arhivskega strokovnega dela. Na ta način uspešno rešujejo predvsem arhivska strokovna vprašanja, ki se nanašajo na fizično arhivsko gradivo. Strokovna in raziskovalna vprašanja v zvezi s hibridnim in elektronskim arhivskim gradivom in njihovimi konteksti pa ostajajo v veliki meri izven sistemskega raziskovalnega, pa tudi vsakodnevnega praktičnega fokusa arhivskih strokovnih delavcev.

Zahteve po specializacijah in po permanentnem izobraževanju na področju arhivske dejavnosti se v arhivski teoriji in praksi ne oblikujejo le znotraj upravljanja z elektronskim arhivskim gradivom ali oblikovanja arhivskih meta podatkovnih struktur, ampak tudi v drugih segmentih kot je npr.:

- na ravni razumevanja in dojemanja arhivskih vsebin,
- na ravni etike in pravičnosti, ki izhaja iz arhivskega gradiva;
- na področju arhivsko-pedagoških dejavnosti (prim.: Horvat, 2013),

- na področju komunikologije in managementa v arhivski dejavnosti,
- v segmentu uporabe statističnih metod v arhivih in arhivskih službah,
- pri implementaciji naprednih metodologij dela z arhivskim in dokumentarnim gradivom,
- pri metodologijah kompleksnega vrednotenja arhivskih entitet,
- na področju dela z različnimi ustvarjalci,
- na področju uporabe arhivskega gradiva in s tem povezanimi profili uporabnikov itd.

V arhivski teoriji in praksi se že skoraj tri desetletja uporablja arhivski strokovni termin »proaktivnost«[6]. To ni samo teoretično terminološka entiteta arhivske teorije in prakse, ampak predstavlja način razmišljanja in izvajanja arhivskih strokovnih del na področju arhivske dejavnosti. Izrazito prisoten je v segmentu zunanje službe, kjer predstavlja integralni del prizadevanj arhivov in arhivskih strokovnih delavcev, za uspešno dolgoročno hrambo in upravljanje dokumentarnega in arhivskega gradiva. Podatki o uspešnih prevzemih arhivskega gradiva[7] ponazarjajo obseg prevzemne dejavnosti, sami po sebi pa še ne omogočajo ocene razvitosti proaktivnega delovanja. Drugo pa je vprašanje proaktivnosti npr. na ravni metapodatkov ali v segmentu hibridnega ali elektronskega arhivskega gradiva. Izzivi uspešnega izvajanja proaktivnosti se kažejo tudi v segmentu centralizirano vodenih dokumentnih sistemov ustvarjalcev javnega arhivskega gradiva. V teh primerih zaznavamo pomanjkanje teoretičnih in praktičnih znanj in spretnosti upravljanja tovrstnega arhivskega gradiva, ne samo na strani ustvarjalcev arhivskega in dokumentarnega gradiva, ampak tudi na strani arhivskih strokovnih delavcev (Marosz, 2020).

Ob navedenem zaznavamo še drugi pomemben vidik proaktivnosti. Tega moremo opredeliti kot »sinhronizirana proaktivnost«. Z njim opredeljujemo zahteve,

---

6 S pojmom proaktivnost opredeljujemo ukrepanje, ki povzroča spremembe in ne smo odzivanje na spremembe, ko se že zgodijo (Proactive. 2026).

7 V Pokrajinskem arhivu Maribor v letu 2025 izvedli 75 postopkov prevzemov arhivskega gradiva v skupni količini 478 tm. Primerjajte: Nina, Gostenčnik, Poslovno poročilo Pokrajinskega arhiva Maribor za leto 2025, (2026). Leto prej je bilo izvedenih 65 prevzemov v skupnem obsegu 231,2 tm. Primerjajte: Nina, Gostenčnik, Poslovno poročilo Pokrajinskega arhiva Maribor za leto 2024, (2025). Leta 2023 je bilo izvedenih 41 prevzemov v skupnem obsegu 436,9 tm. Primerjajte: Nina, Gostenčnik, Poslovno poročilo Pokrajinskega arhiva Maribor za leto 2023, (2024). Leta 2022 je pa bilo 29 prevzemov v skupnem obsegu 406 tm. Primerjajte: Nina, Gostenčnik, Poslovno poročilo Pokrajinskega arhiva Maribor za leto 2022, (2023). Leta 2021 pa je bilo realiziranih 43 prevzemov v skupnem obsegu 291,9 tm arhivskega gradiva. Primerjajte: Nina, Gostenčnik, Poslovno poročilo Pokrajinskega arhiva Maribor za leto 2021, (2022). V obdobju od leta 2021 do 2025 je bilo v Pokrajinskem arhivu Maribor skupaj izvedenih 253 postopkov prevzemov arhivskega gradiva v skupni količini 1.844 tm.

da človeški viri, ki so vključeni v življenjski cikel (javnega) dokumentarnega in arhivskega gradiva delujejo orkestrirano. V praksi to pomeni, da vsak opravi svoje delo suvereno in skladno s standardi oz. dogovori. S tem racionalizirajo pričakovana in zahtevana dela na arhivskem in dokumentarnem gradivu skozi celote življenjski cikel dokumentacije, hkrati pa dosegajo dolgoročno racionalizacijo človeških virov za potrebe celovitega in doslednega upravljanja arhivskega gradiva ne glede na položaje v življenjskem ciklu dokumentacije.

Sinhronizirano proaktivnost je smiselno razvijati tako, da je gradivo že pri ustvarjalcu pripravljeno skladno z dogovorjenimi zahtevami prevzema, s čimer se zmanjšujejo nepotrebne naknadne dopolnitve in podvajanje dela. To pa ne pomeni, da je prehod iz sprejemnega informacijskega paketa (SIP) v arhivski informacijski paket (AIP) zgolj sprememba lokacije hrambe. V okviru OAIS vključuje preverjanje in oblikovanje AIP skladno z zahtevami arhiva, po potrebi tudi dopolnjevanje informacij ali pretvorbe, ob ohranjanju zahtevane vsebine in sledljivosti postopkov (CCSDS, 2024). V ta namen je treba zagotoviti ustrezne človeške vire, ki imajo potrebna arhivska strokovna znanja in spretnosti za izvajanje sinhronizirane proaktivnosti. To pa je mogoče uresničevati le v primeru, ko so vsebine, ki jih morajo vsi vključeni v življenjski cikel dokumentacije obvladovati, jasno opredeljene tako na ravni notranjih pravil, arhivskih strokovnih navodil, kot tudi na ravni učnih načrtov za izobraževanja arhivskih strokovnih delavcev v arhivskih ustanovah, za izobraževanja dokumentalistov pri ustvarjalcih arhivskega gradiva in za izobraževanja zaposlenih pri ponudnikih storitev s področja arhivske dejavnosti.

Na sodobne izzive izobraževanja na področju arhivske teorije in prakse pa je treba gledati še z zornega kota obstoječega fizičnega arhivskega gradiva. Arhivski strokovni delavci in dokumentalisti pri svojem delu potrebujejo tudi klasična arhivska strokovna znanja (Klasinc, 2013). Navedemo naj le:

- poznavanje in obvladovanje historičnih kontekstov,
- ohranjanje in upravljanje arhivskih vsebin v različnih pisavah in jezikih,
- upravljanje različnih nosilcev zapisov itd.

Vse to zahteva specializacije, ki si jih je mogoče pridobiti skozi daljše obdobje v natančno določenem arhivskem okolju. Formalizacija tovrstnih znanj in spretnosti pa predstavlja pomemben del izziva sodobnega arhivskega izobraževalnega

sistema. Drugi del tega izziva pa je zagotavljanje dejanske sprejetosti teh znanj v drugem, primerljivem, okolju.

Pri uspešnem uvajanju novih pristopov k upravljanju arhivskega gradiva je treba poleg tehnoloških in strokovnih zahtev upoštevati tudi psihološke in organizacijske dejavnike. Zaposleni lahko s svojim znanjem, izkušnjami in pripravljenostjo za sodelovanje pomembno podpirajo spremembe, njihovo vključevanje pa lahko omejujejo preobremenjenost, nejasna pričakovanja, nezadostna podpora ali doživljanje ogroženosti profesionalne identitete. Zato uspešnosti modularnega izobraževanja ni smiselno pojasnjevati zgolj z individualno motivacijo, temveč tudi s pogoji, v katerih se učenje in uporaba pridobljenega znanja dejansko odvijata (Scholkmann, 2021; Gagné et al., 2022).

Na podlagi zgoraj predstavljenih dejstev lahko povzamemo, da sodobne arhivske ustanove glede na gradivo, ki ga varujejo in hranijo potrebuje več profilov arhivskih strokovnih delavcev. Ti so praviloma specializirani za posamezna vsebinsko ali pojavno zaključena področja oz. celote arhivskega gradiva. Njihova specializacija temelji na opravljenem arhivskem strokovnem delu z arhivskim gradivom, za katerega so pristojni. Hkrati pa so vsi ti, praviloma različni profili v okviru ene arhivske ustanove, formalno poimenovani z istim strokovnim nazivom npr. »arhivist«. Njihova specialnost ni podrobno formalizirana in tudi ne posebej izpostavljena, razen v določenem delu pri poimenovanju ali v sistemizaciji posameznih delovnih mest. Prav tako niso posebej formalizirane zahteve po operativnih znanjih za posamezne profile arhivskih strokovnih delavcev.

Različne zahteve po novih znanjih na področju arhivske dejavnosti arhivi uresničujejo tudi skozi izvedbe mnogih tečajev, delavnic ali drugih oblik neformalnega izobraževanja. Ta so največkrat »ad hoc«, velikokrat brez osnovne formalizacije samega dogodka, na podlagi osebnega interesa, pogosto brez spodbud za dejansko implementacijo novih znanj v vsakdanje strokovno delo na področju upravljanja z dokumentacijo. Prav zato rezultate tovrstnih izobraževanj praviloma ocenjujemo kot »relativno zadovoljive« pa vse do »relativno nezadovoljive«. Do teh ocen pridemo, ko želimo preveriti rezultate izobraževanj skozi dosežke vsakdanjega arhivskega strokovnega dela. Na drugi strani pa so znani izredno dobri rezultati neformalnega učenja na področju arhivske dejavnosti, ko je motivacija po novih znanjih s področja arhivske dejavnosti visoka in obojestranska – na strani delavca

in delodajalca. Podobno velja za zaposlene na področju upravljanja z dokumentarnim gradivom pri ustvarjalcih ali pri ponudnikih storitev.

Osnovno vprašanje tega prispevka je, kakšen naj bo sistem celovitega izobraževanja arhivskih strokovnih delavcev za opravljanje njihovega poslanstva tako v javnih in drugih arhivskih organizacijah, kot tudi pri ustvarjalcih arhivskega gradiva ter pri ponudnikih storitev s področja arhivske dejavnosti? Kako tak sistem izobraževanja narediti dolgoročno atraktiven tako za zaposlene v arhivski dejavnosti in za delodajalce? Pri tem je treba upoštevati zahteve, da bo tak sistem dolgoročno vzdržen, celovit, hitro prilagodljiv in ustrezno formaliziran. Neposredni rezultati njegove implementacije pa bi morali biti dolgoročno uporabni v vsakdanjih arhivskih strokovnih okoljih, tako na strani strokovnih in drugih delavcev, kot tudi na strani arhivskih in drugih ustanov s področja upravljanja z dokumentacijo.

Z vidika psihološke in organizacijske zasnove se prispevek posebej osredotoča na vprašanje, pod katerimi pogoji lahko modularno izobraževanje podpira trajno vključevanje arhivskih strokovnih delavcev v učenje in prenos pridobljenega znanja v delovno prakso. Predmet obravnave zato ni model posamezne arhivske odločitve, temveč razvoj in vzdrževanje strokovnih kompetenc v sistemu vseživljenjskega izobraževanja.

2. FORMALIZIRAN SISTEM IZOBRAŽEVANJA V SLOVENSKI ARHIVSKI SLUŽBI

V Sloveniji se po obstoječi paradigmi izobraževanja arhivskih strokovnih delavcev ti oblikujejo v profile na podlagi splošno sprejetega zaključenega formalnega izobraževanja[8] in njihove nadgradnje v obliki neformalnega[9] in/ali priložnostnega[10] učenja, še posebej če so bila pridobljena na podlagi dela v arhivski ustanovi. V Sloveniji opredeljujemo formalno izobraževanje arhivskih vsebin:

---

8 Formalno učenje pomeni učenje, ki se izvaja v strukturiranem in organiziranem izobraževalnem okolju in praviloma vodi do dodelitve kvalifikacije, običajno v obliki spričevala ali diplome. Formalno učenje temelji na sistemu splošnega izobraževanja ki ga opredeljuje začetno, nadaljnje in terciarno poklicno in strokovno izobraževanje in usposabljanje ter visokošolsko izobraževanje (Muršak, str. 32).

9 Neformalno učenje oz. izobraževanje je z vidika učenca načrtno. Rezultati tega izobraževanja se lahko ovrednotijo in vodijo v potrjevanje (certifikacijo). Neformalno izobraževanje včasih označujemo tudi kot pol strukturirano učenje. Za razliko od formalnega izobraževanja to ne vodi do javnoveljavne (formalne) izobrazbe. Lahko je tudi izobraževanje, kjer vlogi učitelja in učenca nista jasno razmejeni oz. kjer se učenec uči sam. Neformalno izobraževanje ni nujno institucionalizirano, predvsem pa za razliko od formalnega izobraževanja ne daje spričevala ali diplome (Muršak, str. 66).

10 Priložnostno učenje pomeni učenje, ki je posledica vsakodnevnih aktivnosti in izkušenj ter ni organizirano ali strukturirano v smislu ciljev, časa ali podpore pri učenju; z vidika učečega se je to učenje lahko tudi nenamerno (Muršak, str. 89).

- na višjih in visokošolskih izobraževalnih ustanovah za potrebe posameznih študijskih smeri, ki jih izvajajo te ustanove (prim.: Novak, 2014) in
- v okviru izobraževanja slovenske javne arhivske službe za pridobivanje strokovnih nazivov posameznikov, ki opravljajo delo na področju varstva arhivskega gradiva (PSI, 2026).

2.1 ARHIVISTIČNE VSEBINE NA UNIVERZAH IN VIŠJEŠOLSKIH ZAVODIH

Na višjih in visokošolskih izobraževalnih ustanovah v Sloveniji lahko vsebine s področja arhivske teorije in prakse študenti študirajo na Univerzi Alma Mater Europaea v okviru dodiplomskega študija arhivistika, ki je bil akreditiran leta 2016 v skupnem obsegu 180 ECTS[11] (AMEU ARH, 2026). V okviru iste Univerze poteka študij na drugi stopnji, ki je bil akreditiran leta 2012 v skupnem obsegu 120 ECTS (AMEU ARH DOK, 2026). Doktorski študijski program pa je bil akreditiran leta 2019 v skupnem obsegu 180 ECTS (AMEU ARH ZN, 2026).

Na Univerzi v Ljubljani na Filozofski fakulteti je v okviru programa študija druge stopnje Zgodovine predviden predmet Arhivistika z raziskovalno metodologijo E v obsegu 5 ECTS (ARH-E, s.d.) ter predmet Arhivistika v praksi v obsegu 5 ECTS (ARH-P, s.d.).

Na Univerzi v Mariboru predavajo arhivistične vsebine na Filozofski fakulteti na oddelku za zgodovino v okviru dveh predmetov Arhivistika-starejša in Arhivistika-novejša v okviru študijskega programa 2. stopnje. Vsak predmet v obsegu 3 ECTS (FF UMB, s.d.).

Na Univerzi na Primorskem v Kopru so arhivistične vsebine prisotne v programu Arhivistika in praktikum zgodovinskih virov v okviru univerzitetnega študijskega programa zgodovine na 1. stopnji v obsegu 3 ECTS (FHS).

Na Univerzi v Novi Gorici je predviden predmet Arhivistika v programu prve stopnje Kulturna zgodovina v skupnem obsegu 4 ECTS (UNG, s.d.).

Predmet Dokumentiranje in arhiviranje v skupnem obsegu 2 ECTS pa je obvezen na dveh višjih strokovnih šolah in sicer v Šolskem centru Ljubljana, Višja stro-

[11] ECTS oz. European Credit Transfer and Accumulation System ali Evropski sistem prenašanja in zbiranja kreditnih točk zagotavlja večjo preglednost študijskih programov in tečajev. Kreditne točke predstavljajo učne rezultate na podlagi opredeljenih učnih dosežkov in povezane delovne obremenitve (ECTS). V 3. členu Zakonu o visokem šolstvu je kreditna točka opredeljena kot merska enota za vrednotenje dela, ki ga študent v povprečju opravi. Ena kreditna točka pomeni 25 do 30 ur obremenitve študenta, letna obremenitev študenta znaša 1.500 do 1.800 ur (ZViS-1).

kovna šola, Oblikovanje materialov (SCLJ, 2024) in na Višji strokovni šola za les in oblikovanje v Mariboru (VLSMB, 2026).

V zgoraj predstavljenih študijskih programih so arhivske vsebine vključene v posamezne predmete z manjšim kreditnim obsegom. Takšna umestitev se razlikuje od celovitega študijskega programa arhivistike, vendar iz samega števila kreditnih točk ni mogoče sklepati o dejansko doseženih kompetencah diplomantov. Za presojo potreb po dodatnem izobraževanju bi bilo treba primerjati učne izide, vsebine, oblike praktičnega dela in načine preverjanja znanja. Prehod iz različnih akreditiranih visokošolskih programov na študije s področja arhivske dejavnosti je v Sloveniji sistemsko urejen z Zakonom o visokem šolstvu (ZViS-1, 2025).

2.2 IZOBRAŽEVANJE ARHIVISTOV V OKVIRU SLOVENSKE JAVNE ARHIVSKE SLUŽBE

Praktično oziroma specialistično izobraževanje s področja arhivske dejavnost v okviru Slovenske javne arhivske službe temelji na Pravilniku o strokovnih izpitih in pridobivanju strokovnih nazivov na področju varstva arhivskega gradiva[12] (2017). V pravilniku je opredeljeno, da se na področju varstva arhivskega gradiva lahko pridobijo naslednji nazivi: arhivski tehnik, samostojni arhivski tehnik, arhivski sodelavec, višji arhivski sodelavec, arhivist, višji arhivist, arhivski svetovalec, arhivski svetnik (PSNNAG, 2017, 21. člen). Hkrati pa je v pravilniku opredeljeno tudi priznavanje izobrazbe, delovnih izkušanj, arhivskih strokovnih kompetenc itd., ki so bile pridobljene drugje. Sicer pa se vzajemno priznavanje poklicnih kvalifikacij državljanom držav članic Evropske unije, Evropskega gospodarskega prostora in Švicarske konfederacije za opravljanje dela arhivskega tehnika, arhivskega sodelavca in arhivista izvaja v skladu z zakonom, ki ureja priznavanje poklicnih kvalifikacij (PSNNAG, 28. člen). S tem je vsaj formalno odprta mobilnost arhivskih strokovnih delavcev v širšem evropskem prostoru.

Zgoraj opredeljeni strokovni nazivi s področja arhivske dejavnosti opredeljujejo stopnje in s tem deloma povezane zahteve po izobrazbi, ne pa tudi profile stro-

[12] Pravilnik ureja tudi organizacijo pripravništva in usposabljanja na področju varstva arhivskega gradiva, izpitni predmetnik in potek strokovnega izpita. Ta je pogoj za pridobitev strokovnega naziva na področju varstva arhivskega gradiva. Pravilnik določa tudi vrste in pogoje za pridobitev ter postopek pridobivanja strokovnih nazivov posameznikov, ki opravljajo delo na področju varstva arhivskega gradiva (PSNNAG, 1. člen).

kovnih delavcev, ki jih potrebujejo posamezne arhivske ustanove ali ustvarjalci arhivskega gradiva oz. ponudniki storitev s področja arhivske dejavnosti[13].

Nizka stopnja formaliziranih profilov arhivskih strokovnih delavcev, ki so bili razviti skozi čas, so na eni strani definirani s splošnim profilom npr. »arhivist« ali »arhivski tehnik« ali na drugi strani kot unikatni profili npr. »arhivist s področja uprave za natančno določeno zemljepisno območje«. Z višjo stopnjo formalizacij profilov bi bila omogočena višja stopnja fleksibilnosti in specializacije delovnih skupin po organizacijah. Glede na profile bi lahko za te skupine v naprej načrtovali kompleksne arhivske strokovne naloge sodobnega časa, ki bi jih izvajali lokalno ali na nacionalni ravni.

Drugi pomembni segment izobraževanja zaposlenih na področju arhivske dejavnosti pa so uslužbenci javnopravnih oseb, ki upravljajo dokumentarno gradivo in delavci ponudnikov storitev, ki opravljajo dela zajema, in hrambe gradiva ter spremljevalnih storitev. Veljavna slovenska zakonodaja določa, da morajo imeti ti najmanj srednjo izobrazbo in opravljen preizkus strokovne usposobljenosti pri pristojnem arhivu. Opravljen preizkus strokovne usposobljenosti velja za celotno območje Republike Slovenije (ZVDAGA, 39. člen). Sistem izobraževanja teh profilov pa je podrobneje urejen s Pravilnikom o strokovni usposobljenosti za delo z dokumentarnim gradivom (Uradni list RS, št. 66/16). S slednjim je določeno, da usposabljanje uslužbencev javnopravnih oseb, ki upravljajo dokumentarno gradivo in za delavci ponudnikov storitev izvajajo pristojni javni arhivi (PSUDDG, 2. člen), prav tako preverjajo preizkus njihove strokovne usposobljenosti (PSUDDG, 3. člen).

V pravilniku je določeno tudi obvezno dopolnjevanje in obnavljanje pridobljenega strokovnega znanja. To je izvedeno na način, da se to preverja na vsaka tri leta po opravljenem preizkusu strokovne usposobljenosti. Posamezniki se morajo tako udeleži vsaj enega strokovnega izobraževanja, ali jim pristojni arhiv izda potrdilo o izpolnjevanju te obveznosti na podlagi izvedenega sodelovanja na arhivskem strokovnem področju. V primeru, da pa tri leta ne izkažejo izpolnjevanja zahteve in ne pridobijo potrdila o dopolnilnem izobraževanju ali sodelovanju s pristojnim arhivom, morajo v roku enega leta od ugotovljenega stanja ponovno opraviti preizkus strokovne usposobljenosti (PSUDDG, 10. člen).

[13] Profil poklica je opis del in funkcij, ki so značilne za določen poklic z ustreznimi opisi znanja, spretnosti in kompetenc (Muršak, 91).

Na podlagi določb zgornjega pravilnika lahko ugotovimo, da ima obstoječ sistem usposabljanja uslužbencev javnopravnih oseb, ki upravljajo dokumentarno gradivo in delavcev pri ponudnikih storitev, vgrajen dober namen po permanentnem arhivskem strokovnem izobraževanju. Kljub temu v praksi zaznavamo pomanjkljivosti, ki se kažejo kot:

- relativno nizka stopnja pridobivanja ciljanega znanja in spretnosti za potrebe reševanja praktičnih arhivskih strokovnih izzivov. S tem je vprašljiva tudi operativnost sinhronizirane proaktivnosti. Zdi se, da se pogosto opravljajo izpiti, oz. zbirajo udeležbe na izobraževanjih le za to, da se zadovolji zahtevam pravilnika.
- Ponovno opravljanje preizkusa je predvideno, kadar posameznik ne izkaže izpolnjevanja obveznosti dopolnjevanja in obnavljanja znanja oziroma ne pridobi ustreznega potrdila. V tem primeru ga mora opraviti v enem letu od ugotovljenega stanja. Odprto pa ostaja vprašanje, v kolikšni meri takšna ureditev spodbuja ciljno usmerjeno pridobivanje novih znanj za konkretne delovne naloge.

Ob zahtevah po izobraževanju uslužbencev javnopravnih oseb, ki upravljajo dokumentarno gradivo in delavcev pri ponudnikih storitev s področja arhivske dejavnosti sta vzpostavljene tudi različne neformalne oblike izobraževanja kot so strokovne delavnice, posvetovanja ali strokovne konference. Udeleženci na njih praviloma dobijo potrdila o udeležbi, ki pa imajo največkrat le dokumentarno vrednost glede udeležbe, in ne tudi glede pridobljenih strokovnih znanj ali kompetenc. To pa predstavlja velik izziv v luči sodobnih evropskih in tudi slovenskih smernic na področju vseživljenjskega učenja.

3. SISTEM MIKRODOKAZIL

Od leta 2025 je v Sloveniji formalno vzpostavljen sistem mikrodokazil. Tega ureja Zakon o visokem šolstvu (ZViS-1, 2025). Mikrodokazila (angl. *micro-credentials*) so javno veljavni uradni zapisi učnih izidov, ki jih posameznik pridobi z uspešno zaključenim krajšim izobraževanjem ali usposabljanjem, ovrednotenimi po Evropskem sistemu prenašanja in zbiranja kreditnih točk (ZViS-1, 2025, 3. člen). Omogočajo ciljno usmerjeno, prožno pridobivanje znanja, spretnosti in kompetenc za odzivanje na nove in nastajajoče potrebe v družbi in na trgu dela ter posameznikom omogočajo, da zapolnijo vrzeli v spretnostih, ki jih potrebujejo za uspeh v okolju, ki se hitro spreminja, vendar ne nadomeščajo tradicionalnih

kvalifikacij. Po potrebi lahko dopolnjujejo obstoječe kvalifikacije in prinesejo dodano vrednost, ne da bi spodkopavala temeljno načelo študijskega programa v začetnem izobraževanju in usposabljanju (Council of the European Union, 2022).

Mikrodokazila imajo svoje značilnosti. Izpostavimo naj le:

- programi za mikrodokazila trajajo krajši čas in prinašajo manjše število kreditnih točk (ECTS) od 1 do 9.
- Mikrodokazila temeljijo na programih, ki so podvrženi strogim sistemom zagotavljanja kakovosti na izobraževalnih ustanovah.
- Mikrodokazila so trajna last kandidata in se prenašajo med institucijami ali pa se zlagajo oziroma združujejo v večje celote. Njihovo priznavanje in združevanje je odvisno od postokov pristojnih institucij in ne ustvarja samodejne pravice do kvalifikacije ali diplome.
- Programi oz. izobraževanje za pridobitev mikrodokazil lahko poteka v prostorih izvajalca, na daljavo ali kombinirano; delo na daljavo je lahko sinhrono in/ali asinhrono.
- Omogočajo hitro zapolnjevanje vrzeli v znanju, lažji karierni preskok, prilagajanje lastnemu urniku ter uradno potrditev specifičnih strokovnih ali trajnostnih veščin.
- So agilno orodje za delodajalce, saj omogočajo hitro usposabljanje zaposlenih v hitro spreminjajočih se industrijah ter nižajo stroške izobraževanja v primerjavi s celotnimi študijskimi programi (O krajših izobraževanjih, 2026).

Za področje arhivske teorije in prakse so mikrodokazila zelo zanimiva komplementarna rešitev obstoječega sistema izobraževanja arhivskih strokovnih delavcev. Omogočajo formaliziran sistem pridobivanja novih znanj spretnosti, ki je skladen s sodobnimi evropskimi in slovenskimi smernicami na področju vseživljenjskega učenja. V okviru ZViS-1 sta takšna izobraževanja bistvena potrditev vsebine pri pristojenm senatu in zagotavljanje kakovosti na visokošolskem zavodu, ki mokrodokazilo podeli (ZViS, 45. člen).

4. MODULARNI SISTEM IZOBRAŽEVANJA VSEBIN S PODROČJA ARHIVSKE DEJAVNOSTI

Modularno izobraževanje za potrebe arhivske dejavnosti temelji na obstoječih akreditiranih študijskih programih in na vseživljenjskem sistemu dodatnih iz-

obraževanj. Sistem ni namenjen samo arhivskim strokovnim delavcem, ampak tudi uslužbenci javnopravnih oseb, ki upravljajo dokumentarno gradivo ter delavcem pri ponudnikih storitev s področja arhivske dejavnosti in nenazadnje tudi uporabnikom arhivskega gradiva.

S sistemom modularnega izobraževanja bi zaposleni na področju arhivske dejavnosti pridobivali tista dodatna formalizirana znanja in spretnosti v obsegu, kot bi jih potrebovali glede na naloge, ki bi jih morali izvajati znotraj arhivskih strokovnih procesov v celotnem življenjskem ciklu dokumentov. Vsekakor pa bi se zaposleni na področju arhivske dejavnosti lahko na ta način jasneje profilirali v svojih delovnih okoljih, hkrati pa bi delodajalci lahko bolj sistematično in načrtno upravljali s človeškimi viri, ki so jih na razpolago za potrebe upravljanja dokumentacije.

4.1 IZHODIŠČA MODULARNEGA SISTEMA IZOBRAŽEVANJA NA PODROČJU ARHIVSKE DEJAVNOSTI

Predlagani "modularni pristop" temelji na naslednjih izhodiščih:

- Ob delujočem sistemu diplomskega ali podiplomskega izobraževanja na področju arhivske dejavnosti, kjer so viri znanj predvsem na posameznih oddelkih, ki izvajajo obstoječe študijske procese, vključiti še druge vire znanj predvsem iz drugih komplementarnih oddelkov znotraj Univerz ali višje in visokošolskih zavodov ter vire znanj iz drugih Univerz ali višje in visokošolskih zavodov. To v sistemu pomeni upoštevanje načela relevantnih virov novih znanj.
- Specializacija študija predvsem v višjih letnikih študijskega procesa na prvi in drugi stopnji. Končni rezultat tega študija bi bili specialisti za posamezna področja s širokim razumevanjem arhivskih strokovnih problemov in s tem povezanih rešitev. To stališče v sistemu pomeni upoštevanje načela specializacije študijskih procesov.
- Akreditirani predmeti, ki bi jih poučevali na Univerzah ali višje in visokošolskih zavodih naj bi bili predvsem teoretično orientirani na:
  - nacionalno in mednarodno raven arhivskih strokovnih aktivnosti,
  - na metodologijo arhivskega strokovnega dela vključno z logiko, statistiko itd.,
  - standardizacijo na področju fizičnega in elektronskega gradiva
  - teorijo digitalizacije arhivskih strokovnih postopkov itd.
  - arhivske prakse pa le toliko, da bi ta podpirala teoretična spoznanja itd.

To v sistemu pomeni upoštevanje načela komplementarnosti in sorazmernosti med arhivsko teorijo in prakso.

- Za pridobivanje osrednjih praktičnih spretnosti in s tem povezanih znanj, pa je treba uveljaviti sistem mikro dokazil, ki bi jih kandidati pridobivali tako znotraj Univerz ali višje in visokošolskih zavodov pa vse do kompetentnih zunanjih virov znanj, ki so opredeljeni kot učne baze s področja arhivske dejavnosti. To v sistemu pomeni upoštevanje načela inkluzivnosti in prehodnosti študentov med programi.
- Intenzivnejša navezava Univerz ali višje in visokošolskih zavodov z nacionalno arhivsko službo, kot tudi z drugimi nacionalnimi in nadnacionalnimi arhivskimi službami, ki bi izpolnjevale pogoje učnih baz. To v sistemu upošteva načelo kooperativnosti izvajanja izobraževalnih procesov.

4.2 PROFILI STROKOVNIH DELAVCEV NA PODROČJU ARHIVSKE DEJAVNOSTI

Arhivske strokovne profile opredeljuje na eni strani obseg in količina ohranjenega arhivskega gradiva v arhivskih ustanovah, na drugi strani pa zahteve in potrebe po ohranjanju arhivskega in tudi dokumentarnega gradiva, ki nastaja v fizičnih, hibridnih ali elektronskih okoljih pri ustvarjalcih, in bo tega treba prevzeti v pristojne arhivske ustanove. Osnovne zakonitosti profilov, ki jih potrebujejo posamezni arhivi, lahko predvidevamo na podlagi izvedenih agregacij na ravni arhivskih fondov in zbirk. Na tej osnovi lahko teoretično definiramo naslednje profile za upravljanje fizičnega arhivskega gradiva:

- Arhivist za starejše gradivo
- Arhivist za gradivo s področja društev
- Arhivist za gradivo s področja gospodarstva
- Arhivist za gradivo s področja javne in državne uprave
- Arhivist za gradivo s področja kulture
- Arhivist za gradivo s področja pravosodja
- Arhivist za gradivo s področja sociale in socialnega varstva
- Arhivist za gradivo s področja šolstva in izobraževanja
- Arhivist za gradivo s področja vojaštva ter zaščite in reševanja
- Arhivist za gradivo s področja zdravstva itd.

Dodatni strokovni profili na področju arhivske dejavnosti pa so še:

- Bibliotekar v arhivu
- Konservator restavrator fizičnega arhivskega gradiva itd.
- Arhivist informatik
- Arhivist pedagog itd.

Za potrebe upravljanja elektronskega in hibridnega arhivskega gradiva pa se v novejšem času pojavljajo zahteve in potrebe po dodatnih profilih ali vsaj po kompetenčnih področjih oziroma funkcijah v arhivskih organizacijah. Izpostavimo naj le te, ki se nakazujejo na podlagi obstoječih zahtev upravljanja z elektronskimi oblikami arhivskega gradiva in rešitvami, ki temeljijo na umetni inteligenci:

- Digitalni arhivist in podatkovni skrbnik[14]
- Specialist za umetno inteligenco in strojno učenje[15]
- Specialist za digitalno dostopnost in uporabniško izkušnjo[16]
- Digitalni arhivist forenzik[17]

4.3 IZOBRAŽEVALNE VSEBINE S PODROČJA ARHIVSKE DEJAVNOSTI

Če izhajamo iz potreb po zgoraj opredeljenih profilih arhivskih strokovnih delavcev in s tem povezanih znanjih in spretnostih, potem lahko ugotovimo, da je treba formaliziran sistem izobraževanja arhivskih strokovnih delavcev postaviti na trdne teoretične osnove, ki bodo omogočale nadaljnje specialistične študije v okviru vzpostavljenega sistema univerzitetnega in strokovnega izobraževanja. To pomeni, da se vsebine za redni ali izredni univerzitetni študij prilagajajo ciljem dodiplomskega in magistrskega ter doktorskega študija teoretičnih arhivskih vsebin in predstavljajo prvi steber sistema arhivskega izobraženja. Ta mora biti modularno zasnovam, saj so jasno opredeljene potrebe po različnih znanjih strokovnih profilov v arhivih osnova uspešnega izvajanja arhivskega poslanstva posamezne arhivske ustanove. Pri tem je treba obdržati že vzpostavljeno jedro te-

[14] Digitalni arhivist in podatkovni skrbnik, ang. Digital Archivist & Data Curator. O tem profilu ali kompetenčnem področju oziroma funkcijah podrobneje v: What does a digital archivist do?

[15] Specialist za umetno inteligenco in strojno učenje, ang. AI and Machine Learning Specialist. O sorodnih kompetencah in delovnih nalogah podrobneje v: The AI Automation Engineer in 2026: A Comprehensive Technical and Career Guide

[16] Specialist za digitalno dostopnost in uporabniško izkušnjo angl. Digital Accessibility and User Experience Specialist. O tem profilu ali kompetenčnem področju oziroma funkcijah podrobneje v: Teo, Y., S., Newhook, J.

[17] Digitalni arhivist forenzik angl. Digital Forensic Archivist. O tem profilu ali kompetenčnem področju oziroma funkcijah podrobneje v: What Does a Digital Forensic Investigator Do?

meljnih vsebinskih predmetov s področja arhivske dejavnosti, ki tvorijo osnovo za nadgradnjo znanj, ki bi jih študenti dobili bodisi skozi izbirne predmete na Oddelku za Arhivistiko na Univerzi Alma Mater Europaea ali na drugih oddelkih te Univerze ali na drugih domačih ali tujih Univerzah.

1. Predlog obveznih predmetov na prvi oz. dodiplomski stopnji študija Arhivistike:
   - Nacionalna področna zakonodaja
   - Osnove standardizacije na področju upravljanja z arhivskim in dokumentarnim gradivom
   - Metode arhivskega strokovnega dela z arhivskim gradivom
   - Arhivska etika in uporaba arhivskega gradiva
   - Materialno varstvo arhivskega in dokumentarnega gradiva ter zaščita informacij
   - Osnove uporabe AI za potrebe arhivskega strokovnega dela
2. Predlog obveznih predmetov na drugi oz. magistrski stopnji študija Arhivistike in dokumentologije:
   - Nacionalna in mednarodna področna zakonodaja,
   - Standardizacija s področja fizičnega in elektronskega arhivskega gradiva
   - Raziskovalne metode v arhivski teoriji in praksi
   - Teorija arhivske znanosti in etika
   - Teorija dokumentologije in organizacija informacij
   - Teorija materialnega varstva arhivskega in dokumentarnega gradiva
   - Teorija uporabe AI na področju upravljanja z dokumenti
3. Predlog obveznih predmetov na tretji oz. doktorski stopnji študija Arhivskih znanosti:
   - Teorija arhivskih in komplementarnih znanosti
   - Znanstveno raziskovalne metode v arhivski teoriji in praksi
   - Sodobna tehnologija in znanstveno raziskovalno delo
   - Priprava in izdelava znanstvenih besedil
   - Izdelava dispozicije doktorskega dela.
4. Izbirne arhivske vsebine za starejše oz. novejše ter hibridno in elektronsko arhivsko gradivo:

- arhivsko gradivo starejše provenience,
- arhivsko gradivo novejše provenience,
- splošna informatika,
- informacijska infrastruktura
- informacijska varnost ter arhivsko in dokumentarno gradivo,
- digitalna arhivistika,
- digitalna analitika,
- digitalna forenzika,
- digitalna vključenost in dostopnost,
- arhivska pedagogika itd.

5. Projektna naloga
6. Zaključna naloga

Komplementarno temu bi se študij arhivskih znanj in spretnosti izvajal na podlagi mikrodokazil, ki bi predstavljal drugi steber sistema arhivskega izobraževanja. Ta bi se v vsebinskem in izvedbenem smislu prilagajal neposrednim praktičnim potrebam in zahtevam arhivskih strokovnih procesov s področja upravljanja z dokumentacijo tako v pristojnih arhivskih ustanovah, kot pri ustvarjalcih in pri ponudnikih storitev s področja arhivske dejavnosti. Po trenutni projekciji so moduli znanj na podlagi mikrodokazil enaki za udeležence z različno izobrazbo. Tovrstni programi se lahko izvajajo tako na visokošolskih in drugih akreditiranih zavodih, kot tudi v učnih bazah s področja arhivske dejavnosti, ki jih predstavljajo izbrane arhivske ustanove ali izbrani ponudniki storitev s področja arhivske dejavnosti ali izbrani ustvarjalci arhivskega gradiva.

Primeri področij izobraževanja na podlagi mikrodokazil so:

- priprava in izdelava notranjih pravil
- urejanje, popisovanje in priprava SIP fizičnega gradiva;
- urejanje, popisovanje in priprava SIP elektronskega gradiva
- osnove materialnega varstva arhivskega in dokumentarnega gradiva;
- napredno materialno varstvo arhivskega in dokumentarnega gradiva;
- digitizacija dokumentacije

- pretvorbe formatov digitalnih objektov;
- digitalna skladišča upravljanje digitalnih objektov;
- sistemska administracija AIS;
- uporaba UI v arhivski teoriji in praksi
- itd.

Ne glede na strokovno vsebino posameznega modula predlagamo skupna izvedbena načela:

- ugotavljanje predznanja in učnih potreb udeležencev,
- jasno opredeljene učne izide,
- delo na strokovno relevantnih nalogah,
- razvojno usmerjene povratne informacije ter
- načrt uporabe pridobljenega znanja.

S tem psihološki in organizacijski vidiki učenja postanejo sestavni del izvedbe modulov, ne zgolj spremljevalna vsebina. Tako bi pri modulu o delu z metapodatki udeleženec najprej prikazal obstoječi način dela, nato na učnem primeru uporabil novi postopek, prejel povratno informacijo in izdelek dopolnil. Ob zaključku bi določil, pri kateri nalogi v svojem delovnem okolju bo postopek uporabil in kako bo preverjena ustreznost izvedbe.

Kot primer potreb, pričakovanih učnih izidov in s tem povezanih rezultatov izobraževanja naj navedemo del učnega načrta s področja generiranje in upravljanje metapodatkov fizičnega arhivskega gradiva ter s njim povezanih vsebin

1. Prepoznane potrebe po izobraževalnih vsebinah:
   - Zaupanja vredne izvedbe povzemanja vsebin in njihovo agregiranje.
   - Pravilno upravljanje metapodatkov skladno s vzpostavljenim sistemom agregacij entitet arhivske strokovne obdelave
   - Pravilna, celovita identifikacije fizične arhivske identitete, ki je v fokusu arhivske strokovne obdelave
   - Pravilno, celovito, unikatno poimenovanje arhivske entitete, ki je v fokusu strokovne obdelave
   - Zaupanja vredne kvantitativne in kvalitativne analize metapodatkov
   - Zaupanja vredne transformacije podatkov, njihovo bogatenje in korigiranje

- Zaupanje vredno prenašanje metapodatkov med informacijskimi sistemi in njihova interoperabilnost
- Orodja za identifikacijo, generiranje, upravljanje, korigiranje, ekstrahiranje, interoperabilnost itd. metapodatkov

2. Pričakovani učni izidi glede na zgoraj prepoznane potrebe:
   - Poznavanje metod, tehnik in postopkov ter pričakovanih rezultatov povzemanja arhivskih vsebin in njihovih agregacij;
   - Poznavanje metod, tehnik in postopkov ter pričakovanih rezultatov upravljanja arhivskih vsebin;
   - Poznavanje metod, tehnik in postopkov ter pričakovanih rezultatov identifikacije arhivskih vsebin;
   - Poznavanje metod, tehnik in postopkov ter pričakovanih rezultatov poimenovanja arhivskih entitet;
   - Poznavanje metod, tehnik in postopkov ter pričakovanih rezultatov analiziranja podatkov arhivske vrednosti;
   - Poznavanje metod, tehnik in postopkov ter pričakovanih rezultatov transformiranja podatkov arhivske vrednosti;
   - Poznavanje metod, tehnik in postopkov ter pričakovanih rezultatov prenašanja meta podatkov in njihove interoperabilnosti;
   - Poznavanje metod, tehnik uporabe orodij za upravljanje arhivskih metapodatkov
3. Predvideni študijski rezultati
   - Zaupanja vredne izvedbe povzemanja vsebin in njihovo agregiranje v fizičnem arhivskem okolju.
   - Standardizirano upravljanje metapodatkov skladno s vzpostavljenim sistemom agregacij entitet fizične arhivske strokovne obdelave
   - Identifikacija fizičnih arhivskih identitet, ki so v fokusu arhivske strokovne obdelave
   - Pravilno, celovito, unikatno poimenovanje fizičnih arhivskih entitet, ki so v fokusu strokovne obdelave
   - Zaupanja vredne kvantitativne in kvalitativne analize metapodatkov fizičnega gradiva

- Zaupanja vredne transformacije podatkov, njihovo bogatenje in korigiranje
- Zaupanje vredno prenašanje metapodatkov med informacijskimi sistemi in njihova interoperabilnost
- Orodja za identifikacijo, generiranje, upravljanje, korigiranje, ekstrahiranje, interoperabilnost itd. metapodatkov
- Praktične metode in postopki popisovanja fizičnega arhivskega gradiva
- Doseganje navedenih izidov se preveri s praktično nalogo na izbranem vzorcu gradiva. Udeleženec prikaže izvedene postopke in rezultate, ki se ocenijo po vnaprej določenih merilih pravilnosti, popolnosti in sledljivosti.

Tretji steber sistema arhivskega strokovnega izobraževanja pa predstavljajo neformalne oblike izobraževanj na področju arhivske dejavnosti pa izbira vsak zaposleni glede na dodaten ali specifičen lasten interes in potrebe, običajno kot komplementarne vsebine obstoječemu formaliziranemu sistemu izobraževanja na področju upravljanja z dokumentacijo.

Primeri tovrstnega izobraževanja so:

- Priprava na strokovni izpit
- Udeležbe na ciljanih arhivskih delavnicah
- Udeležba na strokovnih predavanjih
- Udeležba na strokovnih konferencah in srečanjih
- Vodeni in drugi obiski arhivskih ustanov
- Udeležba na razstavah in drugih strokovnih dogodkih itd.
- Erasmus in druge izmenjave študentov in zaposlenih

Na metodološko primerljiv način bi dodatna znanja pridobivali tudi študenti na tretji stopnji. Pri tem je treba upoštevati le dejstvo, da vsebine, ki bi si jih doktorandi pridobivali na podlagi mikrodokazil, naj bi bile v času doktorskega študija predvsem namenjene potrebam njihovega znanstveno raziskovalnega dela na področju arhivskih znanosti.

4.4 ANALIZA SWOT MODULARNEGA IZOBRAŽEVANJA NA PODROČJU ARHIVSKE DEJAVNOSTI

V zvezi z modularnim pristopom k študiju arhivskih znanosti se pojavljajo mnogi razmisleki glede njegovih prednosti, nevarnosti, slabosti in priložnosti (SWOT).

Analiza SWOT predstavlja avtorsko kvalitativno presojo predlaganega modela na podlagi obravnavanih virov in strokovnih izkušenj; ne predstavlja rezultatov empiričnega preverjanja njegove izvedbe.

V nadaljevanju naj izpostavimo le naslednje:

1. Prednosti:
   - Modularnost lahko omogoči dolgoročno homogen in prilagodljiv sistem formaliziranega izobraževanja na področju arhivske dejavnosti.
   - Kombinacija rednega oz. izrednega študija arhivskih vsebin s študije arhivskih vsebin na podlagi mikrodokazil omogoča splošno in hitro prilagajanje potrebam po novih profilih in njihovih znanjih v arhivski teoriji in praksi.
   - Modularni pristop lahko omogoči celovito posredovanje teoretičnih znanj in praktičnih veščin za potrebe upravljanja celotnega življenjskega cikla dokumentov ne glede na okolja in statuse dokumentov pri ustvarjalcih ali v pristojnih arhivskih ustanovah.
   - Modularni pristop predvideva vključevanje kandidatov v sistem izobraževanja ne glede na tip ali velikost arhivskih ustanov, ustvarjalcev ali ponudnikov storitev, tako za poglobljene študije, kot tudi za pridobivanje praktičnih formaliziranih arhivskih strokovnih znanj.
   - Posamezne arhivske ustanove, ustvarjalci ali ponudniki bodo lahko prilagodili zahteve po posebnih arhivskih strokovnih znanjih za svoje zaposlene, hkrati bodo zaposleni dosežene učne izide izkazovali z ustreznimi dokazili, obseg pripadajoče učne obremenitve pa z ECTS.
   - Možnost postopnega razvijanja znanja in podpore doživljanju kompetentnosti ob jasno opredeljenih učnih izidih ter razvojno usmerjenih povratnih informacij.
2. Nevarnosti:
   - Ob morebitni slabši splošni in politični podpori vseživljenjskemu učenju s področja arhivske dejavnosti modela ne bo mogoče vzpostaviti.
   - Nezadovoljiva področna zakonodaja, ki ureja sistem normiranja poklicev arhivist in arhivar ne motivira vse življenjskega učenja na področju arhivske dejavnosti.

- Nizka stopnja motivacije zaposlenih v kombinacijo s samoplačniškim sistemom izobraževanja omejuje ambicije po dodatnem pridobivanju novih znanj zaposlenih na področju arhivske dejavnosti.
- Odpor do vključevanja v izobraževanje ob zaznani ogroženosti profesionalne identitete, nejasnih koristih ali nezadostni organizacijski podpori.

3. Slabosti:
   - Pridobivanje formalne izobrazbe s področja arhivske dejavnosti je samoplačniška.
   - Akreditiran študij Arhivistike na prvi, ter Arhivistike in dokumentologije na drugi stopnji zaenkrat še ni koncesioniran.
   - Število habilitiranih visokošolskih učiteljev med zaposlenimi znotraj slovenske javne arhivske službe je relativno nizko.
   - V slovenski javni arhivski službi je relativno malo zaposlenih, zato je relativno mala baza potencialnih kandidatov za pridobivanje novih znanj s področja arhivske dejavnosti.
   - (Pre)visoka obremenjenost posameznih predavateljev na ravni nacionalnih in internacionalnih izvedb projektov in programov s področja arhivske dejavnosti.
   - Tveganje dodatne obremenitve udeležencev, če izobraževanje ni usklajeno z delovnimi obveznostmi in razpoložljivim časom.
4. Priložnosti:
   - Razviti in implementirati potrebna specialna znanja v arhivski službi.
   - Povečati število učnih baz za potrebe izobraževanja s področja arhivske dejavnosti.
   - Povečati atraktivnosti študija arhivskih vsebin ne samo v sferi profesionalnih upravljavcev arhivskega in dokumentarnega gradiva, ampak tudi v sferi polprofesionalnih in ljubiteljskih aktivnosti na področju arhivske dejavnosti.
   - Povečati število habilitiranih predavateljev na različnih stopnjah študija arhivskih vsebin.
   - S sistemom mikrodokazil dvigniti splošno arhivsko strokovno usposobljenost zaposlenih na področju upravljanja z dokumentacijo še posebej

arhivskega gradiva in s tem povezanih informacij in drugih pomembnih podatkov.

- Razviti pozitiven odnos do strokovnega znanja in s tem primeren odnos do arhivskih strokovnih delavcev.
- Zagotoviti splošno boljšo dostopnost velikih količin arhivskih podatkov različnim skupinam uporabnikov.
- Razvoj mentorstva, kolegialnega učenja in vodenih refleksivnih skupin za podporo strokovnemu razvoju.

4.5 PSIHOLOŠKI DEJAVNIKI USPEŠNEGA VSEŽIVLJENJSKEGA UČENJA ARHIVSKIH STROKOVNIH DELAVCEV

Uspešnost modularnega in vseživljenjskega učenja arhivskih strokovnih delavcev ni odvisna zgolj od vsebinske in organizacijske zasnove programov, temveč v veliki meri tudi od psiholoških procesov, ki vplivajo na motivacijo, sprejemanje sprememb in dolgoročno vztrajnost pri učenju. V kontekstu hitrih tehnoloških sprememb (digitalizacija, umetna inteligenca, hibridna okolja) se arhivski strokovnjaki soočajo z izzivi, ki zahtevajo prilagajanje profesionalne identitete in obvladovanje morebitnega odpora do novosti.

Pomemben okvir za razumevanje motivacije za vseživljenjsko učenje predstavlja teorija samodeterminacije (angl. Self-Determination Theory – SDT; Ryan in Deci, 2000, 2017). Ta poudarja zadovoljevanje treh osnovnih psiholoških potreb: avtonomije, kompetentnosti in povezanosti. Avtonomija pomeni doživljanje lastnega ravnanja kot smiselnega in osebno sprejetega, kompetentnost doživljanje učinkovitosti pri obvladovanju nalog, povezanost pa kakovostne in podporne odnose z drugimi. Pri strokovnem izobraževanju zato ni pomembna le intrinzična motivacija, temveč tudi avtonomna zunanja motivacija, ko posameznik prepozna vrednost učenja za kakovost svojega dela in profesionalni razvoj.

Na tej podlagi predpostavljamo, da lahko modularno izobraževanje podpira motivacijo, kadar omogoča smiselno izbiro učnih poti, jasno opredeljene in dosegljive učne izide ter povratne informacije o napredku. Vendar krajši obseg izobraževanja in pridobitev mikrodokazila sama po sebi še ne zagotavljata takšnega učinka. Pomembno je, ali udeleženec mikrodokazilo doživlja predvsem kot potrditev pridobljenega znanja ali kot zunanjo zahtevo po zbiranju dokazil. Razlikovati je

treba tudi med subjektivnim doživljanjem kompetentnosti in dejansko izkazanim obvladovanjem strokovne naloge.

Pomemben dejavnik je tudi odpor do sprememb, ki ga ni ustrezno obravnavati kot enotno osebnostno značilnost ali ga neposredno pripisovati starosti zaposlenih. Povezan je lahko z doživljanjem ogroženosti profesionalne identitete, negotovostjo glede novih zahtev, nezadostno organizacijsko podporo ter načinom uvajanja sprememb (Rehman et al., 2021; Cieslak in Valor, 2025; Scholkmann, 2021). V arhivskem okolju predlagamo tudi razlikovanje med zavračanjem učenja in strokovno utemeljenimi pomisleki glede novih postopkov ali orodij. Slednji so lahko pomemben prispevek k preverjanju njihove ustreznosti.

Pri zasnovi modularnega izobraževanja je zato smiselno predvideti naslednje pristope:

- spodbujanje avtonomije pri izbiri modulov glede na aktualne delovne potrebe;
- zagotavljanje razvojno usmerjenih povratnih informacij, mentorstva in kolegialnega učenja za podporo obvladovanju novih nalog;
- ustvarjanje skupnostnih učnih okolij (ang. peer-learning, delavnice) za izpolnjevanje potrebe po povezanosti.

Pri skupinskem učenju je pomembna tudi psihološka varnost, razumljena kot skupno prepričanje članov skupine, da lahko postavljajo vprašanja, priznajo negotovost in opozorijo na napake brez strahu pred ponižanjem ali zavrnitvijo (Edmondson, 1999). V predlaganem izobraževalnem modelu to pomeni ustvarjanje pogojev za odprto razpravo o težavah pri učenju in uporabi novih postopkov. Psihološka varnost ne pomeni opuščanja strokovnih meril ali odgovornosti, temveč možnost, da se o neznanju in napakah govori na način, ki omogoča učenje. Ne izhaja iz same pridobitve mikrodokazila, ampak jo je treba podpirati z načinom vodenja, poučevanja in sodelovanja.

Posebno pozornost je treba nameniti prenosu naučenega v delovno prakso. Raziskave prenosa usposabljanja opozarjajo, da uporaba pridobljenega znanja ni odvisna samo od značilnosti udeleženca in izobraževanja, temveč tudi od podpore delovnega okolja (Blume et al., 2010). Za predlagani modularni sistem zato priporočamo, da udeleženec ob zaključku modula opredeli konkretno delovno nalogo, pri kateri bo pridobljeno znanje uporabil, potrebne pogoje za njeno izvedbo ter

način preverjanja dosežka. Delodajalec naj pri tem omogoči ustrezen čas, dostop do potrebnih orodij in strokovno podporo. Poleg zaključnega preverjanja učnih izidov bi bilo smiselno po dogovorjenem obdobju spremljati tudi uporabo znanja pri delu, na primer z analizo izdelka, prikazom izvedenega postopka ali mentorsko presojo. Udeležba in zadovoljstvo z izobraževanjem tako ne bi bila edina kazalnika njegove uspešnosti.

Navedeni pristopi predstavljajo teoretično utemeljene možnosti za podporo avtonomni motivaciji in vztrajanju pri strokovnem učenju. Njihove učinke v arhivskem okolju je treba empirično preveriti; iz obstoječih spoznanj ni mogoče neposredno sklepati, da modularna organizacija izobraževanja sama po sebi zmanjšuje tveganje za izgorelost.

5. ZAKLJUČEK

Leta 2026 mineva 10 let od prvega uspešnega zagovora magistrskega dela na Oddelku za arhivske znanosti Univerze Alma Mater Europaea. Od takrat dalje so na Univerzi vzpostavili še dodiplomski in doktorski študijski program. S tem so zaposleni na področju arhivske dejavnosti dobili možnost samostojnega študija arhivistike in dokumentologije na vseh treh stopnjah. Na drugih slovenskih univerzah in visokošolskih zavodih vsebine s področja arhivske dejavnosti predavajo v manjšem obsegu, v sklopu pomožnih ved.

V okviru slovenske javne arhivske službe je razvit še sistem izobraževanja pripravnikov na strokovni izpit, ter sistem izobraževanja za preizkus strokovne usposobljenosti za delavce, ki upravljajo z dokumentacijo pri ustvarjalcih arhivskega gradiva in pri ponudniki storitev s področja arhivske dejavnosti. Ob tem so redno organizirane še mnoge druge formalne in neformalne oblike izobraževanj s področja arhivske dejavnosti kot so: različne delavnice, zborovanja, konference, strokovna predavanja itd.

Vse zgoraj navedene oblike izobraževanja je treba ob upoštevanju specifik uskladiti in na tej osnovi vzpostaviti celovit modularni sistem izobraževanje s področja arhivske teorije in prakse. Ta bi omogočal višjo stopnjo specializacije in s tem natančnejše profiliranje arhivskih strokovnih delavcev. Hkrati bi bilo treba sistem nadgraditi skladno s sodobnimi evropskimi smernicami, da bi lahko vzpostavil formaliziran sistem vseživljenjskega učenja tudi na področju arhivske dejavnosti.

Bistvo spremembe obstoječega modela je v tem, da bi po novem ob pridobljenih diplomah na Univerzah in visokošolskih zavodih lahko posamezniki svoja strokovna znanja komplementarno pridobivali in jih nadgrajevali tudi na podlagi programov z mikrodokazili. V ta namen bi bilo treba izbrane obstoječe izobraževalne vsebine oblikovati kot krajša izobraževanja in usposabljanja za pridobitev mikrodokazil ali razviti nova z aktualnimi vsebinami. To bi bilo stimulativno ne samo za zaposlene arhivske strokovne delavce ali zaposlene pri ustvarjalcih arhivskega gradiva oz. za zaposlene pri ponudnikih storitev s področja arhivske dejavnosti, ampak tudi za njihove delodajalce.

V okviru vzpostavitve modularnega študija vsebin s področja arhivske dejavnosti in vseživljenjskega učenja arhivskih strokovnih in drugih delavcev s področja arhivske dejavnosti je treba spodbujati Erasmus in druge oblike mobilnosti za zaposlene v javnih arhivskih ustanovah. Pridobljena znanja pri izvajanju mobilnosti bi bilo dobro podpreti z mikrodokazili. S tem bi arhivski strokovni delavci dobili ne samo širših pogledov predvsem na arhivske strokovne probleme in njihove rešitve, ampak bi bila ta tudi ustrezno formalizirana. Hkrati s tem bi se razvijale, širile in vzdrževale neformalne mreže strokovnjakov, ki predstavljajo dobro osnovo za deljenje novih arhivskih znanj in spretnosti, bodisi v okviru modularnega sistem formalnega izobraževanje ali v okviru sistema vseživljenjskega učenja na področju arhivske dejavnosti.

Uspešnost praktične izvedbe modularnega študija vsebin s področja arhivske dejavnosti in vseživljenjskega učenja arhivskih strokovnih in drugih delavcev s področja arhivske dejavnosti ni odvisna le od vsebinskih in organizacijskih zasnov programov in njihovih neposrednih praktičnih izvedb, temveč v veliki meri tudi od političnih, finančnih in drugih dejavnikov v družbi in v strokovni skupnosti. V tem kontekstu pa je treba posebej upoštevati tudi psihološke procese, ki vplivajo na motivacijo, sprejemanje sprememb in dolgoročno vztrajnost pri učenju posameznikov.

Predlagani model je konceptualna zasnova, katere izvedljivost in učinke je treba preveriti v pilotnih izvedbah. Pri tem bi bilo smiselno spremljati vključevanje in vztrajanje udeležencev, doseganje učnih izidov, zaznano podporo učenju ter uporabo pridobljenega znanja pri delu. Presoja uspešnosti naj poleg samoocen vključuje tudi strokovno oceno izdelkov ali izvedenih postopkov. Nadaljnje raziskave bi tako omogočile razlikovanje med formalnim zaključevanjem izobraževanja in dejanskim razvojem strokovnih kompetenc.

SEZNAM LITERATURE

Blume, B. D., Ford, J. K., Baldwin, T. T., & Huang, J. L. (2010). Transfer of training: A meta-analytic review. *Journal of Management, 36*(4), 1065–1105. DOI: 10.1177/0149206309352880.

Cambridge Dictionary. Cambridge University Press & Assessment. (2026). *Pro-active.* https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/proactive (dostop 29. 04. 2026).

Choi, B. C. K., in Pak, A. W. P. (2006). Multidisciplinarity, interdisciplinarity and transdisciplinarity in health research, services, education and policy: 1. Definitions, objectives, and evidence of effectiveness. Clinical and investigative medicine. *Medecine clinique et experimentale, 29*(6), 351–364. Pridobljeno: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17330451/ (dostop 29. 04. 2026).

Cieslak, V., in Valor, C. (2025). Moving beyond conventional resistance and resistors: An integrative review of employee resistance to digital transformation. *Cogent Business & Management, 12*(1), 2442550. Pridobljeno: https://doi.org/10.1080/23311975.2024.2442550 (dostop 09. 06. 2026).

Consultative Committee for Space Data Systems. (2024). *Reference Model for an Open Archival Information System (OAIS).* Recommended Practice, CCSDS 650.0-M-3.

Council of the European Union. (2022). *Council Recommendation on a European approach to micro-credentials for lifelong learning and employability.* Pridobljeno: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX-:32022H0627(02) (dostop 27. 05. 2026).

Evropski sistem prenašanja in zbiranja kreditnih točk (ECTS). (2022). Pridobljeno: https://education.ec.europa.eu/sl/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/european-credit-transfer-and-accumulation-system. (dostop 28. 05. 2026).

Edmondson, A. (1999). Psychological safety and learning behavior in work teams. *Administrative Science Quarterly, 44*(2), 350–383. DOI: 10.2307/2666999.

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Oddelek za zgodovino (ARH_E). (s.d.). *Arhivistika z raziskovalno metodologijo E.* Pridobljeno: https://zgodovina.ff.uni-lj.si/arhivistika-z-raziskovalno-metodologijo-e. (dostop 27. 05. 2026).

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Oddelek za zgodovino (ARH_P). (s.d.). *Arhivistika v praksi*. Pridobljeno: https://www.ff.uni-lj.si/arhivistika-v-praksi. (dostop 27. 05. 2026).

Filozofska faktulteta Univerze v Mariboru, Oddelek za zgodovino (FF UMB). (s.d.). *Predmetnik s kreditnim ovrednotenjem*. Pridobljeno: https://ff.um.si/wp-content/uploads/Predmetnik-ZGO-2.st_.-25_26.pdf. (dostop 27. 05. 2026).

Gagné, M., Parker, S. K., Griffin, M. A., Dunlop, P. D., Knight, C., Klonek, F. E., in Parent-Rocheleau, X. (2022). Understanding and shaping the future of work with self-determination theory. *Nature Reviews Psychology, 1*(7), 378–392. DOI: 10.1038/s44159-022-00056-w. (dostop 09. 06. 2026).

Gostenčnik, N. (2022). Poslovno poročilo Pokrajinskega arhiva Maribor za leto 2021. Pridobljeno: https://www.pokarh-mb.si/o-nas/informacije-javnega-znacaja (dostop 09. 07. 2026).

Gostenčnik, N. (2023). Poslovno poročilo Pokrajinskega arhiva Maribor za leto 2022. Pridobljeno: https://www.pokarh-mb.si/o-nas/informacije-javnega-znacaja (dostop 09. 07. 2026).

Gostenčnik, N. (2024). Poslovno poročilo Pokrajinskega arhiva Maribor za leto 2023. Pridobljeno: https://www.pokarh-mb.si/o-nas/informacije-javnega-znacaja (dostop 09. 07. 2026).

Gostenčnik, N. (2025). Poslovno poročilo Pokrajinskega arhiva Maribor za leto 2024. Pridobljeno: https://www.pokarh-mb.si/o-nas/informacije-javnega-znacaja (dostop 09. 07. 2026).

Gostenčnik, N. (2026). Poslovno poročilo Pokrajinskega arhiva Maribor za leto 2025.Pridobljeno: https://www.pokarh-mb.si/o-nas/informacije-javnega-znacaja (dostop 09. 07. 2026).

Horvat, M. (2013). Razvoj pedagoške dejavnosti v slovenskih arhivih. Atlanti, 23(2), 183–190. https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-BF342FMG (dostop 17. 05. 2026).

Klasinc, P. P. (1987). Izobraževanje delavcev, ki delajo z dokumentarnim gradivom. Arhivi, [na spletu] 10(1/2), 7–8. Pridobljeno: http://hdl.handle.net/11686/11084 (dostop 17. 05. 2026).

Klasinc, P. P. (2013). Uvod v magistrski študij arhivistike in dokumentologije - prikaz eventualnih elementov učbenika. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: arhivi in ustvarjalci gradiva. Pokrajinski arhiv = Regional Archives.183–194. Pridobljeno: http://www.pokarh-mb.si/uploaded/datoteke/Radenci/Radenci2013/15_Klasinc_2013.pdf (dostop 17. 05. 2026).

Klasinc, P. P. (2024). Analiza vsebin diplom prve bolonjske stopnje arhivistike na Univerzi Alma Mater Europaea. Moderna arhivistika, [na spletu] 7(1), 52–63. Pridobljeno: https://www.pokarh-mb.si/storage/app/media/Moderna_arhivistika_2024_1/04_Klasinc_2024.pdf (dostop 17. 05. 2026).

Marosz, M. (2020). Archival education - latest changes and prospects. *Atlanti, 30*(1), 62–68. https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-BX2VED9I (dostop 17. 05. 2026).

Merriam-Webster.com Dictionary. (2026). *Multidisciplinary.* Merriam-Webster. https://www.merriam-webster.com/dictionary/multidisciplinary (dostop 29. 04. 2026).

Muršak, J. (2012). *Temeljni pojmi poklicnega in strokovnega izobraževanja*. Ljubljana: Center RS za poklicno izobraževanje. Pridobljeno: https://cpi.si/wp-content/uploads/2020/08/CPI_slovar_WEB-1.pdf(dostop 16. 05. 2026). Mustafina, Alina. (2022). The Experience of dual training of archivists in Kazakhstan. Atlanti +, 32(1), 36–41. https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-58G94GBO (dostop 17. 05. 2026).

Neufeld, A. (2025). Putting self-determination theory into practice: A practical tool for supporting medical learners' motivation. *The Clinical Teacher, 22*(4), e70140. Pridobljeno: https://doi.org/10.1111/tct.70140 (dostop 09. 06. 2026).

Novak, M. (2014). Arhivistika in dokumentologija: izkušnje s študijem na daljavo in na klasičen način. *Atlanti, 24*(2), 203–214. https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-VV749WNK (dostop 17. 05. 2026).

O krajših izobraževanjih. (2026). O krajših izobraževanjih in usposabljanjih za pridobitev mikrodokazil. Univerze v Mariboru. Pridobljeno: https://moja.um.si/vsezivljenjsko-ucenje/Strani/Mikrodokazila.aspx (dostop 26. 05. 2026).

Ožbot, M. (2011). Interdisciplinarnost - je sploh (še) mogoče drugače? V: Meddisciplinarnost v slovenistiki. Znanstvena založba Filozofske fakultete, 351–356. Pridobljeno: https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/30-Ozbot.pdf. (dostop 29. 04. 2026).

Prijava na strokovni izpit na področju varstva arhivskega gradiva (PSI). (2026). Pridobljeno: https://www.gov.si/zbirke/storitve/prijava-na-strokovni-izpit-na-podrocju-varstva-arhivskega-gradiva/. (dostop 16. 05. 2026).

Pravilnik o strokovnih izpitih in pridobivanju strokovnih nazivov na področju varstva arhivskega gradiva (PSNNAG). (2017). Uradni list RS, št. 33/17. Pridobljeno: https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=PRAV12758(dostop 16. 05. 2026).

Pravilnik o strokovni usposobljenosti za delo z dokumentarnim gradivom (PSUDDG). (2016). Uradni list RS, št. 66/16. Pridobljeno: https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=PRAV12754 (dostop 16. 05. 2026).

Rehman, N., Mahmood, A., Ibtasam, M., Murtaza, S. A., Iqbal, N., & Molnár, E. (2021). The psychology of resistance to change: The antidotal effect of organizational justice, support and leader-member exchange. *Frontiers in Psychology, 12, 678952*. Pridobljeno: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.678952 (dostop 09. 06. 2026).

Ryan, R. M., in Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist, 55*(1), 68–78. Pridobljeno: https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68 (dostop 09. 06. 2026).

Ryan, R. M., in Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness*. Guilford Press.

Scholkmann, A. B. (2021). Resistance to (digital) change: Individual, systemic and learning-related perspectives. V: D. Ifenthaler, S. Hofhues, M. Egloffstein, & C. Helbig (Eds.), *Digital transformation of learning organizations* (pp. 219–236). Springer. Pridobljeno: https://doi.org/10.1007/978-3-030-55878-9_13 (dostop 09. 06. 2026).

Škoro Babić, A. (2017). Sodobni pristopi pedagoških procesov v arhivski znanosti v luči elektronskega arhiviranja. *Atlanti, 27*(1), 245–251. https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-2399NWBA (dostop 17. 05. 2026).

Šolski center Ljubljana, Višja strokovna šola. (SCLJ). (2024). Oblikovanje materialov. Pridobljeno: https://www.visjasola.sclj.si/oblikovanje-materialov. (dostop 28. 05. 2026).

The AI Automation Engineer in 2026: A Comprehensive Technical and Career Guide. (2026). Pridobljeno: https://www.sundeepteki.org/advice/the-ai-automation-engineer-in-2026-a-comprehensive-technical-and-career-guide (dostop 21. 09. 2026).

Teo, Y. S. in Newhook, J. (2025). *UX Roles: The Ultimate Guide – Who Does What and Which One You Should Go For?*. Pridobljeno: https://ixdf.org/literature/article/ux-roles-ultimate-guide (dostop 31. 05. 2026).

Teo, Y. S., in Newhook, J. (2026). *4 Tips to Amplify the Potential of Your UX/UI Design Portfolio.* Pridobljeno: https://ixdf.org/literature/article/4-tips-ux-ui-design-portfolio (dostop 21. 09. 2026).

Toplak, L. in Klasinc, P. P. (2012). Drugostopenjski magistrski študij arhivistike in dokumentologije. V: N. Gostenčnik (ur.), *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja: arhivistika in informatika* (str. 197–204). Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor. Pridobljeno: https://www.pokarh-mb.si/storage/app/media/Zbornik_2012/22%20Klasinc_ESM_2012.pdf (dostop 17. 05. 2026).

Univerza Alma Mater Europaea. Evropski Center Maribor (AMEU ARH DOK). (2026). *Arhivistika in dokumentologija*. Pridobljeno: https://www.almamater.si/arhivistika-in-dokumentologija-mag. (dostop 27. 05. 2026).

Univerza Alma Mater Europaea. Evropski Center Maribor (AMEU ARH ZN). (2026). *Arhivske znanosti*. Pridobljeno: https://www.almamater.si/arhivske-znanosti-dr. (dostop 27. 05. 2026).

Univerza Alma Mater Europaea. Evropski Center Maribor (AMEU ARH). (2026). *Arhivistika*. Pridobljeno: https://www.almamater.si/arhivistika-vs. (dostop 27. 05. 2026).

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije (FHS). (s.d.). *Univerzitetni študijski program 1. stopnje Zgodovina*. Pridobljeno: https://fhs.upr.si/wp-content/uploads/2025/09/1.-zgodovina_vsebina-predmetov.pdf. (dostop 27. 05. 2026).

Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistiko (UNG). (s.d.). *Arhivistika*. Pridobljeno: https://ung.si/sl/fakultete/fakulteta-za-humanistiko/programi-fh/1KZ2/2025/1KZ2019/2025/. (dostop 27. 05. 2026).

Višja strokovna šola za les in oblikovanje Maribor (VLSMB). (2026). *Predmetnik za študijski program Oblikovanje materialov*. Pridobljeno: https://visja.lsmb.si/dokumentacija/predmetnik-oblikovanje-materialov.pdf. (dostop 28. 05. 2026).

What does a digital archivist do? (s.d.). Pridobljeno: https://www.careerexplorer.com/careers/digital-archivist/ (dostop 21. 09. 2026).

What Does a Digital Forensic Investigator Do?. Champlain College. Pridobljeno: https://www.champlain.edu/blog/stories/what-does-a-digital-forensic-investigator-do/ (dostop 21. 09. 2026).

Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA). (2006 z dopolnitvami). *Uradni list RS*, št. 30/06, 24/14 – odl. US in 51/14. Pridobljeno: https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO4284 (dostop 16. 05. 2026).

Zakon o visokem šolstvu (ZViS-1). (2025). *Uradni list RS*, št. 56/25. Pridobljeno: https://pisrs.si/pregledPredpisa?sop=2025-01-2265 (dostop 16. 05. 2026).

SUMMARY

In 2026, a decade is passing since the first successful master's thesis defence at the Department of Archival Sciences of Alma Mater Europaea University. Since then, the University AMEU has expanded its curriculum to include both undergraduate and doctoral study programme. This expansion has enabled professionals in the field to pursue independent studies in archival science and documentology across all three academic levels. At other Slovenian universities and higher education institutions, archival subjects are taught to a lesser extent, primarily as part of auxiliary sciences.

Within the Slovenian Public Archives Service, a system of training trainees for professional exams has been developed. Individual archival institutions also implement a system of training for testing professional qualifications for workers who manage documentation at creators of archival materials and at providers of archival services. In addition, many other formal and non-formal forms of training in the field of archival activities are regularly organized, such as various workshops, meetings, conferences, professional lectures, etc.

All of the above-mentioned forms of education should be harmonized, considering the specifics, and on this basis, a comprehensive modular system of education in the field of archival theory and practice should be established. This would enable a higher level of specialization and thus more precise profiling of archival professionals. At the same time, the system should be upgraded in accordance with modern European guidelines to establish a formalized system of lifelong learning in the field of archival activities as well.

The essence of the change to the existing model is that now, in addition to obtaining diplomas at universities and higher education institutions, individuals could acquire their professional knowledge in a complementary manner and upgrade it also based on micro-credentials programs. To this end, selected existing educational content could be developed into short programmes leading to micro-credentials, or new programmes addressing current needs could be introduced. This would be stimulating not only for employed archival professionals or employees of creators of archival materials or employees of service providers in the field of archival activities, but also for their employers.

Within the framework of establishing a modular study of contents in the field of archival activities and lifelong learning of archival professionals and other workers in the field of archival activities, Erasmus and other forms of mobility for employees in public archival institutions should be encouraged. It would be good to support the knowledge acquired during the implementation of mobility with micro-credentials. This would not only provide archival professionals with a broader perspective, especially on archival professional problems and their solutions, but would also ensure that this was properly formalized. At the same time, informal networks of experts would be developed, expanded and maintained, which represent a good basis for sharing new archival knowledge and skills, either within the framework of a modular system of formal education or within the framework of a lifelong learning system in the field of archival activities.

The success of the practical implementation of a modular study of contents in the field of archival activities and lifelong learning of archival professionals and other workers in the field of archival activities does not only depend on the content and organizational designs of the programs and their direct practical implementation,

but also to a large extent on political, financial and other factors in society and in the professional community. In this context, it is also necessary to specifically consider the psychological processes that influence motivation, acceptance of change, and long-term persistence in learning of individuals.

Typology: 1.01 Original scientific research

VARIE /MISCELLANEOUS/ RAZNO

Eva Maršič[1]

KNJIGA KOT OBLIKA ARHIVSKEGA GRADIVA IN NJENO MATERIALNO VARSTVO V ZGODOVINSKEM ARHIVU LJUBLJANA – ENOTA ZA GORENJSKO KRANJ[2]

Izvleček

Namen: *Raziskava obravnava materialno varstvo knjižnega gradiva kot specifične oblike arhivskega gradiva. Njen namen je oceniti stanje ohranjenosti izbranega gradiva, prepoznati najpogostejše poškodbe in dejavnike tveganja ter proučiti ustreznost pogojev hrambe in oblikovati predloge za njihovo izboljšanje.*

Metodologija: *Teoretični del temelji na metodi kompilacije ter analizi strokovne literature, zakonodaje, strokovnih smernic in že objavljenih raziskav. Obravnava materiale in strukturne elemente knjige ter načela hrambe in materialnega varstva. Empirični del vključuje analizo izbranega knjižnega gradiva iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enote za Gorenjsko Kranj, ter intervju z vodjo arhiva. Za popis gradiva je bil oblikovan strukturiran obrazec za evidentiranje materialov, vezav, poškodb, stanja ohranjenosti in pogojev hrambe.*

Rezultati: *Večina obravnavanega gradiva je v srednjem do slabšem stanju ohranjenosti. Najpogosteje so bile ugotovljene mehanske poškodbe knjižnega bloka, hrbta in platnic ter spremembe na papirju, predvsem porumenelost, lisavost in deformacije. Pogoji hrambe niso v celoti prilagojeni specifičnim zahtevam knjižnega gradiva, zlasti zaradi temperaturnih nihanj in neustreznih mikroklimatskih pogojev. Kljub uporabi zaščitne embalaže so potrebni dodatni ukrepi za dolgoročno ohranjanje gradiva.*

Razprava in sklepi: *Raziskava potrjuje pomen poznavanja materialne strukture knjige in prilagojenih pogojev hrambe za učinkovito materialno varstvo knjižnega gradiva v arhivih. Predlagani ukrepi vključujejo zagotavljanje stabilnejših mikroklimatskih pogojev, omejevanje rokovanja z občutljivim gradivom ter nadaljnjo upo-*

[1] Eva Maršič, magistrica arhivistike in dokumentologije, višja svetovalka za zaščito in reševanje, Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje, Izpostava Kranj, Slovenija, email: eva.marsic@gmail.com.

[2] Uredniška opomba: Prispevek temelji na magistrskem delu, ki ga je avtorica zagovarjala na Univerzi Alma Mater leta 2026 in je dostopno na povezavi https://revis.openscience.si/IzpisGradiva.php?id=14340. Za potrebe objave v reviji Atlanti 36/2 je bilo besedilo uredniško prilagojeno z dodatnim strukturiranim izvlečkom po načelu IMRAD ter izločitvijo zahval in prilog. Vsebina magistrskega dela je ostala nespremenjena.

rabo zaščitne embalaže. Ugotovitve poudarjajo pomen preventivnega varstva, ki upošteva materialne značilnosti in stanje ohranjenosti posameznih knjig.

Ključne besede: *knjiga, arhiv, materialno varstvo arhivskega gradiva, pogoji hrambe, preventivno varstvo.*

THE BOOK AS A FORM OF ARCHIVAL MATERIAL AND ITS PHYSICAL PRESERVATION AT THE HISTORICAL ARCHIVES OF LJUBLJANA – GORENJSKA UNIT IN KRANJ[3]

Abstract

Purpose: *The research examines the physical preservation of books as a specific form of archival material. It aims to assess the condition of selected materials, identify the most common types of damage and risk factors, evaluate the suitability of storage conditions, and propose improvements.*

Methodology: *The theoretical component draws on the compilation and analysis of specialist literature, legislation, professional guidelines, and previously published research. It examines the materials and structural components of books, together with the principles of storage and physical preservation. The empirical component includes an analysis of selected books held at the Historical Archives of Ljubljana, Gorenjska Unit in Kranj, and an interview with the head of the archives. A structured recording form was developed to document materials, bindings, damage, condition, and storage conditions.*

Results: *Most of the examined materials are in fair to poor condition. The most frequently identified problems include mechanical damage to text blocks, spines, and covers, as well as changes to the paper, particularly yellowing, staining, and deformation. Storage conditions do not fully meet the specific requirements of books, particularly because of temperature fluctuations and unsuitable microclimatic conditions. Despite the use of protective enclosures, additional measures are needed to ensure long-term preservation.*

[3] This paper is based on the author‘s master‘s thesis, defended at Alma Mater University in 2026 and available at https://revis.openscience.si/IzpisGradiva.php?id=14340. For publication in Atlanti 36/2, the text has been editorially adapted by adding a structured abstract following the IMRAD format and omitting the acknowledgements and appendices. The content of the master‘s thesis remains unchanged.

Discussion and conclusions: *The research confirms the importance of understanding the material structure of books and providing appropriate storage conditions for their effective physical preservation in archives. The proposed measures include ensuring more stable microclimatic conditions, limiting the handling of fragile materials, and continuing to use protective enclosures. The findings emphasise the importance of preventive conservation that takes into account the physical characteristics and condition of individual books.*

Keywords: *book, archives, physical preservation of archival material, storage conditions, preventive conservation.*

IL LIBRO COME MATERIALE D'ARCHIVIO E LA SUA CONSERVAZIONE FISICA PRESSO GLI ARCHIVI STORICI DI LUBIANA – SEZIONE DI GORENJSKA A KRANJ[4]

Abstract

Obiettivo: *La ricerca esamina la conservazione fisica dei libri in quanto forma specifica di materiale d'archivio. Mira a valutare lo stato di conservazione di materiali selezionati, a identificare i tipi più comuni di danni e i fattori di rischio, a valutare l'idoneità delle condizioni di conservazione e a proporre miglioramenti.*

Metodologia: *La componente teorica si basa sulla raccolta e sull'analisi di letteratura specialistica, normativa, linee guida professionali e ricerche precedentemente pubblicate. Esamina i materiali e le componenti strutturali dei libri, insieme ai principi di conservazione e di tutela fisica. La parte empirica comprende un'analisi di libri selezionati conservati presso l'Archivio storico di Lubiana, Sezione di Gorenjska a Kranj, e un'intervista con il responsabile dell'archivio. È stato sviluppato un modulo di registrazione strutturato per documentare i materiali, le rilegature, i danni, lo stato di conservazione e le condizioni di conservazione.*

[4] Nota redazionale: Il contributo si basa sulla tesi di laurea magistrale discussa dall'autrice presso l'Università Alma Mater nel 2026 e disponibile al seguente indirizzo: https://revis.openscience.si/IzpisGradiva.php?id=14340. Ai fini della pubblicazione nella rivista Atlanti 36/2, il testo è stato adattato dal punto di vista redazionale mediante l'aggiunta di un abstract strutturato secondo il modello IMRAD e l'omissione dei ringraziamenti e delle appendici. Il contenuto della tesi di laurea magistrale è rimasto invariato.

Risultati: *La maggior parte dei materiali esaminati si trova in condizioni da discrete a scadenti. Tra i problemi più frequenti figurano i danni meccanici ai blocchi di testo, ai dorsi e alle copertine, nonché le alterazioni della carta, in particolare l'ingiallimento, le macchie e la deformazione. Le condizioni di conservazione non soddisfano pienamente i requisiti specifici dei libri, soprattutto a causa delle fluttuazioni di temperatura e delle condizioni microclimatiche inadeguate. Nonostante l'uso di contenitori protettivi, sono necessarie ulteriori misure per garantire la conservazione a lungo termine.*

Discussione e conclusioni: *La ricerca conferma l'importanza di comprendere la struttura materiale dei libri e di garantire condizioni di conservazione adeguate per la loro efficace conservazione fisica negli archivi. Le misure proposte includono la garanzia di condizioni microclimatiche più stabili, la limitazione della manipolazione dei materiali fragili e il proseguimento dell'uso di contenitori protettivi. I risultati sottolineano l'importanza di una conservazione preventiva che tenga conto delle caratteristiche fisiche e delle condizioni dei singoli libri.*

Parole chiave: *libro, archivi, conservazione fisica del materiale d'archivio, condizioni di conservazione, conservazione preventiva.*

1 UVOD

Z izrekom »hraniti in ohraniti« bi lahko na kratko opisali temeljno funkcijo slovenskih arhivov, ki predstavljajo pomembne zakladnice kulturne in zgodovinske dediščine. Ena izmed bolj razširjenih oblik te dediščine je tudi knjižno gradivo. Človek je skozi zgodovino za zapisovanje svojih misli, sporočil in dogodkov uporabljal različne pisne podlage in pisna sredstva, preden je razvil današnje načine zapisovanja in množične produkcije knjig. Z razvojem tehnologije se je količina tovrstnega gradiva bistveno povečala, hkrati pa se pogosto zmanjšuje njegova materialna kakovost in trajnost, zato v ospredje vse bolj stopa pomen preventivnega varstva.

Preventivno varstvo se začne z ustrezno načrtovanimi prostori za hrambo arhivskega gradiva, ne glede na to, ali gre za novogradnjo ali za prilagoditev obstoječih prostorov v arhivske depoje. Zagotavljanje varnosti pred odtujitvijo, naravnimi nesrečami in drugimi škodljivimi vplivi, vzdrževanje ustreznih mikroklimatskih pogojev, uporaba zaščitne embalaže ter pravilno rokovanje z gradivom bistveno prispevajo k podaljševanju njegove življenjske dobe. Problematika varovanja arhivskega gradiva je kompleksno področje, ki zahteva dobro poznavanje tako vsebinske vrednosti gradiva kot tudi njegovih materialnih značilnosti, možnih poškodb in ustreznih zaščitnih ukrepov.

V Sloveniji je materialno varstvo arhivskega gradiva do določene mere urejeno z zakonodajo, hkrati pa obstajajo tudi strokovna načela in smernice za ravnanje z gradivom. Njihovo uresničevanje v praksi je pogosto odvisno od konkretnih pogojev v posameznih institucijah ter od znanja in izkušenj zaposlenih. Varovanje pisne kulturne dediščine tako predstavlja zahtevno nalogo, ki poleg strokovnega znanja pogosto zahteva tudi prilagodljivost in iskanje praktičnih rešitev v omejenih prostorskih in finančnih okvirih.

Knjižno gradivo v arhivih pogosto ostaja v ozadju drugih vrst arhivskega gradiva, čeprav predstavlja pomemben vir podatkov o upravnem, gospodarskem, verskem in družbenem življenju posameznikov ter skupnosti. Zaradi svoje sestavljene materialne strukture, ki vključuje različne vrste papirja, vezav, lepil in zaščitnih materialov, zahteva posebno pozornost pri načrtovanju pogojev hrambe in izvajanju preventivnih ukrepov. Poznavanje materialnih značilnosti knjige je zato pomemben del zagotavljanja njene dolgoročne ohranjenosti in dostopnosti prihodnjim generacijam.

Namen magistrskega dela je preučiti knjižno gradivo kot specifično obliko arhivskega gradiva ter analizirati pogoje njegovega materialnega varstva v arhivskem okolju. Poseben poudarek je namenjen razumevanju materialne strukture knjige in njenemu vplivu na zahteve hrambe ter na pojav in razvoj poškodb.

V teoretičnem delu so predstavljeni osnovni pojmi materialnega varstva arhivskega gradiva, značilnosti knjige kot fizične oblike gradiva, pregled zakonodaje ter strokovnih smernic s področja hrambe in varovanja.

Empirični del magistrskega dela temelji na študiji primera Zgodovinski arhiv Ljubljana – enota za Gorenjsko Kranj, v nadaljevanju ZAL – Enota za Gorenjsko Kranj. V okviru raziskave je bil izveden polstrukturiran intervju z vodjo arhiva, ki je omogočil vpogled v organizacijo dela, pogoje hrambe ter način ravnanja s knjižnim gradivom v praksi.

Poleg intervjuja je bila opravljena tudi analiza izbranih enot knjižnega arhivskega gradiva, pri čemer je bil oblikovan strukturiran popisni obrazec. Popis je vključeval podatke o materialni sestavi knjig, vrsti vezave, stanju ohranjenosti, prisotnih poškodbah ter pogojih hrambe.

Na podlagi zbranih podatkov je bila izvedena primerjava med teoretičnimi izhodišči in dejanskim stanjem v arhivskem okolju. Poseben poudarek je bil namenjen ugotavljanju odstopanj med predpisanimi pogoji hrambe in dejanskimi razmerami ter njihovemu vplivu na stanje ohranjenosti knjižnega gradiva.

2 ZAKONSKA PODLAGA ZA HRAMBO IN MATERIALNO VARSTVO

2.1 ARHIVSKO PRAVO

Sodobna arhivska teorija poudarja, da arhivsko pravo ne predstavlja zgolj formalnega okvira delovanja arhivov, temveč ključen mehanizem za zagotavljanje varstva arhivskega gradiva in njegove dostopnosti. Pravna ureditev določa temeljne standarde ravnanja z gradivom ter odgovornosti institucij in posameznikov, ki z njim upravljajo, kar je bistveno za njegovo dolgoročno ohranitev (Melik in Jeraj 2015, 121–127).

Arhivsko pravo je skupek pravil in načel, ki so po pravnem redu obvezna za delo javnih arhivov in njihovo organizacijo, glede arhivskega gradiva pa veljajo tudi za druge fizične in pravne osebe. Arhivsko pravo razvija posebna pravila o arhivih

(omrežje, pristojnost arhivov) in o njihovi notranji organizaciji, določa tista strokovna vodila arhivistike, ki so tudi pravno obvezna, in določa sankcije za njihovo kršitev. Vsebovati mora pravila, ki določajo način dostopa javnosti do arhivskega gradiva. Arhivsko pravo je zadeva vsake posamezne države.

Med najvažnejše določbe arhivskega prava spada definicija arhivskega gradiva in nato določitev tistih zapisov oz. dokumentov, ki zaradi svoje pomembnosti nosijo oznako arhivsko. To gradivo je ena temeljnih prvin pravne države nujno za varstvo človekovih pravic, je kulturni spomenik, kulturna dediščina, nepogrešljiva materija za ustvarjanje kolektivnega spomina (Melik 2011, 162).

Skladno s spremenjeno družbeno politično ureditvijo 1911 je bil prejšnji Arhiv socialistične republike Slovenije preimenovan v Arhiv Republike Slovenije v upravi Ministrstva za kulturo. Prvi v samostojni Sloveniji sprejet arhivski zakon 1997 se je imenoval Zakon o arhivskem gradivu in arhivih. Zakon je vseboval določbe glede varstva arhivskega gradiva v fizični obliki, dostop do arhivskega gradiva in organizacijo javne arhivske službe v Republiki Sloveniji. Po sprejetem zakonu so arhivsko javno službo opravljali Arhiv Republike Slovenije in regionalni arhivi, pa tudi arhivi lokalnih samoupravnih skupnosti. Arhivski zakon iz leta 1997 opredelitve arhivskega gradiva ni spremenil. Arhivsko gradivo je bilo torej še vedno le kulturni spomenik, kazenske sankcije za kršitev zakona pa so bile minimalne. Arhiv Republike Slovenije naj bi varoval javno arhivsko gradivo državnih organov, izvajalcev javnih pooblastil oziroma javnih služb, ki jih zagotavlja država, Banke Slovenije ter državnih in javnih skladov, agencij in drugih pravnih oseb, ki jih je ustanovila država. Regionalni arhivi pa so varovali javno arhivsko gradivo organov, ki opravljajo dejavnost na območju ene ali več lokalnih samoupravnih skupnosti, ter nastaja na območju regionalnega arhiva.

Slovenija je čisto nov arhivski zakon dobila leta 2006, ta pa je v celoti nadomestil stari Zakon o arhivskem gradivu in arhivih. Novi Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivov ZVDAGA je uredil varstvo elektronskega dokumentarnega gradiva in elektronskega arhivskega gradiva. Pomembna je bila dopolnitev pravne ureditve varstva arhivskega gradiva. Prav tako pa je novi zakon na novo opredelil termin arhivsko gradivo, ki ni bilo več le tisto dokumentarno gradivo, ki ima trajen pomen za znanost in kulturo, temveč tudi za pravno varnost (Melik 2011, 174–177).

V letu 2014 je ZVDAGA z novelo doživel dopolnitve in spremembe v nekaterih členih (ZVDAGA-A)[5]. Te so se nanašale predvsem na področje e-arhiva in notranjih pravil, gradiva političnih strank in pravnih oseb, ki delujejo v javnem interesu. Uveljavljene so bile tudi nekatere spremembe pri rokih in pogojih dostopnosti do arhivskega gradiva, novelirano pa je bilo tudi področje lastne hrambe arhivskega gradiva (Gostečnik b.d.).

Nadzor nad izvajanjem z zakonodajo predpisanih ukrepov glede pisne dediščine izvaja inšpektorat, pristojen za področje varstva arhivskega gradiva. Pooblaščena oseba za opravljanje nadzora po ZVDAGA je inšpektor ali inšpektorica za področje arhivske dejavnosti, ki mora imeti poleg izpolnjenih splošnih pogojev iz zakona, ki ureja inšpekcijski nadzor, opravljen tudi strokovni izpit iz arhivistike in imeti vsaj deset let delovnih izkušenj v arhivu. Poleg pooblastil, ki urejajo inšpekcijsko nadzorstvo, imajo inšpektorji tudi pooblastila za pregledovanje objektov, prostorov in opreme, v katerih se hrani dokumentarno in arhivsko gradivo. Ob ugotovitvi nepravilnosti pri materialnem varovanju lahko inšpektorji odredijo tudi posebne ukrepe: ob ugotovitvi neposredne nevarnosti ali poškodovanja gradiva odredijo rok za odpravo nevarnosti, lahko prepovejo ravnanje ali uporabo in odredijo ukrepe za zagotovitev varstva gradiva, lahko pa tudi z odločbo začasno odvzamejo posest gradiva in ga prepustijo v začasno hrambo pristojnemu ali drugemu javnemu arhivu. Poleg formalno določenih pristojnosti ima nadzor nad izvajanjem arhivske zakonodaje tudi širšo funkcijo zagotavljanja kakovosti ravnanja z gradivom. V praksi nadzor ne pomeni le sankcioniranja nepravilnosti, temveč tudi usmerjanje in strokovno podporo ustvarjalcem in hraniteljem gradiva pri zagotavljanju ustreznih pogojev hrambe (Melik in Jeraj 2015, 121–127).

Kršenje določb pravnih predpisov, ki urejajo varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva, je delno tudi sankcionirano. Že Kazenski zakonik iz leta 1994 je v nekaterih členih kot kaznivo dejanje zoper premoženje opredelil tatvino, zatajitev, iznos v tujino ter protipravno poškodovanje ali uničenja stvari, ki so posebnega kulturnega ali zgodovinskega pomena. Še dlje pa je definiral opredelitve kaznivega dejanja zoper človečnost in mednarodno pravo, ki zajema uničenje kulturnih ali zgodovinskih spomenikov med vojno ali oboroženim spopadom (Žontar 2007, 24). Danes veljavni Kazenski zakonik KZ-1 z zadnjimi spremembami in dopol-

[5] V nadaljevanju ZVDAGA in ZVDAGA-A nastopata pod skupnim imenom ZVDAGA.

nitvami v letu 2024 v drugem odstavku 219. člena predvideva zaporno kazen do osmih let za osebo, ki protipravno poškoduje, uniči, ali povzroči veliko škodo na stvari, ki je pojmovana kot kulturni spomenik. Na arhivsko gradivo se direktno nanaša tudi tretji odstavek 259. člena, ki navaja, da se z zaporom od treh mesecev do treh let kaznuje oseba, ki uniči arhivsko gradivo ali le-to napravi neuporabno (KZ-1 2024). Za neizpolnjevanje dolžnosti v zvezi z ohranitvijo in uporabo gradiva so predvidene tudi denarne kazni. Kazni, ki se nanašajo na materialno varstvo gradiva v 39. členu in uporabo gradiva v 69. členu, ZVDAGA predpisuje v osmem poglavju (Kazenske določbe). Navedena člena bosta omenjena v nadaljevanju (ZVDAGA 2014).

Vodopivec (2008, 173–178) poudarja, da minimalni standardi za materialno varstvo arhivskega gradiva izhajajo iz potrebe po zaščiti različnih vrst zapisov, ne glede na nosilec ali način zapisa. Pri tem opozarja, da ima arhivsko gradivo, ne glede na svojo materialno obliko, lastnosti kulturne dediščine, zato zahteva sistematično in strokovno utemeljeno varovanje. Standardi se ne nanašajo zgolj na hrambo, temveč zajemajo celoten proces ravnanja z gradivom, od prevzema in urejanja do uporabe, razstavljanja in restavratorskih posegov. Hkrati poziva imetnike in skrbnike javnega ter zasebnega gradiva k uporabi veljavnih standardov ISO, britanskega standarda BS 5454, načel IFLA za varovanje knjižničnega gradiva ter standardov in priporočil, ki so jih izdali ICA, IFLA, ICOM in UNESCO.

2.1.1 Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih ZVDAGA

ZVDAGA že v 2. členu definira dokumentarno gradivo in arhivsko gradivo, ki sta neločljivo povezana. Za dokumentarno gradivo veljajo vse vrste in oblike zapisov, ki so nastali ali bili prejeti pri poslovanju fizičnih in pravnih oseb. Arhivsko gradivo pa je dokumentarno gradivo, ki ima trajen pomen za zgodovino, druge znanosti in kulturo ali trajen pomen za pravni interes pravnih in fizičnih oseb. Arhivsko gradivo je kulturni spomenik.

Tudi Žumer (2007) navaja, da je zaradi ustreznega razumevanja posameznih določb zakona treba obrazložiti definiciji dokumentarnega gradiva in arhivskega gradiva, kot jih uporabljajo zakon, arhivska stroka in drugi predpisi s tega področja.

»Dokumentarno gradivo je izvirno in reproducirano pisano, risano, tiskano, fotografirano, filmano, fonografirano, magnetno, optično ali kako drugače zapisano gradivo, ki je bilo prejeto ali je nastalo pri delu pravnih oziroma fizičnih oseb. Glede na obliko zapisa, ki jo določata nosilec in način zapisa, se dokumentarno gradivo deli na gradivo v fizični (papirni) in v elektronski analogni in digitalni obliki. Arhivsko gradivo je po novem zakonu[6] kulturni spomenik in predstavlja tisti del dokumentarnega gradiva, ki ima poseben pomen za kulturo in znanost ali v skladu s strokovnimi navodili arhivov trajen pomen za pravno varnost fizičnih in pravnih oseb« (Žumer 2007, 32–33).

Varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva temelji na načelih ohranjenosti oziroma uporabnosti vsebine gradiva, trajnosti, celovitosti oziroma neokrnjenosti gradiva, dostopnosti (zavarovanosti pred izgubo) in načelu varstva kulturnega spomenika. 3. in 4. člen ZVDAGA narekujeta, da je hramba dokumentarnega gradiva ohranjanje izvirnega dokumentarnega gradiva ali uporabnosti vsebine tega gradiva (načelo ohranjanja), načelo trajnosti pa zahteva, da mora hramba dokumentarnega gradiva zagotavljati trajnost le-tega in hkrati trajnost reprodukcije njegove vsebine. V 5. členu načelo celovitosti predpisuje, da mora hramba dokumentarnega gradiva zagotavljati nespremenljivost in integralnost dokumentarnega gradiva oziroma reprodukcije njegove vsebine, urejenost dokumentarnega gradiva oziroma njegove vsebine ter dokazljivost izvora dokumentarnega gradiva (provenience). Po 7. členu (načelo varstva kulturnega spomenika) pa je arhivsko gradivo kulturni spomenik in mora biti tudi varovano kot takšno.

Celotni 23. člen ZVDAGA pojasnjuje ustrezno hrambo dokumentarnega gradiva. Dokumentarno gradivo se mora v skladu z drugim odstavkom člena v fizični obliki trajno in strokovno neoporečno hraniti v ustreznih prostorih in opremi, v ustreznih klimatskih pogojih, zavarovano pred vlomom, požarom, vodo, biološkimi, kemičnimi, fizikalnimi in drugimi škodljivimi vplivi. 24. člen pa predpisuje izjeme, za katere drugi predpisi določajo strožje pogoje hrambe.

Neločljivo povezanost pojmov dokumentarno gradivo in arhivsko gradivo obravnava 34. člen ZVDAGA, ki pravi, da arhivsko gradivo javnopravnih oseb določi pristojni javni arhiv s pisnimi strokovnimi navodili za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva za vsako javnopravno osebo posebej in da se

[6] Žumer se sklicuje na Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih iz leta 2006.

do izdaje strokovnih navodil z vsem dokumentarnim gradivom ravna tako kot z arhivskim gradivom. Pravne osebe zasebnega prava in fizične osebe morajo same poskrbeti za hrambo zasebnega arhivskega gradiva, lahko pa ga izročijo pristojnim javnim arhivom v obliki depozita, volijo, podarijo ali prodajo.

36. člen ZVDAGA se nanaša na hrambo arhivskega gradiva. Tako kot dokumentarno gradivo se mora tudi arhivsko gradivo v fizični obliki trajno in strokovno neoporečno hraniti v ustreznih prostorih in opremi, v ustreznih klimatskih pogojih, zavarovano pred vlomom, požarom, vodo, biološkimi, kemičnimi, fizikalnimi in drugimi škodljivimi vplivi (materialno varstvo).

V 39. členu ZVDAGA javnopravnim osebam nalaga odgovornost za ohranjanje, materialno varnost, celovitost in urejenost dokumentarnega gradiva, ki ga prejemajo ali nastaja pri njihovem delu, dokler ni iz tega gradiva odbrano arhivsko gradivo.

62. člen ZVDAGA se nanaša na lastno varstvo arhivskega gradiva. Javnopravna oseba lahko sama, zaradi utemeljenih strokovnih ali tehničnih razlogov, zagotovi lastno varstvo arhivskega gradiva, potrebuje pa pisno dovoljenje ministra, pristojnega za arhive. Le-ta lahko izda odločbo, če ima javnopravna oseba ustrezne prostore in opremo, ki omogočajo, da je arhivsko gradivo hranjeno v ustreznih pogojih, ki jih predpisujejo ta zakon in na njegovi podlagi sprejeti podzakonski predpisi. Poleg tega mora javnopravna oseba razpolagati z osebjem, ki je ustrezno strokovno usposobljeno, kot to določajo predpisi s področja arhivske dejavnosti. Za hrambo mora imeti zagotovljena lastna finančna sredstva, kar se dokazuje s predložitvijo ustrezne izjave, imeti mora urejeno pisarniško poslovanje oziroma upravljanje z dokumentarnim gradivom v skladu z veljavnimi predpisi.

Poleg hrambe morajo arhivi zagotavljati tudi dostopnost arhivskega gradiva. O tem govori 63. člen ZVDAGA, ki predpisuje uporabo javnega arhivskega gradiva. V drugem odstavku člen narekuje, da se lahko arhivsko gradivo izposoja za razstavne in podobne namene samo na podlagi sklenjene pisne pogodbe in takrat, ko je za to zagotovljeno ustrezno materialno varstvo gradiva. Uporabe s strani uporabnikov arhivskega gradiva pa se dotakne v 69. členu, kjer določa dolžnosti, da morajo uporabniki z arhivskim gradivom, ki so ga dobili v uporabo, ravnati s skrbnostjo dobrega gospodarja (ZVDAGA 2014).

2.1.2 Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva

Kot pomembnejši veljavni podzakonski akt s področja arhivskega prava materialno varstvo ureja Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva iz leta 2017 (v nadaljevanju UVDAG ali uredba). Uredba je začela veljati s 1. 1. 2018 in je v celoti nadomestila prejšnjo uredbo, sprejeto leta 2006, ki je nastala z združitvijo več pravilnikov, hkrati pa ni sledila strukturi zakona. Bila je nepregledna, mestoma nerazumljiva in dvoumna, pa tudi ponekod v praksi neuporabna. S sprejetjem Novele zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA), ki je prinesla nekatere novosti in spremembe, se je pokazala potreba po novi uredbi, ki je usklajena tudi s trenutno veljavnimi mednarodnimi arhivskimi standardi (Cvelfar idr. 2018, 2).

Celotno sedmo poglavje UVDAG s podnaslovom Hramba, materialno varstvo in arhivski depoji (31. do 49. člen) je namenjeno hrambi in varstvu gradiva. Uredba velja tako za arhive kot tudi javnopravne osebe, ki so po zakonu dolžne oddajati svoje arhivsko gradivo v javne arhive, prav tako pa tudi za zasebne lastnike arhivskega gradiva. S to uredbo so torej ti deležniki dolžni zagotavljati pogoje za materialno varstvo arhivskega in dokumentarnega gradiva, da se pri hrambi, urejanju, popisovanju, uporabi, prevozu in razstavljanju gradivo ne poškoduje, uniči ali kako drugače izgubi. Uredba določa, da materialno varstvo obsega določitev pogojev za ustreznost prostorov in opreme za hrambo gradiva, določitev potrebnih ukrepov za zavarovanje gradiva pred tatvino, vlomom, obrabo, prahom, ognjem, vodo, neustrezno temperaturo in vlago, vdorom ultravijoličnih žarkov ter drugimi škodljivimi biološkimi, kemičnimi in fizikalnimi vplivi.

V 32. členu precej natančno določa, kakšni morajo biti arhivski depoji. Ti se lahko uporabljajo samo za hrambo dokumentarnega in arhivskega gradiva. Depoji morajo biti ločeni od drugih prostorov, varni pred vdorom vode, vlago, požarom, potresom, nepooblaščenim vstopom, strelo ter ustrezno ločeni od plinskih, vodovodnih in kanalizacijskih napeljav, kurišč, dimovodov, glavnih vodov centralne kurjave, električnih napeljav, ki niso namenjene delovanju depojev, ter podobnih nevarnih napeljav in sistemov. Arhivski depoji morajo biti grajeni na način, da zagotavljajo stabilne in ustrezne mikroklimatske pogoje za hrambo dokumentarnega in arhivskega gradiva, morajo biti ustrezno hidro in toplotno izolirani, opremljeni z ustrezno električno napeljavo s centralnim izklopom električnega

toka v vseh depojih. Svetila za osvetlitev ne smejo oddajati škodljivih sevanj, ki bi poškodovale gradivo. Prav tako se v arhivskih depojih in njihovi neposredni bližini ne smejo hraniti gorljive, vnetljive in druge nevarne snovi. Opremljeni morajo biti s funkcionalno, mehansko in biološko stabilno opremo, gasilnimi aparati in sistemi, napravami za merjenje in/ali uravnavanje stopnje vlažnosti in temperature, požarnimi alarmi, alarmi za javljanje nepooblaščenega dostopa in izliva vode, ustrezno opremo za vse zvrsti in formate gradiva in z napravami za neprekinjeno električno napajanje (za gradivo v digitalni obliki).

33. člen uredbe se nanaša na hrambo dokumentarnega in arhivskega gradiva v arhivskih depojih in nalaga, da morajo biti v depojih zagotovljene ustrezne mikroklimatske razmere, ki so prilagojene vsaki zvrsti hranjenega gradiva.

Ukrepi za zavarovanje dokumentarnega in arhivskega gradiva v arhivskih depojih so obravnavani v 34. členu uredbe in obsegajo vzdrževanje depojev v primernem stanju, mesečno pregledovanje depojev in odpravljanje okoliščin, ki bi lahko povzročile škodo na gradivu, zagotavljanje ustrezne mikroklime in redno kontroliranje pogojev ter vodenje evidence, prezračevanje depojev, vzdrževanje naprav za preprečevanje požarov in gašenje, izklapljanje razsvetljave ob neuporabi depojev in preprečitev nepooblaščenega vstopa. Pri rokovanju z gradivom se ne smejo uporabljati odprti ogenj ali katere koli druge snovi in naprave, ki bi gradivo lahko poškodovale ali uničile. Prav tako je treba gradivo pred prenosom v arhivski depo razkužiti, osušiti in razprašiti.

Za hrambo in materialno varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva v fizični obliki je v 35. členu uredbe določeno, da se uporablja trajnejša vrsta papirja in zaščitna embalaža, lastnosti pa opredeli državni arhiv in jih objavi na svoji spletni strani.

36. člen uredbe določa pripravo gradiva na trajno hrambo. Gradivo (arhivsko in dokumentarno), ki ima rok hrambe trajno ali najmanj 75 let, se pripravi tako, da se poravna ali zloži v format, ki je primeren za hrambo v arhivskem depoju. Vloži se v tehnične enote, ki ne smejo biti neprodušno zaprte, morajo pa preprečevati vdor prahu. Te enote se zlagajo na police. Večji formati se lahko polagajo v predalnike ali izjemoma obešajo. Ob urejanju se morajo odstraniti kovinski predmeti in folije, ki nimajo dokumentarne vrednosti, in to na način, da ostanejo vidne prvotne celote združenih dokumentov. Gradivo se lahko tudi postavi na police vodoravno, ampak največ po tri enote ena na drugo, nevezano pa največ do 5

cm (velja za gradivo, večje od formata A3). Kadar se ustvarjalec ne more ravnati po teh pravilih, mora obvestiti pristojni arhiv, ki mu izda navodilo o ravnanju s takim gradivom.

V 37. členu uredbe je urejena hramba, urejanje ter uporaba dokumentarnega in arhivskega gradiva. S tem gradivom je treba ravnati tako, da se ne poškoduje ali uniči, saj se s tem ohrani njegova izvirna pričevalnost. Ne sme se ga prepogibati, po njem risati, pisati, ga obrezovati, lepiti, drgniti, radirati ali kakorkoli iz njega odstranjevati zapisano.

Rokovanje s prenosom in prevozom arhivskega gradiva je urejeno v 38. členu, kjer je določeno, da se gradivo prenaša in prevaža na način, ki zagotavlja zaščito pred poškodbami.

Če se arhivsko gradivo kakorkoli poškoduje, ga je v skladu z 39. členom uredbe v najkrajšem možnem času konservirati in restavrirati.

Tako kot v ZVDAGA so tudi v UVDAG urejene osnove ravnanja z zasebnim arhivskim gradivom, za katero je v 54. členu določeno, da se za varovanje, vzdrževanje, hrambo itd. smiselno uporabljajo določbe te uredbe, ki veljajo za javno arhivsko gradivo.

Uporaba arhivskega gradiva v smislu materialnega varstva je določena v 78. členu UVDAG, kjer je v peti točki določeno, da mora uporabnik arhivsko gradivo uporabljati tako, da ga ohrani v urejenem in nepoškodovanem stanju. Pri izposoji javnega arhivskega gradiva pa je v tretji točki 83. člena uredbe določeno, da mora uporabnik med izposojo zagotoviti vse pogoje materialnega varstva arhivskega gradiva v skladu z odločbami te uredbe (UVDAG 2017).

UVDAG pa v Prilogi 1 bolj podrobno predpisuje tudi pogoje za izvajanje materialnega varstva arhivskega gradiva v depojih in na razstavah. Navaja tudi, da je v primeru, ko je v depoju temperatura občutno nižja kot v prostoru, kjer se bo gradivo uporabljalo, gradivo potrebno aklimatizirati v predprostoru z namenom preprečitve vpliva kondenza na arhivsko gradivo.

Tabela 1: Prikaz vrednosti temperature (T), relativne vlage (RV) in svetlobe, ki so potrebne za hrambo arhivskega gradiva

VRSTA ARHIVSKEGA GRADIVA	T +/- 1 °C na dan	RV +/- 5 % na dan	SVETLOBA
Papirno arhivsko gradivo, ki je pogosto v uporabi	16–19 °C	45–60 %	Stalna: tema Občasna svetloba: dovoljena lokalna osvetlitev pri delu v depoju – od 300 do 500 luxov (lx)
Papirno arhivsko gradivo, ki je redko v uporabi	Največ 15 °C	45–60 %	
Pergamentno arhivsko gradivo	Največ 15 °C	50–60 %	

Vir: Prirejeno po prilogi 1 Uredbe o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva 2017.

2.2 Kodeks arhivske poklicne etike in Splošna deklaracija o arhivih

Čeprav v pravnem smislu neobvezujoča, pa vendar z moralno avtoriteto, se na tem mestu lahko omenita tudi Kodeks etike za arhiviste in Splošna deklaracija o arhivih. Gre za ravnanja, ki so sprejeta v neki širši, v tem primeru poklicni skupini, ki usmerjajo vedenja in ravnanja posameznika.

2.2.1 Kodeks arhivske poklicne etike

Etiko bi lahko definirali kot znanost o moralnem delovanju. Je povezljiva s pojmom morala, a ju ne gre enačiti ali zamenjati. Etika predstavlja teoretično podlago za odločanje. Ko se govori o etiki, se v ozadju vedno skrivajo neka pravila, teoretične razlage, kodeksi in pojmi. Pri pojmu morala pa je v ospredju človekovo (posameznikovo) ravnanje v vsakdanjem življenju. Morala definira človeški karakter, etika pa diktira delovni in družbeni sistem. Poklicna etika torej izhaja iz skupnih moralnih načel posameznikov znotraj nekega sistema (Jelenko 2018).

Varstvo dokumentarnega in arhivskega gradiva, torej pomembnih dokumentov, ima dva cilja. Gre za varstvo človekovih pravic in za varstvo kulturne dediščine. Gre za zahtevno dejavnost, ki pa je v družbi vse prevečkrat prezrta. Ker je vanjo večkrat vpleta tudi politika, samo strokovni standardi ne zadostujejo. Za doseganje minimalne stopnje objektivnosti in neodvisnosti oseb, ki se ukvarjajo z dokumentarnim in arhivskim gradivom je torej potrebno vključiti tudi etiko (Melik 2022, 418).

Kopač (2003) definira kodekse poklicne etike kot vrednostne sisteme profesij, s katerimi uporabnike seznanjajo, kaj lahko in česa ne smejo in ne morejo pričakovati od določene stroke. Kodeksi poklicnih etik naj bi torej opredeljevali načela svojih strok, odnose do uporabnikov svojih storitev, odnose do družbenih okolij

in odnose med zaposlenimi. Nekatere poklicne skupine so svoje kodekse sprejele v okviru svojih stanovskih združenj, v nekaterih strokah pa so v slovenski jezik prevedli kodekse, ki so jih sprejela njihova mednarodna združenja (Kopač 2003, 208).

Etični kodeks za arhiviste je bil sprejet septembra 1996. leta na XIII. Mednarodnem arhivskem kongresu v Pekingu. Vsebuje nabor etičnih meril, v okviru katerih delujejo arhivisti v svojem poklicu. Uvod je sestavljen iz pojasnila o visokih standardnih za ravnanje v arhivskem poklicu. Vanj so vključeni vsi, ki se na kakršen koli način ukvarjajo z arhivskim gradivom (nadzor, vzdrževanje, varovanje, upravljanje in hramba). Danes velja za malce zastarelega, saj so se v obdobju petindvajsetih let od sprejetja na področju arhivistike zgodile velike spremembe. Bliskovito je napredovalo področje digitalizacije, ki spreminja pisarniško poslovanje, zgodile so se spremembe zakonodaje na področju varstva osebnih podatkov, same nacionalne arhivske zakonodaje. Je pa še vedno koristen kot osnova za nacionalne kodekse (Melik 2022, 422–423).

2.2.2 Splošna deklaracija o arhivih

Splošna deklaracija o arhivih je soroden dokument arhivskemu etičnemu kodeksu, vendar vseeno meri širše, na celotno družbo, posebno pa naj bi vplivala na nosilce oblasti oziroma odločevalce. Sprejeta je bila septembra leta 2010 v Oslu na zasedanju letne generalne skupščine Mednarodnega arhivskega sveta. Pripravila jo je Sekcija profesionalnih združenj Mednarodnega arhivskega sveta (ICA/SPA) s sodelovanjem predstavnikov Mednarodnega arhivskega sveta, ki želi doseči, da bi imela bolj zavezujoč pravni status (Košir 2010, 315–316).

V deklaraciji se zavzemajo za ugotovitve, da ima arhivsko gradivo neprecenljivo vrednost kot verodostojni dokaz o upravnih, kulturnih in intelektualnih dejavnosti družbe; da obstaja temeljna potreba po arhivih za podporo poslovne učinkovitosti, zaščito državljanskih pravic, ohranitev kolektivnega spomina; ugotavljajo raznolikost arhivskega gradiva in število nosilcev arhivskega gradiva; vlogo arhivistov kot usposobljenih strokovnjakov, ki služijo družbi pri nastajanju gradiva, valorizaciji, varstvu ter omogočanju uporabe; Končno pa tudi odgovornost vseh: državljanov, javne uprave, odločevalcev, lastnikov javnega in zasebnega gradiva ter arhivistov in drugih informacijskih strokovnjakov pri upravljanju arhivskega gradiva (Splošna deklaracija o arhivih 2018, 147).

Kljub obstoju predpisov tudi Vodopivec (2008, 173–178) opozarja, da zgolj normativna ureditev materialnega varstva ne zadostuje, temveč je za učinkovito zaščito nujno tudi dosledno izvajanje predpisanih ukrepov v praksi sami.

3 KNJIGA

Definicija pojma knjiga je kompleksna. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika pod geslom knjiga najdemo zapis, da gre za večje število trdno sešitih listov (SSKJ 2014, 607). Lahko bi trdili, da gre za zelo revno definicijo, ki niti približno ne ustreza fenomenu knjige. Še precej starejši Leksikon Cankarjeve založbe (1977, 107) je že malenkost razširil definicijo in navaja, da je knjiga določeno število popisanih ali potiskanih listov, ki so med seboj zbiti ali zlepljeni in uvezani v platnice. V bibliotekarskem terminološkem slovarju je knjiga definirana precej širše – kot javnosti namenjena tiskana ali z drugimi tehničnimi sredstvi izdelana publikacija z besedilom, ilustracijami, drugače oblikovanim sporočilom, natisnjenim na straneh, listih, polah knjižnega bloka in zaščitenim z vezavo (Bibliotekarski terminološki slovar 2009, 145).

Zanimiv je tudi pogled na področje etimologije. Na Slovenskem se je izraz knjiga (latinsko liber) pojavil že v 16. stoletju, vendar se je poredko uporabljal, dokončno se je uveljavil šele sredi 19. stoletja. Pred tem je bil v uporabi izraz bûkve. V starocerkvenoslovanščini je znan izraz buky - črka. V hrvaščini in srbščini bùkva – črka (bùkvār - abecednik, prva čitanka), rusko búkva - črka. Slovanski izraz bűky - črka je izposojen iz neke germanske predloge, sorodne s starovisokonemškim buoh, nemško Buchstabe, gotsko bōka - črka, v množini bōkōs - knjiga, angleško book - knjiga. Najbolj verjetna predloga za slovansko besedo bűky je neka neizpričana prazahodnogermanska predloga. Germansko besedo, ki je prvotno označevala latinske črke (in ne germanske rune), navadno etimološko vežejo s pragermansko bōkō - bukev. Povezava temelji na domnevi, po kateri naj bi včasih vrezovali črke v bukove tablice, vendar pa je ta domneva nedokazljiva.

Za besedo knjiga so v starocerkvenoslovanščini uporabljali izraz kъniga – črka, knjiga. V hrvaščini in srbščini je v rabi knjȉga - knjiga, v ruščini kníga in v češčini kniha v enakem pomenu kot v hrvaščini in srbščini. Slovanski izvor besede kъnígа ni zadovoljivo pojasnjen. France Bezlaj[7], ki ga navaja Snoj, domneva, da

[7] Bezlaj, France. 1982 Etimološki slovar slovenskega jezika: druga knjiga : K – O, 49. Ljubljana, Mladinska knjiga.

je beseda verjetno prevzeta iz neke predloge, sorodne s staroturškim āküinig, od koder je prevzeta madžarska könyv – knjiga, turška beseda pa je domnevno prišla iz starokitajskega izraza kcüen, kcüjən, ki pomeni zvitek (Snoj 2014, 94 in 312).

3.1 KRATKA ZGODOVINA KNJIGE

Jaro Dolar pravi, da v zgodovini vsake civilizacije pride v razvoju do stopnje, ko ustno izročilo ne zadošča več, civilizacija na taki stopnji razvoja pa nosi v sebi kali za spremembe. Potrebe razširjene družbene organizacije, razvoj gospodarstva, razvoj oblastne avtoritete in njenega verskega poroštva s kaznimi in plačili, naraščajoča zaloga idej … vse to zahteva trajnejša in bolj zanesljiva sredstva, s katerimi bi se utrdila, ohranjala in na bodoče rodove prenašala vrednost družbe. To omogoči pisava in nato z njeno pomočjo knjiga (Dolar 1982, 12)

Skozi zgodovino so ljudje sporočila pisali na različne pisne podlage; kamen, glinene tablice, lubje, papirus, kosti, listje živalsko kožo, papir in druge nosilce, prav tako pa so uporabljali različna orodja za zapisovanje (barvila, palice, trstike, peresa ipd.). Knjiga se skozi zgodovino v svetu ni razvijala iz enega samega vira. Razvoj je bil odvisen od snovi in materiala, ki je bil družbi v trenutnem času na voljo. Kot prve zapise bi lahko šteli jamske slikarije, nekatere datirajo celo več kot 40.000 let v zgodovino (Jama El Castillo v severni Španiji). Najpogostejše teme so bile poslikave divjih živali in odtisi človeških rok. Izrazita pa je podobnost v uporabljenih sredstvih za slikanje – barvilih, ki so bila izdelana iz zemlje ali oglja, pobranega iz ognjišč. Sumerci so okoli leta 3500 pred našim štetjem za zapisovanje uporabljali glinene tablice, saj je bilo ob rekah Evfrat in Tigris gline na pretek. Če so tablice po zapisovanju še žgali, so bile skoraj neuničljive. Tablice so ostale v uporabo skozi bronasto in tudi del železne dobe. Okrog leta 3000 pred našim štetjem so Egipčani iznašli preprosto in razmeroma poceni pisno podlago, imenovano papirus. Papirusa se ni dalo prepogibati, zato so ga izdelovali v listih, ki so jih nato zvili v zvitke, na katere so pisali besedilo le po eni strani. Skupaj so lahko po dolžini zlepili več listov, zato so nekateri zvitki lahko merili tudi 30 metrov in več. Papirus so tudi izvažali, vendar se je dobro ohranil le v suhem egipčanskem podnebju, vlažno podnebje zunaj Egipta pa je to pisno podlago hitro okrnilo (Cave 2015).

Kot pisna podlaga je služila tudi obdelana koža, ki so jo poznali že Egipčani, Asirci in Perzijci. Koža je dobila ime pergament po maloazijskem mestu Pergam,

kjer naj bi v 2. stoletju pred našim štetjem dodelali in osvojili tehnologijo obdelave kože v apneni kopeli. Pergament se je skozi čas izkazal za zelo praktično, trajno in trpežno podlago, saj je bil zelo trpežen in obstojen in se je staral zelo počasi (Vodopivec 2004).

Pergament je bil trpežna podlaga in se je lahko tudi pregibal. Pole pergamenta so prepogibali (8 listov, 16 strani), nato pa so jih na hrbtu sešili s trakom iz blaga ali pergamenta (to je predstavljalo eno polo). Ko so popisali več pol, so jih skupaj prišili na isti trak in tako je nastal uporaben prenosljiv snopič – kodeks. Kasneje so odkrili, da lahko ob strani pritrdijo tudi deščico, ki je ta snop sešitih listov precej ojačala. In tako je nastala prva oblika knjige, ki jo poznamo še danes in se je v 1500 letih spremenila samo v posameznih podrobnostih (Čučnik-Majcen 1996).

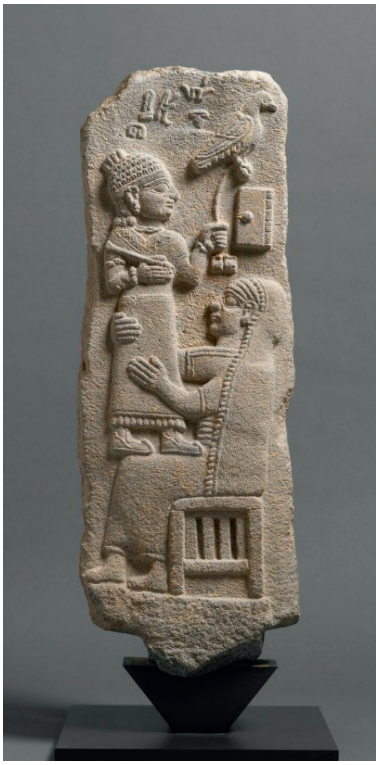
Knjiga v obliki kodeksa se je torej prvič pojavila v deželah vzhodnega Sredozemlja. Uveljavila se je preko krščanske vere v prvih stoletjih našega štetja. Za najstarejše znane ohranjene primerke velja enajst koptskih enopolnih kodeksov, ki so se ohranili pod suhim egiptovskim peskom. Poleg njih za najstarejša odkrita primerka veljata še dva lesena kodeksa. Vsi primerki naj bi izvirali iz 4. stoletja. Danes jih hranijo v Koptskem muzeju v Kairu (Vodopivec 2007a, 16–17).

Vendar pa obstaja nekaj dokazov, da je zapletena struktura kodeksa morda obstajala prej, kot se na splošno domneva. Skorajda noben učbenik, v katerem se razpravlja o izvoru kodeksa, ne more zagotoviti, da so bile lesene plošče tiste, iz katerih je sestavljen kodeks. Dokazi so vklesani v kamnite stele iz Neohetitskega imperija, ki izvirajo iz 8. ali 7. stoletja pred našim štetjem. Szirmai navaja Berthe van Regemorter[8] (v Scriptorium, 12, 1958, str. 177–181), ki je opozorila na ta najzgodnejši dokaz za kodeks, ki nakazuje, da sta bila za pisanje uporabljena črnilo in čopič, za vezavo pa prefinjena struktura šivanja in nastavek za ploščo (slika 1). Resda kamniti relief ne more razkriti narave materiala, ki ga predstavlja, vendar se zdi, da prenagljeno sklepati, da je samoumevno, da imamo opravka s tablica-

[8] Berthe ali Bertha van Regemorter (Mechelen, 21. april 1879 – Antwerpen, 31. december 1964) je bila belgijska knjigoveška umetnica. Študirala je v Bruslju, kjer se je knjigoveštva učila pri Josephu Hendrixu in zlatarstva na usnju pri Louisu Jacobsu, kasneje pa v Londonu na Central School of Arts and Crafts. Berthe van Regemorter je sodelovala pri Scriptoriumu, mednarodni reviji, ki objavlja članke o srednjeveških rokopisih v Evropi in se med drugim ukvarja s kodikologijo. Napisala je recenzije več deset člankov in urejala Bulletin Cordicologique. Ustvarila je dolgo kariero v praksi in poučevanju vezavne dekoracije in knjigoveštva. Specializirala se je za zgodovino knjigoveštva v antiki in srednjem veku. Poleg poučevanja je Berthe van Regemorter raziskovala tudi vezave knjig. Do leta 1910 je odprla lasten atelje v Antwerpnu, kjer je oblikovala, folirala, embosirala in vezala na stotine ovitkov knjig (Schrauwen bd; Wikipedia 2023).

mi. Strokovnjaki, ki so seznanjeni z bizantinskimi knjigoveškimi strukturami, bi lahko iz slike namesto tega prepoznali značilno vrsto pritrditve plošče, s šivalnim sukancem, ki vstopi v ovitek na vsaki šivalni postaji in povezuje točke pritrditve tako, da tvori črto (v utoru), ki je vzporedna s hrbtom. Nekaj dokazov o podobnih vrstah pritrditve plošč obstaja v koptskih kodeksih. Iz stele se ne da razkriti, kaj je bilo znotraj teh neohetitskih plošč, vsekakor pa je vrsta pritrditve precej drugačna od tradicionalnih lesenih tablic (Szirmai 1991).

Slika 1: Kamnita neohetitska stela iz Marasha z upodobitvijo kodeksa iz 8. ali 7. stol. pred našim štetjem, shranjena v muzeju Louvre v Parizu, Francija

Vir: Louvre Collections 2025.

Sam razvoj vezave knjig se je skozi zgodovino tudi močno spreminjal, spremembe pa so bile povezane predvsem z razvojem družbe, knjižnic, umetnosti in obrti. Knjižne vezave so se razvijale v smeri, da so se knjižni elementi okrepili, razvijal in krepil se je sistem šivanja, knjižni blok se je vezal v različne platnice. Knjigoveška tehnika kot obrt je imela namen varovati pisno osnovo in zapis pred mehaničnimi poškodbami. Knjigoveštvo kot umetnost pa se je nanašala na različno dekoriranje oziroma okraševanje platnic (Čučnik-Majcen 1996).

V zgodnjem srednjem veku je cerkev postala nosilka intelektualnega življenja. Širila se je mreža samostanov, v katerih so delovale samostanske šole in pisarske delavnice – skriptoriji. V njih so pisali, prepisovali, okraševali in vezali knjige. Samostani so bili tako varuhi starih in na novo nastajajočih kodeksov. V 13. stoletju so nastala nova središča, kjer so se razvili novi načini prepisovanja starih besedil in izdelav knjig. Pojavili so se novi poklici, kot so kaligraf, miniaturist, iluminator, knjigovez (Čučnik-Majcen 1996).

V 13. stoletju je preko srednje Azije, severne Afrike, Španije in potem Italije v Evropo prišel papir, pisna podlaga, ki so jo sicer iznašli na Kitajskem že v 2. stoletju. Papir je verjetno ime dobil prav po papirusu. Tehnologija in princip izdelave papirja se razlikuje od načina priprave papirusnih pol. Skupno jima je le to, da sta oba rastlinskega izvora. Počasi je začel izpodrivati pergament in v 14. stoletju je že postal pogosta podlaga dokumentom in knjigam, od 16. stoletja dalje pa do danes pa je papir prevladujoča pisna podlaga (Vodopivec 2004).

Revolucijo v produkciji knjige je povzročila iznajdba tiska v 15. stoletju, ki jo pripisujejo Nemcu Johannesu Gutenbergu. Ob koncu 15. stoletja je v Evropi delovalo skoraj 300 tiskarn in z veliko produkcijo knjig se je vedno bolj razvijalo tudi knjigoveštvo, ki je z različno vezavo knjig izkazovalo stilne značilnosti različnih obdobij (Čučnik-Majcen 1996).

Ob koncu 18. in začetku 19. stoletja se je zaradi napredka in širjenja pismenosti močno povečala potreba po papirju. Začne se obdobje strojne izdelave papirja, saj ročno postopek ni več zmogel zadovoljiti vseh potreb, za prelomnico štejemo iznajdbo Francoza Louisa Roberta leta 1799, ko je izdelal prvi papirni stroj in s tem uvedel industrijsko izdelavo papirja (Vodopivec 2004). Tudi sama knjiga je postala industrijski izdelek. Zaradi različnih dodatkov v papirju le-ta postaja manj kvaliteten, manj kvalitetni so tudi določeni tipi vezav, zato je tako gradivo bolj podvrženo različnim poškodbam in hitrejšemu propadanju (Čučnik-Majcen 1996).

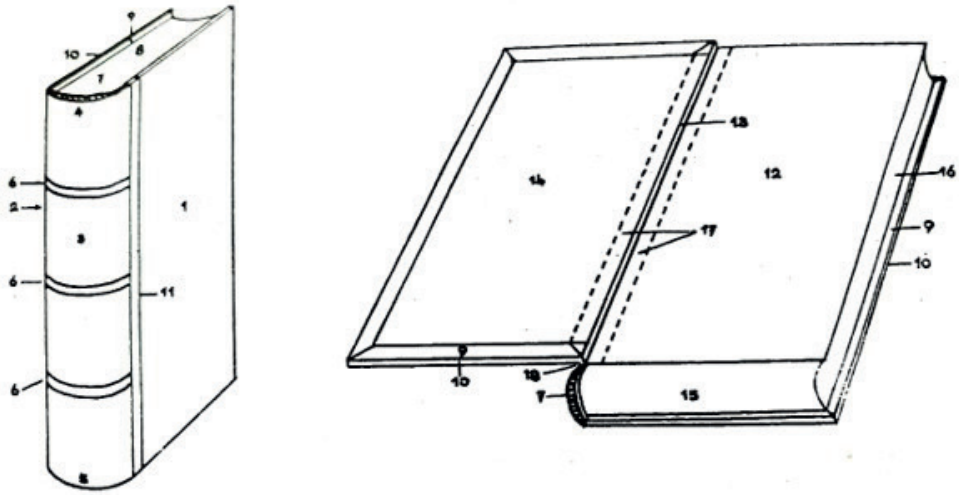
Iz nekoliko filozofskega stališča o nastanku knjige in njeni zgodovini pa je v svojem delu Put do knjige razmišljal Zvonimir Kulundžić (1959). Trdi, da je odgovor na vprašanje, kaj je knjiga, težko najti. Prav tako pa ne moremo dobiti preciznega odgovora na vprašanje, kdaj se je začela zgodovina knjige, vsaj v njeni materialni obliki. Začela naj bi se v tako davni preteklosti, da točnega ožjega časovnega okvirja ne morejo napovedati niti najboljši antropologi, zgodovinarji, bibliotekarji, etnografi in drugi stro-

kovnjaki. Je pa zato precej mlada zgodovina knjige v današnji podobi. In za nastanek knjige v današnji obliki je bilo treba izpolniti tri pogoje: prvi je bil iznajdba pisave, s pomočjo katere se je pred pozabo lahko ohranila zamišljena ali izgovorjena misel in se tako posredno prenesla preko geografskih omejitev. Drugi pogoj je bil odkritje dovolj praktične pisne podlage in orodij za zapisovanje. Tretji pogoj pa je iznajdba tehnologije, ki je omogočala hitrejše in lažje razmnoževanje knjige – tiskarstvo.

3.2 STRUKTURNI ELEMENTI KNJIGE

Da bi se knjige v arhivih lahko ohranile v kar najboljši meri, je potrebno natančno poznavanje same strukture knjige, kot tudi poznavanje materialov, ki so uporabljeni v knjigi (pisna podlaga, črnilo ipd.). To je pomembno iz vidika hrambe, saj ima vsak uporabljen material različne pogoje hrambe.

Slika 2: Sestavni deli knjige

1 prednja platnica, 2 zadnja platnica, 3 hrbet, 4 glava, 5 noga, 6 vezice, 7 kapital, 8 zgornja obreza, 9 notranji rob, 10 rob, 11 zunanji pregib, 12 prosti spojni list, 13 ostri rob, 14 notranja stran, prednja platnica in prilepljeni spojni list, 15 spodnja obreza, 16 sprednja obreza, 17 pomožni list, 18 pregib

Vir: Čučnik-Majcen 1996, 20.

Knjiga je večje število sešitih, vezanih, spetih ali zlepljenih listov, zaščitenih s platnicama. Tipe knjig delimo glede na material (pergament, papir, les), način in vrsto zapisa (rokopis, tisk, slike, besedilo), število listov, leg (1 ali več leg) in oporo v platnici (trda ali mehka).

Osnovna elementa knjige v obliki kodeksa sta vezava in knjižni blok (sešit in obrezani del knjige). Ta je sestavljen in pol in posameznih listov. Vezava knjige je sestavljena iz sprednje in zadnje platnice, hrbta in treh obrez (zgornja, spodnja in sprednja). Zgornji del hrbta se imenuje glava, spodnji del pa noga. Hrbet in noga sta običajno obšita s spletenim ali svilenim zaščitnim trakom – kapitalom. Na hrbtu so tudi vezice, ki skupaj ne vežejo le pol, ampak se stikajo tudi s platnicami. Notranja stran platnice je poimenovana kot notranja stran sprednje ali zadnje platnice. Te platnice so lahko znotraj prevlečene s prilepljenim spojnim listom. Na platnicah so pregibi. Pregibi so zunanji (med hrbtom in platnico) ter notranji (na notranji strani). Zgib je prepognjeni del pole ali lista. V zgodovini so pole pregibali na različne načine (dvakrat, štirikrat, osemkrat …). Knjiga je lahko vezana ali broširana. Slednja je manj trpežna. Kakovost vezave pa je najbolj pomembna za trajnost gradiva (Čučnik-Majcen 1996, 20–21).

Med pomembne značilnosti knjige sodi tudi način vezave, ki pomembno vpliva na njeno mehansko stabilnost, trajnost in odpornost proti poškodbam. Vrsta vezave določa način povezovanja knjižnega bloka s platnicami ter vpliva na odpornost knjige proti obrabi, pogosti uporabi in vplivom okolja.

Knjige v obliki kodeksa se po načinu vezave ločijo na mehko vezane in trdo vezane. Mehko vezane so tiste knjige, ki v sami platnici nimajo opore, knjižni blok pa je zlepljen ali zašit. Zaščiten je samo s prevleko oziroma platnico. Za povezavo knjižnega bloka je dovolj že to, da so platnice nalepljene samo na hrbet knjižnega bloka (spojni list ni lepljen na notranjo stran platnice). Platnice so tudi mehke in upogljive. Pri trdih vezavah pa je bistvenega pomena trda opora v platnicah. Običajno so platnice narejene iz lepenke, zato so toge, težke in neupogljive. Lepenka je prevlečena z različnimi materiali (plastificiran papir, platno, usnje …) Pri trdih vezavah je v nasprotju z mehkimi pomembno, da so platnice nalepljene na gazo in predlist (Kumar 2009, 347–349).

Pri srednjeveških kodeksih, ki so pogosta oblika knjižnega gradiva v arhivih, so pogosto uporabljali knjižni blok, sestavljen in ene ali več leg (običajno pergamentnih), ki so bile med sabo spete ali nekako povezane. Sam knjižni blok je bil zaščiten z mehkimi ali trdimi platicami, ki so bile na hrbet bloka pritrjene s spojnimi foliji, vezicami ali hrbtnimi podlogami. Obstojnost so zagotavljali trpežni materiali (laneni sukanec, belo usnje, vrvice iz konoplje) (Vodopivec 2007, 19–20).

3.2.1 Knjižni blok

Knjižni blok je ena od dveh glavnih sestavnih delov knjige. Knjižni blok lahko tvorijo posamezni listi ali pa pole, ki so lahko pregibane v različnem številu. Skozi zgodovino so se te pole prepogibale različno; enkrat prepognjena pola je imela dva lista oziroma štiri strani in se je imenovala folio, Dvakrat prepognjena pola je imela štiri liste in osem strani, imenovali so jo quatro, štirikrat prepognjena pola se je imenovala oktava, osemkrat prepognjena pola s šestnajstimi listi in dvaintridesetimi stranmi pa sedec (Čučnik-Majcen 1996, 20). Vrsta pisne snovi (pergament, papir ipd.), velikost, oblika in število leg so bili izbrani že pred samim nastankom knjižnega bloka. Sama priprava knjižnega bloka je vsebovala poravnavo pol v legah, pripravo spojnih folijev, natančno perforacijo vbodnih mest, skozi katera je potekal sukanec, in pa obrezo knjižnega bloka. Ko je bil knjižni blok povezan, ga je knjigovez obrezal, zato da so bili robovi poravnani, s tem pa je bilo bralcu omogočeno lažje listanje (Vodopivec 2000, 26–28).

3.2.2 Povezava knjižnega bloka

Povezava knjižnega bloka knjige v obliki kodeksa je najpomembnejši strukturni del knjige. V ta sistem je vključeno šivanje, vezice, način povezave knjižnega bloka s platnico, spojnih folijev in hrbtne podloge. Iz tega izhaja tudi delitev na trde in mehke vezave in pa razlike med srednjeveškimi kodeksi in novodobno knjigo. Knjižni bloki so bili lahko šivani z eno iglo in z enim sukancem, lahko pa tudi z več sukanci in več iglami (Vodopivec 2000, 31–34).

3.2.3 Vezice

Vezice so elementi, ki nudijo prečno oporo hrbtni strani knjižnega bloka, hkrati pa povezujejo hrbtni del in knjižni blok s platnicami. Med samo uporabo knjige so vezice izpostavljene različnim silam, zato je pomembno, kakšne oblike in iz katerega materiala so. Pomembna pa je tudi tehnika šivanja vezic in povezava s platnicami. Za najbolj trpežne pri vezavi so se izkazale vezice iz konopljine vrvice in galunski trakovi, za manj obstojne pa vezice iz taninskega usnja. Poleg konopljinih vrvic so uporabljali tudi lanene vrvice. Samo število vezic ni bilo odvisno od velikosti knjižnega bloka. Število se je gibalo od dveh do petih vezic, najpogosteje so bile uporabljene tri, štiri ali pet vezic. Ko so se knjige začele hraniti v pokončnem položaju, pa so zaradi boljše opore hrbtnega dela knjigovezi uvedli večje število vezic (Vodopivec 2000, 38–45).

3.2.4 Kapital

Ob nogi in glavi hrbta potekata kapitalski vezici – kapital. To je struktura ob zgornjem in spodnjem hrbtnem robu kodeksa, ki še dodatno povezuje knjižni blok s platnicama. Njegova naloga je dodatna zaščita hrbtnega roba knjižnega bloka pred obrabo, prav tako pa preprečuje delovanje strižnih sil, ki nastopijo med odpiranjem in zapiranjem knjige. Sestavljen je iz kapitalske vezice in obšiva. Običajno je kapital najbolj poškodovani del vezave. Skozi razvoj vezav je začel izgubljati zaščitni namen in od 16. stoletja dalje predstavlja zgolj dekorativni element, saj ni bil več všit na knjižni blok, ampak samo zašit, kasneje pa samo še nalepljen (Vodopivec 2000, 47–49).

3.2.5 Spojni foliji

Spojni folij je pomemben strukturni element knjige. Dokler je prilepljen na notranjo stran platnic, služi kot opora vezicam pri povezavi knjižnega bloka s platnicami. V srednjeveških kodeksih so bili lahko spojni foliji že sestavni deli knjižnega bloka (kot prvi folij prve lege oziroma zadnji folij zadnje lege), lahko pa so jih dodali šele med samim postopkom vezave. Ob vsakokratnem odpiranju kodeksa in obračanju folijev sta najbolj obremenjena spoja, ki povezujeta knjižni blok s platnicama. Zaradi tega je bila pomembna pravilna izbira vezic, sukanca, spojnih folijev, prevlek in ustrezna tehnika vezenja, saj so se le tako lahko sile, ki obremenjujejo predvsem spojni del, enakomerno porazdelile tudi na hrbet (Vodopivec 2000, 57).

3.2.6 Hrbtne podloge

Naloga hrbtnih podlog je dodatna okrepitev hrbtnega dela in zaščita knjižnega bloka pred lepilom. Če so bile te podloge prilepljene na notranjo stran desk, si delno prevzele vlogo spojnih folijev. V preteklosti so bili materiali, ki so jih uporabljali za hrbtne podloge predvsem usnje, galunsko usnje, pergament in pa tudi taninsko usnje. Od 16. stoletja pa do danes pa se za hrbtne podloge uporabljajo platnene in druge tkane podloge. Tudi sama oblika hrbtne podloge je lahko različna; lahko je bila odrezana v kosu, ali pa sestavljena iz več delov. Tako je bil lahko prekrit samo hrbtni del, ali pa hkrati tudi platnice. Navadno so prišite na hrbet skupaj s kapitalskim obšivom, lahko pa so tudi prilepljene na zunanjo ali pa na notranjo stran desk (Vodopivec 2000, 59–69).

3.2.7 Platnice

Platnici sta strukturna elementa knjige, ki ščitita knjižni blok. Pri vezavah s trdimi platnicami sta le-ti sestavljeni iz opore, prevleke in na notranji strani prilepljenih spojnih folijev oziroma prekrivnih listov. Danes se za opore uporablja lepenka, ki se je uveljavila v drugi polovici 15. stoletja in v 16. stoletju, ko je postopoma izpodrinila les, ki je bil kot opora platnici najpogosteje uporabljen material. Poleg lesa so v srednjeveških kodeksih izjemoma uporabljali tudi debelo usnje ali lepenko. Vezave, ki imajo za oporo usnje ali lepenko, imajo tanjše platnice in so bolj prožne od vezav, ki za oporo uporabljajo les. Najpogosteje uporabljen les za oporo v platnicah je hrastov ali bukov les (Vodopivec 2000, 62–63).

Na osnovi platnic delimo knjige na mehko vezane in trdo vezane. Mehko vezane so tiste knjige, ki v platnici nimajo opore, platnice so torej mehke in upogljive. Trdo vezane knjige pa imajo trdo oporo v platnicah (Kumar 2009, 347).

3.2.8 Prevleka

Platnice in hrbet knjige ali kodeksa so na zunanji strani prekriti s prevleko. Gre za plast usnja, tkanine ali drugega materiala, ki ojača in zaščiti hrbtni del in platnice. Vrsta in kvalitete prevleke je bila odvisna od naročnika in namembnosti kodeksa. Na srednjeveških kodeksih so bile prevleke izdelane iz različno obdelanih živalskih kož: galunskega usnja, irhovine, taninskega usnja in pergamenta. Prevleke iz tkanin so znane od konca 14. stoletja, papirne prevleke pa so se pojavile ob koncu 15. stoletja. Prevleka je na platnico običajno prilepljena. Usnjene prevleke so lahko tudi dekorirali z odtiskovanjem s pečatniki in usnjerezom. Sama dekoracija je bila prav tako odvisna od naročnika ali namembnosti kodeksa (Vodopivec 2000, 80–91).

3.2.9 Hrbet

Hrbet povezuje liste ali skupine listov. Predstavlja enega bolj pomembnih elementov knjige, saj medsebojno združuje vse pomembne elemente vezave: hrbtne podloge, knjižni blok, vezice, spojne folije in prevleko.

Zaradi različne vloge knjige oziroma kodeksa čez čas se je spreminjala tudi konstrukcija hrbta; od ravnega preko rahlo okroglјenega, okroglјenega do izrazito okroglјenega. V preteklosti so knjige oziroma kodeksi imeli predvsem funkcionalno vlogo, kjer je bila pomembna dobra gibljivost in trpežnost med samo uporabo. Hramba je bila večino v ležečem položaju, kjer hrbet ni bil pretirano obreme-

njen. Za novodobno knjigo je značilna pogostejša uporaba in pokončna hramba, kar zahteva trdnejše oblikovanje in večjo togost hrbta (Vodopivec 2000, 94–97).

3.2.10 Zapirala

Zapirala najdemo predvsem na srednjeveških vezavah kodeksov. Omogočajo tesno zaprtje kodeksa, kar pri hrambi in med prenašanjem onemogoči oziroma bistveno zmanjša premikanje platnic in knjižnega bloka in s tem minimalizira možnost poškodb.

Zapirala so se razlikovala glede na tip vezave. Pri mehkih vezavah so bili kot zapiralo uporabljeni trakovi, ki so se zavezali ali zataknili (ovili) okrog gumbov ali zanke. Trda vezava je zahtevala močnejša zapirala, ki so bila trdno pritrjena v deski. Tovrstna zapirala se imenujejo zaklepi in so sestavljeni iz togega in gibljivega dela. Togi del je lahko oprijemni zatič ali ploščica, navadno oblikovan iz kovine. Gibljivi del pa predstavlja zaklepna kovinska ploščica, zgib in zakovica, preko katere je zgib pritrjen na desko. Zgibni del je bil običajno izdelan iz usnja (usnjen trak), ki je bil na drugem koncu na desko pritrjen z zakovicami ali kovinsko ploščico (Vodopivec 2000, 100–102).

3.2.11 Ščitniki

Z namenom varovanja prevleke so se na platnicah kodeksov uporabljali tudi ščitniki. Med seboj so se razlikovali glede na material (npr. medenina, železo), lego in dekoracijo. Lahko so ploščati ali izbočeni. Na platnice so bili lahko nameščeni na vogale, robove ali na sredino(Vodopivec 2000, 105–107).

3.3 Najpogostejše pisne podlage

Človek je že od pradavnine čutil potrebo po beleženju svojih misli, znanja, izkušenj in dogodkov. Sprva je informacije prenašal ustno, a kmalu se je izkazalo, da si človek želi ustvariti obstojnejši zapis – nekaj, kar lahko ostane tudi po tem, ko govora ni več. Tako so skozi zgodovino nastajali različni načini pisanja in različne pisne podlage, ki so omogočale trajno ohranjanje sporočil.

Od zgodnjih simbolov, vklesanih v kamen, do prvih zapisov na glinenih tablicah, pa vse do razvoja papirusovega lista v starem Egiptu, pergamenta v antiki in kasneje papirja, ki izvira iz Kitajske – vsaka civilizacija je prispevala svoj del k razvoju pisne kulture. Ti materiali niso bili le tehnična rešitev za zapisovanje, temveč so pogosto odražali tudi družbeni status, dostopnost znanja in tehnološki napredek.

Danes, v času digitalnih zaslonov in elektronskih dokumentov, pisne podlage še vedno nosijo svojo vrednost – ne le kot fizični nosilci informacij, ampak tudi kot pomembni pričevalci zgodovine človeškega izražanja in razvoja pismenosti.

3.3.1 Papirus

Papirus v zgodovini zaseda pomembno mesto zaradi svojih posebnih bioloških lastnosti. V starem Egiptu je poleg uporabe za gorivo, hrano in izdelavo čolnov s posebno obdelavo ponudil pisno podlago, ki je bila ključnega pomena za razvoj civilizacije. Pridobivali so ga iz rastline, pol travnate trajnice Cyperus papyrus, ki je rasla ob reki Nil. Večina virov navaja časovno uporabo okvirno od leta 3500 pred našim štetjem, nekateri raziskovalci pa ga datirajo tudi v čas 5000 let pred našim štetjem. Postopek izdelave papirusa je terjal precej spretnosti: po žetvi rastline so steblo morali najprej olupiti. Stržen so nato razrezali na tanke trakove, jih položili križno – en sloj vodoravno, drugega navpično – ter jih stolkli ali stisnili skupaj. Sok rastline je deloval kot naravno lepilo, zaradi česar so se plasti dobro povezale. Nastale liste so nato sušili in gladili s kamni ali školjkami. Papirus so lahko lepili skupaj v dolge svitke, primerne za pisanje s črnilom in trstičnim pisalom. Obstojnost papirusa je bila precej odvisna od njegove hrambe. V ustreznih klimatskih pogojih gre za trajen in obstojen material, v vlažnih ali hladnih podnebjih, kakršna so v Evropi, pa je hitro začel propadati, zato se je njegova uporaba zunaj Egipta sčasoma izkazala za nepraktično. Prav zaradi te **omejene trajnosti** so ga v kasnejših obdobjih postopoma nadomestili bolj trpežni materiali, zlasti **pergament,** ki je bil prožnejši in primeren tudi za večkratno uporabo (Gaudet 2014, 44–56).

Iz 1. stoletja poznamo tudi papirusne kodekse. Sestavljeni so bili z enako tehniko kot pergamentni zvezki, čeprav papirusna pola ni bila tako gibljiva za pregibanje, pa tudi šivanje je bolj poškodovalo papirusna vlakna. Največ je bilo najdenih na območju Egipta, vendar se zaradi razpršenosti najdb ne da določiti pravega zgodovinskega in časovnega razvoja papirusnega kodeksa. Tudi iz Zahodne in Srednje Evrope je tovrstnih ohranjenih kodeksov malo, zato so podatki o njihovi razširjenosti in oblikah samo podatki o njihovem obstoju. Njihova vsebina je bila predvsem verske narave (Golob 2017, 25–28).

3.3.2 Pergament

Pergament je bila najpogostejša pisna podlaga živalskega izvora v srednjem veku, ki je zaradi svoje boljše obstojnosti nadomestila papirus. Pravilni slovenski izraz

za pergament je »koženica«, vendar je redko v uporabi. Beseda pergament je izpeljanka iz imena kraja Pergamon v Mali Aziji, kjer so v času kralja Evmenesa II (od leta 195 do leta 158 pred našim štetjem) izpopolnili postopek izdelave pergamenta. Za kvaliteten pergament je bila najbolj primerna koža ovc, koz in telet, saj jih je bilo mogoče obdelati v obojestranske svetle pole. Postopek obdelave pergamenta je bil naslednji: sveže živalske kože so več dni namakali v vodi, ki so ji lahko dodali apno, da so kasneje lažje odstranili ostanke mesa in dlak. Po čiščenju so jo lahko namastili s pepeliko, še enkrat ostrgali in napeli na okvir, da se je posušila na zraku. Suho so nato še ponovno ostrgali. Kvaliteta pergamenta je bila odvisna predvsem od pravilnega napenjanja na okvir (Golob 2017, 28–30).

Pergament je torej pisna osnova, ki je po kemični sestavi proteinska, glavni sestavini pa sta kolagen in beljakovinski kreatin. Kakovost pergamenta je bila precej odvisna od količine apna, ki so ga uporabljali pri izdelavi, odvisna pa je tudi od vrste in starosti živali. Obstajajo različne variante pergamenta: mehkejši, debelejši, trši, tanjši, gladki, žametasti. Pergament je veljal za najboljšo pisno osnovo za zapisovanje sporočil, slikanje in risanje, dokler ga ni v poznem srednjem veku izpodrinil papir, čeprav je bil po svoji fizikalno-kemijski sestavi veliko obstojnejši kot papir (Čučnik-Majcen 1996, 63–64).

3.3.3 Papir

Papir je pisna podlaga rastlinskega izvora. Sestavljen je iz zmesi celuloznih vlaknin, ki so pridobljene iz vlaken enoletnih rastlin ali lesenih vlaken s kemično, termično ali mehansko obdelavo ali celo kombinacijo le-teh. Vlaknom so lahko dodana polnila, klejiva, pigmenti ali druga kemijska pomožna sredstva. Ime je papir verjetno dobil po papirusu. Način izdelave so izumili na Kitajskem v začetku 2. stoletja, kasneje pa se je izdelava na zahod širila preko srednje Azije v Maroko in Egipt. Od tam naprej je v 12. stoletju potoval skozi Španijo in v 13. stoletju preko Italije v Evropo. V 14. stoletju je bil že pogosta pisna podlaga za rokopisne knjige in arhivske dokumente, končno pa je postal prevladujoča pisna podlaga vsem grafičnim izdelkom v 16. stoletju. Izdelava papirja je najprej potekala ročno, kitajski in evropski način pa sta se razlikovala (Vodopivec in Černič-Letnar 1996, 32–35).

Kitajci so za izdelavo najprej uporabljali ostanke svile, drugega blaga in konoplje, okoli leta 450 pa so začeli uporabljati mešanico konoplje, tekstilnih odpadkov, ramijo, riževo slamo, murvino lubje, kot dodatek pa so uporabljali škrob kot le-

pilo. Za površinsko obdelavo so uporabljali mavec. Leta 610 so izdelavo papirja prevzeli Korejci in Japonci, od leta 600 so 700 pa so papir proizvajali tudi Arabci, ki so izdelavo prenesli na evropska tla. Evropejci so pri proizvodnji za mletje surovin kot pomoč uporabljali vodo kot vir energije, obrate so poimenovali vodni mlini. Uvedene so bile tudi vodne oznake, ki so jih odtisnili na papir – filingrani, ki so služili za prepoznavanje delavnic in obratov, v katerih je bil papir narejen. Surovine za izdelavo papirja do 19. stoletja so bile odpadne krpe in ostali odpadni tekstilni izdelki iz lanu konoplje in kasneje bombaža. Te rastline vsebujejo visok odstotek celuloznih vlaknin. Kot dodatke so uporabljali polnila (kalcijev karbonat) in klejiva (živalski škrob in klej), s čimer so papirju izboljšali kakovost (Čučnik-Majcen 1996, 51–53).

V drugi polovici 18. in v 19. stoletju se je zaradi povečane pismenosti močno povečalo povpraševanje po papirju, kar ročni postopki izdelave in omejena količina krp niso več mogli zadostiti. Pokazala se je potreba po razvoju novih tehnik in načinov za izdelavo papirja. Postopek izdelave papirja se ni bistveno spreminjal do iznajdbe holanderjev – prvih strojev za mehansko obdelavo vlaken, ki so jih izumili Holandci okrog leta 1790. Leta 1799 je Francoz Louis Nicholas Robert izumil prvi papirni stroj, kar pomeni začetek industrijske izdelave papirja. Ta postopek je sprva potekal v kemijsko nevtralnem okolju. Kasneje je bilo uvedeno t. i. klejenje v masi s smolnim klejem in galunom, kar je zahtevalo kislo okolje in posledično povzročilo manjšo obstojnost papirja. V 20. stoletju je industrijski razvoj prinesel še postopke premazovanja, avtomatizacije in procesnega nadzora. Pomemben mejnik je tudi ponovna uvedba kalcijevega karbonata kot polnila v 50. letih 20. stoletja, kar je omogočilo prehod na alkalni postopek in izdelavo trajnejšega papirja (Vodopivec 2023, 23–24).

Po izumu papirnega stroja je bilo treba poiskati še nadomestne surovine. Okrog leta 1870 je s pomočjo iznajdbe brusilne priprave za les, s katero so pridobili lesovino kot surovino za izdelavo celulozne vlaknine in s pomočjo kemičnih postopkov za pridobivanje čiste celuloze iz lesa je les postal glavna surovina za izdelavo papirja (Čučnik-Majcen 1996, 53).

Danes se za papir uporabljajo vlakna iz lesa in enoletnih rastlin. Najbolj primeren je les iglavcev, še najbolje smreke zaradi manjše vsebnosti smole. Visoka cena iglavcev pa sili tudi k uporabi listavcev in drugih cenejših rastlin (slama, juta, ko-

ruzna stebla …). Vse pogosteje se uporabljajo tudi reciklirane vlaknine (odpadne surovine). Tak papir zaradi svoje slabše kakovosti in kratke življenjske dobe ni primeren za trajno hranjenje gradiva (Vodopivec 2003, 24–25).

3.4 Pisne snovi: razvoj, sestava in uporaba

Pisne snovi predstavljajo temeljni element razvoja pisne kulture, saj omogočajo trajen zapis informacij na različne nosilce, kot so papirus, pergament in papir. Med pisne snovi uvrščamo črnila, tuše, svinčnike, tiskarske barve ter sodobne zapisovalne materiale. Ne glede na raznolikost imajo skupno osnovno sestavo, ki vključuje barvilo (pigment ali barvilo), vezivo, nosilec ter dodatke, ki vplivajo na fizikalne in kemijske lastnosti snovi (Čučnik-Majcen 1996, 64–67; Vodopivec Tomažič 2022).

Pisne snovi delimo glede na fizikalno stanje na trdne, tekoče in praškaste. Trdne pisne snovi, kot sta svinčnik in kreda, delujejo z mehanskim nanosom barvila na podlago, medtem ko tekoče pisne snovi omogočajo boljšo penetracijo v strukturo nosilca. Ta razlika pomembno vpliva na obstojnost zapisa, saj so kemično vezana črnila praviloma trajnejša, medtem ko so mehansko vezani zapisi bolj podvrženi obrabi (Vodopivec 2022).

Za najzgodnejše oblike zapisovanja ljudje niso uporabljali črnil, temveč so znake v podlago praskali. Razvoj črnila se začne v 3. tisočletju pr. n. št. na Kitajskem, kjer so razvili tuš iz saj oziroma ogljika, pomešanega z vodo in vezivom. Ogljik kot barvilo je kemijsko zelo stabilen, zato so takšna črnila izjemno obstojna in so se ohranila skozi dolga časovna obdobja

Z razvojem pisnih nosilcev, zlasti papirusa in pergamenta, se je uporaba črnil razširila tudi v antični svet. Grki in Rimljani so uporabljali črnila na osnovi rastlinskih izvlečkov, predvsem taninov iz hrastovih šišk, ter različne pigmente za barvna črnila. Ti materiali so omogočili širšo uporabo pisnih snovi v administrativnih, literarnih in umetniških kontekstih.

Pomembno prelomnico predstavlja uvedba železo-taninskega (železo-galnega) črnila, ki se začne širše uporabljati od 12. stoletja dalje. To črnilo nastane z reakcijo med železovimi solmi in tanini, kar omogoča dobro oprijemljivost na podlago in intenzivno temno barvo. Zaradi teh lastnosti je postalo standardno pisno sredstvo v Evropi za rokopise in uradne dokumente skozi več stoletij. Poleg črnih črnil so se razvila tudi barvna črnila, pridobljena iz naravnih pigmentov. Rdeča

barva je bila pogosto pridobljena iz cinobra ali minija, modra iz indiga, zelena pa iz malahita. Obstojnost teh pigmentov je bila odvisna predvsem od njihove kemijske stabilnosti in odpornosti na svetlobo.

V 19. stoletju pride do pomembnega premika z uvedbo sintetičnih anilinskih barvil. Ta so omogočila enostavnejšo in cenejšo proizvodnjo črnil ter njihovo širšo uporabo. Kljub temu so bila takšna črnila manj obstojna, saj so pogosto vodotopna in občutljiva na svetlobo, zaradi česar zapisi sčasoma bledijo (Čučnik-Majcen 1996, 64–67).

Posebno skupino pisnih snovi predstavljajo tuši, ki temeljijo na sajah oziroma ogljiku. Zaradi kemijske inertnosti ogljika so takšni zapisi zelo obstojni in odporni na svetlobo ter oksidacijo. Podobno velja za grafitni svinčnik, ki je sestavljen iz mešanice grafita in gline. Grafit kot oblika ogljika zagotavlja relativno stabilnost zapisa, čeprav so ti zapisi mehansko manj obstojni (Čučnik-Majcen 1996, 64–67; Vodopivec Tomažič 2022).

Razvoj pisnih snovi je tesno povezan tudi z razvojem tiskarstva. Tiskarske barve so bile tradicionalno izdelane na osnovi saj in oljnih veziv, kar jim je zagotavljalo dobro obstojnost na svetlobo in oksidacijo. Sodobne tiskarske barve in zapisovalni materiali pa temeljijo na sintetičnih barvilih in kompleksnih kemijskih formulacijah, ki izboljšujejo funkcionalnost, vendar pogosto zmanjšujejo dolgoročno stabilnost zapisov.

Sodobne pisne snovi, kot so kemični svinčniki, flomastri in tonerji, temeljijo predvsem na organskih barvilih in sintetičnih vezivih. Te snovi so pogosto vodotopne in občutljive na svetlobo, zato njihova obstojnost ni primerljiva s starejšimi pisnimi materiali, kar predstavlja poseben izziv za dolgoročno ohranjanje zapisov (Vodopivec 2022).

Z vidika ohranjanja je pomembno razumeti, da se nekatere pisne snovi čez čas kemično spreminjajo. Še posebej železo-galno črnilo lahko zaradi oksidacijskih procesov povzroči razgradnjo celuloze v papirju, kar vodi do krhkosti in poškodb nosilca. Zato je poznavanje sestave in razvoja pisnih snovi ključno za razumevanje njihove dolgoročne obstojnosti (Hoffman idr. 2001).

4 POŠKODBE KNJIŽNEGA GRADIVA

Vzroki poškodb gradiva so odvisni od več zunanjih ali notranjih vzrokov oziroma dejavnikov. Pod zunanje vzroke spadajo okolje in neprimerne razmere, v katerih je gradivo hranjeno (sem štejemo poškodbe, ki jih povzročijo vlaga, svetloba,

poplava, požar, insekti, glodavci, prah, rja), ter pogosta uporaba originalnega gradiva (človek). Notranji vzroki za poškodbe pa so povezani s kakovostjo izdelave in kakovostjo materialov (črnila, tinte, barve in kakovost papirja). Gre za večinoma naravne, organske materiale, ki se nagibajo k propadanju in tega procesa ni mogoče ustaviti (Gobić Vitolović 2014).

Stopnje in obseg poškodb so lahko zelo različni, zato je treba oceniti stopnjo ohranjenosti knjižnega gradiva. Po Vodopivec (2003) so stopnje ohranjenosti knjižnega gradiva naslednje:

- Odlična ohranjenost: 0–10 % poškodb: pri uporabi ni posebnih omejitev npr.: nepoškodovan papir, trdna vezava, odlično ohranjen hrbet, pregibni spoj ni natrgan.
- Dobra ohranjenost: 10–30 % poškodb, še dovoljena uporaba v čitalnici: npr.: deloma porumenel papir, manjše raztrganine, delno poškodovana vezava, hrbet dobro ohranjen, vezice dobro držijo knjižni blok, ki ima lahko že natrgan papir, platnice niso natrgane.
- Slaba ohranjenost: 30–50 % poškodb: Dovoljena uporaba le arhivistu za popis gradiva, prepovedana je uporaba v čitalnici npr.: porumeneli papir, raztrganine, razrahljana ali delno poškodovana vezava, hrbet razpada, knjižni blok ponekod odstopa, vezice delno potrgane. Priporočljiva je izdelava mikrofilmske kopije.
- Zelo slaba ohranjenost: več kot 50 % poškodbe, ni dovoljen nikakršen vpogled, niti arhivista –še najmanj pa uporaba v čitalnici – nujen je konservatorskorestavratorski poseg npr.: zelo preperel papir, močno raztrgan papir, že v fragmentih, močno poškodovana vezava, hrbet hudo poškodovan, vezice potrgane, knjižni blok razrahljan. Če je ali predvidevamo, da bo gradivo veliko v uporabi, je po konservatorskorestavratorskem posegu nujna izdelava mikrofilmske kopije.

4.1 Notranji dejavniki

Notranji dejavniki poškodb so povezani predvsem s kakovostjo uporabljenih materialov in postopki izdelave. Sem sodijo sestava papirja, prisotnost lignina, vrsta vlaken ter način klejenja in obdelave, ki vplivajo na dolgoročno obstojnost gradiva.

Pri obravnavi staranja in poškodb arhivskega gradiva je treba upoštevati, da knjižno gradivo ni sestavljeno zgolj iz papirja, temveč pogosto vključuje tudi druge materiale, kot so pergament, usnje, lepenka in različni dodatki. Raziskave kažejo, da so starejši nosilci, izdelani iz kakovostnih primarnih surovin in po

tradicionalnih postopkih, praviloma obstojnejši in jih je mogoče tudi uspešneje konservirati. Nasprotno pa se pri sodobnejših materialih, zlasti pri papirju iz kislih in manj kakovostnih surovin ter recikliranih materialov, pojavljajo hitrejši procesi staranja in propadanja. Takšni materiali, ki so pogosto namenjeni množični uporabi, že po relativno kratkem času kažejo znake razkrajanja, kar dodatno poudarja pomen izbire ustreznih materialov glede na namen in trajnost zapisa (Vodopivec in Golob 1996, 50).

Notranji dejavniki staranja papirja so povezani predvsem s kakovostjo surovin in tehnološkimi postopki njegove izdelave. Starejši, ročno izdelani papirji so praviloma bolj obstojni, saj vsebujejo čisto celulozo, ki je kemično stabilna. Nasprotno pa je industrijsko izdelan papir, ki se je začel uveljavljati od 18. stoletja dalje, pogosto slabše kakovosti zaradi uporabe lesnih vlaken in drugih manj stabilnih surovin.

Z uvedbo industrijske proizvodnje se je spremenila tudi struktura papirja. Vlakna so zaradi strojne izdelave usmerjena predvsem v eno smer, kar zmanjšuje mehansko trdnost v primerjavi z ročno izdelanim papirjem, kjer so vlakna razporejena enakomerneje. Poleg tega lesna celuloza vsebuje lignin in druge snovi, ki so kemično nestabilne in pod vplivom kislin povzročajo razgradnjo celuloznih verig. Posledica tega je krajšanje molekularnih verig, kar vodi v slabšanje mehanskih lastnosti papirja.

Na proces staranja vplivajo tudi kemijske reakcije, kot sta hidroliza in oksidacija. Te procese lahko pospešujejo kisle snovi, prisotne v papirju ali v okolju, ter različni kovinski ioni, ki delujejo kot katalizatorji. Pomemben dejavnik je tudi način klejenja papirja, saj kislo klejenje pospešuje razgradnjo, medtem ko je alkalno klejenje stabilnejše.

Dodatno na obstojnost vpliva tudi struktura vlaken, predvsem stopnja kristaliničnosti celuloze. Amorfni deli vlaken so bolj reaktivni in zato hitreje razpadajo. Na staranje papirja lahko vplivajo tudi snovi, dodane med proizvodnjo, ter pisne snovi, kot so črnila in barvila.

Na podlagi navedenega lahko zaključimo, da je staranje knjižnega gradiva posledica kombinacije materialnih lastnosti, načina izdelave in kemijskih procesov, pri čemer imajo notranji dejavniki ključno vlogo pri njegovi dolgoročni obstojnosti (Čučnik-Majcen 1996, 59).

Po Vodopivec (2003) je vpliv notranjih dejavnikov na staranje gradiva celo 80 do 85 %, medtem ko zunanji dejavniki na staranja gradiva vplivajo le v 10 do 15 %, ti odstotki pa večinoma predstavljajo odvisnost od uporabe in pa načina hranjenja gradiva.

Posebej problematično je gradivo, nastalo v 19. in 20. stoletju, ko je zaradi industrijske proizvodnje in težnje po nizkih stroških prišlo do poslabšanja kakovosti papirja. Uporaba lesovine, kislih klejiv in recikliranih vlaken je povzročila, da so takšni papirji kemijsko manj stabilni in zato hitreje propadajo. V primerjavi s starejšim, ročno izdelanim papirjem, ki je pogosto izredno obstojen, sodobni papirji kažejo izrazitejše znake staranja že po relativno kratkem času (Vodopivec 2014, 388–407).

4.2 ZUNANJI DEJAVNIKI

Tako kot notranji se tudi zunanji dejavniki med seboj prepletajo. Zunanji dejavniki poškodb vključujejo vplive okolja in ravnanja z gradivom. Med najpomembnejše sodijo klimatski dejavniki (temperatura, relativna vlaga svetloba in onesnaženost zraka), biološki dejavniki (insekti, glodavci, plesni in drugi mikroorganizmi), elementarne nesreče (poplava, požar) in nenazadnje človek s svojimi nepravilnimi ravnanji (Vodopivec 2004, 171–185).

4.2.1 Klimatski dejavniki

Temperatura

Temperatura pomembno vpliva na hitrost kemijskih procesov, ki potekajo v materialih arhivskega gradiva. Z višanjem temperature se kemijske reakcije pospešujejo, kar vodi v hitrejšo razgradnjo celuloze v papirju ter spremembe v drugih materialih, kot so pergament, usnje, lepila in barvila. Dolgotrajna izpostavljenost povišanim temperaturam povzroča zmanjšanje mehanske trdnosti, krhkost in pospešeno staranje gradiva.

Pri knjižnem gradivu, ki je sestavljeno iz več različnih materialov, temperatura ne vpliva enakomerno na vse komponente. Posamezni materiali se na spremembe odzivajo različno, kar lahko povzroča notranje napetosti, deformacije in poškodbe vezave. Zaradi tega je za dolgoročno ohranjenost gradiva ključna stabilna temperatura, ki preprečuje pospešeno razgradnjo in mehanske poškodbe (Vodopivec 2004, 171–185).

Relativna vlaga

Relativna vlaga je eden ključnih dejavnikov, ki vplivajo na fizikalne in kemijske lastnosti arhivskega gradiva. Povišana relativna vlaga povzroča vpijanje vlage v materiale, kar vodi v nabrekanje, mehčanje in spremembe mehanskih lastnosti. Hkrati vlaga pospešuje kemijske procese razgradnje, zlasti hidrolizo celuloze, ter ustvarja ugodne pogoje za razvoj plesni in mikroorganizmov.

Na drugi strani prenizka relativna vlaga povzroča izsuševanje materialov, kar vodi v povečano krhkost, lomljivost papirja in pokanje usnja ali pergamenta. Posebej problematična so nihanja relativne vlage, saj povzročajo ponavljajoče se raztezanje in krčenje materialov. Ta proces sčasoma vodi v deformacije, razpoke, odstopanje slojev in poškodbe vezave, kar je pri knjižnem gradivu še posebej izrazito (Vodopivec 2004, 171–185).

Svetloba

Svetloba, zlasti ultravijolično (UV) sevanje, povzroča fotokemične reakcije v materialih, ki vodijo v njihovo postopno razgradnjo. Pri papirju to pomeni razpad celuloznih verig, pri čemer material postaja krhek in porumenel. Pri črnilih, pigmentih in barvilih pa svetloba povzroča bledenje in spremembe barvnega tona.

Poškodbe zaradi svetlobe so nepovratne in kumulativne, kar pomeni, da se z vsako dodatno izpostavljenostjo povečujejo. Tudi relativno kratkotrajna izpostavljenost močni svetlobi lahko povzroči trajne spremembe. Zaradi tega je omejevanje svetlobe, predvsem UV sevanja, ključni ukrep pri varstvu arhivskega gradiva (Vodopivec 2004, 171–185).

Onesnaženost zraka

Onesnaženost zraka vključuje trdne delce, kot so prah in saje, ter plinaste onesnaževalce, kot so žveplovi in dušikovi oksidi. Ti delci in plini lahko kemično reagirajo z materiali v arhivskem gradivu, kar pospešuje njihovo razgradnjo. Prah se nalaga na površino gradiva, mehansko obremenjuje materiale in lahko vsebuje agresivne kemične snovi ali mikroorganizme.

Plinasti onesnaževalci povzročajo kemijske reakcije, ki vplivajo predvsem na papir in druge organske materiale, kar vodi v razbarvanje, oslabitev strukture in pospešeno staranje. Onesnaženje lahko izvira iz zunanjega okolja ali nastaja znotraj depojev, zato je nadzor nad kakovostjo zraka pomemben del preventivnega varstva (Walker 2003; Vodopivec 2004, 171–185).

4.2.2 Biološki dejavniki

Insekti

Insekti so med najpogostejšimi biološkimi povzročitelji poškodb arhivskega gradiva. Prehranjujejo se z organskimi materiali, kot so papir, lepila, tekstil in usnje, kar povzroča mehanske poškodbe, kot so luknje, razjede in izguba materiala. Njihovo delovanje lahko oslabi strukturo gradiva in povzroči trajne poškodbe, ki jih je težko sanirati.

Prisotnost insektov je pogosto povezana z neustreznimi klimatskimi pogoji, predvsem z višjo temperaturo in vlago, kar dodatno poudarja pomen nadzora nad okoljem (Walker 2003; Vodopivec 2004, 171–185).

Glodavci

Glodavci povzročajo predvsem mehanske poškodbe z grizenjem, pri čemer lahko uničijo večje dele gradiva. Poleg tega gradivo onesnažujejo z iztrebki in urinom, kar povzroča dodatne kemične in biološke poškodbe. Zaradi njihove sposobnosti hitrega razmnoževanja lahko njihova prisotnost v arhivskih prostorih hitro postane resen problem, zato je preprečevanje njihovega dostopa ključnega pomena (Walker 2003).

Plesni in drugi mikroorganizmi

Plesni in mikroorganizmi se razvijajo predvsem v pogojih povišane vlage in temperature. Njihova prisotnost povzroča razbarvanje, madeže, neprijeten vonj in razgradnjo materialov. Plesni prodrejo v strukturo papirja ali pergamenta in povzročajo trajne poškodbe, ki jih pogosto ni mogoče v celoti odpraviti.

Poleg mehanskih poškodb mikroorganizmi vplivajo tudi na kemijske procese razgradnje, saj s svojim delovanjem pospešujejo razpad materialov. Njihov razvoj je tesno povezan z mikroklimatskimi pogoji, zato je nadzor nad vlago eden ključnih preventivnih ukrepov (Vodopivec 2004, 171–185).

4.2.3 Elementarne nesreče

Poplava

Voda predstavlja enega najnevarnejših dejavnikov za arhivsko gradivo, saj hitro prodira v strukturo materialov. Povzroča nabrekanje, deformacije, razbarvanje in izgubo mehanske stabilnosti. Posebej problematično je, da vlaga ustvarja pogoje za razvoj plesni, kar lahko v kratkem času povzroči obsežne poškodbe.

Če gradivo ni pravočasno ustrezno posušeno ali stabilizirano, lahko pride do trajnih poškodb, kot so zlepljeni listi, razpad strukture in nepopravljiva degradacija materiala (Walker 2003; Vodopivec 2004, 171–185).

Požar

Požar lahko povzroči popolno uničenje arhivskega gradiva zaradi visoke temperature, ki razgradi ali sežge materiale. Poleg neposrednega vpliva ognja dim in saje povzročajo kemične spremembe, razbarvanje in dodatno oslabitev materialov.

Dodatno škodo povzroča gašenje, saj voda vpliva na gradivo podobno kot pri poplavah. Kombinacija toplotnih, kemičnih in vodnih vplivov povzroča kompleksne poškodbe, ki jih je pogosto zelo težko sanirati (Walker 2003).

Človek kot dejavnik poškodb

Človek predstavlja enega pomembnejših dejavnikov poškodb arhivskega gradiva. Nepravilno rokovanje, pogosta uporaba in neustrezni pogoji uporabe lahko povzročijo mehanske poškodbe, kot so raztrganine, obraba, deformacije in poškodbe vezave.

Poleg neposrednih poškodb lahko človek vpliva tudi na okoljske pogoje hrambe, na primer z neustreznim vzdrževanjem prostorov ali nepravilnim shranjevanjem gradiva. Zaradi tega ima ustrezno izobraževanje zaposlenih in uporabnikov ključno vlogo pri preprečevanju poškodb in zagotavljanju dolgoročne ohranjenosti arhivskega gradiva (Walker 2003; Vodopivec 2004, 171–185).

Eden ključnih dejavnikov materialnega varstva arhivskega gradiva so okoljski pogoji, v katerih se gradivo hrani. Ti vključujejo predvsem temperaturo, relativno vlažnost, svetlobo in kakovost zraka, ki skupaj tvorijo mikroklimatsko okolje gradiva. Ti dejavniki ne delujejo izolirano, temveč so med seboj tesno povezani in v medsebojni interakciji vplivajo na procese staranja in razgradnje materialov. Sprememba enega dejavnika pogosto povzroči spremembe v drugih, kar pomeni, da je treba okolje obravnavati celostno. Posebej problematične so kombinacije neugodnih pogojev, na primer visoka temperatura in visoka relativna vlažnost, ki pospešujeta kemijske reakcije razgradnje ter hkrati ustvarjata ugodne pogoje za razvoj plesni in drugih mikroorganizmov. Nasprotno pa kombinacija visoke temperature in nizke relativne vlažnosti povzroča izsuševanje materialov, kar vodi v krhkost in mehanske poškodbe.

Pomemben vidik varstva gradiva je tudi stabilnost okoljskih pogojev. Pogosta nihanja temperature in relativne vlažnosti povzročajo ponavljajoče se raztezanje in krčenje materialov, kar vodi v notranje napetosti, deformacije in poškodbe vezave. Poleg tega svetloba, zlasti ultravijolično sevanje, povzroča nepovratne fotokemične spremembe, ki se kažejo v bledenju barvil in razgradnji materialov. Onesnaženje zraka, ki vključuje trdne delce in plinaste kemične spojine, dodatno pospešuje procese razgradnje, saj deluje kot katalizator kemijskih reakcij in vpliva na stabilnost materialov. Zato predstavlja nadzor nad mikroklimatskimi pogoji temeljni preventivni ukrep pri dolgoročnem ohranjanju arhivskega gradiva (NEDCC, dostop 20. april 2026).

5 POGOJI MATERIALNEGA HRANJENJA IN VAROVANJA

Kot že omenjeno, materialno varstvo pomeni zagotavljanje pogojev in izvajanje ukrepov za ohranjanje gradiva, da se ne poškoduje, uniči ali odtuji. Obsega določitev pogojev za ustreznost prostorov in opreme za hrambo gradiva, določitev potrebnih ukrepov za zavarovanje gradiva pred tatvino, vlomom, obrabo, prahom, ognjem, vodo, neustrezno vlago in temperaturo, vdorom svetlobe oziroma ultravijoličnih žarkov ter drugimi škodljivimi biološkimi, kemičnimi in fizikalnimi vplivi. Ravno preventivni ukrepi so tisti, ki najbolj prispevajo k zaščiti gradiva in s katerimi se čim bolj upočasnijo procesi staranja in propadanja gradiva (Konklič 2019).

5.1 DEJAVNIKI TVEGANJA – PREVENTIVNO VARSTVO

Pomembno teoretično izhodišče za razumevanje materialnega varstva arhivskega gradiva predstavlja model upravljanja tveganj, ki ga je razvil Stefan Michalski v okviru poglavja Care and Preservation of Collections v priročniku Running a Museum. Model temelji na sistematičnem prepoznavanju dejavnikov, ki povzročajo propadanje gradiva (agents of deterioration), ter na oceni njihovega vpliva na dolgoročno ohranjenost zbirk. Michalski opredeljuje devet ključnih dejavnikov propadanja (The Nine Agents of Deterioration): fizična sila (zrušitev stavbe, slabo rokovanje, nepazljivost pri tranzitu …), kraja in vandalizem (tatovi od zunaj, zaposleni, uporabniki …), ogenj (požig, kratek stik, kajenje …), voda (poplave, podtalnica, puščanje strehe, počene cevi …), škodljivci (glodavci, mrčes, ptice, bakterije …), onesnaženost zraka (prah, izpušni plini …), svetloba in sevanje (umetna in naravna svetila), neustrezna temperatura (previsoka, prenizka, niha-

nje) ter neustrezna relativna vlaga (previsoka, prenizka, nihanje). Model se v nadaljnjem razvoju dopolnjuje tudi z desetim dejavnikom, ki ga je opredelil Robert Waller, in sicer z izgubo oziroma založitvijo gradiva, ki zajema fizično izgubo gradiva, neustrezno obdelavo ali napačno klasifikacijo. Ključni prispevek modela je v tem, da omogoča celostno oceno tveganj ter postavljanje prioritet pri ukrepih varovanja. Upravljanje tveganj poteka skozi več faz: prepoznavanje tveganj, ocenjevanje njihovega vpliva in verjetnosti ter načrtovanje ukrepov za njihovo zmanjšanje. Tak pristop omogoča dolgoročno zmanjševanje poškodb in izgube gradiva ter predstavlja temelj sodobnega preventivnega varstva (Michalski 2004, 51–89).

Na osnovi Michalskega modela je bila za slovenski prostor razvita tudi metodologija za ovrednotenje razmer v arhivskih depojih, ki sta jo oblikovala Jedert Vodopivec in Maja Deniša (2009, 69–73). Metodologija omogoča sistematično ugotavljanje nevarnosti pri hrambi arhivskega gradiva ter temelji na prilagoditvi mednarodnih konservatorskih pristopov slovenskim razmeram. Postopek vključuje identifikacijo ključnih dejavnikov tveganja, zbiranje podatkov o stanju prostorov, opreme in gradiva ter analizo okoliščin, ki tveganja povečujejo ali zmanjšujejo. Poseben poudarek je na razumevanju konkretnih situacij, v katerih lahko pride do poškodb, ter na oblikovanju scenarijev možnih izgub. Metodologija predvideva tudi ocenjevanje tveganj glede na več kriterijev, med drugim pogostost dogodkov, obseg poškodb ter pomen prizadetega gradiva. Na tej osnovi se določijo prioritete ukrepov za izboljšanje pogojev hrambe. Pomembna značilnost pristopa je njegova praktična uporabnost, saj omogoča izdelavo jasnega pregleda stanja in podporo pri odločanju o nadaljnjih ukrepih varstva arhivskega gradiva.

Konkretno uporabo zgoraj opisane metodologije predstavlja študija ocene stanja materialnega varstva arhivskega gradiva v depojih Zgodovinskega arhiva Ljubljana, enote za Gorenjsko v Kranju, ki jo je izvedla Marija Kos, takratna vodja enote za Gorenjsko. Analiza je pokazala, da je bilo arhivsko gradivo zaradi prostorske stiske razpršeno na več lokacij, precej oddaljenih od sedeža enote na Savski cesti v Kranju, kar je oteževalo nadzor nad pogoji hrambe in povečevalo tveganja za poškodbe. Kasneje je prišlo do reorganizacije hrambe in selitve osrednjega skladišča v nove prostore Iskre na Laborah. Rezultati analize so pokazali, da največje tveganje za poškodbe predstavlja delo z gradivom, zlasti zaradi pogostega rokovanja, reprodukcije in transporta. Pomembni dejavniki tveganja so bili tudi

onesnaženost zraka zaradi industrijskega okolja ter neustrezni mikroklimatski pogoji, kot so temperaturna nihanja in relativna vlaga (Kos 2009, 157–166).

Ugotovitve iz obravnavane študije so pomembne tudi za razumevanje širšega konteksta materialnega varstva arhivskega gradiva, saj potrjujejo, da so dejavniki tveganja v praksi pogosto povezani predvsem z organizacijskimi in prostorskimi omejitvami. Glede na spremembe v organizaciji hrambe (preselitev depoja z Labor v prostore nekdanjega Merkurja na Kolodvorski cesti leta 2019) bi bilo smiselno ponovno izvesti oceno tveganj po metodologiji Michalskega tudi v novih prostorih, saj bi to omogočilo celovito primerjavo pogojev ter dodatno izboljšanje sistema varstva arhivskega gradiva.

5.2 Arhiv

Arhivska zgradba predstavlja enega ključnih dejavnikov materialnega varstva arhivskega gradiva, saj mora zagotavljati stabilno, varno in nadzorovano okolje za njegovo dolgoročno hrambo. Zaradi nenadomestljive narave arhivskega gradiva morajo biti arhivske stavbe zasnovane kot visoko zmogljivi sistemi, ki omogočajo stalno delovanje in minimalna odstopanja od predpisanih pogojev. Poleg izbire lokacije je pri načrtovanju arhivske stavbe ključnega pomena tudi celostni pristop k zasnovi objekta, ki mora upoštevati nosilnost konstrukcije, občutljivost materialov, varnostne zahteve ter zagotavljanje ustreznih mikroklimatskih pogojev za različne vrste gradiva. Arhivske stavbe morajo omogočati zaščito gradiva pred požarom, vodo, svetlobo, škodljivci ter drugimi naravnimi in človekovimi vplivi, hkrati pa zagotavljati tudi varnost zaposlenih in uporabnikov (Usprcova 2015, 89–96).

Pomen ustrezne arhivske zgradbe se še posebej pokaže v izrednih razmerah, kot so požari, poplave ali družbeni nemiri, kjer lahko neustrezni prostorski pogoji povzročijo nepopravljivo škodo ali celo uničenje arhivskega gradiva. Izkušnje iz prakse kažejo, da je velik delež poškodb in izgub arhivskega gradiva neposredno povezan z neustreznimi objekti, ki ne zagotavljajo zadostne zaščite pred zunanjimi vplivi (Šabotić 2015, 35–44).

Pri arhivski zgradbi je pomembno, da je v prvi vrsti funkcionalna. Tej zahtevi mora ustrezati zgradba, ki je bila namensko zgrajena za arhiv, ali pa zgradba, ki je bila kasneje prilagojena za potrebo arhiva. Da bi ob načrtovanju arhivskih zgradb dosegli zadovoljive rešitve, je nujno sodelovanje med arhivsko stroko in arhitekti.

Pri novogradnji je zelo pomembna določitev lokacije, saj je pri tem treba upoštevati večje število faktorjev; treba se je izogibati zemljiščem, ki so poplavno ali potresno ogrožena, v bližini ne sme biti obratov, ki s svojo dejavnostjo povzročajo nihanje atmosfere nevarnost požara ali eksplozije, onesnažujejo zrak s prahom ali hrupom. Pomembna je tudi lega oziroma orientacija same stavbe, saj se je potrebno izogibati izpostavljenosti gradiva direktni sončni svetlobi ali močnemu vetru (če so okna obrnjena v tej smeri) (Žontar, 1972).

Buchmann (1999) poudarja, da je mogoče doseči razmeroma stabilne mikroklimatske pogoje tudi brez uporabe aktivnih klimatskih sistemov, če je arhivska stavba ustrezno zasnovana, zlasti z uporabo masivnih konstrukcij, toplotne izolacije in omejevanjem vpliva zunanjega okolja.

Osnovno načelo pri načrtovanju arhiva je, da morajo biti skladiščni prostori popolnoma ločeni od ostalih (upravnih) prostorov. Če je takšna ločitev nemogoča, pa je treba prostore ločiti s požarnim zidom in da se težji elementi namestijo v nižje ležeča nadstropja. Kadar se arhiv umešča v že obstoječo zgradbo, pa je osnovni pogoj ta, da jo je mogoče zadovoljivo prirediti za potrebe arhiva, kar pa se včasih izkaže za zelo kompleksno. Ob novogradnji ali adaptaciji je pomembno upoštevati pravilno instalacijo elektrike, vode in plina. Instalacije ne smejo potekati skozi arhivska skladišča, saj bi v primeru okvare lahko povzročile poplavo ali požar. Ravno zaradi slednjega je pomembna tudi vgradnja protipožarnih ali protipoplavnih detektorjev, poskrbljeno pa mora biti tudi za sistem odvodnjavanja (odtoki) in pa za avtomatske sisteme gašenja (npr. z odvzemom kisika iz prostora, ki upočasni gorenje). Seveda je potrebno poskrbeti za ustrezno varovanje z varnostnimi sistemi, rešetkami, ključavnicami … (Žontar 1972). Enako v sodobni arhivski teoriji poudarja tudi Usprcova (2015), ki izpostavlja potrebo po funkcionalni razdelitvi arhivskih stavb na skladiščne prostore, delovne prostore za zaposlene ter prostore za uporabnike. Pri tem je ključno, da so skladiščni prostori ustrezno izolirani, saj se s tem zmanjša tveganje za širjenje požara ali drugih poškodb ter omogoči boljši nadzor nad pogoji hrambe.

Izredno pomembni so klimatski pogoji v arhivskih skladiščih, kjer zlasti govorimo o temperaturi in relativni vlagi. Ker vsake vrste gradiva zahteva svoje idealne klimatske pogoje, ne moremo govoriti o idealni stopnji. Knjižno gradivo je hkrati lahko sestavljeno iz različnih materialov (papir, pergament, usnje) in vsak material ima svoje pogoje (papir na primer potrebuje manj vlage kot pergament) zato

ob določanju idealnih pogojev vedno govorimo o kompromisu. Je pa pomembno, da se ob skladiščenju knjižnega gradiva preprečuje močno nihanje temperature in relativne vlage. Slednjo je v arhivskih skladiščih potrebno meriti in beležiti. Paziti je treba, da se ohranja taka stopnja, da se še ohranja gibkost gradiva, da je dovolj nizka, da upočasni škodljive kemične in biološke procese in da preprečuje poškodbe na gradivu in opremi zaradi kondenzacije (Žontar 1972).

Knjižnemu gradivu škodi tudi svetloba, ker povzroča destruktivne kemijske spremembe napisni podlagi in pa tudi na pisnih snoveh. Vse valovne dolžine svetlobe (IR, UV in vidna) povzročijo kemijsko razgradnjo materiala. Potrebno je nadzorovati količino svetlobe, saj je učinek svetlobe kumulativen, poškodbe pa so v večini nepopravljive (Vodopivec 2004).

Same police, na katerih je v arhivskih skladiščih shranjeno knjižno gradivo, morajo imeti dobro nosilnost, saj je tovrstno gradivo v večjih količinah zelo težko. Izdelane morajo biti iz materiala, ki preprečuje naselitve škodljivcev ali mikroorganizmov, material pa mora omogočati čiščenje. Dobro je, da so police širše od gradiva, da ostane prostor za kroženje zraka, vrhovi in nosilci polic pa morajo biti izdelani na način, da se knjige ob jemanju iz polic in ob pospravljanju vanje ne poškodujejo. Redke in dragocene knjige je potrebno posebej zavarovati z zaščitnimi škatlami, ki morajo biti narejene iz materiala arhivske kakovosti zato, da tudi ta sam material ne povzroča dodatnih kemičnih okvar na gradivu. Veliki formati knjižnega gradiva se hranijo v ležečem položaju, vendar ne več kot dve ali tri enote ena na drugi (Čučnik-Majcen 1996).

Tudi prah in umazanija povzročata hitrejše propadanje gradiva, zato je treba skrbeti za čiščenje. Iz knjižnega gradiva je treba redno odstranjevati prah in organske snovi, ki so lahko gojišče škodljivcev in plesni. Za nekatere knjige se lahko uporabi poseben sesalnik z mehko krtačo, dovoljeni so mehki čopiči in mehke ščetke. Čiščenje mora opravljati usposobljeno osebje in mora biti nadzorovano (Čučnik-Majcen 1996).

Kljub jasnim teoretičnim izhodiščem pa se v praksi pogosto pojavlja problem, da arhivi delujejo v adaptiranih oziroma nenamenskih objektih, ki ne omogočajo optimalnih pogojev hrambe. Takšni prostori pogosto predstavljajo kompromis med idealnimi strokovnimi zahtevami in dejanskimi prostorskimi ter finančnimi možnostmi arhivskih institucij (Usprcova 2015, 89–96).

5.3 NAČELA IFLA ZA HRAMBO KNJIŽNEGA GRADIVA

Mednarodno knjižničarsko združenje IFLA (The International Federation of Library Associations and Institutions) je izdalo načela za hrambo knjižničnega gradiva in ravnanje z njim. Slovenski prevod oziroma izdajo sta v sodelovanju izdala Filozofska fakulteta – oddelek za bibliotekarstvo in Arhiv Republike Slovenije, saj področje materialnega varovanja in konserviranja ne ločuje gradiv po vsebini, ampak po materialu in obliki in stališča veljajo tako za knjižnice kot arhive. Velik del knjižničnega gradiva predstavlja knjižno gradivo, ki se prav tako številčno pojavlja v arhivih, zato se načela uspešno lahko prenesejo na varovanje knjižnega gradiva v arhivih.

Glavne nevarnosti, ki ogrožajo gradivo, so narava samega gradiva, naravne nesreče in nezgode, ki jih povzroči človek, klimatski pogoji, v katerem je gradivo hranjeno in način ravnanja z gradivom.

Tudi po načelih IFLA morajo biti prostori za hrambo gradiva zaščiteni pred različnimi naravnimi nesrečami (npr. poplave, potresi) in pa pred nesrečami, ki jih povzroči človek (vojne požari, eksplozije), sem pa spada tudi preprečevanje kriminala in neprimernega obnašanja obiskovalcev. Treba je izdelati oceno nevarnosti, ki opredeli dejavnike, ki lahko pretijo tako zgradbi kot gradivu in oceniti obstoječe preventivne ukrepe. Pri tem IFLA kot preventivne ukrepe navaja požarni alarmni sistem, možnosti ročnega gašenja, avtomatski protipožarni sistem in rutinsko vzdrževanje teh instalacij.

Posebno poglavje je namenjeno klimatskim pogojem, v katerem so zajeta relativna vlaga, onesnaženost zraka, svetloba, plesen, mrčes in drugi škodljivci. IFLA za hrambo knjižnega gradiva priporoča optimalno temperaturo od 18 °C do 22 °C in relativno vlago do 65 %. Seveda je smiselno upoštevati dejstva, da je knjižno gradivo lahko iz različnih nosilcev (papir, papirus, pergament) in različno vezano, zato tudi tukaj težko govorimo o točno določenih pogojih hrambe. Priporočata se redno merjenje in beleženje temperature in relativne vlage, da bi se preprečila večja nihanja, ki najbolj škodujejo gradivu.

Pomembno je preprečevati tudi onesnaženost zraka. Tu gre najpogosteje za različne pline, delce umazanije in prahu. Škodljivi plini se največkrat sproščajo pri izgorevanju različnih kuriv, zato je nujno redno prezračevati prostore. Ker pa je zrak, onesnažen tudi s prašnimi delci, ki lahko še dodatno absorbira škodljive

pline, lahko na gradivu nastanejo nevarne in škodljive kemijske reakcije, pospešujejo pa tudi rast plesni. Zato je potrebno redno čiščenje prostorov, opreme in gradiva.

Eden od dejavnikov, ki poškoduje knjižno gradivo, je tudi svetloba, zato mora biti v prostorih, kjer se nahaja gradivo, jakost osvetlitve čim nižja. Škoda, ki jo namreč povzroči svetloba, je nepopravljiva, vpliv svetlobe pa je kumulativen. Kemijske reakcije, ki se sprožijo, če je gradivo izpostavljeno svetlobi, se nadaljujejo še po tem, ko ga umaknemo iz vira svetlobe. V skladiščnih prostorih je tako dovoljena stopnja stalne osvetlitve 50-200 luksov, za dosego te stopnje osvetlitve pa je treba popolnoma izločiti dnevno svetlobo in uporabljati le umetno osvetlitev.

Tudi plesen predstavlja veliko težavo pri hrambi knjižnega gradiva, saj so spore, ki se ob ugodnih pogojih v plesen razvijejo, neprestano prisotne v zraku. Ugodni pogoji za razvoj plesni so topli, vlažni, neosvetljeni in slabo prezračeni prostori. Plesen poškoduje vse organske materiale: papir, tekstil, usnje, pergament in nekatera lepila. Ob pojavi plesni je potrebno okuženo gradivo ločiti od neokuženega in ga s primerno opremo (krtačke, sesalci s filtri) in postopki očistiti. Ob ohranjanju in nadzorovanju mikroklimatskih pogojev hrambe se razvoj plesni lahko uspešno nadzoruje in preprečuje.

Knjižno gradivo je lahko podvrženo tudi poškodbam mrčesa in drugih škodljivcev, poškodbe pa so v večini nepopravljive. Potrebno je neprestano nadzorovanje zgradbe in skladišč, da se takoj ugotovi njihova prisotnost. Priporoča se tudi namestitev zaščitnih mrež na oknih in vratih, uporaba svetilk, ki odganjajo žuželke, redno čiščenje in odstranitev vseh virov, ki bi lahko privabljali mrčes in druge škodljivce.

Za shranjevanje knjižnega gradiva se v večini uporabljajo police, ki morajo biti načrtovane tako, da omogočajo tekočo, varno, čisto in prikladno oporo gradivu. Najbolje je, da so kovinske in zaščitene z ustreznim premazom. Postavljene morajo biti vsaj 10 cm od tal, kar lahko prepreči poškodbe pri poplavah, dobro pa je, da so regali pokriti tudi na vrhu, saj ščitijo pred prahom, možnim izlivom vode in pred svetlobo. Med policami mora biti zagotovljeno dovolj prostora za normalno kroženje zraka. Če je gradivo zloženo v kovinskih omarah, morajo tudi te imeti ustrezne reže za zračenje. Gradivo mora biti zloženo tako, da ga ni težko dvigati in vračati, in ne sme segati čez rob polic. Knjige s kovinskimi ali nekaterimi

usnjenimi deli naj bodo izolirane s škatlo, da se ločijo od drugega gradiva, saj lahko prihaja do migracij kislih in oljnih substanc na sosednje gradivo. Manjše knjige so lahko postavljene pokončno, velike in težke pa vodoravno, da dobijo dovolj opore. Gradivo naj bo obrnjeno tako, da je takoj mogoče videti zaznamek ali identifikacijo.

Zaščitni ovoji za knjižno gradivo morajo biti vedno narejeni iz materiala arhivske kakovosti. So ključnega pomena za trajno varovanje gradiva, ker nudijo zaščito pri rokovanju in pri prenašanju, nudijo zaščito na policah, zaščito pred ognjem, dimom in poškodbami poplave, zadržujejo svetlobo, zadržujejo prah in umazanijo, blažijo klimatska nihanja in onesnaženost zraka (IFLA načela za hrambo knjižničnega gradiva in ravnanje z njim 2005).

Arhiv Republike Slovenije je na podlagi 35. člena Uredbe o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (Uradni list RS, št. 42/17) objavil tudi Značilnosti trajnejših vrst papirja in zaščitne embalaže (2021), kjer so opredeljene značilnosti trajnejših vrst papirja in zaščitne embalaže, ki omogočajo pravilno izbiro le-teh za zapis dokumentov arhivske vrednosti in za fizično zaščito raznolikega arhivskega gradiva. Dokument določa, da so arhivski karton, lepenka in valovita lepenka narejeni iz vlaken visoke kakovosti. Ti ne smejo vsebovati kovinskih delcev, voska, mehčal, dodatkov za povečanje odpornosti na vlago in drugih neobstojnih polimernih snovi. Imeti morajo nizko vsebnost lignina, klejani morajo biti v nevtralnem oziroma alkalnem območju z ustreznimi sintetičnimi klejnimi sredstvi. Površina je lahko prekrita z odpornim materialom. Lepila ne smejo vsebovati mehčal, drugi sestavni deli ne smejo biti korozivni, morajo biti kemijsko stabilni in fizikalno odporni. Ti materiali se uporabljajo za izdelavo zaščitnih škatel in map. Posebne so tudi zahteve in značilnosti za zaščitno embalažo; zaščitne škatle morajo biti večje od gradiva, ki ga ščitijo, za nestandardne formate pa mora biti zaščitna embalaža narejena po meri. Vsaka zaščitna škatla mora biti narejena in oblikovana tako, da notranje dimenzije omogočajo prosto namestitev dokumentov, ovojev in map. Izdelana mora biti trdno, da se pri rokovanju ne strga ali zvije ter da omogoča vertikalno ali horizontalno lego. Imeti mora odprtine za prezračevanje gradiva in sistem za pritrditev arhivskega gradiva v škatli (vrvico in zaščitni karton). Priporočena je izdelava škatle iz dveh ločenih delov, spodnjega in zgornjega, stranice pa naj bodo enako velike oz. se prekrivajo. Pri izbiri škatel

s strani ustvarjalca arhivskega gradiva pristojni arhiv potrdi njihovo ustreznost, hkrati pa mora od dobavitelja zahtevati tehnično specifikacijo lastnosti. S tem potrdilom lahko prepozna, ali je material oz. izdelek arhivske kakovosti in kakšna je možnost njegove uporabe. S tako primerno zaščito se ohranja kemijska stabilnost in fizikalna odpornost gradiva, ki se v ustreznih mikroklimatskih pogojih ohrani še stoletja (Značilnosti trajnejših vrst papirja in zaščitne embalaže 2021).

5.4 PRIMERJAVA NAČEL IFLA IN DOLOČIL UVDAG

Temeljni slovenski predpis na področju materialnega varstva arhivskega gradiva predstavlja Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA), ki določa obveznost zagotavljanja ustreznega materialnega varstva arhivskega gradiva. Bolj konkretne zahteve glede pogojev hrambe, zaščite gradiva ter mikroklime pa določa Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (UVDAG). Za primerjavo so v nadaljevanju prikazana priporočila UVDAG in načela IFLA za hrambo knjižnega gradiva.

Tabela 2: Primerjava priporočil IFLA in določil UVDAG za hrambo knjižnega arhivskega gradiva

Področje	IFLA	UVDAG
Temperatura	18–22 °C	Za papirno gradivo v pogosti uporabi 16–19 °C, za gradivo v redki uporabi 15 °C
Relativna vlaga	Do 65 %	45–60 %
Svetloba	50–200 luksov, brez dnevne svetlobe	Stalna tema v depojih, omejevanje svetlobe pri uporabi
Plesen in škodljivci	Redno spremljanje, preprečevanje razvoja plesni in prisotnosti škodljivcev	Zaščita pred biološkimi dejavniki in redni preventivni ukrepi
Prah in onesnažen zrak	Redno čiščenje, prezračevanje, zmanjševanje prašnih delcev	Zaščita pred škodljivimi fizikalnimi in kemičnimi vplivi
Oprema za hrambo	Kovinski regali, omogočeno kroženje zraka	Ustrezna oprema za varno hrambo gradiva
Zaščitna embalaža	Arhivska kakovost materialov, prilagojena velikosti gradiva	Zaščitna embalaža iz materialov arhivske kakovosti

Vir: Prirejeno po IFLA načela za hrambo knjižničnega gradiva in ravnanje z njim 2005 in Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva 2017, Priloga 1.

Primerjava priporočil IFLA in določil UVDAG kaže, da oba dokumenta poudarjata pomen ustreznih mikroklimatskih pogojev, zaščite pred svetlobo, škodljivci in mehanskimi poškodbami ter uporabo zaščitne embalaže arhivske kakovosti. UVDAG podaja konkretnejše priporočene vrednosti temperature in relativne vlage za posamezne vrste arhivskega gradiva, medtem ko IFLA podrobneje

obravnava organizacijo hrambe, ravnanje z gradivom ter preventivne ukrepe za zmanjšanje tveganj. Kljub razlikam sta si dokumenta vsebinsko zelo podobna, saj oba izhajata iz načela preventivnega varstva in dolgoročnega ohranjanja gradiva. Dokumenta se medsebojno dopolnjujeta in skupaj predstavljata pomembno strokovno izhodišče za vrednotenje pogojev hrambe knjižnega gradiva v obravnavanem arhivu.

Predstavljena priporočila so bila uporabljena tudi kot izhodišče za vrednotenje pogojev hrambe knjižnega gradiva v Zgodovinskem arhivu Ljubljana – Enota za Gorenjsko Kranj.

5.5 PRIPOROČILA NEKATERIH TUJIH STANDARDOV

Knez (2020) na podlagi Radfielda (2016) navaja, da priporočene vrednosti za temperaturo in relativno vlago za hrambo pogosto uporabljenega papirnatega gradiva v depojih izhajajo iz britanskega standarda BS 5454:2000 Priporočila za skladiščenje in razstavo arhivskih dokumentov (Recommendations for the Storage and Exhibition of Archival Documents). Standard določa omejitev gibanja temperature med 16 in 19 °C. Toleranca odstopanja je le + ali – 1 °C. Dovoljena je relativna vlaga med 45 in 60 %, dopustna toleranca odstopanja pa je + ali – 5 %. Po Semlič Rajh (2016, 137) nadalje navaja, da je omenjeni standard nastal že v 70. letih 20. stoletja, ampak se je uveljavil šele leta 2000, ko so ga poleg arhivov začele uporabljati tudi druge institucije na področju varstva kulturne dediščine. Nadalje Knez po Henderson (2013) nadaljuje, da je standard BS 5454:2000 nadomestil standard 5454:2012 Navodilo za hrambo in razstavo arhivskega gradiva (Guide for the Storage and Exhibition of Archival Materials). Prenovljen standard je priporočil naslednje vrednosti: temperaturni okvir med 13 in 20 °C ter relativno vlago med 35 in 60 %. Dodatno je opredelil okvir gibanja priporočenih vrednosti za papirno gradivo, hranjeno v arhivskih škatlah: gibanje temperature med 5 in 25 °C in gibanje relativne vlage med 25 in 60 %. Omenjena standarda nista več v veljavi.

Naslednik, trenutno veljavni britanski standard BS 4971:2017 Ohranjanje in skrb za arhivske in knjižnične zbirke (Conservation and Care of Archive and Library Collections) vsebuje navodila in priporočila za dolgoročno ohranjanje arhivskih in knjižničnih zbirk. Obravnava področja konserviranja, organizacijske politike, strategije in načrtovanja določanja prednostnih ukrepov za zaščito zbirk. Obravnava zagotavljanje ustreznih okoljskih pogojev, upravljanje depojev ter preventiv-

no in kurativno konservacijo. Standard se uporablja za tradicionalne arhivske in knjižnične zbirke: dokumenti, knjige, zemljevidi, risbe, grafike … (British Standards Institution 2017).

V veljavi je tudi standard BS EN 16893:2018 Ohranjanje kulturne dediščine – Specifikacije za lokacijo, gradnjo in spreminjanje stavb ali prostorov, namenjenih za shranjevanje ali uporabo zbirk kulturne dediščine (Conservation of Cultural Heritage. Specifications for Location, Construction and Modification of Buildings or Rooms Intended for the Storage or Use of Heritage Collections). Standard je namenjen predvsem strokovnjakom s področja gradbeništva in arhitektom, ki sodelujejo pri gradnji novih zgradb ali obnovi obstoječih prostorov, ki so namenjeni hrambi zbirk kulturne dediščine. Osredotoča se predvsem na trajnostni vidik gradnje, upravljanje tveganj, tehnične zahteve stavb, prepoznavanje nevarnosti, kakovost zraka in prezračevanje, zaščito pred požarom, vdorom vode, plesnijo in škodljivci ter z zagotavljanjem ustrezne osvetlitve. Temelji na konceptu pasivnega upravljanja mikroklime in ne na uporabi klimatskih naprav v arhivskih depojih. Priporoča tudi bolj blage oziroma prilagodljive parametre glede relativne vlage (med 30 in 60 %) in temperature (13 do 23 °C s povprečno letno temperaturo okoli 18 °C). Je tudi mednarodno uveljavljen standard, saj je bil sprejet že v 16 državah. Njegovo uvajanje in uporabo na evropskem območju spremlja Evropska podružnica Mednarodnega arhivskega sveta (EURBICA) (Jenkins 2018).

6 EMPIRIČNI DEL

V empiričnem delu magistrskega dela so teoretična izhodišča o materialnem varstvu knjižnega gradiva nadgrajena z analizo dejanskega stanja v arhivskem okolju. Namen raziskave je preveriti, v kolikšni meri so teoretična priporočila in zakonske zahteve uresničeni v praksi ter kako se odražajo na stanju ohranjenosti knjižnega gradiva.

Raziskava temelji na študiji primera ZAL – Enota za Gorenjsko Kranj in vključuje kvalitativni pristop. V okviru empiričnega dela sta bili uporabljeni dve metodi: polstrukturiran intervju z vodjo arhiva ter analiza izbranih enot knjižnega gradiva s pomočjo vnaprej pripravljenega popisnega obrazca.

S kombinacijo obeh metod je omogočen celostni vpogled v pogoje hrambe, načine ravnanja z gradivom ter najpogostejše oblike poškodb. Poseben poudarek je

namenjen primerjavi med predpisanimi pogoji hrambe in dejanskim stanjem ter ugotavljanju morebitnih odstopanj.

V nadaljevanju so predstavljeni potek raziskave, uporabljene metode ter rezultati analize.

6.1 NAMEN IN CILJ RAZISKOVANJA

Namen raziskovanja je ugotoviti, kako se v praksi izvaja materialno varstvo knjižnega gradiva v arhivu in v kolikšni meri so dejanski pogoji hrambe skladni s teoretičnimi priporočili in veljavno zakonodajo.

Cilji raziskovanja so:

- analizirati vlogo knjižnega gradiva v arhivskem okolju,
- ugotoviti prostorske, mikroklimatske in organizacijske pogoje hrambe,
- preučiti postopke ravnanja s knjižnim gradivom od sprejema do trajne hrambe,
- analizirati stanje ohranjenosti izbranih enot knjižnega gradiva,
- primerjati zahtevane in dejanske pogoje hrambe,
- izpostaviti izzive in možnosti za izboljšanje materialnega varstva knjižnega gradiva.

6.2 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA IN HIPOTEZE

Raziskovalno vprašanje 1: Kakšno mesto ima knjižno gradivo v strukturi arhivskega gradiva v ZAL – Enoti za Gorenjsko Kranj?

Hipoteza 1: Knjižno gradivo v ZAL – Enoti za Gorenjsko Kranj predstavlja manjši, vendar vsebinsko in kulturno pomemben del arhivskega gradiva ter se večinoma obravnava kot del širših arhivskih fondov, ne pa kot samostojna zbirka.

Raziskovalno vprašanje 2: V kakšnem prostorskem in stavbnem okviru deluje ZAL – Enota za Gorenjsko Kranj in kako ta vpliva na materialno varstvo knjižnega gradiva?

Hipoteza 2: Stavba, v kateri deluje ZAL – Enota za Gorenjsko Kranj, prvotno ni bila načrtovana kot namenska arhivska stavba, kar vpliva na nekatere omejitve pri zagotavljanju optimalnih pogojev za materialno varstvo knjižnega gradiva.

Raziskovalno vprašanje 3: Ali arhivski depoji v ZAL – Enota za Gorenjsko Kranj zagotavljajo ustrezne mikroklimatske pogoje za hrambo knjižnega gradiva v skladu z veljavno zakonodajo in strokovnimi smernicami?

Hipoteza 3: Mikroklimatski pogoji v arhivskih depojih ZAL – Enota za Gorenjsko Kranj v večini ustrezajo zahtevam zakonodaje in strokovnih priporočil, vendar niso v celoti prilagojeni specifičnim potrebam knjižnega gradiva.

Raziskovalno vprašanje 4: Kako je knjižno gradivo v arhivu fizično shranjeno in kakšni zaščitni ukrepi se pri tem uporabljajo?

Hipoteza 4: Knjižno gradivo je v arhivu večinoma shranjeno v skladu s splošnimi arhivskimi načeli hrambe.

Raziskovalno vprašanje 5: Katere vrste poškodb knjižnega gradiva so v arhivu najpogostejše in kateri dejavniki k temu največ prispevajo?

Hipoteza 5: Najpogostejše poškodbe knjižnega gradiva so posledica neustreznih mikroklimatskih pogojev, staranja materialov in preteklih načinov uporabe, manjši delež poškodb pa nastane zaradi sodobne uporabe gradiva.

Raziskovalno vprašanje 6: Kako poteka postopek ravnanja s knjižnim gradivom od sprejema v arhiv do njegove trajne hrambe?

Hipoteza 6: Postopek obravnave knjižnega gradiva v ZAL – Enoti za Gorenjsko Kranj sledi splošnim arhivskim postopkom, pri čemer posebnosti, povezane z materialno strukturo knjige, niso vedno sistematično upoštevane.

Raziskovalno vprašanje 7: Kako arhiv usklajuje dostopnost knjižnega gradiva za uporabnike z zahtevami materialnega varstva?

Hipoteza 7: Dostopnost knjižnega gradiva je v arhivu omejena v skladu z načeli materialnega varstva, vendar v praksi pogosto prihaja do kompromisov med varovanjem gradiva in njegovo uporabo.

Raziskovalno vprašanje 8: Kakšno vlogo ima strokovno znanje zaposlenih o materialni strukturi knjige pri zagotavljanju ustreznega materialnega varstva?

Hipoteza 8: Poznavanje materialne strukture knjige med zaposlenimi pomembno vpliva na kakovost materialnega varstva knjižnega gradiva, vendar je to znanje v praksi pogosto pridobljeno neformalno in iz izkušenj.

Raziskovalno vprašanje 9: Kateri so ključni izzivi in možnosti za izboljšanje materialnega varstva knjižnega gradiva v ZAL – Enoti za Gorenjsko Kranj?

Hipoteza 9: Največji izzivi materialnega varstva knjižnega gradiva so povezani s prostorskimi in finančnimi omejitvami, medtem ko največje možnosti za izboljšave predstavljajo preventivni ukrepi in bolj sistematično načrtovanje hrambe.

Tabela 3: Povezava raziskovalnih vprašanj z intervjujskimi vprašanji

Raziskovalno vprašanje (RV)	Hipoteza (H)	Vsebinski sklop	Intervjujska vprašanja
RV1: Kakšno mesto ima knjižno gradivo v strukturi arhivskega gradiva v ZAL – Enoti za Gorenjsko Kranj?	H1: Knjižno gradivo predstavlja manjši, vendar vsebinsko pomemben del arhivskega gradiva in se večinoma obravnava kot del širših fondov.	Vloga knjižnega gradiva v arhivu	1, 2, 3, 4
RV2: V kakšnem prostorskem in stavbnem okviru deluje arhiv in kako ta vpliva na materialno varstvo knjižnega gradiva?	H2: Stavba prvotno ni bila načrtovana kot namenska arhivska stavba, kar vpliva na omejitve pri materialnem varstvu knjižnega gradiva.	Stavba in prostorski pogoji	5, 6, 7, 8
RV3: Ali arhivski depoji zagotavljajo ustrezne mikroklimatske pogoje za hrambo knjižnega gradiva?	H3: Mikroklimatski pogoji večinoma ustrezajo zakonodaji, vendar niso povsem prilagojeni specifičnim potrebam knjižnega gradiva.	Arhivski depoji in mikroklima	9, 10, 11, 12, 13, 14
RV4: Kako je knjižno gradivo fizično shranjeno in kakšni zaščitni ukrepi se uporabljajo?	H4: Knjižno gradivo je shranjeno skladno s splošnimi arhivskimi načeli.	Načini hrambe in zaščitna embalaža	15, 16, 17, 18
RV5: Katere vrste poškodb knjižnega gradiva so najpogostejše in kateri dejavniki k temu prispevajo?	H5: Najpogostejše poškodbe so posledica staranja materialov in mikroklimatskih dejavnikov.	Poškodbe in dejavniki tveganja	20, 21
RV6: Kako poteka postopek ravnanja s knjižnim gradivom od sprejema do trajne hrambe?	H6: Postopki sledijo splošnim arhivskim pravilom, posebnosti knjižnega gradiva pa niso vedno sistematično upoštevane.	Postopki obdelave in arhiviranja	19
RV7: Kako arhiv usklajuje dostopnost knjižnega gradiva z zahtevami materialnega varstva?	H7: Med dostopnostjo in varstvom gradiva pogosto prihaja do kompromisov.	Uporaba gradiva in varstvo	24, 25, 26
RV8: Kakšno vlogo ima strokovno znanje zaposlenih o materialni strukturi knjige?	H8: Strokovno znanje pomembno vpliva na kakovost materialnega varstva, vendar je pogosto pridobljeno neformalno.	Strokovne kompetence	30
RV9: Kateri so ključni izzivi in možnosti za izboljšanje materialnega varstva knjižnega gradiva?	H9: Največji izzivi so prostorske in finančne omejitve, možnosti za izboljšanje pa so predvsem v preventivi.	Izzivi in razvojne usmeritve	27, 28, 29, 31

6.3 RAZISKOVALNA METODOLOGIJA

6.3.1 Metode in tehnike zbiranja podatkov

Raziskava v empiričnem delu magistrske naloge temelji na kvalitativnem raziskovalnem pristopu, saj je namen raziskovanja poglobljeno razumevanje materialnega varstva knjižnega gradiva v konkretnem arhivskem okolju. Kvalitativni

pristop omogoča podrobno analizo postopkov, pogojev hrambe ter strokovnih odločitev, ki jih v praksi ni mogoče v celoti zajeti s kvantitativnimi metodami.

Kot osnovna raziskovalna metoda je bila uporabljena **študija primera**, pri kateri je bil kot raziskovalna enota izbran ZAL – Enota za Gorenjsko Kranj. Izbrani arhiv predstavlja primer regionalnega javnega arhiva, v katerem se poleg drugega arhivskega gradiva hrani tudi knjižno gradivo, kar omogoča analizo njegove obravnave z vidika materialnega varstva.

Osnovna tehnika zbiranja podatkov je bil polstrukturirani intervju z vodjo arhiva. Ta oblika intervjuja omogoča kombinacijo vnaprej pripravljenih vprašanj in odprtega pogovora, kar prispeva k pridobivanju poglobljenih, vsebinsko bogatih odgovorov ter hkrati omogoča prilagajanje poteka intervjuja glede na strokovno usmeritev sogovornika.

Intervju je bil sestavljen iz več vsebinskih sklopov, ki so se nanašali na:

- splošne značilnosti arhiva in vlogo knjižnega gradiva,
- prostorske in mikroklimatske pogoje hrambe,
- načine fizične hrambe in zaščite knjižnega gradiva,
- postopke ravnanja z gradivom od sprejema do trajne hrambe,
- poškodbe knjižnega gradiva in preventivne ukrepe,
- dostopnost gradiva ter izzive in možnosti za izboljšanje materialnega varstva.

Zbrani podatki iz intervjuja so bili analizirani z vsebinsko analizo, pri kateri so bili odgovori razvrščeni glede na posamezna raziskovalna vprašanja in hipoteze. Tak pristop omogoča sistematično primerjavo teoretičnih izhodišč z empiričnimi ugotovitvami.

Poleg intervjuja je bila uporabljena tudi metoda analize arhivskega gradiva. V ta namen je bil oblikovan strukturiran popisni obrazec, ki temelji na teoretičnih izhodiščih o materialni strukturi knjige. Z njegovo pomočjo je bilo analiziranih pet enot knjižnega arhivskega gradiva iz fondov ZAL – Enota za Gorenjsko Kranj. Popis je vključeval podatke o materialih, vezavi, stanju ohranjenosti, vrstah poškodb ter pogojih hrambe.

Obrazec je bil zasnovan z namenom sistematičnega evidentiranja značilnosti knjižnega gradiva in omogoča enoten pristop k opisu njegove materialne strukture. Pri oblikovanju posameznih kategorij so bili upoštevani nekateri elementi

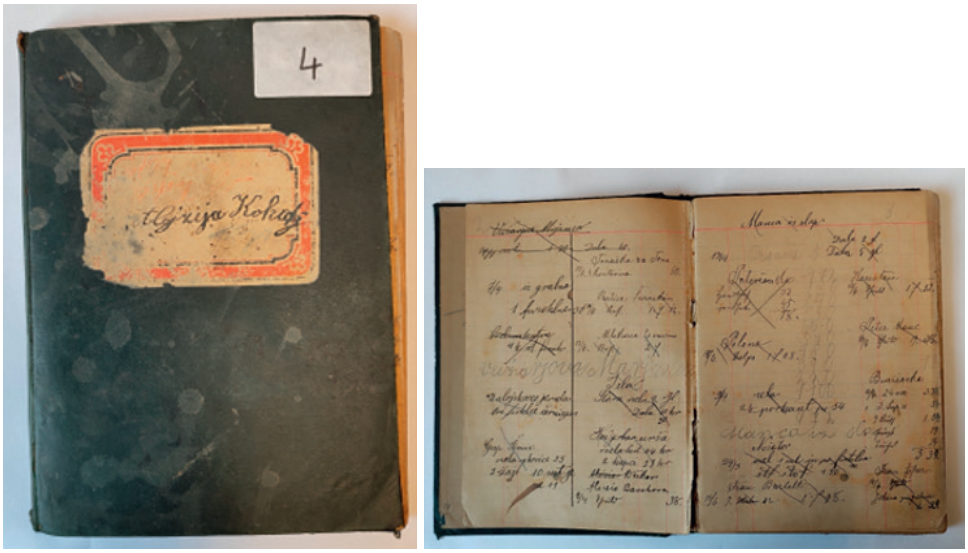
popisov, ki se uporabljajo pri konservatorsko-restavratorski dokumentaciji, predvsem na področju identifikacije materialov, opazovanja poškodb in ocenjevanja stanja ohranjenosti gradiva. Namen obrazca ni bila izdelava konservatorske ocene stanja, temveč pridobitev podatkov, pomembnih za vrednotenje materialnega varstva knjižnega gradiva v arhivskem okolju.

Uporaba obrazca je omogočila primerljivo obravnavo vseh analiziranih enot ter lažje prepoznavanje povezav med materiali, poškodbami in pogoji hrambe. Zbrani podatki so predstavljali pomembno podlago za analizo stanja gradiva in oblikovanje ugotovitev raziskave.

Za ponazoritev analiziranega gradiva so v nadaljevanju predstavljene fotografije vseh petih popisanih enot knjižnega arhivskega gradiva. Izbrane enote se med seboj razlikujejo glede na vsebino, čas nastanka in materialne značilnosti, kar omogoča boljši vpogled v raznolikost knjižnega gradiva, ki se hrani v ZAL – Enoti za Gorenjsko Kranj.

S popisnim obrazcem 1 v prilogi B je popisana Knjiga kupcev avtorice Alojzije Kokalj, ki spada v fond Trgovina z mešanim blagom Kokalj Tržič. Ocena nastanka je med leti 1876 in 1965. Gre za rokopisno knjigo, evidenco, ki je bila namenjena beleženju dolgov, nakupov in poslovanju trgovine. Gradivo predstavlja primer poslovnega knjižnega arhivskega gradiva, ki je bilo namenjeno vsakodnevni praktični uporabi v trgovinski dejavnosti.

Slika 3: Knjiga kupcev – platnica in notranjost

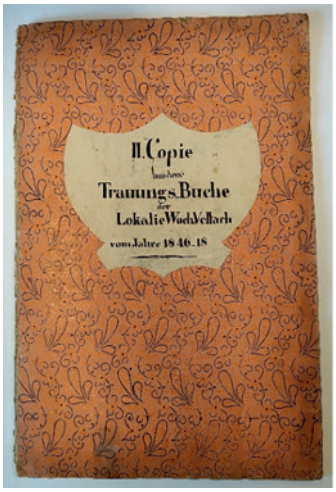
S popisnim obrazcem 2 v prilogi B je popisana Kubična računica za okrogel les, sestavil jo je Mirko Logar in je del fonda Pocarjeva domačija Zgornja Radovna. Gre za priročnik iz leta 1944, ki je namenjen za izračunavanje prostornine lesa. Vsebuje tabelarične izračune in podatke za kubični izračun okroglega lesa, kar kaže, da je bilo gradivo vsakodnevno ali vsaj redno v uporabi v gozdarski ali lesarski dejavnosti.

Slika 4: Kubična računica za okrogel les – platnica in notranjost

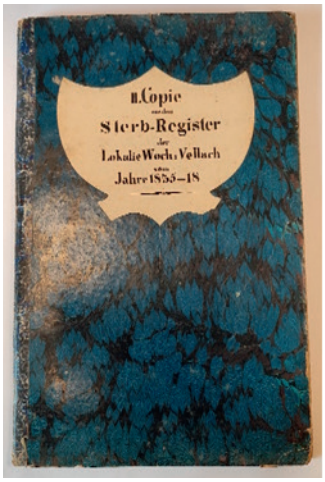
S popisnim obrazcem 3 v prilogi B je popisana matična knjiga porok z naslovom II. Copie aus dem Trauungs-Buche der Lokalie Woch. Vellach von Jahre 1846_18 iz fonda Občina Bled. Gre za uradno matično knjigo porok od leta 1946 dalje, avtor pa ni znan. Gradivo večjega formata, v katerem so rokopisno vpisani podatki o porokah v predtiskane obrazce, značilne za administrativne cerkvene evidence 19. stoletja, predstavlja pomemben vir za raziskovanje prebivalstva in družinskih razmerji, zato se lahko predvideva, da bi bilo gradivo v uporabi pogosteje.

S popisnim obrazcem 4 v prilogi B je popisana matična mrliška knjiga z naslovom II. Copie aus dem Sterb-Register der Lokalie Woch: Vellach von Jahre 1835_18 iz fonda Občina Bled. Gre za uradno matično mrliško knjigo od leta 1835 dalje, avtor pa ni znan. Gradivo večjega formata, v katerem so rokopisno vpisani podatki o smrtih v predtiskane obrazce, značilne za administrativne cerkvene evidence 19. stoletja, predstavlja pomemben vir za raziskovanje prebivalstva, demografskih sprememb in lokalne zgodovine, zato se lahko predvideva, da bi bilo gradivo v uporabi pogosteje.

Slika 6: Matična mrliška knjiga – platnica in notranjost

S popisnim obrazcem 5 v prilogi B je popisana knjiga Sveti rožni venec avtorja dr. Jožefa Valterja iz leta 1879. Gradivo spada v fond Pocarjeva domačija Zgornja Radovna. Gradivo vsebuje molitve in verska besedila in je bilo namenjeno oseb-

nim pobožnim obredjem in molitvi rožnega venca. Gre za manjšo tiskano enoto, značilno za nabožno literaturo 19. stoletja. Gradivo je bilo zaradi svoje vsebine v redni uporabi, kar se odraža tudi na stanju gradiva.

Slika 7: Sveti rožni venec – platnica in notranjost

6.3.2 Opis obdelave podatkov

Zbrani podatki v empiričnem delu magistrske naloge so bili pridobljeni s polstrukturiranim intervjujem z vodjo ZAL – Enote za Gorenjsko Kranj, Martino Arhar Fekonja. Obdelava podatkov je temeljila na kvalitativni vsebinski analizi, ki omogoča sistematično razvrščanje in interpretacijo besedilnih podatkov.

Po izvedenem intervjuju so bili odgovori najprej pregledani in vsebinsko strukturirani. V nadaljnjem koraku so bili razvrščeni glede na posamezna raziskovalna vprašanja in pripadajoče hipoteze, kar je omogočilo pregledno in ciljno usmerjeno analizo. Vsak odgovor je bil umeščen v ustrezen vsebinski sklop (npr. prostorski pogoji, mikroklima, hramba knjižnega gradiva, poškodbe, dostopnost), pri čemer je bila upoštevana tudi povezava s teoretičnimi izhodišči in zakonodajo s področja materialnega varstva arhivskega gradiva.

Analiza ni bila usmerjena v kvantifikacijo odgovorov, temveč v interpretacijo pomenov, strokovnih odločitev in praktičnih izkušenj, ki jih je sogovornica izpostavila. Posebna pozornost je bila namenjena primerjavi med predpisanimi pogoji hrambe (na podlagi zakonodaje in strokovnih smernic) ter dejanskimi pogoji, ki jih arhiv zagotavlja v praksi.

Rezultati analize so predstavljeni opisno, po posameznih hipotezah, kar omogoča jasno preverjanje njihove potrditve ali zavrnitve ter smiselno navezavo na razpravo in sklepne ugotovitve.

Podatki, pridobljeni s popisnimi obrazci, so bili analizirani z deskriptivno metodo. Posamezne enote gradiva so bile med seboj primerjane glede na materialno strukturo, stopnjo ohranjenosti, vrste poškodb ter pogoje hrambe. Rezultati so bili nato interpretirani v povezavi z ugotovitvami intervjuja.

6.3.3 Omejitve raziskave

Raziskava je bila omejena na analizo petih enot knjižnega arhivskega gradiva iz fondov ZAL – Enote za Gorenjsko Kranj. Fonde, iz katerih je bilo gradivo izbrano, je predlagalo strokovno osebje arhiva na podlagi poznavanja gradiva in njegove dostopnosti. Iz predlaganih fondov je bilo nato izbrano vsebinsko in oblikovno raznoliko knjižno gradivo, ki vključuje upravne evidence, gospodarsko gradivo, strokovno literaturo in nabožno knjižno gradivo različnih obdobji. Kljub temu ugotovitev ni mogoče posploševati na celotno knjižno arhivsko gradivo, ki ga hranijo slovenski arhivi. Namen raziskave ni bil statistično posploševanje rezultatov, temveč poglobljen vpogled v stanje ohranjenosti izbranega gradiva in pogojev njegove hrambe.

Analiza gradiva je bila izvedena neinvazivno, na podlagi vizualnega pregleda in popisa posameznih enot. Zaradi tega vseh materialov, tehnik izdelave in konstrukcijskih elementov vezav ni bilo mogoče zanesljivo določiti. Pri nekaterih enotah prav tako ni bilo mogoče natančno ugotoviti vseh predhodnih posegov, popravil ali sprememb na gradivu. Raziskava ni vključevala laboratorijskih analiz, meritev ali drugih konservatorsko restavratorskih preiskav, ki bi omogočile natančnejšo določitev stanja gradiva. Prav tako niso bile izvedene dolgoročne meritve temperature in relativne vlage v depoju, zato ocena hrambe temelji na podatkih, pridobljenih v intervjuju in na razpoložljivi dokumentaciji arhiva.

Poleg tega je pri interpretaciji ugotovitev treba upoštevati, da področje materialnega varstva knjižnega gradiva deloma presega arhivsko stroko in posega na področje konservatorstva in restavratorstva. Namen raziskave zato ni bil podati konservatorske ocene stanja gradiva, temveč z arhivističnega vidika evidentirati njegovo materialno strukturo, vidne poškodbe in pogoje hrambe. Zaradi tega so bile ugotovitve oblikovane na podlagi vizualnega pregleda gradiva in dostopnih strokovnih virov.

Podatki o organizaciji hrambe, materialnemu varstvu in ravnanju z gradivom temeljijo na polstrukturiranem intervjuju z vodjo arhiva. Pridobljeni podatki zato predstavljajo strokovni pogled ene osebe in ne nujno vseh zaposlenih v arhivu. Kljub navedenim omejitvam raziskava omogoča vpogled v stanje izbranega knjižnega gradiva ter v pogoje njegove hrambe in materialnega varstva v obravnavanem arhivu.

6.4 REZULTATI

Empirični del magistrske naloge temelji na polstrukturiranem intervjuju z vodjo ZAL – Enote za Gorenjsko Kranj, v okviru katerega so bili pridobljeni podatki o vlogi knjižnega gradiva, pogojih hrambe ter praksah materialnega varstva. Rezultati so predstavljeni po posameznih hipotezah.

6.4.1 Rezultati intervjuja

Rezultati v povezavi s hipotezo 1

Hipoteza 1: Knjižno gradivo v ZAL – Enoti za Gorenjsko Kranj predstavlja manjši, vendar vsebinsko in kulturno pomemben del arhivskega gradiva ter se večinoma obravnava kot del širših arhivskih fondov, ne pa kot samostojna zbirka.

Ugotovitve:

Intervju je pokazal, da se knjižno gradivo v arhivu obravnava enakovredno ostalemu arhivskemu gradivu in ni izločeno kot samostojna zbirka, temveč je sestavni del posameznih arhivskih fondov. Ta pristop je skladen z arhivskim načelom provenience in potrjuje, da knjižno gradivo nima ločenega statusa, temveč je funkcionalno vključeno v celoto fonda.

Presoja hipoteze:

Hipoteza je potrjena.

Rezultati v povezavi s hipotezo 2

Hipoteza 2: Stavba, v kateri deluje ZAL – Enota za Gorenjsko Kranj, prvotno ni bila načrtovana kot namenska arhivska stavba, kar vpliva na nekatere omejitve pri zagotavljanju optimalnih pogojev za materialno varstvo knjižnega gradiva.

Ugotovitve:

Skladiščni prostori se nahajajo v adaptiranem industrijskem objektu, nekdanjem skladišču ob železniški postaji, ki ni bilo namensko zgrajeno za arhivsko dejav-

nost. Kljub določeni prilagoditvi prostor še ni v celoti arhivsko prilagojen, kar se odraža predvsem v mikroklimatskih omejitvah.

Presoja hipoteze:

Hipoteza je potrjena.

Rezultati v povezavi s hipotezo 3

Hipoteza 3: Mikroklimatski pogoji v arhivskih depojih ZAL – Enoti za Gorenjsko Kranj v večini ustrezajo zahtevam zakonodaje in strokovnih priporočil, vendar niso v celoti prilagojeni specifičnim potrebam knjižnega gradiva.

Ugotovitve:

Temperatura v depoju čez leto močno niha (8–28 °C), relativna vlažnost pa ostaja približno konstantna (okoli 60 %). Ogrevanje prostora ni urejeno, zato stabilnih mikroklimatskih pogojev ni mogoče zagotavljati. Pogoji niso posebej prilagojeni knjižnemu gradivu.

Presoja hipoteze:

Hipoteza je delno potrjena. (Vlažnost je stabilna, temperatura pa izrazito odstopa od priporočil.)

Rezultati v povezavi s hipotezo 4

Hipoteza 4: Knjižno gradivo je v arhivu večinoma shranjeno v skladu s splošnimi arhivskimi načeli hrambe.

Ugotovitve:

Knjižno gradivo je v arhivi shranjeno v skladu s splošnimi arhivskimi načeli hrambe. Večina gradiva se hrani v ležečem položaju na premičnih kompaktnih policah in je zaščitena z arhivskimi brezkislinskimi škatlami, ki predstavljajo osnovni preventivni ukrep za zaščito pred prahom, mehanskimi poškodbami in vplivi okolja. Za zmanjševanje škodljivega vpliva svetlobe so okna v depoju prekrita z nepropustno folijo, ki preprečuje dostop naravne svetlobe, umetna osvetlitev pa je prilagojena zahtevam arhivske hrambe. Arhiv izvaja tudi nekatere ukrepe za zaščito gradiva pred vodo, biološkimi dejavniki in nepooblaščenim dostopom. Police so dvignjene od tal, vodovodne inštalacije so odmaknjene od gradiva, skladišče pa je opremljeno z alarmnim sistemom. Prisotnosti insektov ali plesni v času raziskave ni bilo zaznati.

Presoja hipoteze:

Hipoteza je potrjena.

Rezultati v povezavi s hipotezo 5

Hipoteza 5: Najpogostejše poškodbe knjižnega gradiva so posledica neustreznih mikroklimatskih pogojev, staranja materialov in preteklih načinov uporabe, manjši delež poškodb pa nastane zaradi sodobne uporabe gradiva.

Ugotovitve:

Najpogostejše poškodbe so poškodbe hrbta in trganje vezav, ki so posledica pretekle rabe in staranja materialov. Aktivnih poškodb zaradi sodobne uporabe ni zaznati.

Presoja hipoteze:

Hipoteza je delno potrjena. (Mikroklima ima vpliv, a ni glavni povzročitelj poškodb.)

Rezultati v povezavi s hipotezo 6

Hipoteza 6: Postopek obravnave knjižnega gradiva v ZAL – Enoti za Gorenjsko Kranj sledi splošnim arhivskim postopkom, pri čemer posebnosti, povezane z materialno strukturo knjige, niso vedno sistematično upoštevane.

Ugotovitve:

Knjižno gradivo se obravnava v okviru splošnega postopka prevzema fondov. Posebni postopki, vezani izključno na materialno strukturo knjige, niso formalizirani.

Presoja hipoteze:

Hipoteza je potrjena.

Rezultati v povezavi s hipotezo 7

Hipoteza 7: Dostopnost knjižnega gradiva je v arhivu omejena v skladu z načeli materialnega varstva, vendar v praksi pogosto prihaja do kompromisov med varovanjem gradiva in njegovo uporabo.

Ugotovitve:

Gradivo ni prosto dostopno in se uporablja izključno v čitalnici pod nadzorom, kar zagotavlja visoko stopnjo varstva. Občutljivo gradivo je deležno dodatnih navodil.

Presoja hipoteze:

Hipoteza je delno potrjena. (Kompromisi obstajajo, a so strogo nadzorovani.)

Rezultati v povezavi s hipotezo 8

Hipoteza 8: Poznavanje materialne strukture knjige med zaposlenimi pomembno vpliva na kakovost materialnega varstva knjižnega gradiva, vendar je to znanje v praksi pogosto pridobljeno neformalno in iz izkušenj.

Ugotovitve:

Poznavanje materialne strukture knjige je prisotno in temelji predvsem na izkušnjah.

Presoja hipoteze: Hipoteza je potrjena.

Rezultati v povezavi s hipotezo 9

Največji izzivi materialnega varstva knjižnega gradiva so povezani s prostorskimi in finančnimi omejitvami, medtem ko največje možnosti za izboljšave predstavljajo preventivni ukrepi in bolj sistematično načrtovanje hrambe.

Ugotovitve:

Največji izzivi so prostorski pogoji, pomanjkanje kadra in neustrezna mikroklima. Načrtovane so izboljšave.

Presoja hipoteze:

Hipoteza je potrjena.

6.4.2 Analiza popisa knjižnega gradiva

V empiričnem delu raziskave je bila poleg intervjuja izvedena tudi analiza izbranega knjižnega arhivskega gradiva. Na podlagi strukturiranega popisnega obrazca je bilo analiziranih pet enot knjižnega gradiva iz fondov ZAL – Enote za Gorenjsko Kranj. Popisi posameznih enot so predstavljeni v Prilogi B.

Osnovne značilnosti gradiva

Analizirano gradivo zajema različne vrste knjižnih enot, med drugim upravne in evidenčne knjige, gospodarsko gradivo, strokovno gradivo ter nabožno literaturo, ki je nastalo v različnih obdobjih. Gradivo je pretežno papirno, kar pomeni, da so njegove lastnosti in obstojnost neposredno odvisne od kakovosti papirja in pogojev hrambe.

Materiali in vezava

Pri analiziranih enotah prevladujejo trde vezave, značilne za arhivsko gradivo, ki mora biti trajnejše. Knjižni blok je v večini primerov sestavljen iz več leg, ki so povezane s šivanjem, pri čemer so pri nekaterih enotah še vidni strukturni elementi, kot so vezice in kapital. Pri slabše ohranjenih enotah so ti elementi že delno poškodovani, kar vpliva na stabilnost knjige.

Stanje ohranjenosti

Analiza je pokazala, da je večina obravnavanega gradiva srednje do slabše ohranjena. Le posamezne enote so v boljšem stanju, medtem ko se pri večini pojavljajo znaki obrabe, ki so posledica staranja materialov in dolgotrajne uporabe.

Vrste poškodb

Najpogostejše so mehanske poškodbe, predvsem poškodbe hrbta, trganje vezave in razrahljan knjižni blok, kar potrjujejo tudi ugotovitve intervjuja z vodjo arhiva. Prisotne so tudi poškodbe papirja, kot so porumenelost, lisavost in deformacije, ki so posledica staranja materiala. Biološke poškodbe niso bile zaznane, kar kaže na ustrezno osnovno zaščito gradiva, predvsem uporabo arhivskih škatel.

Pogoji hrambe

Gradivo se hrani v enem skupnem depoju, ki ni namensko grajen za arhivsko dejavnost, temveč predstavlja adaptiran skladiščni prostor. Mikroklimatski pogoji niso stabilni, saj temperatura ni regulirana in niha med približno 8 in 28 °C, relativna vlažnost pa znaša okoli 60 %. Gradivo je shranjeno v arhivskih škatlah na kompaktnih policah, večinoma v ležečem položaju, kar predstavlja osnovni zaščitni ukrep.

Primerjava z zahtevanimi pogoji

Primerjava med zahtevanimi pogoji (stabilna temperatura med 16 in 19 °C in relativna vlažnost med 45 in 60 %) in dejanskim stanjem pokaže odstopanja predvsem v stabilnosti temperature. Temperaturna nihanja predstavljajo pomemben dejavnik tveganja za dolgoročno ohranjenost gradiva.

Povezava med materiali, poškodbami in pogoji hrambe

Rezultati analize potrjujejo, da je stanje ohranjenosti knjižnega gradiva neposredno povezano z njegovo materialno strukturo in pogoji hrambe. Enote z bolj kakovostnimi materiali in stabilnejšo vezavo so bolje ohranjene, medtem ko so enote iz manj kakovostnega papirja in s slabšimi vezavami bolj podvržene poškodbam. Hkrati se kaže, da nestabilni mikroklimatski pogoji dodatno vplivajo na degradacijo materialov, kar potrjuje tudi intervju z vodjo arhiva, ki poudarja problem neurejenega ogrevanja in posledičnih temperaturnih nihanj.

6.5 RAZPRAVA

Namen razprave je primerjati teoretična izhodišča s področja materialnega varstva knjižnega gradiva z ugotovitvami empiričnega dela, izvedenega na pri-

meru ZAL – Enota za Gorenjsko Kranj. Poseben poudarek je namenjen razliki med predpisanimi oziroma priporočenimi pogoji hrambe ter dejanskimi pogoji, ki jih arhiv zagotavlja v praksi, ter vplivu teh pogojev na stanje ohranjenosti knjižnega gradiva.

Teoretični del magistrskega dela je pokazal, da je knjižno gradivo zaradi svoje kompleksne materialne strukture – kombinacije papirja, pergamenta, usnja, lepenke in različnih vezav – posebej občutljivo na mikroklimatske razmere, mehanske obremenitve in neustrezno ravnanje. Strokovne smernice in zakonodaja zato poudarjajo pomen stabilnih mikroklimatskih pogojev, ustrezne zaščitne embalaže ter pravilnega rokovanja z gradivom kot ključnih elementov preventivnega varstva.

Rezultati empiričnega dela potrjujejo, da ZAL – Enota za Gorenjsko Kranj zagotavlja osnovne pogoje materialnega varstva, predvsem na področju organizacije hrambe, nadzora dostopa in uporabe zaščitne embalaže. Gradivo je shranjeno v arhivskih škatlah in nameščeno na kompaktnih policah, kar omogoča racionalno izrabo prostora in osnovno zaščito pred mehanskimi poškodbami, pred svetlobo in prahom. Prav tako so zagotovljeni določeni varnostni ukrepi, kot je omejen dostop do depoja.

Kljub temu se kot ključni problem kažejo mikroklimatski pogoji hrambe. Analiza intervjuja je pokazala, da se gradivo hrani v adaptiranem skladiščnem prostoru, ki ni bil namensko grajen za arhivsko dejavnost, kar vpliva na omejene možnosti zagotavljanja ustrezne mikroklime. Temperatura v prostoru ni regulirana in niha med približno 8 in 28 °C, relativna vlažnost pa se giblje okoli 60 %. Primerjava z določili UVDAG in priporočili IFLA kaže, da dejanski pogoji hrambe odstopajo predvsem pri temperaturnih nihanjih. Obe smernici poudarjata pomen stabilnih mikroklimatskih pogojev, saj hitra temperaturna nihanja povzročajo raztezanje in krčenje materialov, kar lahko vodi do deformacij, poškodb vezav in pospešene degradacije papirja. Čeprav relativna vlaga v obravnavanem arhivu ostaja znotraj priporočenih vrednosti, temperaturna nihanja predstavljajo dejavnik tveganja za dolgoročno ohranjanje gradiva.

Čeprav zakonodaja določa jasne pogoje za hrambo in varstvo arhivskega gradiva, sama po sebi ne zagotavlja njihovega doslednega izvajanja v praksi, saj je to odvisno tudi od materialnih in organizacijskih pogojev posameznih institucij.

Analiza petih enot knjižnega gradiva je pokazala, da je večina gradiva srednje do slabše ohranjena. Najpogosteje se pojavljajo mehanske poškodbe, predvsem poškodbe hrbta, trganje vezav in razrahljan knjižni blok, kar je skladno z ugotovitvami intervjuja. Prisotne so tudi spremembe na papirju, kot so porumenelost, lisavost in deformacije, ki so posledica naravnega staranja materiala, vendar jih lahko neustrezni mikroklimatski pogoji dodatno pospešujejo. Zanimivo je, da med analiziranim gradivom niso bile ugotovljene izrazite biološke spremembe, kot so plesen ali poškodbe zaradi insektov. To nakazuje, da kljub neoptimalnim temperaturnim razmeram arhiv uspešno preprečuje razvoj najpogostejših bioloških dejavnikov tveganja. Ugotovljene poškodbe so predvsem posledica dolgotrajne uporabe gradiva, staranja materialov in obrabe, kar je značilno za knjižno gradivo 19. in prve polovice 20. stoletja.

Ugotovitve empiričnega dela potrjujejo teoretična izhodišča, saj se je pokazalo, da je stanje ohranjenosti gradiva v veliki meri povezano z njegovo materialno sestavo. Gradivo, nastalo v obdobju industrijske proizvodnje papirja, je praviloma slabše obstojno, kar potrjuje tudi strokovna literatura, ki opozarja na negativne učinke uporabe lesovine, kislih klejiv in recikliranih vlaken na dolgoročno stabilnost papirja.

Ugotovitve nadalje kažejo, da pogoji hrambe niso v celoti prilagojeni specifičnim potrebam knjižnega gradiva. Gradivo se hrani skupaj z ostalim arhivskim gradivom v enem prostoru, brez ločevanja glede na materialne značilnosti, kar omejuje možnosti za optimalno prilagajanje pogojev posameznim vrstam gradiva. To potrjuje tezo, da knjižno gradivo v arhivu ni obravnavano kot samostojna enota, temveč kot del širših fondov. Raziskava je pokazala tudi razliko med teoretičnimi priporočili za hrambo knjižnega gradiva in dejanskimi možnostmi arhivske ustanove. Večina strokovne literature in smernic obravnava knjižno gradivo predvsem z vidika knjižnic, kjer je mogoče pogoje hrambe prilagajati posameznim vrstam gradiva in njihovim materialnim značilnostim. V arhivskem okolju pa je knjižno gradivo pogosto del širših fondov in se hrani skupaj z drugim arhivskim gradivom. Posledično je prilagajanje pogojev hrambe posameznim vrstam gradiva omejeno, saj morajo arhivi zagotavljati ustrezne pogoje za različne oblike gradiva hkrati. Tudi v obravnavanem primeru se knjižno gradivo hrani skupaj z ostalim arhivskim gradivom, zato posebni pogoji hrambe glede na materialno sestavo posameznih knjig niso zagotovljeni.

Pomemben vidik predstavlja tudi uporaba zaščitne embalaže. Analiza je pokazala, se se knjižno gradivo praviloma hrani v arhivskih škatlah, ki predstavljajo osnovni zaščitni ukrep pred prahom, svetlobo in mehanskimi vplivi. Uporaba zaščitne embalaže je skladna s priporočili stroke in predstavlja pomemben element preventivnega materialnega varstva.

Empirični del je prav tako potrdil pomembno vlogo strokovnega znanja zaposlenih. Odločitve glede ravnanja z gradivom, prepoznavanja poškodb in usmerjanja gradiva v restavratorske posege temeljijo predvsem na strokovni presoji in izkušnjah zaposlenih. To poudarja pomen kontinuiranega strokovnega izpopolnjevanja ter pomen razumevanja materialne strukture knjige za zagotavljanje ustreznega materialnega varstva.

Na podlagi ugotovitev lahko zaključimo, da so največji izzivi materialnega varstva knjižnega gradiva v ZAL – Enoti za Gorenjsko Kranj povezani predvsem s prostorskimi in tehničnimi omejitvami, ki izhajajo iz neustrezne zasnove depojskega prostora. Kljub temu arhiv v okviru danih možnosti zagotavlja osnovno raven varstva gradiva, pri čemer pomembno vlogo igrajo preventivni ukrepi in strokovno znanje zaposlenih.

Rezultati raziskave tako potrjujejo, da je učinkovito materialno varstvo knjižnega gradiva možno le ob usklajevanju teoretičnih smernic z realnimi pogoji v praksi. Ključni izziv ostaja predvsem zagotavljanje stabilnih mikroklimatskih pogojev, ki predstavljajo temelj za dolgoročno ohranjanje arhivskega gradiva.

6.5.1 Sklepne ugotovitve

Na podlagi primerjave teoretičnih izhodišč in rezultatov empiričnega dela lahko ugotovimo, da knjižno gradivo v ZAL – Enoti za Gorenjsko Kranj predstavlja pomemben, ne pa tudi samostojno obravnavan del arhivskega gradiva. Gradivo je večinoma vključeno v širše arhivske fonde, kar vpliva na način njegove obravnave in hrambe.

Raziskava je pokazala, da arhiv deluje v prostorskem okviru, ki prvotno ni bil namenjen arhivski dejavnosti, kar predstavlja pomembno omejitev pri zagotavljanju optimalnih pogojev materialnega varstva. Največja odstopanja so bila ugotovljena na področju mikroklimatskih pogojev, saj temperatura ni stabilna in niha v širšem razponu, kar lahko negativno vpliva na dolgoročno ohranjenost knjižnega gradiva.

Analiza petih enot knjižnega gradiva je pokazala, da je večina gradiva srednje do slabše ohranjena, pri čemer prevladujejo mehanske poškodbe, povezane z obrabo vezave in knjižnega bloka. Ugotovitve potrjujejo, da stanje gradiva ni odvisno le od starosti in materialne strukture, temveč tudi od pogojev hrambe in pretekle uporabe.

Raziskava je nadalje pokazala, da se knjižno gradivo v arhivu hrani v skladu s splošnimi arhivskimi načeli, vendar pogoji hrambe niso vedno prilagojeni njegovim specifičnim materialnim lastnostim. Zaščitna embalaža se uporablja kot osnovni preventivni ukrep. Raziskava je pokazala tudi, da knjižno gradivo v arhivskem okolju predstavlja specifično obliko arhivskega gradiva, ki zaradi svoje kompleksne materialne strukture zahteva posebno pozornost pri načrtovanju pogojev hrambe in varstva. Knjige sestavljajo različni materiali, kot so papir, usnje, tekstil, lepenka in lepila, ki se na vplive okolja odzivajo različno. Zato je poznavanje materialne strukture knjige pomembno ne le za razumevanje nastanka poškodb, temveč tudi za načrtovanje ustreznih preventivnih ukrepov. Rezultati raziskave potrjujejo, da je materialno varstvo knjižnega gradiva tesno povezano s poznavanjem njegovih materialnih in konstrukcijskih značilnosti.

Pomembno vlogo pri zagotavljanju materialnega varstva ima strokovno znanje zaposlenih, ki na podlagi izkušenj in presoje sprejemajo odločitve glede ravnanja z gradivom. To potrjuje, da je poleg tehničnih pogojev ključnega pomena tudi človeški dejavnik.

Pomemben rezultat raziskave predstavlja tudi oblikovanje strukturiranega popisnega obrazca za analizo knjižnega arhivskega gradiva. Obrazec je omogočil sistematično evidentiranje materialov, vezave, poškodb, stanja ohranjenosti in pogojev hrambe ter primerljivo obravnavo vseh analiziranih enot. Izkušnje iz raziskave kažejo, da lahko takšen način popisa prispeva k boljšemu prepoznavanju dejavnikov tveganja in predstavlja uporabno izhodišče za nadaljnje spremljanje stanja knjižnega gradiva v arhivih.

Na podlagi ugotovitev lahko zaključimo, da so največji izzivi materialnega varstva knjižnega gradiva povezani s prostorskimi in mikroklimatskimi omejitvami, medtem ko največje možnosti za izboljšave predstavljajo preventivni ukrepi, predvsem zagotavljanje stabilnejših mikroklimatskih pogojev ter bolj sistematično prilagajanje hrambe specifičnim lastnostim knjižnega gradiva.

7 ZAKLJUČEK

Različni materiali, ki skupaj sestavljajo arhivsko gradivo v obliki knjige, zahtevajo različne pristope k materialnemu varstvu. Pri varovanju tovrstnega gradiva je treba upoštevati vrsto pravil, smernic in standardov, ki zajemajo širok spekter dejavnikov – od ustrezne arhivske stavbe in zagotavljanja stabilnih mikroklimatskih pogojev do fizičnega in tehničnega varovanja pred odtujitvijo, požarom, poplavo, škodljivci, plesnijo, svetlobo in drugimi vplivi, ki lahko na gradivu povzročijo nepopravljivo škodo. Restavratorski posegi lahko te poškodbe odpravijo le v omejenem obsegu, zato ima preventivno materialno varstvo ključno vlogo pri dolgoročnem ohranjanju knjižnega gradiva.

Pomemben vidik materialnega varstva predstavlja tudi upoštevanje strokovnih smernic in standardov ter zakonodajnega okvira, ki v Sloveniji delno ureja to področje. Vendar pa sama normativna ureditev ni zadostna brez ustreznega strokovnega znanja zaposlenih. Ustanove, ki hranijo arhivsko gradivo, morajo zato zagotavljati stalno strokovno izobraževanje kadra, saj materialno varstvo zahteva poglobljeno razumevanje materialne strukture knjige in procesov njenega propadanja.

Arhivi pri tem ne opravljajo zgolj funkcije hrambe, temveč tudi omogočajo dostop do gradiva in njegovo uporabo. To pomeni, da je treba nenehno usklajevati zahteve materialnega varstva z dostopnostjo gradiva za uporabnike. Pomembno vlogo ima tudi ozaveščanje uporabnikov o pravilnem ravnanju z gradivom, saj lahko neustrezna uporaba pomembno prispeva k njegovemu propadanju. Gre za stalen proces izobraževanja in prilagajanja, katerega cilj je ohranitev kulturne dediščine in njena dostopnost tudi prihodnjim generacijam.

Empirični del, izveden na primeru ZAL – Enote za Gorenjsko Kranj, je pokazal, da so osnovni pogoji materialnega varstva knjižnega gradiva v arhivu zagotovljeni, vendar se v praksi pojavljajo odstopanja od priporočenih pogojev, predvsem zaradi prostorskih in tehničnih omejitev. Mikroklimatski pogoji niso povsem stabilni, kar lahko dolgoročno vpliva na pospešeno degradacijo materialov. Analiza petih enot knjižnega gradiva je pokazala, da se obravnavane knjige med seboj delno razlikujejo glede na materiale, vezavo in stanje ohranjenosti. Ugotovljene razlike potrjujejo pomen ustreznih pogojev hrambe in preventivnih ukrepov za dolgoročno ohranjanje knjižnega gradiva.

Raziskava je pokazala tudi, da knjižno gradivo v arhivih ni vedno obravnavano kot samostojna skupina gradiva, temveč je praviloma vključeno v širše arhivske fonde. Posledično pogojev hrambe ni mogoče vedno prilagajati specifičnim materialnim značilnostim posameznih knjig, kot je to pogosto mogoče v knjižnicah. Kljub temu rezultati potrjujejo, da je poznavanje materialne strukture knjige pomembna podlaga za prepoznavanje dejavnikov tveganja ter načrtovanje ustreznih ukrepov materialnega varstva.

Ugotovitve magistrskega dela potrjujejo pomen preventivnega materialnega varstva, sistematičnega spremljanja stanja gradiva ter uporabe ustrezne zaščitne embalaže, ki lahko bistveno podaljša življenjsko dobo knjižnega gradiva. Posebej pomembno je tudi razumevanje lastnosti materialov in konstrukcijskih elementov knjige, saj omogoča bolj premišljene in strokovno utemeljene odločitve pri hrambi in ravnanju z gradivom.

Magistrsko delo prispeva k boljšemu razumevanju materialnega varstva knjižnega gradiva v arhivskem okolju ter opozarja na razkorak med teoretičnimi priporočili in dejanskimi možnostmi v praksi. V okviru raziskave je bil oblikovan strukturiran popisni obrazec za analizo knjižnega gradiva, ki je omogočil sistematično evidentiranje materialne strukture, poškodb in pogojev hrambe. Hkrati lahko predstavlja izhodišče za nadaljnje raziskave na tem področju, zlasti za primerjalne raziskave med različnimi arhivskimi ustanovami ter raziskave, ki bi vključevale tudi konservatorsko-restavratorske metode analize gradiva. Ugotovitve raziskave lahko služijo kot praktičen pripomoček pri načrtovanju izboljšav hrambe in materialnega varstva v arhivskih institucijah. Hkrati opozarjajo na pomen povezovanja arhivističnega, konservatorsko-restavratorskega in drugih sorodnih strokovnih področji, saj je dolgoročno hranjenje knjižnega gradiva mogoče le s celostnim pristopom, ki upošteva tako vsebinsko vrednost gradiva kot tudi njegove materialne značilnosti.

SEZNAM LITERATURE IN VIROV

British Standards Institution. 2017. *BS 4971:2017 Conservation and Care of Archive and Library Collections*. London: BSI Standards Limited. https://webstore.ansi.org/preview-pages/BSI/preview_30343305.pdf?srsltid= AfmBOopE7n-FTDM8A0EWWQ6hb0rZvPBJUyx4bA9_yFK32CH-MGSv76-qI.

Buchmann, Wolf. 1999. »Preservation: Buildings and Equipment.« *Journal of the Society of Archivists* 20(1): 5–23.

Cave, Roderick. 2015. *Zgodovina knjige skozi knjige*. Ljubljana: UMco.

Cvelfar, Bojan, Tatjana Hajtnik in Nada Čibej. 2018. »Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva iz leta 2017.« *Moderna arhivistika* 1(1): 1–16. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor. http://www.pokarh-mb.si/uploaded/datoteke/radenci_20181/1_2018_001-016_cvelfar.pdf.

Čučnik-Majcen, Nada. 1996. *Zapis v čas: osnove varovanja in konserviranja knjižničnega in arhivskega gradiva*. Ljubljana: samozaložba.

Dolar, Jaro. 1982. *Spomin človeštva*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Gaudet, John. 2014. *Papyrus: The Plant That Changed the World, from Ancient Egypt to Today's Water War*. New York: Pegasus Books.

Gobić Vitolovič, Irena. 2014. »Strategija materialnega varovanja arhivskih knjig.« *Atlanti: mednarodna revija za sodobno arhivsko teorijo in prakso 24(2)*: 13–20. Maribor; Trieste: International Institute for Archival Science; Alma Mater Europaea – ECM. https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-ZODO3G3M/8610514c-87ce-4ff6 -b963-8aee10ebcd73/PDF.

Golob, Nataša. 2017. *Srednjeveški in renesančni rokopisi: materiali, strukture, predstavitve*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Gostečnik, Nina. b. d. »ZVDAGA in ZVDAGA-A: spremembe v novem zakonu.« Dostop 17. februar 2023. https://www.pokarh-mb.si/uploaded/datoteke/predavanje_jpo3_gostencnik_zvdaga_in_zvdaga-a.pdf.

Hofmann, Christa, Dubravka Jembrih-Simbürger, Manfred Schreiner, Rudolf Eichinger, Leopold Puchinger, Oliver Hahn, Ute Henniges, Antje Potthast in Erna Pilch-Karrer. 2001. »To Treat or Not to Treat-That is the Question: Options for the Conservation of Iron-Gall Ink on Paper.« https://cool.culturalheritage.org/coolaic/sg/bpg/annual/v26/bpga26-06.pdf.

IFLA. 2005. *Načela za hrambo knjižničnega gradiva in za ravnanje z njim*. Ljubljana: Filozofska fakulteta; Arhiv Republike Slovenije.

Jenkins, Deborah. 2018. »Greening the Archive.« *European Archival Blog*. 5. oktober 2018. https://coop.hypotheses.org/1806.

Jelenko, Aleš. 2018. »Razmerje med moralo in etiko.« https://homocumolat.com/2018/11/17/razmerje-med-moralo-in-etiko/.

Kazenski zakonik (KZ-1). Ur. l. RS 50/12 (s poznejšimi spremembami in dopolnitvami). https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO5050.

Kanič, Ivan, ur. 2009. *Bibliotekarski terminološki slovar*. Ljubljana: Zveza bibliotekarskih društev Slovenije; Narodna in univerzitetna knjižnica.

Kokalj, Alojzija. [*Knjiga kupcev]*, 1876–1965. Trgovina z mešanim blagom Kokalj Tržič. TE 1, PE 4. Zgodovinski arhiv Ljubljana – Enota za Gorenjsko Kranj.

Konkolič, Manja. 2019. »Protecting Archival Records in the Republic of Slovenia.« *Atlanti: mednarodna revija za sodobno arhivsko teorijo in prakso 29(1)*: 96–105. Maribor; Trieste: International Institute for Archival Science; Alma Mater Europaea – ECM. http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-2450XBMG/35b83d8c-7fb6-4429-b23e-00873a105a34/PDF.

Kopač, Janez. 2003. »Kodeks arhivske poklicne etike.« *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 26(1): 207–211. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije. http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-M8UITCA4/790103f1-2a44-40cf-a7a0-ac0b68f0e988/PDF.

Kos, Marija. 2009. »Ocena stanja materialnega varstva arhivskega gradiva v depojih Zgodovinskega arhiva Ljubljana – enota za Gorenjsko.« *Arhivski depoji v Sloveniji*: 157–166. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

Košir, Matevž. 2010. »Splošna deklaracija o arhivih in sodobna arhivska paradigma.« *Arhivi: glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 33(2): 309–318. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije. http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-ADTOOA1E/769bd76b-e197-4a18-a595-f8607d9e102c/PDF.

Knez, David. 2020. *Vloga arhivskih depojev in opreme pri varovanju arhivskega gradiva: diplomsko delo visokošolskega strokovnega študijskega programa prve bolonjske stopnje Arhivistika*. Maribor: samozaložba. https://d.cobiss.net/repository/si/files/119644163/106572/Knez_David_dd_2020.pdf/terms.

Kubična računica za okrogel les. 1944. Sestavil Mirko Logar. Pocarjeva domačija Zgornja Radovna., TE 5, PE 164. Zgodovinski arhiv Ljubljana – Enota za Gorenjsko Kranj.

Kulundžić, Zvonimir. 1959. *Put do knjige*. Zagreb: Epoha.

Kumar, Marko. 2009. *Tehnologija grafičnih procesov*. Ljubljana: Srednja medijska in grafična šola.

Leksikon Cankarjeve založbe. 1977. *Literatura*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Louvre Collections. »Stèle du scribe Tarhunpiyas.« Nazadnje posodobljeno 11. februarja 2025. https://collections.louvre.fr/en/ark:/53355/cl010123080.

Melik, Jelka. 2011. *Osnove prava in pravne države za arhiviste*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

Melik, Jelka. 2022. »Varstvo arhivskega in dokumentarnega gradiva, etika in pravo.« *Moderna arhivistika* 5(2): 418–426. Maribor: Pokrajinski arhiv Maribor. https://www.pokarh-mb.si/storage/app/media/Radenci%202022/MA%202%202022/5_2_17_Melik_2022.pdf.

Melik, Jelka in Mateja Jeraj. 2015. »Arhivsko pravo in ureditev varovanja dokumentarnega ter arhivskega gradiva.« *Atlanti: mednarodna revija za sodobno arhivsko teorijo in prakso 25(2)*: 121–127. Maribor; Trieste: International Institute for Archival Science; Alma Mater Europaea – ECM. https://journal.almamater.si/index.php/Atlanti/article/view/147/134.

Michalski, Stefan. 2004. »Care and Preservation of Collections.« *Running a Museum: A Practical Handbook*: 51–89. https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/practical_handbook.pdf.

NEDCC. b. d. »Temperature, Relative Humidity, Light, and Air Quality: Basic Guidelines for Preservation.« Dostop 20. april 2026. https://www.nedcc.org/free-resources/preservation-leaflets/2.-the-environment/2.1-temperature,-relative-humidity,-light,-and-air-quality-basic-guidelines-for-preservation.

Schrauwen, Sarah. b. d. »Berthe van Regemorter.« Dostop 16. februar 2023. https://www.behance.net/gallery/30212721/Berthe-van-Regemorter.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. 2014. *Knjiga 1*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Snoj, Marko. 2016. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC.

»Splošna deklaracija o arhivih«. 2018. V *Arhivi v službi človeka – človek v službi arhivov*, ur. Aida Škoro Babić, zv. 2: 147. Maribor: Alma Mater Europaea – ECM.

Szirmai, J. A. 1991. »Wooden Writing Tablets and the Birth of the Codex.« https://cool.culturalheritage.org/byorg/abbey/an/an15/an15-4/an15-407.html.

Šabotič, Izet. 2015. »Arhivska zgrada: uslov sigurnosti zaštite arhivske građe u vanrednim prilikama: bosanskohercegovačko iskustvo.« *Atlanti* 25(2): 35–44. https://journal.almamater.si/index.php/Atlanti/article/view/138/125.

Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva. Ur. l. RS 42/17. http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED6619.

Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva. Ur. l. RS 42/17. Priloga 1: Pogoji za izvajanje materialnega varstva arhivskega gradiva v depojih in na razstavah. http://www.pisrs.si/api/datoteke/integracije/353239446.

Usprcova, Svetlana. 2015. »Archival Buildings in General and the Case with the Archival Buildings of the State Archives of the Republic of Macedonia.« *Atlanti* 25(2): 89–96. https://journal.almamater.si/index.php/Atlanti/article/view/144/131.

Valter, Jožef. *Sveti rožni venec*. 1879. Pocarjeva domačija Zgornja Radovna. TE 5, PE 162. Zgodovinski arhiv Ljubljana – Enota za Gorenjsko Kranj.

Vodopivec, Jedert. 2000. *Vezave srednjeveških rokopisov*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

Vodopivec, Jedert. 2003. »Trajnost dediščine na papirju.« *Arhivi 26(1): 23–30*. http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-IFRTJ8LV/3ffcef59-8d1f-44ab-a090-9e4ae73476cd/PDF.

Vodopivec, Jedert. 2004. »Arhivsko in knjižnično gradivo ter likovna dediščina na papirju in pergamentu.« *Vračanje izvirnih podob: restavratorski posegi*: 171–185. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije.

Vodopivec, Jedert. 2007. »Materialno varovanje arhivskega in dokumentarnega gradiva.« *Varstvo arhivske in muzejske kulturne dediščine Univerze v Ljubljani*: 69–88. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.

Vodopivec, Jedert. 2007a. »Svet na papirju – zgodba knjig.« *Gea 17* (4): 14–23.

Vodopivec, Jedert. 2008. »Minimalni standardi za materialno varovanje gradiva, ki ima značaj arhivske dediščine.« *Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja*: 173–178. http://www.pokarh-mb.si/uploaded/datoteke/vodopivec_2008.pdf.

Vodopivec, Jedert. 2014. »Obstojnost zapisov na papirju.« *Šolska kronika* 23(3): 388–407. https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-4O37UJSL.

Vodopivec, Jedert. 2022. »Obstojnost pisnih snovi.« PowerPoint predstavitev pri predmetu Materialno varstvo arhivskega gradiva, Alma Mater Europaea, 6. april 2022.

Vodopivec, Jedert in Marjeta Černič-Letnar. 1996. »Papir včeraj, danes, jutri.« *Gea 6(12),* priloga 10: 32–45.

Vodopivec, Jedert in Maja Deniša. 2009. »Metodologija za pripravo ovrednotenja razmer v arhivskih depojih.« *Arhivski depoji v Sloveniji*, 69–73. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

Vodopivec, Jedert in Nataša Golob. 1996. »Najpogostejše poškodbe na pisni kulturni dediščini.« *Gea 6(12),* priloga 10: 46–51.

Walker, Alison. 2003. *Basic Preservation Guidelines for Library and Archive Collections*. London: British Library. https://www.ouririshheritage.org/wp-content/uploads/2023/03/basic-archive-preservation-guide.pdf.

Wikipedia. 2023. »Berthe Van Regemorter.« https://nl.wikipedia.org/wiki/ Berthe_Van_Regemorter.

Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA). 2014. Ur. l. RS 30/06 (s poznejšimi spremembami in dopolnitvami). http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4284.

Značilnosti trajnejših vrst papirja in zaščitne embalaže. 2021. Arhiv Republike Slovenije. https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/Arhiv-RS/Zakonodaja/Znacilnosti-trajnejsih-vrst-papirja-in-zascitne-embalaze.pdf.

Žontar, Jože, ur. 1972. *Arhivska tehnika*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.

Žontar, Jože. 2007. »Pravno urejanje varstva arhivskega gradiva.« *Arhivski predpisi v Republiki Sloveniji*, ur. Vladimir Žumer: 5–38. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

Žumer, Vladimir. 2007. »Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih. *Arhivski predpisi v Republiki Sloveniji*: 29–43. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije.

II. Copie aus dem Sterb-Register der Lokalie Woch: Vellach von Jahre 1835_18 (matična knjiga umrlih). 1835. TE 6, popisna enota brez številke. Zgodovinski arhiv Ljubljana – Enota za Gorenjsko Kranj.

II. Copie aus dem Trauungs-Buche der Lokalie Woch: Vellach von Jahre 1846_18 (matična knjiga porok). 1846. TE 6, popisna enota brez številke. Zgodovinski arhiv Ljubljana – Enota za Gorenjsko Kranj.

SUMMARY

The paper discusses the preservation of archival book material in archives. It presents the legal framework, professional guidelines and principles of archival preservation, with particular emphasis on archival book material as a specific form of archival records. The thesis examines the materials and structural elements of books, as well as the most common causes of damage and storage-related risks. The theoretical part is based on the compilation method, analysis of professional literature, legislation, and previously published research.

The empirical part is based on the analysis of selected archival book material from the Historical Archives Ljubljana – Unit for Gorenjska Kranj, as well as on an interview with the head of the archive. A structured survey form was developed for documenting materials, bindings, damage, condition, and storage conditions. The analysis showed that most of the examined material is in moderate to poor condition. The most common forms of damage include mechanical damage to the text block, spine, and covers, as well as paper deterioration such as yellowing, staining, and deformation.

The results indicate that storage conditions are not fully adapted to the specific requirements of archival book material, mainly due to temperature fluctuations and unsuitable microclimatic conditions. Despite the use of archives boxex, additional measures are required to ensure the long-term preservation of the material. Based on the analysis, proposals for improving preservation measures were formulated, including the provision of more stable microclimatic conditions, limiting the handling of sensitive material, and the continued use of archives boxes. The research confirms the importance of understanding the material structure of books and adapting storage conditions in order to ensure effective preservation of archival book material in archives.

INTERNATIONAL INSTITUTE FOR ARCHIVAL SCIENCE
OF TRIESTE (ITALY) AND MARIBOR (SLOVENIA)

ALMA MATER EUROPAEA UNIVERSITY (SLOVENIA)

ATLANTI, VOLUME 36(2026), NUMBER 2

ISSN 1318-0134
For Italy: ISSN 2282-9709